

Румяна Петрова

БЪЛГАРСКИ ПАРЕМИИ ЗА ПРИСМЕХ И
ПОХВАЛА

Лингвокултурно изследване
(скала на културемите)

СЕРИЯ *ЕЗИК И КУЛТУРА*

Русе

2013

Монографията е реализирана по проект на тема:
„Изследване на културната семантика
на славянската книжнина, 2013 – ФСс – 0“
и е финансирана от Фонд „Научни изследвания“
към Русенския университет „Ангел Кънчев“.

© Автор: доц. д-р Румяна Петрова

© Редактор: доц. д-р Румяна Петрова

© Рецензент: доц. д-р Емилия Недкова

Издателски център при Русенския университет „Ангел Кънчев“

ISBN: 978-619-7071-36-8

Съдържание

За тази книга.....	13
У В О Д.....	15
Лингвокултурни особености на паремиите за присмех и похвала в българския език.....	15
I. Паремиите и лингвокултурологията.....	15
1. Паремиите като прецедентни текстове.....	15
2. За произхода на паремиите.....	17
3. Лингвистични и художествени характеристики на българските паремии.....	19
4. Пословици и поговорки.....	20
5. Паремиите и фразеологията.....	24
6. За системния характер на паремиите.....	30
7. Образността в паремиите.....	31
8. Паремиите като огледален образ на фолклорната култура.....	32
9. Лингвокултурен подход за изследване на паремии.....	35
II. За присмеха и похвалата в българските пословици и поговорки.....	43
10. Установяване на присмех и похвала.....	43
11. За ролята на осмиващите паремии и актуалността им днес.....	44
12. Относно изворите на корпуса и организацията на паремите според съдържащите се в тях културемии.....	46
Е К С Ц Е Р П И Р А Н И И З Т О Ч Н И Ц И И С Ъ К Р А Щ Е Н И Я.....	50
Първа глава.....	52
Б ъ л г а р с к и п а р е м и и з а п р и с м е х.....	52
1. Простотията, глупостта, невежеството, безумието (–) – 130.....	52
2. Самохвалството, суетата, големееенето (–) – 111.....	56
3. Хитруването, лицемерието, преструвката и измамата (–) – 94.....	59
4. Циганията (–) – 72.....	63
5. Некадърникът (–) – 55.....	66
6. Безполезните действия (–) – 50.....	67
7. Присмиването на другите за същия недостатък, който притежава присмиващият се (–) – 47.....	69
8 (1). Амбициозникът (–) – 44.....	71
8 (2). Самозабравилият се човек (–) – 44.....	72
9 (1). Загубата, злополучието, лошият късмет (–) – 43.....	74
9 (2) Лошите духовници (–) – 43.....	75

10. Мързелът (–) – 40.....	77
11. Скъперникът, скръндзата, дребнавият човек (–) – 39.....	78
12. Пиянството и опиването (–) – 37.....	80
13 (1). Лошият човек (–) – 34.....	81
13 (2). Любовчиите (–) – 34.....	82
14. Лъжата (–) – 33.....	84
15. Съчетаването на несъчетаеми неща (–) – 31.....	85
16 (1). Непоправимият (–) – 29.....	86
16 (2). Забравянето, разсеяният човек (–) – 29.....	87
17. Празното фантазиране (–) – 28.....	88
18 (1). Мръсната и нескопосана жена (–) – 27.....	90
18 (2). Прибързаната увереност в осъществяването на желаното (–) – 27.....	91
19. Привличането на отрицателни същности (–) – 25.....	92
20. Привидните положителни стойности (–) – 24.....	92
21 (1). Незначителният човек (–) – 23.....	93
21 (2). Лекомислието, безгрижието (–) – 23.....	94
22 (1). Себелюбието и самодоволството (–) – 22.....	95
22 (2). Празните желания (–) – 22.....	96
23. Остаряването (–) – 21.....	97
24. Нахалството, безочиято, наглостта (–) – 20.....	98
25. Алчността (–) – 19.....	99
26 (1). Сетният сиромас (–) – 18.....	100
26 (2). Лакомята (–) – 18.....	100
27 (1). Прекалената отстъпчивост (–) – 17.....	101
27 (2). Нечистоплътните хора (–) – 17.....	102
27 (3). Неуважението към по-възрастните и висшестоящите (–) – 17.....	102
28 (1). Празните хора (–) – 16.....	103
28 (2). Скотството (–) – 16.....	104
28 (3). Скудоумният (–) – 16.....	105
29 (1). Безразличието към съдбата на другите (–) – 15.....	105
29 (2). Бавенето и закъсняването (–) – 15.....	106
30. Гърците (–) – 14.....	107
31. Слепецът и глухият (–) – 13.....	107
32 (1). Лицемерната набожност (–) – 12.....	108

32 (2). Инатът (–) – 12.....	109
32 (3). Страхливецът (–) – 12.....	109
32 (4). Подмазването, ласкателството и угодничеството (–) – 12.....	110
32 (5). Досадникът, натрапникът (–) – 12.....	110
33 (2). Несъстоялата се промяна (–) – 11.....	111
33 (3). Глезенето и капризите (–) – 11.....	112
34 (1). Жестокостта към бедняка (–) – 10.....	113
34 (2). Шопът (–) – 10.....	113
34 (3). Взаимоизключващите се желания (–) – 10.....	114
34 (4). Привидното добруване (–) – 10.....	114
35 (1). Празното грижене (–) – 9.....	115
35 (2). Тарикатът (–) – 9.....	115
35 (3). Неканеният гост (–) – 9.....	116
36 (1). Отчуждението (–) – 8.....	116
36 (2). Егоистичните желания (–) – 8.....	117
36 (3). Ненавременното залавяне за работа (–) – 8.....	117
36 (4). Наивникът (–) – 8.....	118
36 (5). Късното досещане (–) – 8.....	118
36 (6). Бъбривците (–) – 8.....	119
36 (7). Евреинът (–) – 8.....	119
37 (1). Преструването на млад (–) – 7.....	119
37 (2). Веселенето и разточителството (–) – 7.....	120
37 (3). Използвачът (–) – 7.....	120
37 (4). Самозванецът (–) – 7.....	121
37 (5). Привидната роднинска близост (–) – 7.....	121
37 (6). Домакините поразии (–) – 7.....	122
37 (7). Издигането на хора без нужните качества (–) – 7.....	122
37 (8). Злосторникът, който не си признава вината (–) – 7.....	123
38 (1). Крадецът (–) – 6.....	123
38 (2). Прекалената предпазливост (–) – 6.....	124
38 (3). Празните надежди (–) – 6.....	124
38 (4). Дългото канене, колебаене и изчакване (–) – 6.....	124
38 (5). Завистта (–) – 6.....	125
38 (6). Женската глупост (–) – 6.....	125

38 (7). Изгубената или съмнителна девственост (–) – 6.....	125
38 (8). Негостоприемните (–) – 6.....	126
38 (9). Търсенето на вината в другите (–) – 6.....	126
36 (11). Неблагодарникът (–) – 6.....	127
38 (12). Нагаждачът (–) – 6.....	127
39 (1). Прехвърлянето на отговорността другиму (–) – 5.....	128
39 (2). Високият ръст (–) – 5.....	128
39 (3). Клюкарството, одумването, издаването на тайни (–) – 5.....	128
39 (4). Занесените, разсеяните (–) – 5.....	129
40 (1). Привидно значимото събитие (–) – 4.....	129
40 (2). Повдигането на въпрос за нещо, което е станало отдавна (–) – 4.....	129
40 (3). Непостоянството (–) – 4.....	130
40 (4). Грубото доволство (–) – 4.....	130
40 (5). Самонадеяният (–) – 4.....	130
40 (6). Сърдитият (–) – 4.....	130
40 (7). Заядливите (–) – 4.....	131
40 (8). Оправдаването на свои грешки и недостатъци (–) – 4.....	131
40 (9). Мъжкараната (–) – 4.....	131
40 (10). Многознайковците (–) – 4.....	132
40 (11). Двуличието (–) 4.....	132
40 (12). Народът (–) – 4.....	132
40 (13). Наглецът (–) – 4.....	132
41 (1). Лошото разпределение на времето (–) – 3.....	133
41 (2). Работата (–) – 3.....	133
41 (3). Неуместната добрина (–).....	133
41 (4). Пресметливият (–) – 3.....	134
341 (5). Сдружаването с лоши хора (–) – 3.....	134
41 (6). Злорадството (–) – 3.....	134
41 (7). Привидното брачно щастие (–) – 3.....	135
41 (8). Лесното свикване с хубавото и отвикването от него (–) – 3.....	135
41 (9). Лошата снаха (–) – 3.....	135
41 (10). Лошата координация (–) – 3.....	136
41 (11). Престорената срамежливост (–) – 3.....	136
41 (12). „Помакът (–)“ – 2.....	136

42 (1). Дебелата жена (–) – 2.....	136
42 (2). Дяволът (–) – 2.....	137
42 (3). Лицемерното пазене на честта и девствеността (–) – 2.....	137
42 (4). Празните заплахи (–) – 2.....	137
42 (5). Късното каене (–) – 2.....	137
42 (6). Незатварянето на вратите вкъщи (–) – 2.....	137
42 (7). Рязката неблагоприятна промяна в положението (–) – 2.....	138
42 (8). Бързата работа (–) – 2.....	138
42 (9). Жененето на стари години (–) – 2.....	138
42 (10). Неприятностите (–) – 2.....	138
42 (11). Вересията (–) – 2.....	138
42 (12). Прикритото поведение (–) – 2.....	139
42 (13). Сръбският шовинизъм (–) – 2.....	139
42 (14). Врачанците (–) – 2.....	139
42 (15). Арменецът (–) – 2.....	139
42 (16). Непредпазливият (–) – 2.....	139
42 (17). Неуместната щедрост на бедняка (–) – 2.....	140
42 (18). Този, който постъпва наопаки (–) – 2.....	140
42 (19). Неизтребимостта на лошите хора (–) – 2.....	140
42 (20). Гузният (–) – 2.....	140
42 (21). Измаменият (–) – 2.....	140
42 (22). Неразумното женене (–) – 2.....	141
42 (23). Опозореният (–) – 2.....	141
42 (24). Изсилването (–) – 2.....	141
42 (25). Пренебрегването на приетия ред и обичаи (–) – 2.....	141
42 (26). Безвластието (–) – 2.....	141
42 (27). Наивната утеха в безизходна ситуация (–) – 2.....	142
42 (28). Прехвалването на някого, че е умен и паметлив (–) – 2.....	142
42 (29). Момите, които обичат да пият (–) – 2.....	142
42 (30). Македонците (–) – 2.....	142
43. Списък на културемите на четиридесет и трета позиция, представени с по една (1) осмиваща паремия.....	142
Втора глава.....	146
Български паремии за похвала.....	146
1. Господ Бог (+) – 201.....	146

2. Учението, знанието, умът, мъдростта (+) – 129.....	151
3. Трудолюбието (+) – 100.....	155
4. Честността, достойнството, чистата съвест (+) – 75.....	158
5 (1). Доброто, добрината, добрият човек (+) – 66.....	161
5 (2). Хубавото, стойностното, качествено (+) – 66.....	163
6. Реципрочността (+) – 64.....	165
7. Правдата, истината (+) – 59.....	167
8. Имането, богатството, парите (+) – 56.....	169
9. Сговорът, задружността, съгласието (+) – 52.....	171
10. Постоянството (+) – 51.....	172
11. Предпазливостта и благоразумието (+) – 47.....	174
12. Даването, щедростта, милостинята (+) – 44.....	175
13. Мълчанието, сдържаността (+) – 40.....	177
14. Търпеливото понасяне на мъки, трудности и страдания (+) – 33.....	178
15. Спестовността (+) – 32.....	179
16. Добрата жена (+) – 30.....	180
17. Добрата реч (+) – 26.....	181
18. Здравето (+) – 23.....	182
19 (1). Умереността (+) – 21.....	183
19 (2). Бавният и внимателен ход на работата (+) – 21.....	183
19 (3). Старите хора (+) – 21.....	184
20 (1). Женската и моминската хубост (+) – 19.....	185
20 (2). Наказването (+) – 19.....	186
21. Приятелите (+) – 16.....	187
22 (1). Правенето на всяко нещо навреме (+) – 15.....	187
22 (2). Спазването на дадената дума (+) – 15.....	188
22 (3). Взаимопомощта (+) – 15.....	189
23 (1). Ползването на плодовете на труда (+) – 14.....	189
23 (2). Мъжът (+) – 14.....	190
23 (3). Съобразяването с времето, цененето на времето (+) – 14.....	191
23 (4). Покоряването на насилника (+) – 14.....	191
24 (1). Мирът (+) – 13.....	192
24 (2). Спазването на последователността (+) – 13.....	192
25 (1). Съобразяването с наличните възможности (+) – 12.....	193

25 (2). Премислената реч (+) – 12	193
25 (3). Злото (+) – 12	194
26 (1). Младите (+) – 11	194
26 (2). Подготовката (+) – 11	195
26 (3). Твърдостта, мъжествеността, юначеството (+) – 11	195
26 (4). Жизненият опит (+) – 11	196
26 (5). Вярата в Бога (+) – 11	196
26 (6). Свободата (+) – 11	197
26 (7). Добрият произход и доброто семейство (+) – 11	197
27. Собственият / родният дом (+) – 10	198
28 (1). Царят (+) – 9	199
28 (2). Майката (и бащата) (+) – 9	199
28 (3). Братът (+) – 9	199
28 (4). Децата (+) – 9	200
28 (5). Ставането рано (+) – 9	200
28 (6). Човекът, комуто завиждат (+) – 9	201
29 (1). Силата (+) – 8	201
29 (2). Добрият съсед (+) – 8	201
29 (3). Добрият слуга (+) – 8	202
30 (1). Късметът (+) – 7	202
30 (2). Редът (+) – 7	202
30 (3). Храната (+) – 7	203
30 (4). Лятото (+) – 7	203
30 (5). Бягането от опасност (+) – 7	204
31 (1). Поддръжката на (вещите в) дома (+) – 6	204
31 (2). Добрата мисъл (+) – 6	204
31 (3). Майсторството (+) – 6	205
31 (4). Радостта и веселието (+) – 6	205
31 (5). Кроткият нрав (+) – 6	205
31 (6). Умишленото самоподценяване пред другите (+) – 6	206
31 (7). Слънцето (+) – 6	206
32 (1). Предпазването от грях (+) – 5	206
32 (2). Животът (+) – 5	207
32 (3). Песента (+) – 5	207

32 (3). Самостоятелността, самотата (+) – 5	207
32 (4). Добрият стопанин (+) – 5	208
32 (5). Изпреварването (+) – 5	208
32 (6). Питането (+) – 5	208
32 (7). Уверяването от личен опит (+) – 5	209
32 (8). Подкупът (+) – 5.....	209
32 (9). Малката на ръст жена (+) – 5	210
32 (10). Личната отговорност (+) – 5	210
32 (11). Облеклото (+) – 5	210
33 (1). Човешината (+) – 4.....	210
33 (2). Родът, кръвната връзка (+) –4.....	211
33 (3). Невричането (+) – 4	211
33 (4). Занаятът (+) – 4	211
33 (5). Самостоятелното вземане на решения (+) – 4.....	212
33 (6). Уверяването чрез мерене (+) – 4.....	212
33 (7). Обичта (+) – 4.....	212
33 (8). Закъснението като разумен компромис (+) – 4	213
33 (9) Гьорговският дъжд (+) – 4.....	213
34 (1). Родната земя (+) – 3	213
34 (2) Бащината благословия (+) – 3.....	213
34 (3). Справедливата делба (+) – 3	214
34 (4). Искането (+) – 3	214
34 (5) Търпеливото изчакване (+) – 3	214
34 (6) Изповяданият грях (+) – 3	214
34 (7) Законът (+) – 3.....	215
34 (8). Господарството (+) – 3	215
34 (9) Доброто вино (+) – 3.....	215
34 (10) Моминството и ергенуването (+) – 3	215
34 (11) Първото либе (+) – 3.....	216
35 (1). Националният сговор (+) – 2.....	216
35 (2). Невъзмутимостта (+) – 2	216
35 (3). Доволството от малкото (+) – 2	216
35 (4). Превъзходството над другите (+) – 2.....	216
35 (5). Прошката (+) – 2	217

35 (6). Благодарността (+) – 2.....	217
35 (7). Трезвеността (+) – 2.....	217
35 (8). Спазването на обичаите (+) – 2.....	217
35 (9). Прямотата (+) – 2.....	217
35 (10). Взаимното доверие (+) – 2.....	217
35 (11). Уверяването от двама (+) – 2.....	218
35 (12). Животът в голямо населено място (+) – 2.....	218
35 (13). Водата (+) – 2.....	218
35 (14). Самоограничаването (+) – 2.....	218
35 (15). Широкото сърце (+) – 2.....	218
35 (16). Вътрешната сила на човека (+) – 2.....	218
35 (17). Важното държане (+) – 2.....	218
35 (18). Хубавото време (+) – 2.....	219
35 (19). Полезните хора (+) – 2.....	219
35 (20). Топлото и огънят (+) – 2.....	219
35 (21). Уседналият живот (+) – 2.....	219
35 (22). Младата жена (+) – 2.....	219
35 (23). Ранната женитба (+) – 2.....	219
36. Списък на 57-те култури на тридесет и шеста позиция, представени с по една (1) паремия.....	220
Изводи.....	223
АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ.....	226
А.....	226
Б.....	226
В.....	229
Г.....	232
Д.....	236
Е.....	240
Ж.....	241
З.....	242
И.....	243
Й.....	245
К.....	245
Л.....	250
М.....	251
Н.....	255
О.....	257

П	259
Р	268
С	271
Т	276
У	278
Ф	281
Х	281
Ц	283
Ч	284
Ш	286
Щ	286
Ъ	287
Ю	287
Я	287

За тази книга

През последните десетилетия сме свидетели на вълна с глобални мащаби, която силно разтърсва устоите на националните и етническите култури и предизвиква сериозни промени в националните езици. Глобалните процеси не са уникално явление в човешката история: съществували са и други подобни периоди, например Древна Гърция в елинистичния период по времето на Александър Македонски и след него, както и цялата история на Имперски Рим. Но наред с безспорните предимствата, които глобализацията днес, в началото на двадесет и първи век, предлага, тя никога не е означавала и няма да означава хората да заживеят без свой език и култура и отделните националности да се смесят, претопят и изчезнат. Няма човек, който да се е родил, да е израсъл и да живее изолирано и вън от конкретна природа, общество, народ или група и език. Националното или етническо съзнание, разбира се, съвсем не означава затваряне единствено в националната или етническата култура. Творческото и същевременно критично и изборно приемане на другостта обогатява и развива индивида и цялото общество неизмеримо много. Но приемането на другостта не води и не може да доведе до механично смесване и уеднаквяване на езиците и културите. Историята показва, че въпреки трайните межкултурни контакти никога не се е стигало до изкуствено създаване на естествени международни езици и култури; изключваме и зкуствените езици като есперанто. По-скоро е имало езици, които са се ползвали за международно общуване, както например гръцкият и латинският в епохата на Античността и през цялото Европейско средновековие. Днес тази роля се изпълнява от английския език, който упражнява силно влияние и върху съвременния български език. Ако можем да си позволим едно хипотетично сравнение, сливането на езиците и културите в една единствена световна масова лингвокултура би наподобявало изчезването на отделните растителни или животински видове чрез генно модифициране и мутирането им само в един единствен вид. Но мъдрата природа никога няма да позволи замяната на създаването в продължение на милиони години живо разнообразие с подобна уродлива еднаквост, а писаната история показва, че това никога не е ставало и в социокултурен план. И днес конкретните живи лингвокултури не са загубили своето значение като органична реалност и като единствената нормална и здравословна среда за живот и общуване между хората. Те са безценно богатство за човешкия род. В този смисъл

можем да се надяваме, че позабравеният (поне в масовото съзнание) през последните десетилетия у нас интерес към изконно българското, към българската стара и нова литература и наука, към българските приказки, песни и пословици отново ще се възроди. Защото дълг на всеки съвестен човек е да познава, да пази и тачи своя роден език и книжнина, да гледа на тях като на безценен дар, да ги изучава, съхранява и развива. Такъв е основният мотив за създаването на настоящата книга. Не е случайно това, че авторката, пишеща тези редове, е англицист. Завършила съм английска филолология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (с втора специалност български език и литература), всичките ми досегашни публикации са в областта на англицистиката, лингвокултурологията и паремиологията (предимно за английски език), а преподавателската ми практика в Русенския университет „Ангел Кънчев“ е свързана със страноведски и културологични дисциплини на английски език. Вярвам, че извървеният дълъг път в англицистиката ми е помогнал да видя още по-ясно специфично българското в народните ни мъдрости.

Настоящото малко необичайно структурирано лингвокултурно изследване не е свързано с анализ на езиков материал. Целта е била след като се съберат на едно място всички осмиващи и похвални паремии от лексикографските източници, извлечените от тях културни същности (културеми) да се подредят, обобщят и – най-важното – да се степенуват по значимост. Съдържанието в началото на книгата представя пълната картина на откритите в българските осмиващи и похвални паремии отрицателни и положителни културеми, а азбучникът дава възможност всяка паремия да бъде локализирана по ключовата ѝ дума.

Книгата е плод на съвместната работа на много хора. Изказвам сърдечна благодарност на Владимир Бараков за ерудираните коментари и идеи по съдържанието на книгата, на моята рецензентка, доц. д-р Емилия Недкова, за ценните съвети и забележки, на Мерял Сабриева, докторантка към катедра „Европеистика“, за неоценимата помощ при оформлението на корицата и азбучника и изработването на съдържанието и на д-р Методи Димитров за компютърната обработка на азбучника.

Русе, декември 2013г.

Авторката

У В О Д

Лингвокултурни особености

на паремиите за присмех и похвала в българския език

I. Паремиите и лингвокултурологията

1. Паремиите като прецедентни текстове

Във всички времена и сред всички народи **пословиците и поговорките** са били смятани за най-добрия учител на човека. В своята съвкупност пословиците на всеки един народ представляват система от изпитани през вековете разнообразни стратегии и правила за смислен, удачен и спокоен живот в специфичните за него условия. Хората от всички класи и прослойки и от древните култури, и от индустриалните и постиндустриални общества, са виждали и продължават да виждат в пословиците верен ориентир в трудностите на живота и неизчерпаем източник на готови, многократно изпробвани, стандартни правила за успешно решаване на различни житейски проблеми. Ето какво пише в средата на деветнадесети век за пословиците на различните народи изтъкнатият викториански полиглот, филолог, поет, лексикограф и англикански богослов Ричард Ч. Тренч (1807–1886г.): „Наистина, какво богатство от здрав разум и проникателност ... се съдържа в по-добрата и по-многобройната част от тези творения, какъв земен усет за правдивото, какво човеколюбие лъха от толкова много от тях, какви разумни правила за управляване на живота, каква находчива мъдрост, какъв дух, който макар и не *от* този свят, е в най-истинския смисъл *за* него, каква скромност, пестеливост, търпение и постоянство, каква мъжествена независимост са насаждали те винаги у хората! Какво тънко разбиране на човешкото сърце показват много от тях, какви полезни, макар и не винаги явни съвети ни дават за най-важните страни на живота: избор на приятели и съдружници, възпитание на деца, отношение към благополучието и нещастieto, умереност в очакванията. Но те отиват и още по-далеч. Те имат своя етика, свое богословие, свои възгледи за човека и за неговите най-висши отношения – на човек към човека и на човека към неговия

Създател.”¹ А по думите на друг един голям учен от деветнадесети век – руския лексикограф и паремнограф Владимир Дал, пословицата „не се съчинява, тя се поражда от нуждата и изниква по силата по обстоятелствата, както един вик или възглас, неволно изтръгнат от душата”².

Век и половина след времето, когато са били написани тези верни мисли, в днешната епоха на информационна революция и глобализъм казаното от Ричард Тренч и Владимир Дал за тези кратки поетични умотворения ни най-малко не е изгубило своята сила.

Езиковедите и фолклористите наричат пословиците и поговорките с гръцката дума **паремии**, от която произлиза и наименованието на науката за тях – **паремнологията**. Подобно на другите малки фолклорни текстове като благословии, клетви, гатанки и заклинания и пр. нашите паремии образуват сложна, устойчива и сравнително затворена **система**, която по специфичен начин отразява наивната философия, нрави и етика на народа, типичната, своеобразна българска фолклорна култура, съхранена в народните умотворения, от които тези народни мъдрости представляват много важен дял.

Сред нашия народ и сред творците на българското слово пословиците и поговорките винаги са били обект на особено голяма обич и внимание. Ето какво пише за тях във второто издание (от 1968г.³) на фундаменталния си труд *Очерци по българския фолклор* академик Михаил Арнаудов (Арнаудов 1968: 615): „Те са украшението на речта, доказателството в една препирня, мъдростта в едно назидание, хуморът в една история, афоризмът или сентенцията, която най-сбито, като формула, предава ръководната идея или заключението на една беседа”. И по-нататък: „Ние, българите, доскоро културно доста изостанали, с тъй живи в нравите и поезията ни средновековни форми, притежаваме грамаден запас от хубави пословици, гдето все още може да се прояви личното творческо начало ... , без обаче то да е особено продуктивно и без да надхвърля в най-типичните си образци тясно практичния, утилитарния морал и тъмния фатализъм ...” (цит. съч., с. 632)⁴. С тези думи само в няколко щриха нашият учен прави пределно точна характеристика на българските паремии в контекста на европейския фолклор.

В сравнение с по-дългите словесни фолклорни форми – легенди, сказания, вълшебни приказки, басни, песни, обредни текстове и пр. –

¹ Richard Chenevix Trench. *Proverbs and Their Lessons*. Wolfgang Mieder (ed.). Burlington, VT: The University of Vermont, 2003, с. 6–7. Преводът от английски и руски на български език в тази работа е наш.

² Вж. Владимир Иванович Даль. *Пословицы русского народа. Сборник пословицъ, поговорокъ, речений, присловій, чистоговорокъ, прибаутокъ, загадокъ, повѣрій и проч.* Москва. В университетской типографіи. 1862, с. xxii, xxi–xiv, http://books.google.bg/books?id=2cwGAAAAQAAJ&pg=PP9&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (27.07.2013)

³ Първото издание е от 1933г.

⁴ Михаил Арнаудов. *Очерци по българския фолклор*. Т. 2. 2-ро изд. София: „Български писател”, 1968г.

нашите паремии имат две големи предимства: първо, в голямата си част те са познати на всички българи и второ, благодарение на кратката си, ритмична форма и жива, впечатляваща образност се помнят бързо и са лесно възпроизводими, което е гаранция за техния по-нататъшен живот. Както посочва известната българска фолклористка Стефана Стойкова, „пословиците изпъстрят речта на хора от най-различни социални кръгове и са в постоянно обращение дори днес, когато голяма част от произведенията на другите фолклорни жанрове постепенно започват да се забравят”⁵. И наистина, много от нашите стари пословици и поговорки продължават да се ползват в ежедневната реч, в художествената литература и в медите, а новопоявилите се са в непрекъснато обращение и така лесно се учат, запаметяват и разпространяват.

Науката за връзката на езика с културата – **лингвокултурологията** – нарича подобни добре известни в словесната традиция на народа текстове **прецедентни**. Тези познати и любими творения се изучават и пазят грижливо в народната памет и се предават от поколение на поколение. Те представляват изключително ценно национално и културно богатство, тъй като не само пресъздават в автентичен вид бита и характера на българския народ, неговата своеобразна езикова картина на света и изконната му култура, но и могат – след съответната адаптация – да се ползват като своего рода практическо ръководство за смислен и разумен живот в български условия.

2. За произхода на паремиите

Повечето български паремии най-вероятно са с местен произход, но сред тях намираме и немалко изречения, подсказващи за общоевропейски корени и история, както и други, чиито смисъл и образност очевидно са привнесени от други, неевропейски култури. За да се установи произхода и развитието на дадена паремия са нужни конкретни данни за първата ѝ поява, за по-нататъшното ѝ разпространение и за това как са се развивали формата, съдържанието и смисъла ѝ през целия ѝ период на съществуване, който може да обхваща векове, дори хилядолетия. М. Арnaudов вярно подчертава колко неизмеримо по-трудно е да се проследи историческата или литературната съдба на пословиците в сравнение с други творби, като песни или приказки, тъй като „поради краткия си обем и неразвения си образ не дават сигурна опора за една сравнителна анализа” (цит. съч., с. 625). И понеже такива данни липсват, съвременният изследовател може да прави само предположения. В изреченията „Кучето си лае, керванът си върви” и „Отишла камилата за рога, върнала се без уши” например

⁵ Ст. Стойкова. Предговор, подбор и тематично-семантична подредба. В: Стойкова, Ст. *Български пословици и поговорки*. София: ИК „Колибри”, 2007г., с.11.

виждаме образите на камила и кервана, което подсказва или за блискоизточен произход, или за отглеждане на камили по нашите земи. Някои паремии в нашия език имат смислови паралели в Библията (срв. „Блага дума железни врата отваря“, „Който си пази устата, си пази душата“, „Направи добро и го хвърли в морето“), в други личи отглас от далечната и по-близка древност (срв. „Глас народен, глас Божи“, изречение, което отправя към съчинението на гръцкия автор от Архаичната епоха Хезиод (VIII–VII в. пр.Хр.) *Дела и дни*⁶ и „На харизан кон зъбите не се гледат“, пословица в превод от латински от времето на Блажени Йероним – IV век)⁷. Сложното и богато съдържание и огромно многообразие на тези малки произведения се дължи на това, че през вековете паремийният пласт в езика е бил подложен на същите културно-исторически сблъсъци, промени и влияния, понякога изключително мощни и всеобхватни, понякога по-слаби и периферни, на които са били подложени останалите фолклорни жанрове, лексиконът, високата култура или дори цялата лингвокултура. Не е трудно да се допусне, че геополитическото положение на българското езиково землище, което в продължение на повече от хилядолетие се намира на кръстовището между Запада и Изтока, е благоприятствало проникването на тези твърде различни влияния в българската паремийна система⁸. Те личат както в тематиката, така и в лексикалния състав на кратките произведения. Съвременният читател ще забележи, че от една страна повечето от българските паремии са изковани от простички, ежедневни, често старинни думи, много от които са вече напълно непознати на по-младото поколение, понеже са взети от миналото и от вече забравения селски бит: *геран, губер, цървул, желка, кратуна, хурка, стан, черясло, харман* и пр., както и че в тях изобилстват турцизми (срв. *резил, джумбуш, кадия, конак, шиник, юлар, джам, хайлазин, чалгия, уйдурма, келепир, сой, сайдисвам, кондисвам, конощисвам, чалащисвам*) – ярко свидетелство за продължителното влияние на турската лингвокултура върху българската в периода на петвековното османско владичество. Както отбелязва М. Арnaudов (цит. съч., с. 643), „българските пословици, както и цялото ни народно творчество, и особено приказките, басните и анекдотите, не стоят изолирано от сродните произведения на другите балкански народи, а показват много успоредици с тях, които се дължат ту на съвпадение поради еднакви културни условия, ту на заемане от една или друга

⁶ Н. Т. Бабишев и Я. М. Боровский. *Словарь латинских крылатых слов*. Москва: „Русский язык“, 1982г., с. 877–878.

⁷ Trench. *Proverbs and Their Lessons*, p. 27.

⁸ За пословичните заемки Ст. Стойкова пише следното: „При тяхното заемане се извършва подбор и прием намират само тези, които най-добре отговарят на нашите условия. При използването им те постепенно биват преработвани и напълно приспособени към българския бит и светоусещане, така че много трудно и само след специални проучвания могат да бъдат различени от тези, които са били създадени у нас (цит. съч., с. 14, подч. мое.).

страна”. А според големия наш фолклорист Иван Шишманов, цитиран от М. Арnaudов в същия труд от 1933/1968г., „...голямото количество от нашите пословици, които са в обръщение [sic] в народа, са чист превод от турски, други се покриват напълно с гръцките, трети с албанските... Все повече и повече става ясно, че пословиците на балканските народи, живели цели столетия под едно и също (главно византийско) културно влияние, показват същото сходство, което намираме и в много от техните песни, приказнични мотиви, обреди и обичаи” (пак там, с. 644)⁹. Същото посочва и Ст. Стойкова, позовавайки се на Н. Ил. Икономов, автор на сборника *Балканска народна мъдрост*: „по време на турското владичество в обширната многонационална Османска империя е имало условия за продължителен обмен на пословици и поговорки, както и на други фолклорни произведения, между отделните народности, които са я населявали, като българи, турци, гърци, сърби, албанци и пр.”¹⁰. В днешно време този обмен не е престанал, напротив, той продължава, като при това обхваща не само съседните култури, но и други, още по-далечни. В съвременната бурна информационна епоха тези процеси не само разширяват неимоверно много обхвата си, но протичат с такава мощ и бързина, че езиковедите невинаги успяват да регистрират всички появили се в даден език нови преводни заемки и новоизковани домашни текстове. Ето защо паремийните речници и сборници по правило отразяват едно минало състояние на нещата. **Така паремииите в една лингвокултура стават своего рода мост между нейното най-далечно и по-близко минало, между настоящето и бъдещето.**

3. Лингвистични и художествени характеристики на българските паремии

В българската езиковедска наука лингвистичните и художествените характеристики на българските паремии са сравнително добре проучени. По тези основни въпроси разполагаме с изследванията на М. Арnaudов, Цв. Вранска (Романска), Е. Огнянова, П. Стойчев, Ст. Стойкова, С. Бакладжиев, Св. Ставрева, М. Елчинова, Ст. Брезински, В. Джелепов, П. Трендафилова, Р. Петрова и др.¹¹. Общото мнение на българските

⁹ За връзката на нашите пословици с тези на другите народи на Балканите вж. Габриела Шуберт, „Към „балканизма” в пословиците на балканските народи”, *Български фолклор*, 1990 / 1, с. 84–89.

¹⁰ Н. Ил. Икономов, *Балканска народна мъдрост*. София: Изд. на БАН, 1968г., с. 362, цит в: Ст. Стойкова, *Български ...*, с. 14.

¹¹ Вж. Цв. Вранска, „Българските народни пословици с историческа тематика в сравнение с пословиците на останалите славянски народи”, *Славянская филология*. Сборник статей. В. И. Борковский, ред. Москва: „Наука”, 1958г., III, с. 334–356; С. Бакладжиев, „Хипербола – литота в българските пословици и поговорки”, *Български фолклор*, кн. 7 / 1987г., с. 194–197; П. Стойчев, „Жанрова класификация, функции и възприемателни механизми при паремията”, *Български фолклор*, кн. 3 / 1988г., с. 17–26; М. Елчинова, „Пословиците и поговорките в плана на езика и в плана на речта”, *Български фолклор*, кн. 3 / 1988г., с. 8–

изследователи е, че както при паремии на другите народи, така и в българския език всяко едно от тези кратки народни умотворения съхранява по една сгъстена, завършена, „отлежавала“ в продължение на векове мисъл. Обикновено също се подчертава, че за разлика от фразеологизмите, които са част от системата на езика и изпълняват називна (номинативна) функция, паремии като много специфичен фолклорен жанр имат форма на пълноценни текстове, макар и пределно кратки, които се ползват в готов вид във вербалната комуникация. Всяка пословица изразява една цялостна, завършена пропозиция (мисъл, умозаключение). А остроумието, така характерно за осмиващите паремии, намира израз в особените им стилови характеристики. Образно казано, българските пословици и поговорки напомнят на отложени се по речното дъно камъчета, които дълго и бавно са били изглаждани от водата, докато постепенно са придобили сегашната си своеобразна, причудлива, трудно поддаваща се на промяна и по особен начин красива, неповторима, ритмична форма. Не е възможно например да подменим, отнемем или добавим и една-единствена дума от изреченията „Майчица – златна сенчица“, „Кой превари, той натовари“, „Кмет кметува, бяс бесува“, „Прекален светец и Богу не е драг“, „В умна глава сто ръце“, „Който е прост, той бива мост“, „И мравунка направя стъпунка“, „Очи на икони, ум на кокони“, „Бели ръчички с чужди парички“, „На месечинка попрела, на слънчице поспала“, „На нива ленива, на хоро троплива“, „Бърз на лъжица, хром на теслица“, „В лицето лъснат, в главата блъснат“, „Сутрин набожен, вечер разложен“ и мн.др. – и най-малкото вмешателство би повредило „тялото“ и „душата“ на паремията, би отнело от неповторимия ѝ „чар“ и „аромат“.

4. Пословици и поговорки

Повечето **паремиолози** (учените, които се занимават с този фолклорен жанр) и **паремиографи** (съставителите на речници и сборници с паремии) предпочитат да разглеждат пословиците и поговорките заедно, вместо да ги разделят на отделни класове. Отношенията между тези два класа паремии неведнъж са ставали обект на научно обсъждане от фразеолози, паремиолози, фолклористи, литературоведи и др. от различни страни и школи. През деветнадесети век разликата между тях е коментирана от

16; Св. Ставрева, „Към проблема за определението на пословиците и поговорките“, *Език и литература*, кн. 6 / 1989г., с. 106–113; В. Желепов, „Преглед на руските и френските паремиологични текстове“, *Научни трудове на ВБОУ „В. Левски“*, кн. 47 / 1996г., ч. 2-ра, с. 231–238, В. Търново, 1996г.; П. Трендафилова, *Речник с тълкуване на 200 български пословици и поговорки и еквивалентите им в руски език*. Силистра: Издателство „Ковачев“, 2006г.; Р. Петрова, *Автореферат на дисертацията за присъждане на о.н.с. „доктор“ Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици*, София: Институт за български език – БАН, 2006г. и др.

Владимир Дал¹², по-късно през двадесети век е подробно изследвана от основателя на структурната паремиология Григорий Л. Пермяков¹³ и други руски и български учени, между които и цитираните по-горе наши автори. Цветана Вранска (Романска) например е между първите наши езиковеди, които още преди няколко десетилетия отделят специално внимание на този въпрос. Романска определя пословиците като „кратки, често двучленни изречения, които предават в стегната и емоционална форма дълбоки мисли и широки обобщения от наблюдения върху живота, като напр. „Сила без разум сама се съсипва“, „Остро шило в торба не стои“, Едни плачат, други скачат“, докато поговорките описва като „устойчиви, съвършено кратки изречения, които се явяват като извод от единично наблюдение върху живота и най-често изобразяват комични състояния, като напр. „Пратил го за зелен хайвер“, „Каж ми го на калпака“, „Право, куме, та в очи“, „Гони вятъра“ и под.“¹⁴. Тези изводи изследователката прави въз основа на пространни сравнителни наблюдения върху богат материал от пословици на полски, чешки, сръбски и руски, с които като славист е много добре запозната¹⁵. Днес по тези въпроси пише и известният руски фразеолог, паремиолог и паремиограф В. Мокиенко¹⁶ и много други езиковеди.

Между пословиците и поговорките действително съществуват разлики, но те произтичат по-скоро от формата, жанровите им особености и някои аспекти на употребата им, отколкото от техните **културни характеристики**. Св. Ставрева например посочва смисловата завършеност като основният признак, който отделя пословицата от поговорката¹⁷. Този признак несъмнено е много подходящ в лингвокултурно отношение именно поради спецификата на предмета на лингвокултурологията – културният смисъл на словесното произведение, ценностите, които то съдържа. И така, **от гледна точка на лингвокултурологията пословицата може да бъде описана като кратък прецедентен текст с формата на завършено, възпроизводимо, самостоятелно и самодостатъчно просто (рядко сложно), устойчиво обобщително**

¹² Вж. Вл. Даль, *Пословицы русского народа*.

¹³ Вж. Григорий Львович Пермяков, *Основы структурной паремиологии*, Москва: Главная редакция восточной литературы издательства „Наука“, 1988г., <http://www.ruthenia.ru/folklore/permyakov1.pdf> (27.07.2013), с. 11–19.

¹⁴ Цв. Романска, *Въпроси на българското народно творчество*. П. Динеков, съст., ред. и предг. София: „Наука и изкуство“, 1976г., с. 285 (статията „Българските народни пословици и поговорки“ (с. 285–298) в тази монография, от която е цитатът, е публикувана за първи път през 1959г.).

¹⁵ Срв. статията на Романска от 1963г. „Българските народни пословици със социална тематика в сравнение с пословиците на останалите славянски народи“, включена в същата монография (с. 299–316).

¹⁶ Вж. напр. Valerij Mokienko. „Современный тезаурус русских пословиц: принципы и проблемы (A Modern Thesaurus of Russian Proverbs: Principles and Problems)“. – In: *The Proverbial “Pied Piper”: A Festschrift Volume of Essays in Honor of Wolfgang Mieder on the Occasion of His Sixty-Fifth Birthday*. Kevin McKenna (ed). New York, etc.: Peter Lang, 2009, pp. 169–186. На с. 171–173 в тази статия Мокиенко прави преглед на различните схващания на тези два термина, като цитира учени като И. Снегирев, В. Дал, В. П. Жуков, А. М. Жигулев, Б. А. Ларин, Л. Б. Савенкова, М. Номис, В. И. Зимин, А. С. Спирин и др. Прегледът показва изключително голямо разнообразие при тълкуване значението на тези два термина.

¹⁷ Св. Ставрева. „Към проблема за определението на пословиците и поговорките“, с. 113.

изречение от типа умозаклучение, което пряко или косвено утвърждава или критикува определена културна същност от житейска практика на един народ и отправя послание (съвет, извод, поука), свързано с нея. Много типични български пословици например са „Правдата е вечна“, „За правото мри, за кривото удри“, „Казана дума, хвърлен камък“, „Сълзата на праведния на сухо не пада“, „Гузен негонен бяга“, „На лъжата краката са къси“, „Бащина поука, синова сполука“, „Приятел в нужда се познава“, „Златото го ръжда не яде“, „Една лястовица пролет не прави“. Смисълът на всяка от тези пословици е ясен сам по себе си и поуката ѝ е напълно прозрачна. Например пословицата „Правдата е вечна“ утвърждава правдата и имплицитно я препоръчва като ценност, „Златото го ръжда не яде“ утвърждава истинските стойности и така ги препоръчва, а пословицата „За правото мри, за кривото удри“ утвърждава правдата, осъжда несправедливостта и ни съветва безкомпромисно да следваме правдата и да наказваме сурово тези, които я погазват.

Може да се каже, че по признака „семантична самостоятелност“ (автосемантичност) пословицата не се различава от по-дългите форми, като анекдота, баснята, вълшебната приказка. Тази самостоятелност, разбира се, не означава, че пословиците не се използват в контекст. Всъщност те битуват извън контекст само в речниците и сборниците, а в останалото време са част от потока на живата реч.

Що се отнася до **поговорката**, в лингвокултурен план **тя е друг вид паремия, която характеризира експресивно някаква същност от живота, като също като пословицата я критикува или (по-рядко) утвърждава. Има формата на сравнително устойчиво, не напълно неизменяемо изречение, което се отличава с много по-ниска степен на обобщеност от пословицата и формално не представлява завършено умозаклучение.** Поговорката не може да се използва самостоятелно, тъй като е породена от нещо вече споменато в речта. Поговорки са изреченията „Тепърва баба на дърва“, „Всичко Мара втасала, само се не сресала“, „От два стола, че на земята“, „Викал вълка да му варди овцете“, „Присмял се хърбел на щърбел“, „Подсмеяла се кука на криво дърво“, „Де е Илия – на кирия“, „Ела, вълко, изяж ме“, „Кон за кокошка“ и под.¹⁸ Поговорката „Всичко Мара втасала, само се не сресала“ например осмива нескопосните, неорганизираните и нечисти домакини, а „Присмял се хърбел на щърбел“ критикува тези, които се подиграват на други хора за недостатъци, които самите те имат. Трудно можем да си представим тези изречения самостоятелни, вън от конкретен контекст. Това е така, защото значението на поговорката се разгръща, проявява и доизяснява в дискурса; за разлика от пословицата тя непременно предполага предшестваш текст, на който е продължение, реплика, коментар.

¹⁸ За лингвистичния статус на поговорките с форма на фразеологизъм от преходен тип, каквито са някои от цитираните примери, ще стане дума по-нататък.

Имат ли поговорките послания? Формално не, тъй като нямат форма на умозаклучения. Но едно по-внимателно вглеждане в употребата им навежда на мисълта, че те не са напълно лишени от дидактична и възпитателна функция, като техните послания са имплицитни, завоалирани, отгатват се на прагматично равнище. Може да се каже, че скритата поука на този вид паремия произтича именно от конкретния констатиран и коментиран от нея недостатък (по-рядко – положително качество), на който се очаква човек да обърне внимание и да започне да работи за преодоляването му.

Вижда се, че една от най-съществените разлики между пословицата и поговорката като две разновидности на един фолклорен жанр се състои в това, че сред пословиците срещаме абстрактни, задълбочени, завършени, мъдри, дори философски обобщения на типичен за дадена лингвокултура житейски опит, докато поговорките, които носят и отразяват същата тази наивна, стихийна култура, имат много по-конкретен, моментен и повърхностен характер. Поради тази причина поговорките почти винаги представляват остроумни, шеговити, иронични, саркастични или подигравателни наблюдения, констатации и коментари, което ги прави носители на отрицателни **културеми**¹⁹. Ролята им е да критикуват индиректно някого или нещо чрез шега или присмех по начин, който можем да опишем или като „несериозен“, забавен и насмешлив, или като саркастичен, язвителен, хаплив, понякога жесток. **Поговорките, с други думи, изграждат по-принизения, по-профанныя пласт на паремийния жанр, а пословиците – по философския, по-мъдрия, по-извисения.**

По отношение на узуса и от гледна точка на признаците „степен на обобщеност“, „самостоятелност“ и „самодостатъчност“ (автосемантичност) между класа на пословиците и този на поговорките би могъл да бъде разположен и още един, трети клас паремии, които също както пословиците са устойчиви и обобщаващи, имат самостоятелни пропозиционални значения и са смислово самодостатъчни, но подобно на поговорките се разгръщат в конкретен контекст, който помага смисълът им да се изясни и разгърне докрай. Примери за подобен „хибриден“ клас паремии са: „Един се мъчи, друг се пъчи“, „Един зяпа, други лапа“, „Покрай сухото гори и суровото“, „Сухи гащи риба не ядат“, „На бостанджия краставици не продавай“, „Яйцето да не учи кокошката“, „На зла круша, зъл прът“, „Каквото повикало, таквоз се обадило“, „Канят ли те, еж, гонят ли те, беж“. По отношение на дихотомията *философска абстрактност : профанност* приведените примери клонят повече към втория член, т.е. към поговорките, но що се отнася до употребата им, те с еднакъв успех могат да се използват самостоятелно, т.е. смисълът и поуката им са достатъчно ясни от само себе си, без контекст, но също и

¹⁹ На този термин ще се спрем по-подробно по-нататък.

като реплики и коментар на нещо вече споменато в дискурса. Бихме могли да ги наречем **паремии от смесен тип**. Разликите между тях и същинските пословици и поговорки са много подвижни, трудно доловими, твърде условни и оттам – спорни. Но този клас паремии може да се установи опитно. Достатъчно е към даден текст да зададем следните два въпроса: „Самостоятелна и самостоятелна мисъл ли изразява това изречение?” и „Продължение ли е това изречение на нещо вече казано в речта?” Ако и двата отговора са положителни, тогава изречението е паремия от смесен тип.

5. Паремии и фразеологията

Преобладаващото мнение сред българските фразеолози днес е, че пословиците не влизат в обсега на фразеологията, която изучава освен същински фразеологизми (устойчиви фрази и изрази), така също и фразеологични единици с форма на изречение, а пословиците и поговорките остават като обект единствено на паремииологията. Фразеологичните единици с форма на изречение в българския език са описани обстойно от К. Ничева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова в *Предговор* към *Фразеологичен речник на българския език* (т. I, София, 1974г.) и по-късно отново от К. Анкова-Ничева в *Предговор* към *Нов фразеологичен речник на българския език* (София, 1993г.) и в други работи на авторката²⁰. От българските паремииолози към сходно мнение за мястото на паремииите се придържа и П. Трендафилова²¹, която освен това отбелязва (в светлината на това схващане), че в изследователския обект на фразеологията попадат също и поговорките. Типичен пример на фразеологизъм от преходен тип е цитираното от К. Ничева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова изречение „Дявола не оре, не копае”, което произлиза от пословиците „Дявола не оре, не копае, а учи хората на зло” и „Дявола не оре, не копае, само гледа зло да направи”. Внимателният преглед на корпусите на съществуващите у нас съвременни речници и сборници с български пословици и поговорки обаче ясно и недвусмислено показва, че **нито един от тях не обхваща само пословици, нито само пословици и поговорки, и че от нито един от тях не са изключени**

²⁰ Съставителките на двутомния *Фразеологичен речник на българския език* (София: Издателство на Българската академия на науките, Т. I – 1974г., Т. II – 1975г.) К. Ничева, С. Спасова-Михайлова и Кр. Чолакова въвеждат понятието *фразеологизми от преходен тип* и поясняват, че такива единици „не биха били напълно на мястото си нито в един речник на пословиците, нито в един фразеологичен речник” и за да не останат извън вниманието на лексикографите, те ги включват в своя речник. Такива примери са „вехта крина, ново дъно” (за ерген, женен за вдовица), „видяла вода свекървина риза” (за недобре изпрано пране), „ходила Цаца на Враца” (употребява се, когато някой не успее да постигне целта си), „горе осо, долу босо” (за беден човек, сиромаш, но горд), „не ща, куме, печено прасе”, „ще дойде мачка за погачка”, „червена аспра загива ли?”, „гледай си, Гано, Бъдния вечер” и под. (Т. I, с. 17).

²¹ П. Трендафилова, *Речник ...*, с. 9.

едноизреченските фразеологични съчетания. Този принцип е залегнал като традиция и в руската паремиология, както посочва и В. Мокиенко в цитираната по-горе статия (с. 173). Очевидно е, че **както в ранната, така и в съвременната българска (и чужда) фразеологическа лексикография и паремиография разликата между поговорките и изреченските фразеологизми от преходен тип на практика е все още неустановена и твърде дифузна.** Ситуацията се усложнява допълнително от факта, че сред паремиите много често се срещат безглаголни (непълни, елиптични) изречения (срв. безглаголните пословици „До очи свят, до зъби сладост”, „Мерено, уверено”, „Мяра, вяра”, „Претърпен, спасен” и безглаголните поговорки „Мечката на лисицата, а лисицата на опашката си”, „Напред пропаст, назад вълци”, „Празна плоска – уклухнати уши” и др.под.), което на формален план трудно се свързва с представата ни за завършено умозаключение. Как да отличим тези паремии от изреченските фразеологизми?

Преди да коментираме забелязаните особености, нека се върнем на темата за езиковите характеристики на фразеологизмите. Те могат да се отграничат от паремиите с помощта на определението на Е. Недкова: „Фразеологичната единица е установена в даден речев колектив свръхсловна, относително устойчива речникова единица, която има сложна (на словосъчетание или на изречение) и разделно оформена структура. Като възпроизводима единица тя се характеризира с единно, цялостно значение, получено в резултат от семантична трансформация между компонентите като цяло. В езика изпълнява номинативно-характеризираща и експресивна функция“ (Недкова 2010: 10, цит. по Недкова 2003: 18)²². Определението на Недкова се споделя от повечето фразеолози у нас днес. В него изразът „устойчива **речникова** единица (подч. мое, Р.П.)” визира номинативната функция на фразеологизмите, която те споделят с думите като готови градивни единици на езика, а изразът „единно, цялостно значение, получено в резултат на семантична трансформация между компонентите като цяло” можем да разглеждаме като равнозначен на термините „идиоматично”²³, преносно, фигуративно, метафорично значение“.

²² Е. Недкова, *Фразеологизмите като знаци в езика на културата (върху материал от български, сръбски и руски език)*, Русе: Лени-Ан, 2011г. [цит. по: Е. Недкова, *Фразеологичното богатство в творчеството на А. Константинов*, Русе, 2003г.].

²³ От *идиом* (англ. *idiom*) – израз, чието значение не може да се предскаже от значенията на отделните думи, които влизат в състава му (срв. *kick the bucket* (ритам кофата) със значение „умирам”, *hit the nail on the head* (удрям гвоздея право в главата) със значение „правя точно това, което трябва”, *през куп за грош* със значение „небрежно, недобросъвестно”), или от общоприетите граматически правила на езика и който не е съставна част на по-голям израз със същите характеристики (<http://dictionary.reference.com/browse/idiom> (20. 07. 2013г.). Типични български идиоми са: от *игла до конец* (т.е. от начало до край), *изплювам камъчето* (т.е. казвам истината), *лапам мухите* (т.е. губя си времето в бездействие) и др. (по В. Вътов, *Малък фразеологичен речник...* – вж. бел. 24 по-долу).

При сравняването на това определение с определенията на пословицата и поговорката, дадени по-горе, се вижда, че **(1) номинативно-характеризиращата функция заедно с (2) цялостното идиоматично (преносно, метафорично) значение представляват двата основни различителни белега, които в структурно отношение би трябвало да отграничават фразеологизмите *per se* от паремиите**. И така, в контекста на това разграничение пословиците се различават от фразеологизмите по това, че са буквални или идиоматични (фигуративни) **пропозиции**, а не **номинации**, т.е. изразяват завършено съждение, извод, обобщение, умозаклучение, а поговорките са буквални или идиоматични (фигуративни) **пропозиции**, които **не** представят цялостен и завършен извод или умозаклучение, но все пак изпълняват констатираща, експресивна и охарактеризираща роля. Именно това е свойството, поради което пословиците и поговорките в отличие от фразеологизмите не могат да изпълняват номинативна функция, изразяваща се в това, че ако влизат в състава на друго изречение, те **не** могат да бъдат заменени със синонимна дума или синтагма, изпълняваща синтактичната функция на съответната непосредствено съставяща, както е при фразеологизмите (срв.. семантичното трансформиране на фразеологизма „през куп за грош” в изречението „Той свърши работата през куп за грош”, където е обстоятелствено пояснение за начин, в изречението „Той свърши работата небрежно, недобросъвестно”, където същият фразеологизъм е заменен със синоним в ролята на равнозначно обстоятелствено пояснение).

Посоченият синтактичен механизъм за отграничаване на фразеологизмите от паремиите обаче е неприложим към изреченските фразеологизми от типа на „ходила Цаца на Враца”, „гледай си, Гано, Бъдния вечер”, „не ща, куме, печено прасе” и др. (примери на Ничева, Спасова-Михайлова и Чолакова), както и към „с трън да потътриш, няма какво да заденеш”, „гледай си хурката”, „дотъках си платното, ритнах ти кросното” (примери на В. Върбан²⁴). Поради пропозиционалната си структура тези изреченски фразеологизми не могат да изпълняват номинативна функция и следователно **не** отговарят на едното от двете условия за принадлежност към фразеологизмите – номинативност. Същевременно принадлежността им към паремиите е също проблематична: от приведените примери само „не ща, куме, печено прасе” и „дотъках си платното, ритнах ти кросното” притежават качества на поговорки според определението, дадено по-горе – в узуса първата осмива, критикува преструвката, а втората критикува егоизма и изпозлвачеството и в този смисъл **са носители на културеми (и на скритите, имплицитни, загатнати послания** „човек да не се преструва, да не капризничи излишно, когато е на гости, на трапезата и го канят” и „човек да се пази от

²⁴ Върбан Върбан, *Малък фразеологичен речник на българския език*, Велико Търново: „Слово”, 2002г., с. 12, 17, 18.

егоисти и изпозвачи и сам да не бъде такъв”). Останалите примери нямат такива характеристики.

Очертаният дотук проблем очевидно произтича от границите на предмета на фразеологията и на паремиологията според определенията на съществуващите у нас направления. Но в международната езиковедска наука, а и у нас, наред с представеното по-горе схващане за предмета на **фразеологията** съществува и друго, **по-широко, според което тя обхваща и поговорките с изцяло преносно значение, а в своя още по-широк вариант – и идиоматичните (фигуративни, метафорични) пословици**²⁵ **с изцяло преносно значение** („Капка по капка вир”, „Пусната стрела не се връща”, „Бърза вода боклук не влачи”). Това схващане се потвърждава от съществуващата традиция паремиологията и паремиографията освен с пословици и поговорки да се занимават и с едноизреченските фразеологизми, които са носители на ярко изразени културени и скрити послания. Ситуацията можем да обобщим така: **идиоматичните поговорки заедно с имплициращите културени и скрити послания едноизреченски фразеологизми са обект едновременно на две езиковедски дисциплини, но в два различни плана: на фразеологията – в структурен план – и на паремиологията – в прагматичен и лингвокултурен план**; казаното не би следвало да се отнася единствено до фразеологизмите с форма на изречение от типа неидиоматични (неметафорични, нефигуративни, буквални) поговорки – те би трябвало да се изучават **само** от паремиологията (срв. „Легна уморен, стана още по-уморен”, „Едно не чува, друго не вижда”, „Който мърмори, Мърморко го викат”, „Яли, яли, пили, и накрая се сбили” и под.).

Широкото схващане на фразеологията вероятно произтича не толкова от различното разбиране за структурата, статуса и употребата на едноизреченските фразеологизми и от сложния лингвистичен статус на поговорките (проблем, който заслужава още по-детайлна дискусия, но тя остава встрани от главната задача на настоящата книга), а от ролята им на **знакове на културата**²⁶. Така това схващане става особено подходящо за целите на лингвокултурологията. Ще повторим, че то се подкрепя от самата практика в българската и международната паремиография – немалко фразеологизми с форма на пълно или елиптично изречение влизат в състава на ред авторитетни съвременни сборници с пословици и поговорки. За български език такива са „Не си бъркай лъжицата, кога не ти ври гърнето” (т.е. не се меси в чужди работи), „Не го пушат в селото, а той пита за поповата къща” (т.е. отказват му нещо незначително, а той иска много по-голямо), „От трън, та на глог” (т.е. от една лоша ситуация в

²⁵ В своя най-широк вариант фразеологията обхваща и нефигуративните (т.е. неидиоматичните, неметафоричните) съчетания и паремии, т.е. всички устойчиви словесни комплекси, вкл. клишираните кратки текстове.

²⁶ На въпрос е посветена отличната монография на Е. Недкова *Фразеологизмите като знаци на културата* (вж. бел. 17).

друга, която е еднакво неприятна), „Болен Божко за кокошка“ (т.е. за здрав човек, който се преструва на болен, за да получи нещо), „Право куме, та в очи“ (т.е. нека изкажем мнението си открито, прямо), „Те са от един дол дренки“ (т.е. те са еднакво калпави, лоши хора) и т.под., като при това неидиоматичните текстове като примерите в предния абзац не правят изключение²⁷. Това е оправдано, тъй като посочените единици (изреченски фразеологизми / преходни фразеологични единици / поговорки – според различните трактовки) притежават най-важната характеристика, която ги сродява със същинските паремии: на прагматично равнище съдържат културемии и отправят [скрити, неразгърнати] послания. Именно това ги превръща в **знакове на определени културни същности**. Например „Право куме, та в очи“ утвърждава прямото и откровено говорене, а „Болен Божко за кокошка“ критикува чрез осмиване хитреците, които се преструват на болни, за да получат нещо за себе си. И така, **в лингвокултурен план и в узуса този тип фразеологизми се реализират и актуализират като паремии**, което позволява да бъдат изследвани заедно със същинските паремии. Така се очертава изводът, че **ако целта на дадено изследване е лингвокултурна, формално-езиковите различия между пословиците, паремиите от смесен тип, поговорките (идиоматични и неидиоматични) и фразеологизмите от преходен тип с форма на изречение отпада като пречка всички те да се имат предвид при отчитането на семантичната плътност на дадена културна стойност (културема)**²⁸.

Наблюденията показват и още нещо. Наши утвърдени паремиографи включват в състава на паремийните сборници и речници не само преходни изреченски фразеологични единици от посочения вид, но така също и поговорки с форма на компаративни изречения, като „Прави се на светà вода ненапита“ (т.е. преструва се на честен / честна и / непорочен непорочна), „Лъже като дърт циганин“ (т.е. много лъже), „Живее като бърбек в лой“ (т.е. живее доволно, охолно), „Запира се като прах на тъпан“ (т.е. непрекъснато се мести, в непрекъснато движение е)²⁹. Вероятно воден

²⁷ Примерите са взети от съвременните български паремиографски речници и сборници, цит. в бел. 29 по-долу.

²⁸ Подобно мнение застъпва и Ст. Калдиева-Захаријева (вж. с. 457 и 458 в студията „За основните термини във фразеологичната наука“ в: Л. Крумова-Цветкова, Д. Благоева и С. Колковска (съст и ред.), „70 години българска лексикография“, София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2013г., с. 449–471).

²⁹ Срв. масивите в *Български притчи или пословици и характерни думи събрани от Петко Р. Славейков*, трето издание (София: „Български писател“, 1972г.) и М. Григоров и К. Кацаров, *Български пословици и поговорки*, трето прераб. издание (София: Издателство „Наука и изкуство“, 1986г.), но също и някои по-съвременни речници, като споменатия вече речник на Ст. Стойчева *Български пословици и поговорки* (София: „Колибри“, 2007г.) и книгата на Е. Огнянова, *Български народни приказки, пословици, поговорки, гатанки* (София: ИК Коралов и сие“, 2000г.), които изобилстват с такива фразеологизми. За обозначаването на подобни единици англоезичните паремиолози са изковали термините *proverbial phrases* (пословични фрази), *proverbial expressions* (пословични изрази) (различни от същинските *proverbial phrases*, *proverbial expressions* и *truncated proverbs* (съкратени, букв. „срязани, отсечени“ пословици). С малки изключения те влизат в състава на речниците с пословици и са обичаен обект на изследване в

от същата интуиция, големият наш събирач на български народни мъдрости от XIX век Петко Р. Славейков (1827–1895г.) е включил единици от всички посочени видове в своя сборник *Български притчи или пословици и характерни думи* – първи опит за изграждане на изчерпателен архив на българското паремийно наследство. Тази практика битува открай време и в чуждестранната паремиология. В съвременната история на паремиологията на подобни преходни единици например обръща внимание световноизвестният американски езиковед и полиглот Арчър Тейлър (1890–1973г.). Те са обект на изследване и на английският паремиограф Г. Л. Аперсън (1857–1937г.), на авторитетния американски паремиолог и паремиограф Бартлет Джийр Уайтинг (1904–1995г.), на съвременния световноизвестен американски паремиолог и фолклорист Волфганг Мийдър и на много други учени³⁰. Тези факти показват, че **съществува една широка, обща гранична област между изследователския обект на паремиологията и този на фразеологията в широкия смисъл на понятието и тя произтича от голямата им близост.**

Така стигаме до извода, че „погрешното” от езиковедска гледна точка битуване на подобни хибридни фразео-паремиологични единици в паремиологични сборници на различни езици следва да отпадне като пречка те да бъдат разглеждани като паремии, щом като вековната традиция и международната практика са ги признали за такива³¹. Ето защо

паремиологията (срв. G. L. Apperson, *English Proverbs and Proverbial Phrases: A Historical Dictionary*, London: J. M. Dent and Sons, 1929; repr. as *The Wordsworth Dictionary of Proverbs*, Wordsworth Editions Limited, 1993 and 2006; Bartlett Jere Whiting, *Early American Proverbs and Proverbial Phrases*, Cambridge, Mass., 1977; Archer Taylor, *The Proverb*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1931; repr. as *The Proverb and An Index to "The Proverb"*, Hartboro, Pa.: Folklore Associates, 1862; repr. again with an introduction and bibliography by Wolfgang Mieder, Bern: Peter Lang, 1985; Wolfgang Mieder, *Proverbs are Never out of Season: Popular Wisdom in the Modern Age*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1993, p. 195. Така тези учени хвърлят мост между фразеологията и паремиологията. *Truncated proverbs* („срязани, отсечени”, *пословици*) са *an early bird* (ранно птиче) от пословицата „The early bird catches the worm“ (Ранното птиче улавя червея) и *a bird in the hand* (птиче в ръката) от „A bird in the hand is worth two in the bush“ (Едно птиче в ръката е по-добре от две в храста). В светлината на това разбиране *дялан камък* от българската пословица „Дялан камък на път се не оставя“ е също „отсечена пословица“. Като пример за *пословичен израз* В. Мийдър дава съчетанието *to throw the baby with the bath water* (изхвърлям бебето заедно с водата) от пословицата „Don't throw the baby with the bath water“ (Не изхвърляй бебето заедно с водата от банята) и синонимите *to throw away the wheat with the chaff* (хвърлям зърното заедно с плявата) и *to throw the helve after the hatchet* (хвърлям дръжката след секирата) (срв. Wolfgang Mieder, *Proverbs: a Handbook*, Westport, Connecticut & London: Greenwood Press, 2004, с. 7). Подобни примери на М. Арнаудов за пословични изрази в българския език са „Държи му влага”, „Треснал му вълната” (набил го), „Кучешко тегло”, „От стара коза яре”, „Стриже мухата” и др. (Арнаудов 1968: 646). Всичко това говори за голяма общност между фразеологията и паремиологията.

³⁰ Вж. бел. 29 по-горе.

³¹ Обратното би било проява на умозрителност. По повод включването на „неидеални” пословици в речници с пословици Валери М. Мокиенко пише следното: „Досега нито един мащабен паремиологичен сборник не е могъл напълно да елиминира „и други подобни” [единици] от словника си. ... В *Голям речник на руските пословици* [Большой словарь русских пословиц, под ред. на В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина и Е. К. Николаева, Изд. ОЛМА-ПРЕСС, 2010г., съдържащ над 70 000 пословици – бел. моя, Р.П.], ние, съставителите, не можехме и не искахме да скъсаме със съществуващата паремиологическа традиция и затова в корпуса са включени и такива паремии, които не винаги „идеално” съответстват на приетото от нас определение за пословица. Да се откажем от описанието на близките до пословицата

в настоящото изследване при изброяването на текстовете, съставляващи културемните паремийни групи ще отчитаме и тези изреченски фразеологизми от преходен тип, които отговарят на две условия: (1) носители са на [скрити] културеми и послания и (2) са регистрирани в съвременните паремиографски съчинения на български език (издадените от около средата на XX век насам).

6. За системния характер на паремиите

Системният характер на паремиите вече е описан достатъчно обстойно от представителите на структурната паремиология, ето защо на него тук ще се спрем съвсем накратко, като представим нашето виждане.

В зависимост от своето **съдържание** (предметно, денотативно значение) и **смисъл** (тълкувание, иносказателно значение) единиците в паремийната система се делят на **паремийни варианти** (изречения с еднакъв смисъл и формални, несъществени разлики в лексикалния състав и / или граматичната структура, изразяващи се с нееднакви, но близки по значение думи и изрази, граматични форми, морфологични категории и синтактични структури), **паремийни синоними** (изречения с еднакъв смисъл, но с различен лексикален състав и денотативно значение) и **паремийни антоними** (изречения с противоположен смисъл и с напълно различен лексикален състав, съдържание и денотативно значение)³². Паремийни варианти са например „Терзията незакърпен ходи” и „Терзията с незакърпени терлици ходи”, тъй като смисълът на двете изреченията е един и същ – „човекът, упражняващ даден занаят или професия, често не ги използва за себе си и за семейството си”, а лексикалният им състав е почти еднакъв, като се различава единствено по това, че на думата *незакърпен* в първото изречение съответства синонимният (и произведен) израз с *незакърпени терлици* във второто. Примери за паремийни синоними са „Бърза кобила сляпо добила” и „Бързата прежда лесно се къса”, тъй като смисълът им – „бързането е безполезно и води до пакости и щети” – е един и същ, но лексикалният състав и съответно съдържанието им е напълно различно: в първото изречение става дума за кобила, която не

единици би означавало да обединим паремиологическия фонд на руския език, изграждан в продължение на векове” (В. Мокиенко, „Тезаурус ...”, с. 173).

³² Срв. А. В. Кунин, *Англо-русский фразеологический словарь* // *Russian-English Phrasological Dictionary*, Москва: „Русский язык”, 1984г., с. 10. А. В. Кунин е застъпник на широкото схващане на фразеологията и неговото описание на системния характер на фразеологизмите е приложимо и за паремиите. Системният характер на българските и английските паремии се разглежда подробно в: Р. Петрова, *Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици. Дисертация*, София, БАН – Институт за български език, 2006г. Дисертацията е достъпна от страницата по лингвокултурология на Русенския университет „Ангел Кънчев” <http://lingvocult.uni-ruse.bg> (16.06. 2013г.). Системният характер на паремиите, в т.ч. техните парадигматични и синтагматични връзки, се описва обстойно и от П. Трендафилова (вж. напр. уводната студия в цитирания в бел. 11 *Речник...*).

е износила докрай жребчето си и то се ражда хилаво и сляпо, докато във второто – за лошото качество на прежда, която не е обработена както трябва поради бързане и нехайство. Примери за паремийни антоними са „Трудът е здраве и живот” и „От работа гърбат ставаш, а не богат”; смисълът на първата паремия е, че трудът е полезен и нужен на човека, докато смисълът на втората е точно обратният – „трудът вреди на човека” – както се вижда, паремийните антоними носят противоположни смисли, които се предават чрез различно съдържание (различна лексика и различни денотативни значения).

При съпоставянето на паремии в два или повече езика се очертават **еквиваленти** и **аналози**. Паремийните еквиваленти имат равнозначен лексикален състав, еднакво съдържание (денотативно значение) и еднакъв смисъл, докато аналозите имат различен лексикален състав и съдържание и еднакъв смисъл. Що се отнася до граматичната структура, тя може да е различна за различните езици, затова не е основен фактор при определяне на еквивалентите и аналозите. Например пословиците „Една лястовица пролет не прави” и „One swallow does not make a summer” (*англ.*) (Една лястовица не прави лято) са еквиваленти, защото лексикалният състав и съдържанието (денотативното значение) на първата са равнозначни на тези на втората и смисълът на двете изречения („с малък брой хора не може да се постигне нищо значимо“) също е еднакъв. Паремииите „Насила хубост не става“ и „You can bring the horse to the water, but you cannot make him drink” (*англ.*) (Можеш да закараш коня до водата, но не можеш да го накараш да пие) са аналози, защото имат различен лексикален състав и различно съдържание (различни денотативни значения), но един и същ смисъл: „насила не може да се постигне нищо хубаво“. Интересен е обаче случаят с българската и руска двойка метафорични паремии „Шило в торба не стои” и „Шила в мешке не утаишь”. Преводът на руската паремия (Не можеш да скриеш шило в торба) е почти еквивалентен с буквалното значение на българската, но смисълът, т.е. иносказателните им значения, не е еднакъв. Смисълът на българската паремия е „енергичният и чевръст човек не може да седи на едно място”, а на руската – „истината не може да бъде укрита”³³. Тъй като еквивалентността в тази двойка се отнася само до езиково-формалното равнище, но не и до смисловото, според нашето виждане тя е привидна, мнима.

7. Образността в паремииите

Много интересно стои въпросът за **образността** в паремииите. Както се вижда от приведените дотук примери, образността, макар и много типична,

³³ Срв. съответната речникова статия в: Трендафилова, *Речник...* ; същото значение се дава и в: Кунин, *Англо-русский фраз. словарь...*

не е задължителен белег за всяка паремия. **По-важното от това, дали в даден текст има образност или не, е, че от гледна точка на лингвокултурологията образите в българските паремии отразяват бита и живота на народа такъв, какъвто е бил в конкретните времена, от които датира разглежданият текст, както и природата, в която е била потопена българската лингвокултура.** Оттам напълно понятно е, че от образите например на животни в българските паремии ще срещнем най-често тези, които са типични именно за нашия географски регион – кучето, вълка, магарето, лисицата, заека, петела, сокола, овцата, котката, но не и бизона, хипопотама, крокодила или колибрита, нито северния елен, пингвина, тюлена, или пък бялата мечка. Други типични образи от българската природа са камъкът и водата, гората и планината, зимата и студът, лятната жегата, сушата, бурята, градушката, дъждът, кишата. В отделни текстове срещаме образа на морето или на река Дунав, споменати са също и градове и местности: София, Добруджа, Цариград (Стамбул), Лондон (Лондра). Нивата, кладенецът, църквата, мегданът, хорото, сборът, къщата, кътът („почетното” място до огнището) и дворът са обичайни реалии в нашите паремии, а българинът, турчинът, особено циганинът (и циганката), гъркът, влахът, „московците“, „френците“, „ингилезите“ и някои други национални и етнически типажии са описани много колоритно (срв. „Дали влаху краставица, а той я не щял, че била крива“, „Кога турчин забогатее, жена взема, а българин – къща прави“, „Циганин, като има петмез, не може да спи, доде не го изяде“, „Циганина цар станал и най-напред обесил баща си“, „Да стана християнин – пости много, да стана турчин – кланяне много, циганин, та па циганин“, „Гърците ги съсипва салтанатът, а българите инатът“, „Еврейското приятелство до броене на пари“ и др.).

8. Паремииите като огледален образ на фолклорната култура

Говорим ли за етнокултурната страна на паремииите, непременно трябва да се спрем на тяхната история и етимология. Състоянието на диахронната паремииология в България обаче към момента е на съвсем начално равнище: може да се каже, че историческият развой на паремийния жанр в българския език не е проучен. Липсват данни за появата и развитието на отделните паремии, за миграцията им от култура в култура. Може обаче по аналогия с диахронните проучвания на паремийните системи на други езици, например на английски, да се предположи, че някои паремии са стари колкото езика ни; в отделни текстове например се долавя отглас от много древни езически нрави и обичаи (срв. „Принеси жертва, дорде не си на скарата“, изречение от Супрасълския сборник (XI в.), което според

Стефан Младенов (Младенов 1979: 328)³⁴ загатва за езически обред, или „Дървен господ всекиго оправя”, в което изрази „дървен господ” според П. Р. Славейков „в езическите времена е означавало нищожен покровител”³⁵), докато други описват реалии от по-ново време. Днес паремиите в основните наши речници и сборници, създавани през XIX век, съхраняват реалии от бита и нравите на нашия народ, много от които вече не съществуват. За да получим конкретни отговори по въпроса за етимологията и развоя на дадена паремия, ще е нужен пълен набор от конкретни факти, хвърлящи светлина относно нейната поява, разпространение (ареал), промени и употреба, които да обяснят ролята и промените в значението и смисъла ѝ в българската лингвокултура в миналото и днес. Немалко наши и чужди изследователи обаче, отчитайки анахронизма на образите, езика и тематиката на по-старите паремии, подчертават **надвремения и почти вечен характер на техните послания, поуки и уроци**³⁶. Тази устойчивост произтича от мощното и изключително трайно влияние на историята на всеки народ върху неговото настояще. Ето защо съществува известно основание да се твърди, че истините, изречени в паремиите на даден език, както и предразсъдъците (от съвременна научна гледна точка), внушавани чрез тях, общо взето продължават да важат за народа, който говори този език и днес. Тезата за всевременния и вселичен характер на паремиите се споделя от всички най-известни руски и български паремиолози и лингвокултуролози. Те почти единодушно твърдят, че паремийната система в даден език е много точен, огледален образ на душевността на народа, който го говори, на най-трайните черти на неговия характер, на типичното му отношение към себе си и към околния свят, на неговата изконна същност³⁷. Същото се отнася и за народните сказания, легенди, приказки, песни, за благословиите, пожеланията, клетвите и всички останали фолклорни форми, за авторската художествена литература и въобще за цялата съвкупност от прецедентни феномени. Има обаче и мнения на други изследователи, според които въпросът стои по-иначе. Между тях са споменатите класици на англоезичната и международна паремиология Арчър Тейлър, Бартлет Джиър Уайтинг, Волфганг Мийдър, бележитият естонски изследовател Арво Крикман и мн.др. Тези учени твърдят, че като цяло паремиите в един език имат по-скоро общочовешки, а не тясно етнически или национален характер, че по

³⁴ Ст. Младенов, *История на българския език*. Прев. от немски и ред. Ив. Дуриданов, София: Издателство на Българската академия на науките, 1979г.

³⁵ Срв. *Български притчи или пословици ...* Петко Р. Славейков, 1972г., с. 191.

³⁶ За качествата „всевременност” и „вселичност” на паремийните системи вж. частта *Увод* в цитираната по-горе дисертация (Петрова 2006г.)

³⁷ За по-пълен преглед на схващанията на тези автори относно споменатите качества на паремийните системи вж. отново частта *Увод* в цитираната дисертация на Р. Петрова *Лингвокултурологично съпоставително изследване ...*

съдържание са по-често противоречиви, отколкото единни, че истинността им в много случаи е случайна и спорна.

Без да влизаме в полемика с последните автори по въпроса за етнокултурната специфика на паремииите, ще посочим, че от гледна точка на лингвокултурологията посочените различия в **подходите** към въпроса за националния характер на паремийните системи не са случайни. Те са обвързани с конкретните културни и исторически условия, които лежат в основата на изграждането на даден етнос (народ) и нация, с разбирането за мястото на езика в тези неизмеримо сложни процеси, както и – в не толкова малка степен – с **принадлежността на учените към дадена култура**. Последното упражнява незабележим, но силен натиск върху възгледите им и това също следва да се отчита.

Всъщност въпросът за паремийните системи като специфично отражение на определена култура не може да има еднозначно обяснение и по още една причина: тези анонимни словесни творби далеч не са еднородни, а обхващат, както вече бе подчертано, както домашни текстове, прораснали от местните условия и бит, така и заемки във вид на калки, поетични преводи или смислови съответки, пътували от култура в култура, влезли по пътя на межкултурните контакти и след това останали в нея и станали органична част от нея. Освен това, взети в своята цялост, паремииите отразяват изключително богато разнообразие от житейски ситуации и конкретни условия, много от които са противоречиви и – нередко – взаимоизключващи се. Така те предават от една страна **истини, които изглеждат валидни за цялото човечество**, но от друга страна съхраняват специфични наблюдения на живота и особени, **характерни само за дадена лингвокултура правила за поведение**, които могат да не са верни, приемливи или правилни от гледна точка на друга култура, на съвременността или на някаква идея за универсална човешка етика³⁸.

Относно границите на уникалността на паремийните системи особено любопитно е това, че често за немалко собствени текстове на даден език лесно могат, както видяхме по-горе, да се намерят смислови и дори буквални съответствия (аналози и еквиваленти) в други езици, например – за български и английски – това са еквивалентите „Не всичко, което блести, е злато“ и „Not all is gold that glitters“ (Не всичко е злато, което блести), „Приятел в нужда се познава“ и „A friend in need is a friend indeed“ (Приятел в нужда е истински приятел) и аналозите „С какъвто се събереш,

³⁸ Историята на културата, антропологията и лингвокултурологията привеждат ред доказателства, които оборват тезата за универсални човешки ценности или най-малкото ѝ придават проблемен характер. По тези въпроси вж. напр. В. М Пивоев, *Културология. Введение в история и теория на културата* (Москва: КноРус, 2011г.). Що се отнася до съществуването на изконен етнически характер, той е основна тема в мащабното научно творчество на световноизвестния географ, историк, етнолог и културолог Лев Хумилев и неговите последователи. За пълен списък на трудовете на учения вж. *Лев Николаевич Гумилев, Библиографический указатель* (<http://gumilevica.kulichki.net/matter/Article15.htm>) (16.07.2013г.).

такъв ставаш“ и „Bad communications corrupt good manners” (Лошите другари развалят добрия характер), или еквивалентите в немски и латински ”Eile mit Weile” (Бързай бавно) и “Festina lente” (Бързай бавно). Как да си обясним съществуването на такива успоредици? Най-очевидното и рационално обяснение са преводните заемки, които след появата си са успели да се вградят и да останат трайно в приемащата лингвокултура. Последното само по себе си подсказва за някаква зона на общност на културите, което и прави възможно разбирането между хората. То най-вероятно се дължи на съществуването на определено **общочовешко, дълбинно ценностно ядро, видимо в паремийния пласт на естествените езици**³⁹. А етническа или националнокултурна специфика може да се търси по няколко начина. Първият е в домашните текстове на даден език (като изследователят първо се увери, че примерите са наистина с местен произход, което, както видяхме, е изключително трудно), а вторият – в характерната им образност, произтичаща от конкретната природа, история, бит и нрави или в превеса на някои тематични групи паремии спрямо други. Досегашните ни лингвокултурни изследвания са свързани с разкриване на етнокултурни особености по трети път – чрез установяване на **семантичната плътност** (брой и разработеност) на предаваните чрез паремии **културни същности (културеми) и послания**⁴⁰. Този път за очертаване на културноспецифичното изглежда много плодотворен, именно защото се стреми да очертае и разкрие в системен план **йерархизацията в ценностната система**, която стои в основата на изследваната култура.

9. Лингвокултурен подход за изследване на паремии

В настоящата книга паремийните умотворения са разпределени в две отделни групи, обединени около същността, която осмиват и подиграват, или хвалят и препоръчват. Наричаме я с използваната по-горе дума **културема** – термин от лингвокултурологията, с който обозначаваме **вербализираните положителни и отрицателни същности, съхранявани в precedentните текстове на дадена лингвокултура**⁴¹. Проведените от

³⁹ Срв. Trench, *Proverbs and Their Lessons*. Въз основа на примери от ред древни и съвременни езици Ричард Тренч разрешава противоречието между тезата за липсата на универсални човешки ценности и тази за наличието им с диалектичното по дух твърдение, че съществува общ за всички народи пословичен фонд – ядро от словесни творения, които „изграждат корените на всеобщото човечество, лежат някъде дълбоко, под специфично националното и служат за негова основа” (с. 47–48).

⁴⁰ Под семантична плътност на дадена езикова единица се разбира освен честотността на нейната употребата, в т.ч. включването ѝ паремиографски и лексикографски източници, така също и степента на разработеност – проявите на вариативност, синонимия, деривация и под.

⁴¹ За същността на културемата и приложението ѝ вж.: Roumyana Petrova, “Language and Culture. One Step Further in the Search for Common Ground. A Study of Modern English Proverbs”, *Europe: from East to West*. Varna: PIC, 1996, pp. 237–248; Roumyana Petrova, “Gender Aspects of English Proverbs”, *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship*, (19) 2002, pp. 337–348; Roumyana Petrova, “A Contrastive

нас през последните близо двадесет години изследвания върху възможностите на културемата като единица от изследователския инструментариум на лингвокултурологията показват, че преобладаващата част от тези същности представляват **ценности** в смисъл на **човешки нравствено-етични свойства, качества и характеристики**. В българската паремийна система някои културеми са представени с по-голям брой паремии от други. Същото се отнася и до английската, руската, немската и пр. За лингвокултуролога (и за културолога) това значи, че първите имат по-голяма стойност, тежест и влияние в ценностното наследство на даден народ. Казано на езика на лингвокултурологията, **по-голямата семантична плътност на дадена култура е знак за нейната значимост за изследваната култура**. Подобна йерархична подредба на паремиите според културната им значимост позволява да се очертае

Approach to Studying English and Bulgarian Proverbs about Knowledge as Cultural Texts”, *Proceedings of the Fifth Fulbright Conference, Sofia, 16–18 May, 2002*, Sofia, pp. 277–287; Roumyana Petrova, “Comparing Proverbs as Cultural Texts”, *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship*. No. (20) 2003, pp. 331–344; Р. Петрова, “За пословиците и културата”, *Ние и другите*, Русе, 2004, с. 7–79; Р. Петрова, “Ползата от “доброто” според английските и българските пословици”, *Научни трудове на Русенския университет*, т. 41, серия 5.2. Русе: Русенски университет “А. Кънчев”, 2004, с. 79–84; Р. Петрова, “За синхронията и за tertium comparationis в съпоставителната паремиология”, *Русская словесность в контексте современных интеграционных процессов. Материалы международной научной конференции г. Волгоград 24–27 апр. 2005*. Волгоград, Изд. ВГУ, 2005, с. 97–101; Р. Петрова, “Към темата за най-ценните човешки качества според английските и българските пословици”, *Арнаудов сборник. Т. 4*, Н. Ненов, В. Донева, Р. Русев, Н. Бенин, Е. Недкова, съст. Русе: ЛЕНИ-АН, 2006, с. 299–304; Р. Петрова, *Лингвокултурологично съпоставително изследване на английски и български пословици. Дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор”*, София: БАН – Институт за български език, 2006г.; *Лингвокултурология / LinguisticCulturology*. – <http://lingvocult.uni-ruse.bg>; Р. Петрова, “Културемата – единица за лингвокултурологични съпоставително изследвания (върху материал от английски и български пословици)”, *В огледалния свят на езика и културата*, Р. Русев, ред., Русе: Лени-АН, 2007г., с. 9–28; също в: *Лингвокултурология / Linguistic Culturology*. – <http://lingvocult.uni-ruse.bg>; Р. Петрова, “Лингвокултурологично съпоставително изследване на пословици”, *Теоретически и лингводидактически проблеми изследвания руских и других славянских языков. Сборник научных трудов / ГОУ ВПО „ВолГУ”*; ред. совет О. В. Иншаков, пред. и др.; редкол: Н. А. Тупикова, отв. ред. и др. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2008, с. 135–156; Р. Петрова, “Към лингвокултурологичното съпоставително изследване на английски и български пословици за наградата и наказанието”, *Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография (в памет на проф. дфн Кети Анкова-Ничева)*, Ст. Калдиева-Захариева, Л. Крумова-Цветкова, съст. и ред., София: Институт за български език при БАН: Академично изд-во „Проф. Марин Дринов”, 2008г., с. 182–188; Р. Петрова, “Някои бележки към културематичния анализ на лингвокултурния концепт *wisdom* (мъдрост) в The Book of Proverbs, King James Bible (Книгата на Притчите, Библията на Крал Джеймс)”, *Проглас. Филологическо списание*, П. Радева, гл. ред., № 2, 2009 (год. XVIII), Велико Търново: Университетско издателство „Св. Св. Кирил и Методий”, с. 144–149; *Българска електронна лингвистична библиотека* – http://georgesg.info/belb/personal/petrova_r/wisdom.pdf; Р. Петрова / Roumyana. Petrova, “Culturemes in The Book of Proverbs: The Hymn of the Virtuous Woman”, *Арнаудов сборник. Т. 6 (2010)*, Р. Русев и др., ред., Русе: „Лени Ан”, 2010г., с. 459–468. Petrova, Roumyana, “Bulgarian Proverbs of Reciprocity: A Culturematic Study”, *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship*, No. (2) 2010, pp. 245–286; Р. Петрова, „Законът за отплатата според Книгата на притчите в Авторизираната английска версия на Библията (лингвокултурно изследване с приложение на културемата)”, *Езиковедски изследвания. В чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова*, Ст. Калдиева-Захариева, Р. Калдиева, ред. и съст., София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов”, 2011г., с. 501–518; Р. Петрова, “К пониманию мудрости как культурного феномена в библейской книге Притчи царя Соломона”, *Славянские языки: единицы, категории, ценностные константы: сб. науч. статей*, отв. ред. Н. А. Тупикова, Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2011г., с. 69–76 и др.

представително късче от портрета на **българската лингвокултурна личност**, на типичния, изконен, истински българин. Такъв абстрактен събирателен и характерен, представителен образ съществува за всяка лингвокултура. Убеждението за съществуването на подобен абстрактен, типичен и уникален по своя характер образ се споделя от всички лингвокултуролози и стои в самата основа на идеята за създаване на лингвокултурологията като наука. Именно тази е и главната задача на лингвокултурологията: да открие, да извади наяве и опише, доколкото е възможно, най-трайните, типични и характерни черти на даден народ, неговото поведение, неговите най-съкровени идеали, стремежи и вярвания. Разбира се, отделните индивиди в състава на един народ никога не могат да бъдат еднакви и е известно, че характерът на даден народ се мени с времето и историческите условия⁴², но все пак остава нещо, което е типично, преобладаващо. Разкриването на именно това сравнително стабилно ядро от свойства и качества стои в центъра на лингвокултурното изследване.

Лингвокултурологията изследва не само **ценностите**, които даден народ почита и към които се стреми, но също така и **антиценностите** – слабостите и пороците, които приема и с които е свикнал, както и тези, които изобличава и осъжда. Тя се стреми да опише в пълнота цялата съвкупност от положителни и отрицателни културни същности, съхранявани в продължение на векове в устната традиция и в стари записи като тези народни изречения и в други анонимни или авторски творби. Тези типични черти се предават неусетно от поколение на поколение в семейството и рода, в училище, чрез книгите, в ежедневно общуване, чрез средствата за масово осведомяване, а в днешно време – и по интернет. Всички ние, без дори да знаем как, сме наследили голяма част от тях под формата на навици на поведение и рефлексии, като дар и като съдба и – несъзнателно или съзнателно – непрекъснато ги възпроизвеждаме и на свой ред предаваме на следващите поколения.

Културемата на всяка една паремия е като бисер, скрит в тялото на мида. И културемата, и посланието се разкриват на прагматично равнище. Тя се открива с помощта на въпроса: „Какво утвърждава или отрича тази паремия?“ Отговорът може да се състои само от едно съществително име или именна фраза, но може да бъде и сложно съставно изречение, построено по следния модел: „Тази паремия утвърждава / отрича това, че...“. Например културемата на пословицата „Не вярвай, доде не видиш с очите си“ е „уверяването чрез проверка (+)“, тази на „Книгата на зло не учи“ е „учението (+)“, на поговорката „Сърдитко Петко, празна му торбичка“ – „капризниченето, сърденето (–)“, а културемата на поговорката „Подсмеяла се кука на криво дърво“ можем да опишем така:

⁴² С цялостното си мащабно научно творчество Лев Хумилъв показва как народите преминават през строго определени еволюционни фази, като разглежда и ролята на личността в тези процеси.

„[Тази поговорка критикува] хората, които се присмиват на други за някакъв недостатък, който самите те имат (–)“. Има отделни текстове, които съдържат повече от една културема. Те съответно принадлежат към две или (рядко) повече културемни групи.

Не само паремии, но и всички останали аксиологически маркирани фразеологични единици, вкл. устойчиви и други сравнения, фразеологизирани имена, както и много от думите в лексикона на един език съдържат култури. Това е свързано с признака „оценъчност“, който битува или в плоскостта на семантиката на езиковата единица, или се разгръща и проявява на прагматично равнище. Обратното, липсата на такава оценъчна конотация или на такова аксиологическо прагматично значение в дадена езиковата единица или текст, респ. отрязък от текст, ги определя като неутрални, т.е. „некултуремни“. Под утвърждаване или отричане разбираме преди всичко положителната или отрицателната конотация на единицата. Културемите на номинативните единици например се откриват с вариант на същия въпрос: „Какво представя като положително или отрицателно тази единица?“⁴³ Отговорът експлицира съответната култура. И така, културемата на фразеологизма „през куп за грош“ съответно ще бъде „небрежното вършене на работа (–)“, а на фразеологизирани имена „Сульо и Пульо“ и „Мара подробната“ – съответно „случайни, всякакви хора (–)“ и „човек, който се занимава твърде много с излишни подробности (–)“. Знакът плюс или минус, добавен в скобки след израза за съдържателната страна на културемата, показва нейната положителна или отрицателна стойност, т.е., дали това съдържание е представено като нещо добро, приемливо, препоръчително, или, напротив, се оценява като лошо, неправилно, осъдително, неприемливо, т.е. критикува се и се отрича, осъжда.

Интересно стои въпросът за това, дали всички паремии имат оценъчен характер. Какво утвърждават или отричат например поговорките „Кучето скача според тогата“, „Баба знае и друга уличка“ и „Човек знае и две, и двеста“? Не са ли те пропозиции, експлициращи неутрални наблюдения от живота без конкретна оценъчна характеристика? Действително, от гледна точка на денотативните си значения тези изречения са неутрални. Нещо повече, те са неутрални и от гледна точка на преносните си значения, които съответно са: „човек зависи от обстоятелствата“, „има и друг път за решаване на проблема“ и „човек живее и в добри, но и в лоши условия“. Но по-внимателното размишление подсказва, че тези изречения също съдържат, или по-скоро предизвикват у реципиента някаква оценка, която е неявна, имплицитна, невербализирана и се подразбира. Достатъчно е след като ги изтълкуваме (след като разкрием преносния им смисъл), да отговорим на въпроса какво утвърждават или какво критикуват, за да

⁴³ Този тип анализ е показан в Р. Петрова, *Културемите в Книга на притците (The Book of Proverbs) в Авторизираната версия на Библията (AV/KJB)*, Русе: „Лени-Ан“, 2012г., с. 66–77.

видим оценъчния момент в тях: първата паремия например („Кучето скача според тоягата“) ни *предупреждава* за зависимостта на хората от неблагоприятните обстоятелства, втората („Баба знае и друга уличка“) ни *обнадеждава* с твърдението, че човек винаги може да намери изход от трудна ситуация, а третата („Човек знае и две, и двеста“) ни *подказва*, че когато условията налагат известни ограничения и лишения, човек може да мине и с по-малко. И така, културемите им съответно са следните: „зависимостта на човека от неблагоприятни обстоятелства (–)“, „съществуването на изход от трудна ситуация (+)“ и „намаляването на потребностите и разходите при нужда (+)“. Както се вижда, ключът за разкриване на културната същност на паремията лежи на прагматично равнище – в узуса.

Разкриването на вътрешния смисъл на паремии, или тълкуването им, е тясно свързан с въпроса за **образността**, за която стана дума в т. 7. Според много езиковеди, един от които е Григорий Л. Пермяков, същинската паремия се отличава с ярка и впечатляваща образност и по правило има иносказателно (преносно) значение. Според други учени образността и метафоричността не са задължителни белези на паремията, а по-скоро често срещани нейни характеристики⁴⁴. **От гледна точка на лингвокултурологията най-основната функция на една паремия е да е носител на култура, т.е. да дава оценка на някакво качество или поведение и да отправя послание, свързано с него, а образността играе второстепенна, помощна роля и не е задължителна.** От тази гледна точка **по отношение на признака „образност“ паремии могат да бъдат разделени на три групи: буквални, т.е., с пряко съдържание и значение (срв. „Не вярвай, доде не видиш с очите си“), частично метафорични (срв. „Книгата на зло не учи“) и изцяло метафорични (идиоматични, фигуративни, с преносно значение) (срв. „Подсмееяла се кука на криво дърво“, „Сърдитко Петко, празна му торбичка“, „Кучето скача според тоягата“, „Баба знае и друга уличка“).** За да се определят културемите на втората и третата група, необходимо е първо да се преведат смислово (да се изтълкуват), като прякото значение се превърне в преносно, както при поговорката „Подсмееяла се кука на криво дърво“. Казано другояче, ако се зададе въпросът за откриване на културемата към изцяло метафоричната пословица „От един удар дървото не пада“, отговорът няма да е свързан с използването на бравата в гората, а ще бъде иносказателен: „[Културемата на тази пословица е] невъзможността да се

⁴⁴ За много прецизен, задълбочен и интересен анализ на ролята на образите и метафоричността при паремии вж. с. 301–309 в Arvo Krikmann, “Imagery of Proverbs: The Great Chain of Being as the Background of Personification and Depersonification Metaphors in Proverbs and Elsewhere” (Образността в пословиците: Великата верига на битието като фон на метафорите от тип персонификация и деперсонификация в пословиците и другаде) и статията “Digging One’s Own Grave” (Да копаяш собствения си гроб), Arvo Krikmann, *Proverb Semantics: Studies in Structure, Logic and Metaphor*, Wolfgang Mieder (ed.), Burlington, VT: The University of Vermont, 2009, pp. 247–300.

постигне нещо без продължителни усилия (–)”. За да установим културемата на присмехулната поговорка „Сетила се хурка за къделя, то било срещу неделя”, също първо ще трябва да потърсим преносния ѝ смисъл, който е: „Някой е решил да свърши някаква работа, но в твърде късен и неподходящ момент“; и така, съответната култура ще бъде „ненавременното залавяне за работа (–)“

За хората с по-голям житейски опит културемите и поуците на повечето паремии на родния им език са относително лесни за отгатване и почти винаги прозрачни; те се разбират на интуитивно равнище и по пътя на механизъм, който не може да бъде разгадан и описан докрай⁴⁵. Същото се отнася и за онези лица, които си служат отлично с даден чужд език и познават отблизо неговата култура, в. т.ч. и литература. Но, подобно на множеството от приказки, басни, гатанки, благословии и други фолклорни текстове често се случва някои от паремите да са ни непознати. Подобни произведения трябва специално да се учат. Хуморът и сатирата в тях също могат да бъдат „усетени” само от хора с достатъчно голям житейски опит и знания, ето защо децата и по-младите хора не винаги разбират метафоричните и хумористичните текстове, тъй като не умеят правилно да преведат преките значения в преносни, или пък не осъзнават скрития контраст, който лежи в основата на хумора⁴⁶.

Както всяка художествена творба, паремииите имат, както вече беше посочено, и **послания**. Под послания разбираме съветите, които ни дават, уроците, на които ни учат. Няма паремия без послание, извод или поука. Но посланията и съветите, както вече бе показано, рядко биват преки, буквални, както в императивните изречения „Проси, че не кради”, „Умри, но не открадвай”, „Пази се от всяко зло, доде не ти е дошло”, или „От чуждия ум вземи, от своя не се дели“ и др. Поуките най-често са опосредствени, т.е. битуват на прагматично равнище и – както и при баснята или приказката – се подразбират или трябва да се познаят, отгатнат. **Посланието и поуката разкриваме с помощта на въпроса „Какво тази паремия ни съветва да правим / да не правим?“ или на неговия вариант „Какви тази паремия ни съветва да бъдем / да не бъдем?“** Например, посланието на пословицата „Времето е стар учител“ е: „[Тя ни съветва] да търсим поука в миналите събития“, а това на поговорката „От комар създърма и от муха наденица не става“ е „[Тя ни съветва] да не сме алчни и безогледни, когато се отнася до извличане на полза от беден човек или от нещо малко и незначително“. Що се отнася до споменатите по-горе паремии с форма на изреченски фразеологизми, те не

⁴⁵ Известно е, че способността да се тълкуват иносказателни значения е най-типичното човешко качество, това, което фундаментално отличава човека от приматите (вж. Robert Sapolsky, *Metaphors In Your Brain: Robert Sapolsky Explains the Magic of Symbols* – <http://www.beinghuman.org/article/metaphors-your-brain>) и че липсата на такава способност (неспособността за тълкуване на метафори) е характерна за лица, страдащи от аутизъм (вж. http://readingroom.mindspec.org/?page_id=6805) (14.09.2013).

⁴⁶ За същността на хумора ще стане дума малко по-нататък.

отпращат директни послания, но по силата на това, че имат културеми и се характеризират със силна експресивност и оценъчност, те привличат и насочват вниманието ни към качеството, което охарактеризират, и именно по този начин изпълняват назидателната си и възпитателна роля. От тях, както е и при поговорките, също може да се изведе някаква скрита поука и съвет. Това става с помощта на същия въпрос, с който питахме за посланието при пословиците. И така, поуката на „Право куме, та в очи“ е следната: „Този израз ни съветва да говорим смело и открито това, което мислим“, а скритият съвет във фразеологизираното име „Мазна Гана“ ще е: „Това име дава израз на критично отношение към определен човек и косвено ни подсеща да обърнем внимание на неговото неискрено и манипулативно поведение“⁴⁷.

Лингвокултурният подход при разглеждане на паремиите спомага да се забележи и още един клас текстове, които отправят критика към даден негативен факт по прикрит и неявен начин, именно като го констатираат и – привидно – утвърждават. Такива двусмислени текстове на пръв поглед и от гледна точка на преките им (денотативни) значения като че ли внушават да се постъпва несправедливо, хората да бъдат песимистични, жестоки, хитри и цинични, да се възползват умело от недостатъците на другите в името на личния си интерес. Но именно като насочват вниманието на читателя и слушателя към отделни лоши човешки прояви, такива текстове внушават недоволство и възмущение от подобни качества и поведение. Този клас „лоши“ паремии в различните езици (английски, латински, италиански, испански, португалски, френски, руски, арабски и др.) е забелязан още през средата на XIX век от споменатия по-горе бележит английски филолог и полиглот Ричард Ч. Тренч, който пише за тях следното: „Виждайки реалностите, която тези пословици изразяват, колкото и да желяехме да ги няма, би било неправилно да искаме те да не съществуват и злото в тях да не бе намерило такъв словесен израз. Точно обратното, много по-добре е, че то е сторило това, защото обличайки себе си във видима форма и заставайки пред нашето внимание, злото може много по-лесно да бъде забелязано и избегнато“⁴⁸. Такива „лоши“ текстове има в изобилие и в български език⁴⁹: „Показвай се по-малък от какъвто си, добре ще минеш“ – за хитрото самоподценяване пред другите, „Наше лошо няма“ – за себелюбието, „Интереса клати феса“ – за грубата изгода, „Поклонена глава сабя не я сече“ – за робското покорство към властта, „Покланяй се злему като на светому“ – за раболепието към злите, „Стани на дявола брат, докле минеш моста“ – за лицемерното ласкаене на врага,

⁴⁷ Трябва да подчертаем още веднъж, че съветът и поуката при поговорките са имплицитни, неявни, невербализирани. Това дава повод на някои изследователи да оспорват твърдението, че поговорките също ни учат на нещо. Нашето убеждение е, че всяка паремия, включително и поговорките, има дидактическа функция, като при пословиците е по-пряка, а при поговорките – скрита.

⁴⁸ Trench, *Proverbs* ... , p. 99–100.

⁴⁹ П.Р. Славейков нарича такива пословици „калпави“.

докато човек постигне целта си, „Направѐ добро, да намериш зло“ – за безполезността да се върши добро поради неблагодарното и жестоко отношение на хората към добрия човек, „Изтъках си платното, ритам ти кросното“ – за грубото използване на някого за лична изгода, „Гарван гарвану око не вади“ – за склонността на злите да се поддържат взаимно. Погледнати в буквален план и в духа на цитираната по-горе мисъл на М. Арнаудов за фатализма в българската паремийна система, този род текстове са ярки свидетелства за несправедливостите в живота на българина, за неизбежния му трагизъм, за униженията и неправдите, които добрият и честен човек много често е заставен да понася. Но, както отбелязва и Ричард Тренч, на едно следващо и по-висше равнище на тълкуване тези паремии са по свой начин изключително полезни. Можем да ги сравним донякъде с великите трагедии в античната литература, ренесансовите драми и европейските романи, които често показват как честният и почтен герой става жертва на подлия злодей, но с това не целят да внушават песимизъм и примирение със злото, страх пред злотворците и покорство пред неправдата, а напротив, чрез предизвикване на катарзис да събуждат и изострят у хората жаждата за правда, истина и добро. По същия начин групата на „лошите“ паремии, като сочат лошите страни на живота и на пръв поглед съветват хората да постъпват пресметливо, хитро и цинично, на един следващ и по-висок план на тълкуване внушават от какви постъпки трябва да се пази достойният и добър човек и с какво не бива да се примирява.

Тълкуването на различните равнища на смисъла и посланията на паремииите от гледна точка на авторовата интенция е сложен и интересен проблем, към който може да се подходи също и според известната концепция на Михаил Бахтин за ролята на автора и разказвача и за диалогичността в словесното творчество⁵⁰. Така в качеството си на поетични мини-творби паремииите могат да станат обект на специално литературно разглеждане, което със сигурност допълнително би обогатило лингвокултурното изследване. Този подход ще изясни още по-добре ролята на хиперболатата, иронията, сарказма и пародията в паремииите с двусмислени послания като горните примери и като други подобни на тях, като „Злото зло го не хваща“, „Право който казва, през девет села го изпъждат“, „Неразумен свят светува, разумен жалба жали“⁵¹, „Най-лошото на света е добро сърце в зли хора“, „Имаш ли зъби, хапи, доде не са те ухапали“, „Кажи му аго, да му стане драго“, „Едному горяла къщата, а друг искал огън да си запали лулата“, и др.

⁵⁰ Михаил Бахтин, *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет*, Москва: Художественная литература, 1975г.

⁵¹ Смисълът на тази пословица е: „Неразумният човек живее на този свят доволно, честито и в охолство, а разумният страда и се мъчи.“ – Бел. моя, Р.П.

II. За присмеха и похвалата в българските пословици и поговорки

10. Установяване на присмех и похвала

Предмет на описание в настоящата книга са българските паремии за присмех и похвала. Дали една паремия изразява отношение на присмех или на похвала се установява на интуитивно равнище. Този тип отношения не могат да се докажат по логичен път, тъй като стилистичните маркери за тяхното изразяване – епитети, контраст, хипербола и др. – често са нееднозначни и зависят твърде много от субективни фактори като възраст, образование, фонові знания, житейски опит, интелектуална развитост, въображение и др.⁵² Присмехът и похвалата могат само да се отгатнат, ето защо е неизбежно да има разночетения и дори съществени разминавания у различните читатели и изследователи при тълкуването на текстовете. Но антропологията и културологията са установили, че интуитивната догадка, която исторически предхожда логическото мислене, макар и несъвършена, стои в самата основа на човешкото знание – постулат, който се приема имплицитно и от представителите на когнитивната лингвистика⁵³. При установяване значенията и смисъла на паремиите интуитивната догадка не може да се отхвърли, тъй като тя допълва и потвърждава изводите, достигнати по пътя на логиката. Като отправна точка за идентифицирането на присмех в паремиите ни служи класическото определение на смешното на големия български философ, естетик и културолог Исак Паси (1928–2010)⁵⁴: „Смешното е сравнението от особен род на грозното, грешното, деформираното с нещо друго, прилично и различни, или с представата за правилно, нормално, редно. ... Смешното постига себе си в сравнението, в съпоставянето“. С други думи, ако в съдържанието на една паремия има някакъв комичен и същевременно отблъскващ образ, вторият член на съпоставянето, който отсъства от това съдържание, се подразбира и е приблизително един и същ за участниците в комуникативния акт. Например осмиващата поговорка „Без работа Мую мухите скопява“ извиква в съзнанието ни образа на човек, подигравателно назован „Мую“,

⁵² Нееднозначността несъмнено се отнася в немалка степен и до установяването на културемите и посланията. В подобни случаи са приложими афоризмът „Колкото хора, толкова и мнения“ и английската пословица със същото значение „So many men, so many minds“.

⁵³ Срв. Anna Wierzbicka, *English: Meaning and Culture*. Oxford, etc.: Oxford University Press, 2006. В това и в много други свои съчинения, като демонстрира широките възможности за разкриване специфичната семантика на привидно еквивалентни по своето значение езикови единици в различни езици с помощта на групата от около 60 нередуцируеми по логичен път семантични примитиви, които са едни и същи за всички естествени езици, Вежбицка доказва по неоспорим начин интуитивната, предлогична основа на знанието и езика.

⁵⁴ Исак Паси, *Смешното*. 3-то изд., София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1993г., с. 59.

който извършва някакво крайно безмислено и абсурдно действие – скопяване на мухи. Смешното произтича от съпоставянето на този гротесков образ с друг, обратен на него положителен образ – например на човек, който върши някаква нормална, смислена и полезна работа. В съзнанието на реципиента първият образ извиква втория и се свързва с него. Именно от сблъсъка на тези два противоположни образа и асоциациите, които предизвикват, се ражда комичният, осмиващ ефект⁵⁵.

Тема на текстовете за похвала са положителните и ценни човешки качества, поведението, което може да служи за пример за другите, достойните постъпки, прекрасното. Идентифицирането на паремии за похвала става отново по лингвопрагматичен път. Ако на въпросите, зададени към конкретен текст – „Хвали ли, препоръчва ли нещо тази паремия?“, „Достойно ли е поведението, качеството, което утвърждава?“, „Ценна ли е същността, която описва?“ – отговорът е положителен, тогава имаме работа с текст за похвала. И в този случай специфичните езикови маркери на похвалата – думи с положителна конотация, като „хубав“, „обичам“, „Господ“, „по-добър“, „по-добре“, хиперболи, повелителни изречения като „Дай ми, Боже, добър другар, през гора ще мина“, „Обичам на добрия да служа, а не на лошия да заповядвам“, „Златото у кал да падне, пак е злато“ и др. под., не изчерпват белезите на този вид паремии, тъй като някои изречения с неутрална конотация в изявително наклонение и без подобни думи в състава си също могат да препоръчват и хвалят нещо (срв. „Пчелата прави мед, защото има ред“ с културема „редът (+)“, „Който пее, зло не мисли“ с културема „песента (+)“, „От капката бара става (+)“ и „От влакно руно става“ с културема „търпението и постоянството (+)“, „Цар с народ, силна държава“ с културема „сговор и съгласие (+)“ и др.). В един по-широк смисъл на това, що е похвално, достойно, добро и стойностно, попадат също и култури, утвърждаващи и други, по-частни природни и културни феномени, като лятото, водата, женската хубост, храната, подходящото облекло, и т.под. За да се установи дали една паремия изразява похвала, отново от най-решаващо значение е узнаването на нейният смисъл.

11. За ролята на осмиващите паремии и актуалността им днес

Както ще се види в Първа глава, осмиващите паремии паремии вземат на прицел не само недостатъци и слабости, като твърде голямата плахост и предпазливост, капризничането, наивността, бърборенето или късното досещане, но и много сериозни пороци, като алчността, двуличието и лицемерието, лъжата, злорадството, жестокостта, кражбата и др. под. Не означава ли това, че безименният творец е бил по-склонен да критикува

⁵⁵ Контрастът, разбира се, е само видимият белег на хумора, който по дълбоката си същност е неразгадаем, необясним.

лошото по-скоро чрез присмех и подигравка, които са по-светли и жизнеутвърждаващи възпитателни средства, отколкото да го атакува с чисто отрицание и категорично осъждане? А може би това е знак, че в наивното, фолклорно съзнание лошото се възприема по-скоро като смешно⁵⁶? Независимо от възприетото отношение и подход можем да допуснем, че привличайки вниманието към отрицателните прояви и явления, народният творец е желаел хората да видят и осъзнаят своите недостатъци и пороци, да се засрамят от тях и да ги заменят с достойни качества. Така **осмиващата група паремии представлява своеобразна фолклорна сатира, чийто автор и същевременно обект е самият български народ.**

Може основателно да възникне въпросът доколко качествата, коментирани в българските паремии, са актуални и днес. Той е тясно свързан с проблемите за продължителността на живота на отделните паремии и честотността на употребата им във времето. Крайно недостатъчните сведения по тази тема и липсата на диахронни проучвания на отделни текстове не ни дават възможност да правим генерални изводи, но изключителната устойчивост на паремийния жанр *per se* подсказва, че в своята съвкупност, или по-скоро органична цялост, старите заедно с новите български паремии дават една сравнително достоверна обобщена представа за много от основните и най-трайни черти на българския характер. Същевременно не бива да се забравя, че в своето развитие един народ преминава през различни фази – на подем и падение, на аберации (отклонения), следвани от връщане към нормата; за всички тях трябва да се намерят доказателства в културната му история, отразена в езика и в други културни феномени. С други думи, не бива да се мисли, че отбелязаното статистическо съотношение между осмиващите култури (217) спрямо тези за похвала (182) в българската лингвокултура има абсолютна стойност; то трябва да се схваща по-скоро като ориентиловъчно, още повече, че досега събраните и описани паремии в българския език вероятно представляват само част от действителния им брой⁵⁷. Нужен е не само

⁵⁶ Ето как М. Арнаудов коментира това така типично за българските нрави от по-ново време снизходително отношение към престъплението и престъпника. Главният герой на поговорката „Зел Кольо, дал Кольо” е охарактеризиран като „предтеча на бай Ганьо”. Този „безсрамен обирач” на Казанлъшката градска община си водел тетрадка със сметки, където срещу различни суми записвал горните думи. Впоследствие този израз се превърнал в прякор за объркани сметки. В тази поговорка обаче „изпъква на пръв план не толкова възмущение и порицание, колкото хумор и снизхождение към тежкото нравствено провинение” (Арнаудов, цит. съч., с. 633). Подобни текстове според М. Арнаудов потвърждават твърдението на немския учен от първата половина на двадесети век Ханс Науман (H. Naumann *Grundzüge der deutsche Volkskunde*, 1929, 132), че „**пословиците са документ на една предлогична и дори предморална мисъл** (подч. мое – Р. П.), според която те могат да съществуват като нещо яко сраснало се с нрави и идеи само в едно първобитно общество, макар и да достигат и да са обикнати дори в по-късни културни епохи” (цит. съч., с. 632).

⁵⁷ Най-последният мащабен сборник с руски пословици (от 2010г., цит в. бел. 11) съдържа приблизително 70 000 текста (!), като в тях не влизат поговорките и пословичните сравнения, тъй като те са събрани и издадени няколко години преди това в два големи речника от същия авторски колектив, а вече цитираният последен сборник на Ст. Стойкова с български пословици и поговорки, публикуан през 2007г.

пълният брой паремийни текстове, но и данни на други езикови равнища и в други литературни, включително и фолклорни жанрове, за да се достигне до още по-надеждни изводи за българския характер.

12. Относно изворите на корпуса и организацията на паремите според съдържащите се в тях култури

Настоящата книга е посветена само на народните мъдрости за присмех и похвала, които представляват немалка част от паремийното богатство на българския език. В това изследване общият брой цитирания на ексцерпираните **осмиващи паремии** е **1881**, докато цитиранията на паремии, **изразяващите похвала**, са **1913**, т.е. **корпусът обхваща 3 794 паремийни единици**. За да се постигне пределна изчерпателност и пълнота на корпуса и оттам на изводите, наложи се да бъдат прегледани всички известни речници и сборници на български език, публикувани у нас приблизително от средата на деветнадесети век до днес (2013г.). Корпусът обхваща и изречения от личния ни архив. Нека уточним, че осмиващите паремии са само част от големия клас критични и осъдителни народни мъдрости; съществува втори голям масив от други паремии, които са силно критични без да са осмиващи. Такива са „Скъперникът само кога умре добро прави”, „Тежко̀ му, който се улови в кражба”, „Мързеливият два пъти работи”, „Който зло мисли, зло намира”, „Слободия от неволия по-лошо”, „Човешко око насита няма”, „Гърбавият гробът му оправя гърбицата” (тази метафорична пословица визира не физически недъг, а непоправимостта на моралните недъзи и на лошотията), „От зъл нърав няма по-зло на света”, „От инат няма по-лош занаят”, „По-лош душманин няма челяк от зла жена” и мн.др. Този тип паремии, както и текстовете, които носят положителни култури без да изразяват похвала (напр. „Челяк остарява, сърце не остарява”, „Храната е по-скъпа с приготвянето”, „Челяк мисли едно, господ дава друго”, „От една река цял свят пие”, „Който хвали злото не люби доброто” и др. под.), не се разглеждат в книгата.

Материалът е разпределен в два дяла. **Първа глава** обхваща паремииите с осмиващо съдържание, образност и насоченост, открити в лексикографските извори. Във **Втора глава** са представени паремииите, изразяващи положително, похвално отношение към някакво качество или същност (човек, постъпка, явление, предмет и пр.). Целта на предприетото

обхваща малко над 6 000 пословици и поговорки, взети, както се вижда от лексикографския списък, от всички най-известни у нас източници. Простото сравнение на числовите стойности навежда на мисълта, че събраните досега текстове на български паремии са може би само част от действително съществуващите, както преди няколко десетилетия отбелязва и Цв. Романска в статията „Българските народни пословици със социална тематика в сравнение с пословиците на останалите славянски народи”, цитирана в бел. 11 по-горе.

разпределение е да представи ясно контраста между човешките черти и постъпки, станали прицелна точка на присмех и подигравка, както и най-обичаните и уважавани качества и същини и така да се научи какво нашият народ е презирал и подигравал и от какво най-много се е възхищавал. Образите в някои текстове са твърде груби, цинични и вулгарни (срв. „Подзрела се Мара, че под нея бара“, „Подръж ми, мари, копелето, да се посмея на таз курва“, „Осрала си крава опашката, че иска и другите да омаца“ и др.), но стремежът към обективност и изчерпателност налага подобни изречения също да бъдат включени в описанието. Тези текстове са ценни и с това, че са живо свидетелство за културното равнище на средата, която ги е извикала на живот и в която продължават да битуват.

Нека специално подчертаем, че за разлика от други сродни паремиологични и паремиографски съчинения фокусът в тази работа е не върху съдържанието на паремиите и използваните изразни средства, а върху ценностите и антиценностите, носени от тях, които са организирани според строг йерархичен принцип – семантичната им плътност. **Представената подредба дава ясна и прегледна картина на скалата от културеми (ценности и антиценности), въплътени в двата класа паремии, на позицията на всяка отделна култураема в скалата, на отношенията между отделните културеми и на съдържателната им страна. Тъй като основната тежест пада върху върху скалата, йерархията и релациите между културемите, съзнателно не е предприето лингвостилистично описание на паремийните текстове, нито анализ на съдържанието им.** Нека пак подчертаем, че става дума за ценностите и антиценностите, въплътени не в цялата паремийна система на българския език, а само в текстовете за присмех и похвала. Това ще рече, че за получаване на по-пълна и изчерпателна представа за изконния български характер, съхранен в паремиологичното равнище на езика, читателят може да се обърне направо към източниците, ползвани при съставянето на книгата. Всеки от тях е полезен и ценен по свой особен начин, но по отношение на изчерпателност и автентичност на първо място ще посочим двата паметника от втората половина на XIX век – сборникът *Български притчи или пословици и характерни думи. Събрани от Петко Р. Славейков* (трето издание, София, “Български писател”, 1972г.) и петтомният труд на големия български лексикограф Найдено Геров *Речник на българския език, 1-6 ч.* (фототипно издание, София, “Български писател”, 1975-1978г.). И двата извора са съставяни в протежение на почти половин век по пътя на теренните изследвания. Съдържанието им обхваща значителни масиви от наши стари пословици и поговорки, пословични изрази и сравнения заедно с други фразеологични съчетания, взети, според думите на Найдено Геров, „от устата на народа“. Всеки от тези два извора съдържа между 14 000 –16 000 народни мъдрости, в т.ч. фразеологизми. Обяснимо е, че много от паремиите в тях, както и по-късните и по-нови

сборници са едни и същи, или представляват редактирани варианти. Между най-изчерпателните паремииграфски издания, създадени в по-ново време, са сборникът на М. Григоров и К. Кацаров *Български пословици и поговорки* (София, 1986г.), *Съпоставителен речник на пословици (български, руски, английски, немски, френски и латински)* под съставителството на Сергей Влахов (София, 1998г.) и речника на Стефана Стойкова *Български пословици и поговорки* (София, 2007г.). Първият е предназначен предимно за широка читателска публика, а речниците на Вл. Влахов и Ст. Стойкова – и за академични цели. Сборникът *Български народни приказки. Пословици, поговорки, гатанки* под съставителството на Елена Огнянова (София, 2000г.) е предназначен предимно за учащи се. Книгата на П. Трендафилова *Речник с тълкуване на 200 български пословици и поговорки и еквивалентите им в руски език* (2007г.), която е разработена върху строги научни основи, представлява важна стъпка напред в българската паремииграфия. В нея към всяка лема освен източникът и руските съответки на българската паремия са дадени семантизацията ѝ, изведена по пътя на анкетно проучване, което е особено ценно, ситуационната ѝ характеристика и синонимите ѝ. Макар и недостатъчен за описание на руския и българския характер, корпусът на този речник е напълно достатъчен за ориентировъчни и насочващи изводи.

Сборниците, съставени по частен път и личните колекции, които все още не са станали достояние на научната общност в България чрез публикации в книжно тяло или по интернет, не са използвани в настоящата книга.

По-долу е представен списъкът на съкращенията на ползваните източници, следван от **Първа** и **Втора глава**, които обхващат подредените по семантична плътност отрицателни и положителни културеми, всяка със своята група паремии носители. Ключовата дума във всяка паремия е с надебелен шрифт. За ключова се приема тази дума в паремията, която е смислово съотнесена с културемата. Тя обикновено е съществително, напр. **наука** в „**Науката** е най-хубавото нещо“, или прилагателно, напр. **умен** в „Служи на **умния**, да заповядваш на лошия“, но може да бъде и наречие, напр. **високо** в „На **високо** седи, на широко гледа“, или глагол, напр. **големей се** в „**Големей са**, големей, доде станеш най-малък“.

След частта **Обобщения, изводи и заключения** е поместен **Азбучен показалец**, в който паремииите са подредени по първата буква на ключовата дума, например **Н** от **науката**, **Г** от **големей са** и т.н.

Към някои паремии с по-неясно съдържание и употреба са дадени кратки оригинални или наши обяснения и тълкувания. Съкращенията на източниците на паремииите и на обясненията им са поставени след тях, като нашите забележки и тълкувания са отбелязани с инициалите Р.П. Стилистичните бележки към паремииите, ексцерпирани от ФРБЕ и НБФР – *шег.*, *ирон.*, *подигр.*, *вulg.* и др. – са запазени, тъй като спомагат за

разбирането на смисъла на паремията. За да се облекчи разбирането на паремии с по-малко познати думи, обясненията им се дават в бележка под линия. Цитирани са значенията на тези думи в Геровия *Речник* или тези в *Речник* [на турцизмите] от С. Атанасова в третото издание (от 1972г.) на Славейковия сборник (на с. 556–570), като съответното означение е „Слав.”, следвано от страницата, например: Слав., с. 566. Ако в тези източници липсва обяснение, цитира се значението, дадено от Ст. Стойкова (например Ст.Ст., с. 426).

Наблюденията показват, че в преобладаващата си част българските паремии се срещат по няколко пъти в по-късните източници. Ако текстовете им са напълно еднакви, след паремията отбелязваме съкращението на най-ранния източник, от който е ексцерпирана, като то най-често е „Слав.” или „Н.Гер.”. При наличие на текстови варианти те се дават последователно, за да се види развоя на формата на паремията. Броят на вариантите е мощно доказателство за семантичната плътност на носената от паремията култура.

Оригиналните текстове не са редактирани и автентичният правопис е запазен почти изцяло, като са направени само някои наложени от съвременната българска азбука промени. За изясняване етимологията на някои по-стари думи в текстове от фототипното издание на Беровия *Рибен буквар* от 1824г. или от Геровия *Речник* от 1895–1904г., в бележка под линия се дава и старият правопис (напр. смята [смѣта]: лъже, мамѣ. – Н.Гер.5).

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ И СЪКРАЩЕНИЯ

- Арн.** — *Български пословици и гатанки*. Отбор и характеристика проф. Михаил Арнаудов. София, „Български писател”, 1949г.
- Бер.** — *Буквар с различни поучения (Рибен буквар)*. Д-р Петър Берон (Берович) [Брашов, 1824г.]. Първо юбилейно фототипно издание. Стъкмил проф. д-р Стойко Стойков. София, „Народна просвета”, 1974г. (с. 37–41). Достъпен от World Digital Library: <http://www.wld.org/ru.item/274/view/1/36/> (4.08.2013).
- БНП** — *Български народни пословици, поговорки, гатанки и скоропоговорки*. Борис Христов Ганев, съст. Пловдив, ИК „Хермес”, 1999г., 2004г., 2005г.
- БНТ** — *Българско народно творчество в 12 тома*. Д. Осинин, отг. ред. Проф. М. Арнаудов, Ив. Бурин, Хр. Вакарелски, проф. П. Динеков, ред. колегия. Т. 12, *Пословици, поговорки, гатанки*. Отбрал и редактирал Цветан Минков. София, „Български писател”, 1963г.
- Влах.** — *Съпоставителен речник на пословици (български, руски, английски, френски, немски (и латински))*. Сергей Влахов, съст. София, „ЕТО”, 1998г.
- Вл.80** — *Руски пословици с български преводи и съответки*. Сергей Влахов, съст. София, „Наука и изкуство”, 1980г.
- ГК** — *Български пословици и поговорки*. Трето преработено издание. Милко Григоров и Костадин Кацаров, съст. София, „Наука и изкуство”, 1986г.
- ЕО** — *Български народни приказки. Пословици, поговорки, гатанки*. Събрала и редактирала Елена Огнянова. София, ИК „Коралов и сие”, 2000г.
- Л.А.** — Личен архив (Румяна Петрова, 1990 –2013г.).
- НБФР** — *Нов български фразеологичен речник*. Кети Анкова-Ничева, съст. София, Университетско изд-во „Св. Климент Охридски”, 1993г.
- Н.Гер.1** — *Речник на българския език (в пет тома)*. Найден Геров, съст. Фототипно издание. Част първа А–Д. София, „Български писател”, 1975г. [*Рѣчник с тлъкувание рѣчи-ты на блъгарскы и на русскы. Събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Найдень Геровъ. Чястъ пръва А–Д*. Пловдивъ, Дружествена Печатница „Съгласие.” 1895].

- Н.Гер.2** — *Речник на българския език (в пет тома)*. Найден Геров, съст. Фототипно издание. *Част втора Е–К*. София, „Български писател”, 1976г. [*Рѣчник с тълкувание рѣчи-ты на блыгарскы и на русскы. Събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Найдень Геровъ. Чястъ втора Е–К*. Пловдивъ, Дружествена печатница „Съгласие.” 1897].
- Н.Гер.3** — *Речник на българския език (в пет тома)*. Найден Геров, съст. Фототипно издание. *Част трета Л–О*. София, „Български писател”, 1977г. [*Рѣчник с тълкувание рѣчи-ты на блыгарскы и на русскы. Събралъ, нарядилъ и на свѣтъ изважда Найдень Геровъ. Чястъ третѣ Л–О*. Пловдивъ, Дружествена печатница „Съгласие”. 1899].
- Н.Гер.4** — *Речник на българския език (в пет тома)*. Найден Геров, съст. Фототипно издание. *Част четвърта П*. София, „Български писател”, 1977г. [*Рѣчник с тълкувание рѣчи-ты на блыгарскы и на русскы. Събралъ и изтълкувалъ Найдень Геровъ. Чястъ четвърта П*. Издадена под редакция-тж на Теодоръ Панчевъ. Пловдивъ, Дружественна печатница „Съгласие.” 1901].
- Н.Гер.5** — *Речник на българския език (в пет тома)*. Найден Геров, съст. Фототипно издание. *Част пета Р–Я*. София, „Български писател”, 1978г. [*Рѣчник с тълкувание рѣчи-ты на блыгарскы и на русскы. Събралъ и изтълкувалъ Найдень Геровъ. Чястъ пята Р–ІА*. Издадена под редакция-тж на Теодоръ Панчевъ. Пловдивъ, Дружественна печатница „Съгласие.” 1904].
- П.Тренд.** — *Речник с тълкуване на 200 български пословици и поговорки и еквивалентите им в руски език*. П. Трендафилова. Силистра, Изд-во „Ковачев”, 2006г.
- Слав.** — *Български притчи или пословици и характерни думи, събрани от П. Р. Славейков*. Трето издание, под ред. на акад. Михаил Арнаудов. София, „Български писател”, 1972г.
- Ст.Ст.** — *Български пословици и поговорки*. Предговор, подбор и тематично-семантична подредба Стефана Стойкова. София, Изд-во „Колибри”, 2007г.
- ФРБЕ1** — *Фразеологичен речник на българския език (в два тома). Том първи А–Н*. Кети Ничева, Сийка Спасова-Михайлова, Кристалина Чолакова, съст. София, Изд-во на Българската академия на науките, 1974г.
- ФРБЕ2** — *Фразеологичен речник на българския език (в два тома). Том втори О–Я*. Кети Ничева, Сийка Спасова-Михайлова, Кристалина Чолакова, съст. София, Изд-во на Българската академия на науките, 1975г.

Първа глава

Български паремии за присмех

1. Простотията, глупостта, невежеството, безумието (–) – 130

Културемата, която оглавява списъка на отрицателните осмиващи културемии, предавани от българските паремии, е „простотията, глупостта, невежеството, безумието (–)”. Тя се нарежда на първа позиция по семантична плътност. По-долу следват паремии носители на тази доминантна култура, открити в източниците. Общият им брой е **130**.

☺ ☺ ☺

Човек **неучен**, дърво недодялано. Слав.

Челяк не **учен**, дърво недодялано. Слав.

Челяк без **книга**, пън недодялан. Слав.

Челяк без **книга**, дърво недодялано. Слав.

Глух от гайда не разбира. – За прост и див човек. Н.Гер.4

Да няма **нос**, пасъл би трева. – Да нямаше човешки образ, щеше да е говедо. Слав.

Да не е кръстен, **месото** му се ядва. – Глупав е като говедо. Слав.

Не си вдигай **краката**, че нямам петало да тя кова. Н.Гер.2

Учи, учи, тиква бучи. – Тъпият човек не взима от наука. Арн.

Книга бре, книга: баща ми мига и аз мигам. Слав.

Дебели **глави** с тънки умове са не пълнят. Слав.

Дебели **глави** с тънки умове не се пълнят. Н.Гер.1

Тежко̀ на този **калпак** с тази глава. Слав.

От **ум** глава му пука. Арн.

Главата му праздна като лейка. Н.Гер.3

Има **глава** за дувар. ГК

Главата му пълна със слама. ГК

Главата му не е за два крака, а за четири. Ст.Ст.

От **улав** ум не купувай. Н.Гер.5

Куфалницата му не достига. – Не му стига умът. Слав.

Акъл до колене, мозък до глезени. Ст.Ст.

Под носа му порасло, в **главата** му непосеяно. Слав.

Брадата му подранила, ала **умът** му закъснял. ГК

Брадата му порасла, па му **памет** опасла. Слав.

Мустаките му изникнали, ама нищо няма в **главата**. Слав.

Колкото му боят дълъг, толкова му **умът** къс. Ст.Ст.

За един учен двама **простащи** дава, ама кой ги зима. Слав.

Който е **прост**, той бива мост. Арн.
 Кукувица му изпила **умът**. Слав.
 Сврака му **мозък** изпила. Слав.
 Изпила му чавка **акъла**. Ст.Ст.
 В гора расло, трева **пасло**. ГК
 Да оберем на 40 свинки мозъкът, па няма **мозък** за 40 свини. Слав.
 Тая **глава** не е за два крака. ГК
 Харна **глава** има, ама не е за два крака. ГК
Главата му ще подпира колелата. ГК
 Той може да **мисли** колкото от едната дупка на носа си до другата.
 Слав.
Неписмен човек – несолена пастърма. – Неписмен човек много не
 мисли, несолена пастърма дълго не трае. (БНПП, т.7, с. 313) Ст.Ст.
 Не му достига една **събота**. – Не му достига умът. Арн.
 Едната му **събота** ексик. ГК
 Капа се купува, **ум** не може. ГК
 Капа се купува, ама **памет** (ум) не може. Арн.
Главата не е само за калпак. ГК
 Да е калпак – да ти купя, ама **ум** не мога. Слав.
Тъпанът е голям, ала е празен. ГК
 Шапката му добра, **главата** му нехела. Слав.
 Шапката му е добра, **главата** му не струва. ГК
 Няма ни една дъска в **главата** си. – Луд. Слав.
 Няма ни една дъска на **главата** си. ГК
 Сече му **главата** като халваджийска тесла. ГК
 Калпакя му рунтав, ама **главата** му празна. ГК
Калпакя му нещо, под калпакя нищо. Слав.
 Има **ум** голем, та често му пречи. Е.О.
Ум море, глава шамандура. Е.О.
Ум – море, акъл – бръснач. ГК
 Шиник глава, **акъл** въшка. Р.Сим.
 Брада порасла и **ума** изпасла. ГК
Брада го наболо, а още си вири сополо. ГК
Глава като чутура. – На тъп човек. Слав.
 Много умен, ала **акъл** нема. Е.О.
 Умен като **попово прасе**. ГК
 Зелените **умове** тичат на зелени череши. Слав.
 Кога Господ давал **акъла**, той стоял зад вратата. Ст.Ст.
 Иди на **салханата** (залханата) и си избери друга (глава). ГК⁵⁸
Глави и на касапницата има. Арн.
 Дето знаеш по-голям камък, там иди си удари **главата**. Слав.

⁵⁸ Залхана, салхана *араб., перс.*: кланица. – Слав., с. 567.

Кола ум и две **безумие**. Слав.
 Умен колкото девет **улави**. Ст.Ст.
 Ум има колкото за деветима **улави**. Ст.Ст.
Тегли, главо, да теглим, дано поумнеем. ГК
 Има у главата **трески** за дялане. Е.О.
Бой има, ама акъл няма. БПП. – На ръст е висок, но ум няма – Р.П.
 Ни в **телци**, ни в говеда. – Неучен и неразбран. Арн.
 Речи **лудому** да пръдне, той ся насира. Н.Гер.3⁵⁹
 На **лудия** помага чипова тояга. Н.Гер.4
 На **лудий** помага чипова тояга. Н.Гер.3
 Що си потен, братко? – С **лудо** се препирах. Слав.
 Един **безумен** фърлюва камък в морето и сто умни не могат да го извадят. Слав.
 Един **луд** хвърля камък в кладенеца, а четиридесет мъдри не могат да го извадят! ГК
 Един **луд** хвърля камък в кладенеца, а четиридесет мъдри не могат да го извадят! ГК
 Турѝ **лудия** на високо, да маха с крака. Слав.
Луд звънец не носи. Арн.
 Туй, от което са умния засрамя, с него са **лудия** превъзнася. Слав.
Луд свири, луд играе, който гледа ум няма. Слав.
 Триста гледали, трима видели, па и те били **абдали**, та нищо не разбрали. ГК
 Толкоз да ходя по света, че колкото едно **теле** да са не науча да порева. Слав.
 Ако ти е слаб **умът**, да ти е як гърбът. Н.Гер.5
Лудо давало, мъдро вземало. Арн.
 Не знае **хлябът** на какво дърво расте. БНП
 Иди си поискай **парите** от даскала си (майстора си), който та е учил. Слав.
 Ще поумнее, кога му закука **кукувица** на гробът. Слав.
Ум с колата, памет с вилата. Е.О.
Акъл до коляно, ум до глезени. ГК
 Изял си **ума** в гладно време. Ст.Ст.
 Глава **крина**, мозък шумлопина. Слав.; (шумлопина – произв. от *шума*, т.е. нещо ненужно, безполезно – Р.П.)
 Глава като **крина**, а мозък къкрина. Слав.
Глава има, ала в главата няма. Слав.
 Не можеш да му повъртиш **главата** и да му налееш ум. ГК
 На конска глава **узда** прилича. Н.Гер.
Глава има да си закача шапката на нея. Л.А.

⁵⁹ Луд – (1) който си изгубил ума, останал без ум, улав; (2) немирен, бесен, блъснат; (3) свиреп, зъл, див – луд кон; (4) палав, глупав неразбран, зелен – лудо младо. – Н.Гер.3

Защо ти е **главата**, кога е празна. Слав.
 Защо ти е брадата, кога нямаш **мозък** в главата. Сл.
 Брадата израсла, **ума** опасла. Н.Гер.3
 Смей се като **луд** на секира. Арн.
 За **лудия** ката ден Великден. Слав.
 Смее се като умрял **кон**. Н.Гер.5
Будалити все ся смеят. Н.Гер.5
 На един **главата** е дебела, а на друг – недодялана. БНП
Лудите несеяни никнат. Н.Гер.3
 Да би **лудост** рогата сички би я виждали. Слав.
 Да би **лудост** рогата, всички би я виждали. Арн.
 Да би **глупост** рогата, всички би я виждали. ГК
 Ако да носеха всичките **глупаци** хлопки, желязото би станало сто гроша оката. ГК⁶⁰
 Ако да носеха сите **луди** хлопки (звънци), желязото би станало 100 гроша оката. Слав.
 На **проста** глава едно око стига. ГК
 Тежкò на нозете под **луда** глава. Слав.
 Пусни **лудия** на път, тръгни та го търси. Слав.
 Крие си **кокошката** главата и сяка, че не я видят. Н.Гер.2; (т.е. на кокошката ѝ се струва, че не се вижда – Р.П.)
 Триж го **рязах**, сè по-късо. Слав.
 Два пъти го **рязах**, пак късо. Слав.
 Три пъти го **рязах**, пак късо излиза. БНП
 Всъде обикалях да тя **търся**, пък у вас не наминах. – За глупавите. Н.Гер.3
 Отвъд **Анадоллука**, в Лондра. – Един прост човек дошъл при селския учител и го попитал: „А бе, даскале, казват, че има бой там далеч, отвъд Анадоллука, та чак в Лондра” (*Наследство*, т. 3, с. 590⁶¹). Ст.Ст.
 На две **магарета** не може да раздели кош слама. Слав.
 Не знае да раздели на две **магарета** кош слама. Слав.
 Не мога и не искам да разделя три кила **трици** на две магарици. – Глупав съм, некадърен съм. НБФР
 Полека ти да не му капне (слетя) **опашката** в гираня. – Магаре паднало в гиран, а един такъв съвет дал, кога взели да го вадят. Слав.
 Нека гори **къщата**, ключът нали е у мен! – Когато казали на някого безгрижен, че му гори къщата. Арн.
 Изгоря ти **плевника**, свато. – Аз одеде го заключих. ГК

⁶⁰ Ока, окка, араб. – мярка за тегло от 400 драма с тежест 1 283 грама. – Слав., с. 566.

⁶¹ *Вековно наследство. Българско народно поетическо изкуство*. Отбор и характеристика от М. Арнаудов. Т. 3. София: „Наука и изкуство”, 1978г.

2. Самохвалството, суетата, големееенето (–) – 111

Втората по ред културама с най-висока семантична плътност е „самохвалството, суетата, големееенето (–)”. Тя се съдържа в изредените по-долу **111** пословици и поговорки.

☺ ☺ ☺

Самси са **Голю** похвали. Слав.

Самси са **пръдльо** похвали. Слав.

Хвалете ме, уста, че умря циганката, дето ме хвалеше. НБФР

Хвалете ме, уста, че ви разкъсвам. Арн.

Уста защо са, ако ма не **хвалят**. Слав.

Уста, **хвалете** ма, или ви насирам. Слав.

Похвали ме, усто, да те не посерем. Слав.

Който си не **хвали** къщата, струпаяся и го притиска. Н.Гер.5.

И **циганката** позна, че съм хаджийка. Н.Гер.5

Ожени ме, мамо, на чуждо село, лесно да са **хваля**. Слав.

Ожени ме, мамо, на чуждо село, честно да са **хваля**. ГК

Ожени ме, мамо, на далеко, да са **хваля**. Слав.

Да има някой да ме подгони, за един ден отивам в Цариград, казало **кучето**. Арн.

Похвалил се циганин с бял гъз. – *Ирон. Вулг.* Употребява се, когато някой се хвали с нещо, което не притежава и което никак не е за хвалене. ФРБЕ2

Хвальо умря, пък Видьо е жив. НБФР

Ходил съм барем два пъти на воденица. Слав.

За две пари яйце ще снесе, за сто гроша **гюрултия** ще направи. Слав.

Кога се **село** засели, когах ли псета лавнаха. – *Подигр.* За човек, който отскоро е постигнал или придобил нещо и се големее, възгордял се е, като че ли го има от много отдавна, като че ли е много опитен, обигран. ФРБЕ1

Друга не е **родила**, освен Мара – Васи́ла. Слав.

Попитали **мулето**: Кой ти е баща? – Атът ми е вуйчо. БНП

Покрай **дувара** дето са налягали се́ ти ли си ги избил? Слав.

Край **плета** имаше толкоз повалени, се ти ли ги уби? – Казва се тому, който в очи заплашва, че ще убие. Под повалените край плета се разумява: лайна. Слав.

Хем **шугаво**, хем нос навирило; Хем **шупливо**, хем нос вири. – За човек, който се е възгордял неоснователно въпреки недостатъците си. ФРБЕ2⁶²

Хем голо, хем **фудул**⁶³. – Надува се без причина. НБФР

⁶² Шуплив [шюплівіѣй] – (4) слаб, кекав, недъгав, стахлив. – Н.Гер.5

⁶³ Фудул, *ар. тур.* – горделив, наперен. – Ст.Ст., с. 429.

При хората **пох, пох**, пак у дома ох, ох! – Пред людетe ся големи, а у дома му голотия го жарави. Н.Гер.4

На глава му **китка**, на г... му слюнka. Слав.

На глава му **лиляка**, на г... му кияка. Слав.

На умряло куче **нож** вади. Ст.Ст.

Омила са **паница**, покачила са на полица, (че се смее на другите). Слав.

Облизала са **паница**, покачила са на полица, (че се смее на другите). Слав. – *Подигр*. За някой, който се е подокарал и се показва пред другите. ФРБЕ1

Омилася **лъжицата**, та станала паница. Н.Гер.3

Какъв са **курдисва**, кат` че има в гората хиляда овце. Слав.

Ако избегят **майсторите**, ти за права Бога ще идеш. – Т.е. напразно се смята за майстор. Ст.Ст.

Айран няма за пиене, а с кон ходи на пикане. Слав.

Няма **мътеница** да пие, с магаре ходи на сранье. Слав.

На **ножа** му муха не каца. Н.Гер.2

Пробила му се шапката от ум. – Казват за гърците, които се хвалят, че са все философи. Слав.

Още не заспал, сънува **сънища**. – Самохвалец. Арн.

Още не заспал, сънува **съни**. – *Ирон*. Самохвалец е. ФРБЕ2

Умен като **поповото прасе**. – Употребява се иронично, като прехвалят някое момче, че е умно. Арн.

Брада риждава, глава **гнидава**. – За човек без авторитет, който си придава важност. НБФР

Аз кога ходя, земята **трепере** (се хвалило магарето). – Аз не знам как ходя, рекъл петелът, ала който е отдолу, той знае. Слав.

Всичко на мравка яхнало, **Гере Дудин** на плъжок. Ст.Ст.

Махни се, страшно, **юнак** ще мине. Слав.

Магарето са има толкоз високо, че кога влязва в яхъра, сѐ са сниша. Слав.

Магарето ся все сниша, кога да влезе в яхъра (мисли ся за кон). Н.Гер.3

Като се претеглил на своя кантар, **комарът** 99 кила тежи. Слав.

Комарът, кога се претеглил на свой кантар, тежал 99 оки. Арн.

Аз **господин**, ти господин, ами кой ще тури житото в хамбара? ГК

Сребърна лъжица, **изпросена** чорбица. Ст.Ст.

Пост кога гозба няма, а кога пари няма – Велики пости. Слав.

Барон ефенди, султан без гащи. – За сиромаш, който се държи на голямо. Слав.

Султан без гащи. – За сиромаш, който се големее. Слав.

Хванал Бога за нога. – Казват, кога някой ся хвали, че всичко постигнал. Н.Гер.1

Хванал Господа за пешовете. Л.А.
 Лъскави кондури на **спукани** пети. Н.Гер.2
 Хем **голо**, хем голямо. – За човек, който се надува без да има основание, причина за това. ФРБЕ2
 Хем сиромах, хем **вдигноглав**. Н.Гер.4
 Хем сиромах, хем д... си **вири**. Слав.
 От **големство**, носът му да падне на земи, не ся навожда да си го земе. Н.Гер.1
 От **големство**, носът му да падне на земята, не се навежда да си го вземе. Ст.Ст.
 Голям – не му се стига носът с **тричава** клечка. Ст.Ст.
 Име голямо, дупе **шупливо**. Слав.
Наш`то баща беше голяму пророк. – Казал един циганин. Слав.
 Нашите петли **червени** яйца носят. Арн.
 Не знае да си връзва йоще гащите и то са **пери**. Слав.
 Не май че ще **умра**, ами кой ще управля селото. Слав.
 Туря себе си на голямата **клечка**. – Смята себе си за нещо много. Ст.Ст.
 Порасъл му **келът**. – Дигнал се на голямо. Слав.
 Тато, **хванах** една мечка. – Докарай я. – Не ще. – Пусни я. – Не ме пуца. Слав.
 Няма ли някой **юнак** над юнаците да си отнеме юнака от рака? ГК
 Кога излязъл из града, тогаз **псува** пашата. Н.Гер.2
 Ходи **дядо** и дойде, мечката влече за ухо. Слав.
Големей са като пате в решето. Слав.
Големей се като петел на стобор. Ст.Ст.
Пери се като петел на бунище. Ст.Ст.
Големей са, големей, доде станеш най-малък. Слав.
Тежък мъж, и той гол, и жена му гола. – За изпаднали, когато ся големеят. Н.Гер.5
Тежък бъди, да ти кажат големец. Слав.
Тежък бъди, мома да ти кажат. Слав.
 Да съм с **пашата**, та нека бъда без опаш. Слав.
Голи нозе под синия, печено прасе над синия. Н.Гер.5⁶⁴
Голи нозе под тепсия, печено прасе на тепсия. Н.Гер.3
Печено прасе на паралешка, боси нозе под паралешка. Н.Гер.4
Печено прасе на маса, голи крака под маса. ГК
Коприна носи, коприва яде. Арн.
Коприва яде, коприва носи. – *Подигр.* За беден човек, който се облича в скъпи дрехи и се големее. НБФР

⁶⁴ Синия – софра, трапеза, паралия. – Н.Гер.5.

Голяма му е **тафрата**, малка му е софрата. НБФР⁶⁵. – Употребява се за беден човек, който обича да се гизди. ФРБЕ1.

Чичо, колко даваш **кекешките**? – За една селянка, която се преструвала на кокона. Слав.

Бог ми е дал голяма **красота**, а само едно е, дето мя огрозява, това е тези кози уши. Н.Гер.3

Скокна, **Перушан**, подскокна, всичката земя потърси. Н.Гер.4.

Биволат би са надтичвал с фтичките, ама го страх да са не продъне земята под него. Слав.

Ум море, акъл бръснач. НБФР

Пауна си гледа краката и пици. – *Ирон.* Казва се на човек, който се хвали с хубостта си. ФРБЕ2

Стисни ме, Еленке, да кихна; Стисни ме, лельо Радке, (зорлен) да пръдна. *Подигр.* – Употребява се, когато някой много се хвали или много се превзема. ФРБЕ2

Дали **влаху** краставица, а той я не щял, че била крива. Арн.

Нашла **баба** краставица, па рекла: крива е. Н.Гер.4

Царят дава, пъдарят не дава. НБФР

Кметът дава, пъдарят не дава. Слав.

Чорбаджията дава, слугата не дава. ГК

Съвна и без **петеля**. Слав.

И без **петля** съмнува. Слав.

Пикало зайчето в морето и му станало ортак. Е.О.

Рекло **кучето** да налочи морето, да го омундари. Ст.Ст.

Рекло **кучето** да налочи морето, да го омундари. Ст.Ст.

Всичко завършва **чичо Мито**. – *Ирон.* Казва се на някого, който много се хвали, а нищо не върши. ФРБЕ1

Къорав Коцо овце пасе, пет закарва, три докарва. – За самохвалко, който нищо не е свършил. НБФР

Майстория кози пасе: пет закара, три докара. Н.Гер.3

Майстория кози пасе: пет закара, три докара. ГК

Орала мухата на вола на рогата. – Употребява се, когато някой се представя, че е свършил някаква работа, а всъщност нищо не е направил. ФРБЕ2

3. Хитруването, лицемерието, преструвката и измамата (–) – 94

Третата по ред отрицателна културама с най-висока семантична плътност и индекс **94** (брой паремии носители) е „хитруването, лицемерието, преструвката и измамата (–)“.

⁶⁵ Тафра – китене, кипрене, гиздене, хвалба. Н.Гер.5.; *ар. тур.* – докарване, труфене. – Ст.Ст., с. 429.

Няма **буля** вретено. – Кога някой не иска да работи. Слав.

Загубила си **буля** вретеното, че няма с какво да преде. Слав.

Няма **була** вретено. Арн.

За **Мирча** вила няма. – *Ирон.* За човек, който само привидно иска да помогне в някоя работа. ФРБЕ1

Зъб го боли, с крак куца. Слав.

Зъб го боли, та криви. Слав.

Боли го **зъб**, та куца. Арн.

Боли я буля **петата**, та не може да преде. ГК

Те, мъжо, **вретено** – викала една жена, като спущала и вадила все едно и то в каца, за да покаже, че е работна. Слав.

Която не ще да **меси**, тя три дни сее. Слав.

Която мома не ще да **меси**, тя везден сее. Слав. – Когато момата не ще да меси хляб, тя се прави, че трябва дълго време да пресява брашното. В преносен смисъл: когато човек не иска да свърши някаква по-тежка работа, намира си удобен предлог да я отложи. – Р.П.

Която жена не ще да **меси**, везден (три дни) сее. Н.Гер.2

Болян **Божко** за кокошка. Слав.

Болен **Божко** за кокошка. Ст.Ст.

Какво ми ù стреснато **сърцето**, като седна и иска да легна. Слав.

Какво ми ù стреснато **сърцето**, като седна и искам да легна. ГК

С тая **болест** за девет магарета дърва набираш. ГК

Иди, бабо, в **черква**. – Крак мя боли, не мога. – Хайде, бабо, на служба. – Чакай, синко, да куцам. Н.Гер.2

Ако ще се **давиш**, не се мъчи в плитка вода. Слав.

Кога са лозе копае, а баба са **потае**. Слав.

Кой ще **носи** хляба? – Аз. – Кой ще носи мотиките? – Казвайте пък други, бе. Слав.

Кокошка пъшка, петел се тръшка. – *Ирон.* За човек, който се оплаква повече от пострадалия. НБФР

Станала **лисицата** хаджийка. Слав

Стани – ох, седни – ох, сложи пита – не са дига. Слав.

Качился на камила, че ся крие зад тръна. Н.Гер.2

Зад пръст **затулен**, цял виден. Слав.

Мечката викала от листото, а когато паднала кладата, утраяла. Н.Гер.2⁶⁶

Лисицата кат` не стигне гроздъето казва, че е **кисело**. Слав.

Кисело гроздето, че го лиса не стига. Ст.Ст.

Лисицата като не стигне месото, „**вонещо е**” казва. Слав.

Котката като не стигне млякото, казва: „**Кисело е.**” Слав.

⁶⁶ Клада – голямо дебело дърво в гора, паднало на земята. – Н.Гер.2

Котката кога не може да достигне месото, казва че е **вонещо**. Слав.
Мачка риба не ще, а за нея мустака си облизва. Слав.
Котката са похвалила, че не яде пъстърва риба. – Нека я подуши, та щем видя. Слав.
 Не яде **мачка** риба, че е високо закачена. Арн.
 Не яде котана **сметана**. Слав.
 Не щяла котка **лой!** Н. Гер.2
 Не яде **Димо** яре, кога го не намери. Н.Гер.3
 Не яде **Димо** ере, кога не намери. Слав.
 Не ще маца риба, ала се **облизва**. БНП
 Не щяла кумицата, а **облизала** паницата. Слав.
Не ща, куме, печено прасе. Слав.
Нещян каша нещяше, а повече гърнето гребеше. Н.Гер.3
 Не щял **мъртвий** да влезе в рай. Н.Гер.3
 Не щял **мрътвий** да влезе в рай! Н.Гер.1
 Не щял **мъртвият** да влезе в рай. Слав.
 Не рачи го **Рада**, че не ѝ се пада. Слав.
 Не яде **манго** бял дроб. Слав.
 Умрял мъжът на **болната** жена. – Казва се, когато някоя жена непрекъснато се оплаква, че е болна. НБФР
 Умряла жената на **болния** мъж. НБФР
 Всички болестни освен килава **Яна**. Ст.Ст.
 Кани са като **вдовица** на плач. Слав.
Измъдрила се като булка пред кум. Н.Гер.2
 Кани са като гладен **грък** на сранье. Слав.
 Чист: свята вода **ненапита**. Н.Гер.3
Влачете ма, аз нека си плачъ. Слав.
 Що е **мокра?** – Плакала. – Що ѝ вълната навътре? – Въздихала. Слав.
 Наяве варди мравъете, а тайно **краде** конъете. Слав.
 Вързал **звънци** на краката си, да го чуват мравите, да бягат да ги не стъпчи. – За лицемерно богобоязливите, да не сторят зло. Слав.
 На ви майка по чашка, а майка ви ще пие с черното шише, че **жали** баща ви. Слав.
 Вземете всички по цяло, а на мен дайте по **половинка**. – От анекдота за майка, която сварила на децата си по едно яйце, а за себе си поискала само половинката от яйцето на всяко дете. Ст.Ст.
 Земете сички по цяло, а мене дайте по **половинка**. Слав.
Камилата от ухото не закуцва. Н.Гер.2
Уплашил се като влък в хиляда овце. Н.Гер.
Смирена лисица кокошките яде. Слав.
Смирната лисица кокошки яде. Арн.
Лисицата и калугерка да стане, между кокошките не я пущай. Слав.
Загрижил се като вълкът за овцете. Слав.

Прави се на луд за пенсия. Л.А.

Откак съм **оглушал**, много ми е харно. НБФР

Откак **ощурях**, придобря ми. Ст.Ст.

Дай ми малко **хлебец** да изям сиренцето дето ще ми дадеш. Слав.

Дай ми малко **сиренце** да го изям с хлябът дето ще ми го дадеш.
Слав.

Дай ми малко **хлебец** да си доям сиренцето. Напокон ми дай малко сиренце да си доям хлябът. Слав.; (напокон: после – Р.П.)

Дай ми **пари** да си купя кисия, да си турям парите. Слав.

Хвърлил камък, та го заболяла ръката. – *Ирон.* Употребява се, когато някой иска признание за нещо, което уж е свършил. ФРБЕ2.

Камилата влязла, а няма място за опашката ѝ. ГК

Хитра лисица в среде стъпица. Н.Гер.5⁶⁷

Хитрата лисица със двата (четирите) крака в клюсата (капаня). Слав.

Хитрата сврака с двата крака Слав.

Хитрата сврака с двата крака в капана. Арн.

Хитрата лисица влезе в стъпицата с двете нозе; **Хитрата** лисица право в стъпица; **Хитрата** лисица с двата (четирите) крака в капана; **Хитрата** лисица попаднала в клопка; **Хитрата** лисица с двата (четирите) крака в клюсата. **Хитрата** сврака с двата крака. – Употребява се, когато хитър и обикн. нечестен човек в стремежа си да изиграе другите, сам загазва, пропада. ФРБЕ2.

Хитра лисица зад врата седи. Н.Гер.5

Хитра Митра зад врата седи. Н.Гер.1

Хитър Петър зад вратата, глупавия зад огъня. Слав.

Хитър Петър в лайна влетъл. Слав.

Имал **хитрьо** лъжица, ял лудньо с нея. Н.Гер.3

Мъх за шикалки. Слав.

Отишъл **мъхът** за шикалките. – От приказка за двама хитреци, които взаимно се измамили. „Един карал мъх да го продава наместо вълна, а друг пък карал шикалки да ги продава наместо орехи. Из пътя се срещнали двамата и бързо се съгласили да разменят стоката си, както е в чувалите, без да я гледат. Но после се видяло, че никой не спечелил от измамата” (*Наследство*, т. 3, с. 591). Ст.Ст.

Ока вълна – ока **череши**. – От анекдот за размяна на вълна за череши. „Разказват, че една мома взела от дома си една ока вълна и купила за нея от черешаря една ока череши. И когато дошла дома, тя казала на майка си: „Мамо, аз измавих черешаря! Дадох му ока вълна и купих ока череши. И защото вълната беше по-лека, аз завързах в нея един паничник восък” (*Наследство*, т. 3, с. 589. Срв. БНТ, т. 10, с. 559⁶⁸). Ст.Ст.

⁶⁷ Стъпица – капан, клопка, примка. – Н.Гер.5.

⁶⁸ БНТ – *Българско народно творчество (в дванадесет тома)*. Ред. колегия. София: „Български писател”, 1963г.

4. Циганията (–) – 72

Четвъртата по ред отрицателна културама в класа на осмиващите български паремии е „циганията (–)”. Общият брой паремии носители на тази доминантна културама е 72. В тях се подлагат на присмех недостатъци и пороци, които според безименния народен творец са особено характерни за циганите.

☺ ☺ ☺

Три **циганки** цяло хоро. Слав.

Две **циганки** – цяло хоро. Слав.

Разгълчали са като на **циганска** сватба. Слав.

Разгълчали са като в **циганска** махала. Слав.

Разгълчали са като **цигане** на пазар. Слав.

Не съм **краднал** много, един кон съм краднал, сите куни мене гледат. – Циганска. Слав.

Ако съм го земал, не съм го **краднал**. – Така се оправдавал някой циганин. Слав.

Циганска торба без дъно. Слав.

Циганска вулия и калугерска торба сѐ едно. Слав.

Да беше градът сомунѝ, пак не би се наяли **циганите**. Слав.

Да беше градушката самуни, пак не биха се наяли **циганите**. Ст.Ст.

Чисто като в **цигански** ишлик. Слав.⁶⁹

Дай на мене и на детето, че баща му чака на портата. ГК

Дай Катунину да ти наточи дарака, та да го открадне. Н.Гер.4

Дай Циганину хляб, да тя кълне. Н.Гер.2

Вляз в **циганчетата** и избери по-бялото. Слав.

И **решетарка** мъжа си търговец направя. Н.Гер.4

Челяк станѝ, коне крадѝ, метли вържѝ. Слав.

Циганин мусандра прави ли? Н.Гер.5⁷⁰

У **циганин** кисело мляко стои ли? Ст.Ст.

Знае ли **циганин** – извара ли е за попара, или попара за извара. Ст.Ст.

Що ще у **циганин** кисело мляко (мусандра). Слав.

Циганин, кога намери много масло, намазва си и цървулите. Арн.

Циганин, като има петмес, не може да спи доде го не изяде. Слав.

Циганин, кога има петмез, не може да спи, догде го не изяде. Арн.

Прилича му като на **циганин** дивит. Н.Гер.1⁷¹

⁶⁹ Ишлик, *тур.* – работилница, работно място. – Слав., с. 563.

⁷⁰ Мусандра – долап, ракла в стена над друг долап. – Н.Гер.4.

⁷¹ Дивит – мастилница, что ся носи втъкната на пояса. – Н.Гер.1.

Пърлича му като на **циганин** дивит. Слав.

Поп без книга и **циганин** без зурна. Слав.

Дали на **циганина** царство, а той питал: „Ами има ли хляб?” – „Хляб с кола.” – „Ама аз да карам колата.” Ст.Ст.

Попитали **циганина**: – кога е твой Великден? – Той рекъл: „Кога има хляб.” Слав.

Попитали **циганина**: – кога е Великден? – Той рекъл: „Кога има хляб.” Арн.

Паднало са **циганину** царство, той най-напред обесил баща си (за юнашество). Слав.

Циганинът цар станал и най-напред баща си обесил. Слав.

Циганин, та па циганин. – Така си хвалил вярата един манго, като думал: – Да стана християнин – пости много, да стана турчин – кланьета много. **Циганин**, та па циганин. Слав.

Да стана Християнин, трябва да ходя в черкова, да ся потурча, трябва да ся кланям в джамия – де гиди **Циганин**, та па Циганин. Н.Гер.

Циганин и в неделя работи, а мехът му гол. Слав. (т.е. коремът му е гол – Р.П.)

Каква гора за въглища. – Казал **циганинът**, като го направили цар и минувал край някоя гора. Слав.

Три години, три бели, сега таз четвъртата – рекъл един **циганин**. Слав.

Наш`то баща беше голяму пророк. – Тъй рекъл един циганин. Слав.

И **циганинът** хвали баща си, че бил пророк. Ст.Ст.

Пророк **Манго** много знай бей (познава). В това дере като каже я има вода, я няма, тъй и излязваше. – За който прокоби на другито какво има да стане. Слав.

Пророк **Манго** много знае. Н.Гер.3

Направи ма **пророк**, да та направя богат. Слав.

Направи мя **пророк**, да тя направя богат. Н.Гер.4

Лъже като брадат **Циганин**. Н.Гер.3

Кълнеся / дърлися като **Циганин**, кога иска да излъже. Н.Гер.5

Молися като **Циганка** да иде на пазар. Н.Гер.5

Циганката, и царица да е, пак ще ходи да проси. Ст.Ст.

Смята като брадат **Циганин**. Н.Гер.5⁷²

Свак **циганин** си рашето хвали. Слав.

Сяка **циганка** своите вретена хвали. Слав.

Две **душман** под едно юрган. – Циганска поговорка за брачната любов. Л.А.

Циганка оплетена ходи ли? Слав.

Помилвай **Циганката**, да тя учерни. Н.Гер.4

⁷² Смята [смѣта] – лъже, мами. – Н.Гер.5

Циганката като стане сутрин и погледне от катуната кой комин се пуши, него туря на око за през деня. Слав.

Циганката станала царица и, за да не си забрави адета, сутрин ставала и обикаляла съндъците, та викала: „Подарете, ма”; (адет, *араб*: обичай). Слав.

Ори, мели, яж е вашата работа – рекъл един **циганин** на един орач; а нашата работа е много по-мъчна: ходи, тропай, проси, носи, печи, вари, па чак тогаз яж. ГК

Ори, мели, яж; прескочи плет, дой млеко. Слав.

Ори, мели, яж. – За работа, която изглежда лесна. От приказката за българина и циганина. ФРБЕ2

Дали да го ям или да го **продам**. – Казал Манго. Слав.

Дали да го ям, или да го **продам**. – От анекдот за циганин, комуто подарили гърне мляко, и той, носейки го, се размечтал как, ако го продаде, ще си купи кокошка, после гъска, след това кон и ще се ожени за царската дъщеря, но в това време изтървал гърнето и млякото се разляло (*Наследство*, т. 3, с.423). Ст.Ст.

Намерил **клинец**, трябват му още петнайсет, и четири петала, та кон. – От анекдот за циганин, който мечтаел как ще иде с коня си на хаджилък, но когато циганката казала, че след като той се върне, тя ще се качи на коня и ще иде у майка си на гости, той се разлютил, ударил я с чука и я убил – вж. „Кавга за несъществуващ кон” (БНТ, т. 10, с. 546). Ст.Ст.

Още три, та кон и право на **хаджилък**. – Един циганин намерил петало и казал на жена си: „Жено! Аз намерих петало, още три да намеря и ще стане цял кон, та па ще му се кача и ще ида на хаджилък.” „А кога ти се върнеш, аз ще му се кача и ида у мамини на гости”, казала циганката. „Ах ти, поразийо! Тамам конят ще си дойде уморен, та изведнъж ще му се качииш и ще умре клетникът!” казал циганинът и, сърдит, ударил циганката с чука и я утрепал. (Каравелов) Арн.

Още три, та кон, че право ти на **Хаджелък**. Н.Гер.5

Още три, та кон и право на **Хаджилък**. Н.Гер.5

Още три, та кон и право та на **Хаджелък**. Н.Гер.2

Намерил **петало**, още три, та кон. НБФР

Намерил **клинец**, требат му още петнадесет и четири петала и кон. Слав.

Йоше три, та кон и право на **хаджилък**. – Циганин. Слав.

Още три, та кон и право на **хаджилък**. Арн.

Сбира **клинци** да си купи кон. Слав.

Питали **циганина**: „Коза ли искаш или заец?” – „Козайц”, отговорил той. Слав.

Питали **циганина** любеница ли иска или диня. – „Любодин”, отговорил той. Слав.

Питали **циганина** торба ли иска или отварник. – „Торбалник”, рекъл той. Слав.

5. Некадърникът (–) – 55

Друга доминантна българска осмиваща културама е „некадърникът (–)”. Тя заема пета позиция в ранг-списъка. Паремите носители на тази отрицателна културама подиграват хората, които пропиляват и съсипват ресурси, губят време и ценна енергия и причиняват щети на себе си и на другите. Общият брой поговорки в културемната група е 55.

☺ ☺ ☺

Майстор Грую вретенаря, от три буки две вретена и едното нададено. Слав.

От три **буки** две вретена. Слав. – Работа без сметка, разсипничество. ФРБЕ2

Три **буки** за две вретена. Слав.

Майстор Коста вретенарът: от три буки две вретена, едното нададено. Н.Гер.3

От три **буки** две вретена, едното криво, другото недоправено. Н.Гер.1

За едно лято една **ръкавадка** (ръкойка). Н.Гер.4

Цяло лято един **опаш**. Слав.

Цяло лято един **опаш** и той опърпан. Слав.

Цяло лято една **опашка** и тя червива. Слав.

Сакал да забие **гвозд**, та запписал съта къща. Слав.

Сакал да забие един **гвозд**, та запписал всята къща. Н.Гер.4

Лапни-шаран, бутни-храст и размъти-гьол – троица братя. Н.Гер.1

Свърши **Петко** работа изплаши децата, изтрепа жените. Слав.

За пара **работа**, за две зарар. Н.Гер.2

За пара **работа**, за десет зарар. Слав.

Да направи не може, ама да **развали** иде му отръки. ГК

Както **ръчица** хватала, така гъзица носила. – За лошо тъкане, бродирание, шиене и пр. Н.Гер.5

Крива, крива **ръчица**, гладна, страдна душица. Н.Гер.5

Разкроил аба, скроил торба. Влах.

Колкото от комар лой, толкова **прокопсия** от него. Арн.

Вилата била крива, та очите му **избила**. ГК

Ръцете му на задника вързани. – Нищо не му приляга. Нищо не пипал. Слав.

Откъснали (отрязали) му **ръцете**, че ги залепили на задника му. Слав. – *Грубо*. Употребява се за човек, който нищо не умее да върши, крайно непохватен, несръчен, нескопосан, некадърен човек. ФБРЕ2

Ръцете му отрязани и пъхнати (залепени) отзаде му (на гъза му). Слав.

Свършил двата края, остава му средата. Или: Свършил си работата, останало двата края и средата. – Казва се на смях на някого, когато още не е почнал работа, която трябвало да свърши. Слав.

На три магарета плявата не може **да раздели**. Н.Гер.4

На три магарета плявата не мога **да разделя**. НБФР

Вряден мъж колко петела наш. Н.Гер.3⁷³

Свършил работа, колкото **псето** на нивата. Слав.

Свършил работа като **кучето** на нивата. Л.А.

Посял **жито**, изникнал ечемик. ГК

Чува като **врана** горний сноп. Н.Гер.5

Варди като **врана** горний сноп. Н.Гер.5

Оставили мечките **да вардят** дренките. Н.Гер.1

Мечка тесто валяше, повече го лапаше. Н.Гер.1

Имахми **куче** и помагаше на вълка. Слав.

Остави **питомното**, че иди търси дивото. Слав.

Хванал едно за глава, друго за нозе. Н.Гер.3

Прела баба три вретена и трите ги изгубила. Слав.

Черква гради, град съсипва. Слав.

Развали-къща, направи-заход. Слав.

Развалям къща, направлям заход; **Разтурям** къща, правя колиба. – Постъпвам безмислено, обикн. като развалям, жертвувам [sic] нещо ценно заради нещо дребно, незначително. ФРБЕ2

Мерил в главата, та улучил в краката. Н.Гер.3

Померил в главата, ударил в краката. ГК

Мери в гарга, удря в патка. ГК

Да пребие мухата, а той **пребил** баща си. Слав.

Да утрепе мухата, **утрепал** бая си. Н.Гер.3

Да утрепе мухата, а той **утрепал** бая си. – *Ирон.* НБФР

Да ѝ изправи веждите, та ѝ **избол** очите. Слав.

Наместо вежди да сглади, **избоде** очи. Слав.

Наместо вежди да сглади, очите си **извади**. Слав.

6. Безполезните действия (–) – 50

Следващата група осмиващи български поговорки насочват вниманието към безполезните и неразумни, безрезултатни действия.

⁷³ Вряден [врѣден] – кадърен, уреден, работен, умен. Н.Гер.1; срв. вредна вредница – която работи хубаво и бързо, добра домакиня. – Ст.Ст., с. 421.

Културемата „безполезните действия (–)“ е на шесто място по семантична плътност с 50 паремии носители.

☺ ☺ ☺

Удря стената да бягат мишките. – Несмислено работи. Слав.

С **вила** орехи събира. Слав.

С **вила** върга орехи. Н.Гер.3

С **вила** орехи сбира. ГК

Търси на трън кравай. Слав.

Сос игла бунар **копае**. Слав.

С кола зайци **лови**. Слав.

Подкова мухите. – Безумна работа. Слав.

Бие водата да изкара масло. – Трепе се с невъзможни неща. Арн.

Сбира клинци да си прави кон. – Искане от нищо да направи нещо.
Н.Гер.2

Дал си попадията, купил си шапка. Арн.

Продад коня да купи седло, продад седлото да купи юзда, продад юздата да купи тютюнева кесия. – Казва се за човек, който купува и продава, не за да спечели, но за да се намира на работа. Слав.

Трила баба лен, да се мине ден. ГК

Носи в решето вода за жадните. Н.Гер.2

На слънце вода **топлила**. Слав.

Вдява в безушка игла. ГК

Търси огън на ланско огнище. Е.О

Ходил да носи дърва в гората. Слав.

На **трън** гроздъе търси. Слав.

На **трън** праскви търси. Н.Гер.4⁷⁴

Да **обръснем** на яйцето космите. Слав.

Обръсни яйцето, вземи му космите. Ст.Ст.

Търси вълна по яйцето. Ст.Ст.

Носи вода в реката. ГК

Суши просо на ортома. – Нищо не върши. Н.Гер.4⁷⁵

Суши просо на въже. ГК

Прострял си житото на въже. Ст.Ст.

Прострял си брашното на въже. – Срв. анекдот за Настрадаин Ходжа, който лъже, че прострял на въжето си жито. Ст.Ст.

Търси игла в плявата. Е.О.

Тръгнало море в река да се **дави**. ГК

Насред поле врата прави. БНП

Тича с лопата на пожар. Н.Гер.5

С **дааре** са заяц не лови. Слав.

Викал **вълка** да му варди овците. Слав.

⁷⁴ Праскви, диал. – праскови.

⁷⁵ Ортома, хортома – дебело въже. – Н.Гер.4

Оставили **мечките** да вардят дренките. Слав.
 Сбира **клинци** да си прави кон. ГК
 На **свиня** крои гащи. Слав.
 Дава **слама** на кучето, а кокали на мулето. Ст.Ст.
 Предала на **кучето** сирен мях да го варди. Слав.
 Предай на **кучето** толум сирене да го варди. Слав.⁷⁶
 Предали **овците** на вълка да ги пасе (пази). Слав.
 Дал на **кучето** месо назаем. ГК
 От **тръните** вълна ще сбира, та борч да плаща. ГК
 В **морето** и мишка да пикае файда е. Слав.
Щрък се посра, всяко море скисна. – Голяма работа станало. Н.Гер.4
 На **слепия** намигни, па на глухия нашушни. Ст.Ст.
 И без **петел** съмнува. Н.Гер.2
Изчерпил от морето една лейка вода, та познава ли се? ГК
 Ако не изгори, барим ще да **цвърне**. – От приказката за оногова,
 който отивал да пали морето с една главня. Слав.
 Ако не изгори, поне ще **цвърне**. Ст.Ст.

7. Присмиването на другите за същия недостатък, който притежава присмиващият се (–) – 47

Следващата културама – „присмиването на другите за същия недостатък, който притежава присмиващият се (–)” – се нарежда на седмо място и е с индекс **47**.

☺ ☺ ☺

Присмехула на край пътя седи, всякому ся присмива. Н.Гер.
Присмехула седи на пътя, сякому са присмива. Слав.
Присмехулка седи на пътя, всякому се присмива. БНТ
 Добро утро ти, **безгащано!** – Добре дошла, голано. Н.Гер.1
 Добър ден, **трохльо**. – Дал ти Бог добро, пробий глава! Н.Гер.5
 Добро утро ви, черни **калцуни**. – Дал бог добро, свински цървули.
 ГК
 По-нататък, че **смърдиш**. – Рекъл посерко на пръдля. Слав.
Присмял са гюдюл на череп. Слав.⁷⁷
Присмеял ся кюп на ръмбул. Кога ся погледнал, дно-то му няма.
 Н.Гер.5⁷⁸
Присмял се хърбел на щърбел. ГК

⁷⁶ Тулум, *тур. нар.* – (1) одрана като торба животинска кожа, в която държат сирене, масло, катран; (2) корем, търбух. – Слав., с. 568.

⁷⁷ Гюдюл, гюдюрюджу, *тур.* – шут, смешник, палячо, който разсмива. Слав., с. 561; череп, срв. чиреп: къс от счупен глинен съд. – Ст.Ст., с. 426.

⁷⁸ Кюп [кюпъ] – делва; ръмбул: щърбо гърне. – Н.Гер.; дно-то – дъното.

Присмял са хръблье на щръбля. Слав.
 Седнал хръбле на пътя, та са щръблю **присмива**. Слав.
 Седнал Хръбльо на пътя, та се Щръблю **присмива**. Н.Гер.
Присмял са хръбел на щръбел, де тий ухото; – ами тебе де ти й
 дъното. Слав.
Подсмеяла се кука на криво дърво. Слав.
Присмяла се кука на крива бука. Арн.
Присмяла се кука на крива круша. НБФР
 Краставий се **присмял** на келявий. Н.Гер.
Присмял се краставий на келявий. Н.Гер.2
 Краставият са **присмял** на келявият. Слав.
Присмяла са краста на шуга. Слав.
Присмел се черепа на гърнето, че нема (немало) ухо. Слав.
Присмял се черепот на шутарот. Слав.
Присмеял се цреп на шутар, кога да се обърне, он по шутар. Слав.
Посмеяло се гърнето на полупката. Слав.
Посмеялося гърнето на похлупката. Н.Гер.4
Присмяло са гърнето на похлупака си. Слав.
Присмяло се гърнето на похлупака си, че няма дръжка. НБФР
Присмяло се гърнето на тенджерата, че няма дръжка. Слав.
Присмял са хумник на череп, че няма превезло, държало. Слав.
Присмела са камилата на гърнето, че нема уши. Слав.
Присмяла са камилата на гърнето, че няма уши. БНТ
Присмяло се чунче на кратунче. НБФР
Присмяла се кукумявката на синигера. Слав.
Подсмеялася козата на овцата, че ѝ видяла задника. Н.Гер.4
Посмяла са козата на овцата, че ѝ видяла задника. Слав.
 Козата са **присмяла** на овцата, че ѝ са видял гъзът. Слав.
Присмяла са козата на овцата, че лудо пасе. Слав.
Присмяла се козата на овцата, че лудо пасе. Арн.
Присмялася курвата на копелето. Н.Гер.2
 Подръж ми копелето, да са **посмея** на копелана. Н.Гер.2
Присмяла са курвата на копилето. Слав.
 Дръжете ми копилето, да са **посмея** на курвата. Слав.
 Подръж ми, мари, копелето, да са **посмея** на таз курва. Слав.
 Подръж ми копелето да са **похлеветя** на курвата. Слав.
 Подръж ми, курво, копелето, даим да се **посмеем** на другуту. Слав.
 Подръж ми, сестро, копелето, да се **посмея** на таз курва. Арн.

8 (1). Амбициозникът (–) – 44

Сред българските паремии за присмех се откроява специфична група с висока семантична плътност, в която се критикуват прекомерните и нереалистични амбиции. Културемата „амбициозникът (–)“ се съдържа в 44 от осмиващите паремии и заема седмо място в списъка на отрицателните култури.

☺ ☺ ☺

Юнак си кон кове, а жабата крак повдига. Слав.

Юнак си кон кове, а жаба крак повдига. Арн.

Видяла **жабата**, че коват бивола и тя навирила крака. Слав.

Три дни да живея, **петел** да живея. Н.Гер.4

Боса ходва, че хорото водва. Н.Гер.1

Боса ходва, та хорото водва. Слав.

Хаджия да си додъ, че ако ще и бос да ходъ. Слав.

С **цар** да съм, та и гладен да съм. Н.Гер.

Да съм **паша**, та ако ще би и с цървули. Н.Гер.4

Да съм с **паша**, та ако ще би (и) с цървули. Гер.4

Да ми казват **кметов** брат, та ако ще да умра от глад. Ст.Ст.

Да съм с **пашата**, че нека бида без опаш. Слав.

От глад мре, а **царски** сънища сънува. Н.Гер.5

Мре от глад, а готов за сват. Н.Гер.3

Мре от глад, пък ще става сват. Слав.

Да **вземем** булка да ни помага на гладът. Слав.

Гащи няма, свирка **иска**. Н.Гер.1

Гащи няма, свирка **сака**. Н.Гер.2

Царвули няма, гайда **ище**. Слав.

Цървули няма, гайда **ище**. Н.Гер.

Няма гащи на гъзище, главата му цвете **ище**. Слав.

Главата му цвете **ище**, а гъзът му гащи няма. Слав.

Цървули няма, гайда **иска**; Гащи няма, гайда **иска**. – *Ирон.*

Употребява се, когато някой иска нещо ненужно при положение, че му липсва най-необходимото. ФРБЕ1

На **гол** корем чифте пищови. Слав.

На **гол** тумбак пищови. Л.А.

На **гол** тумбак жилетка. Л.А.

На **гол** корем сабя. НБФР

На **гол** корем сребърни пищови. НБФР

На **гол** мях сабя не мяза. Слав.

На **гол** мях сабя не мяза. Н.Гер.1

Приплешил сабя на **гол** мях. Слав.

Очи **лакоми**, дупе тричаво. – *Ирон. Грубо.* За самомнителен човек, който се заема с работи, неотговарящи на възможностите му. ФРБЕ2

Помъчил се да лапне бивол, че налапал муха. Слав.

Бивол искал да лапне, муха погълнал. Н.Гер.3

Надула се бълха да избълва слива; **Надула се** бълха да изсере слива.
– *Ирон. Грубо.* За човек, който иска да извърши нещо, което не е по силите му. ФРБЕ1

Напъналася планината да роди, че родила мишка. Н.Гер.3

Замъчила се планината, та родила мишка. – *Ирон.* Употребява се, когато след много усилия се получи малък резултат. ФРБЕ1

Надула се жаба да надмине вола. Слав.

Таралежът отишъл да се варка със заека. Ст.Ст.⁷⁹

Напънал се планина да роди, че родил мишка. Слав.

С един **пръст** иска десет чепа да затыкне. Ст.Ст.

Първом си **премери** костилката отзад, че тогаз лапни. Л.А.

8 (2). Самозабравилият се човек (–) – 44

Доминантната култура на осма позиция е „самозабравилият се човек (–)”. Българските поговорки с тази култура осмиват хората, които при случайна или внезапна благоприятна промяна на обстоятелствата изгубват чувството си за мярка и здравия си разум. Броят на този вид осмиващи паремии е също **44**.

☺ ☺ ☺

Сляпа кокошка, кога прогледа, иска да са качи и на петела. Слав.

Сляпа кокошка, кога прогледне, и на стобор кукурика. Н.Гер.2

Сляпо, кога проглежда, далеко (през девет баира) види. Н.Гер.5

Сляпо като прогледа, през девет баиря (планини) види. Слав.

Наяла се въшка, навирила опашка; **Наяла се** въшка, че излязла на чело; **Наяла се** въшка на гърба, че изпълзяла на чело. – *Подигр.* Употребява[т] се, когато незначителен човек се е самозабравил от случайно постигнат успех или от нещо, което съвсем не е заслужавал. ФРБЕ1.

Рекли баби да **пръдне**, а тя ся насрала. Н.Гер.4

Рекли му да **пръдне**, то се насрало. – *Вулг. Презр.* За човек, който се е самозабравил, позволява си извънредно много или съвсем прекалява в угодничеството и раболепието си. ФРБЕ2.

Речи лудому да **пръдне**, той ся насира. Н.Гер.3

Вчера се **окучило**, а днес забавало. Слав.

Кога ся село засели и **слепци** ся поведоха. Н.Гер.4

Кога стана **въгленар** и кога му поцърня вратът. Н.Гер.4

⁷⁹ Варкам – (1) бързам, кога отхождам някъде, припкам, тичам; (2) навалям на работа, бързам. Н.Гер.1; варкам се, *диал.* – избързвам, надпреварвам се. – Ст.Ст., с. 421.

Кога стана **кюмюрджия**, кога му почерня вратът. НБФР

Кога ковач кова, кога дупе му почерня; **Кога** стана въгленар, кога дупе му почерня; **Кога** стана въглищар, кога дупе му почерня. – *Подигр. Вулг.* (2) Употребява се, когато някой получи висока длъжност и започне да се големее, да се надува. ФРБЕ1

Станала тиква, **надула** си и опаш. – *Ирон.* За човек, който се гордее, държи се надменно, без да има за какво. НФРБ

Надулся като ръжен квасник. Н.Гер.2

Кога **тиква** стана, кога опаш пусна. Слав.

Кога стана **кратуна**, кога опаш навири. Слав.

Порасли му **ушите**. Слав.

Порасъл му **келът**. Слав.

Порасла му **опашката**. Слав.

Навирил нос, не са стига с лайняна (говняна) клечка. Слав.

Келявий, като найде масло, намаже пръв главата си. Н.Гер.4

Днес **везир**, утре резил. Слав.

Вчерашно **лайно** и то ще са размазва. Слав.

Умила са паница, покачила са на полица, че са смей на другите. Слав.

Видяла **камила**та уши, ама иска и рога. Слав.

Видяла баба **щипано**, а че иска и хапано. Слав.

Намери баба хапано, ама пак и **щипано**. Н.Гер.5

Намерила баба **щипано**, а че иска и хапано; Намерила баба скубано, а че иска и **щипано**. – *Ирон.* За човек, който иска много, без да заслужава, това, което има. ФРБЕ1

Нашла баба, та зашла; **Нашъл** съм, та съм зашъл. – За човек, който се е самозабравил, недоволен е от това, което има и иска повече, без да го заслужава. ФРБЕ1

Намери баба **баня**, та си изгуби сокая. Н.Гер.5⁸⁰

Видяла **свинята** рогозина, па сакала и постеля. ГК

Едвам се научил да вдява и **надминал** майстора си. БНП

Видял на пръста си бучка сиренце, тръгнал **мандра** да търси. Слав.

Паднало са **циганину** царство, той най-напред обесил баща си (за юнашество). Слав.

Обуле кучето с пресни царвули, то са забравило, че ги **изяло**. Слав.

Обуле кучето с пресни царвули, то са забравило, че си **изяло** краката. Слав.

⁸⁰ Сокай, сукай – (1) един вид украшение за глава на жена като шапчица от мукава с предница поиздигната над челото и с кърпа спусната по гърба до кълковити с реси по краищата; (2) дълга кърпа от бяло платно, връзвася под гушата и виси по гърба, по краищата обшита с шевици и реси. Н.Гер.5; женска украса за глава във вид на шапчица със спусната отзад кърпа. Слав., с. 657; вид женско забраждане в Ловешко, Тревненско и Македония. Ст.Ст., с. 428.

Обули кучето с цървули, то си **изяло** краката. – За човек, на когото е осигурено нещо хубаво, а той се самозабравя и почва да се държи нахално и разваля това, което му е дадено. ФРБЕ2.

9 (1). Загубата, злополучието, лошият късмет (–) – 43

Характерна българска отрицателна културама е „загубата, злополучието, лошият късмет (–)”. Вместо да изразяват съжаление и окайване, паремииите, в които се съдържа, осмиват и подиграват неудачника и човека с лош късмет. Тази културама се съдържа в **43** паремии и е на девето място в ранг-списъка на отрицателните стойности.

☺ ☺ ☺

Къде е **Киро** – на кирия: дисагите си на гръб носи.⁸¹

Тръгнал **Киро** на кирия, но останал без сирмия. БНТ⁸²

Де е **Киро** – на кирия. Л.А.

Грош петел – два гроша **кръчма**. – За „пиене на кръчма” при пазарлък при покупко-продажба. Вж. *Етнография*, т. 1, с. 342–343. Ст.Ст.

Грош петел, шейсе пари **кръчма**. Ст.Ст.

За грош петел купили, три дни **кръчма** пили. Ст.Ст.

Грош капа шейсе пари **кръчма**. Ст.Ст.

За **грош**, зад кош. Слав. – Евтино купената вещ се хвърля, защото не става за нищо – Р. П.

Веднъж се наканил **сиромаха** да тропне и то за честта му спукал се тупана. Слав.

Кога рекъл и **сиромахът** да тропне, то са скъсал тъпанът. Слав.

Кога се **сиромахо** разрипал, тупано се скинал. Слав.

Кога ся хвана **сиромах** на танеца, скинася тъпанът. Н.Гер.5

Кога станало морето медено, **сиромахът** си изгубил лъжицата. – Гръцка. Слав.

Отишли за **зайци**, изяли ги вълци. – Отишли за печалба, пък загубили. НБФР

Отиде за **рога**, че се върна без уши. – Употребява се, когато някой загуби и това, което е имал, въпреки че е очаквал да получи нещо повече. От поговорката „Ходила камилата за рога, че се върнала без уши”. ФРБЕ2

Отишло **пате** на паша, върнало ся без опаша. Н.Гер.3

Отишел за **съчки**, дошел си без ръчки. Слав.

На **лов** ходил, без пале се върнал. – *Ирон*. Употребява се, когато някой е направил нещо без да има полза, без сметка. НБФР

Отишъл за **круши**, върнал се без уши. ГК

⁸¹ Кирия, *перс.-тур.* – превоз на стока. – Ст.Ст., с. 423.

⁸² Сирмия, *сермия, перс.-тур.* – капитал. – Слав., с. 567.

Ходила **Цаца** на Враца. – Употребява се, когато някой не успее да постигне целта си. ФРБЕ2

Кяр до глезен, **зарар** до колене. Н.Гер.2 – Малко печалба, много загуба. – Р.П.

Великден иде, **Стоян** гащи няма. Слав.

Дето възкривяхми и **клечките** отзаде ни влизат. Слав.

Кон за кокошка. Л.А.

Младо без парица, старо без душица. Н.Гер.3

Е...ш, не е...ш, пак е...на ще **вземеш**. Л.А.

Де отидох, лельо, сѐ ма **биха**. Слав.

Де отида, лельо, сѐ (все) ме **бият**. – *Шег*. За човек, който навсякъде, където отиде, прави пакости или се държи така, че си навлича неприятности. ФРБЕ1

Млад ли си – зелен си, стар ли си – изкуфял си. Н.Гер.3

Облизал костчица, платил овчица. Н.Гер.3

Дал **Кольо**, взел Кольо. – *Ирон*. Употребява се, когато някой не е спечелил нищо от нещо, обикн. някаква работа, търговия и под. ФРБЕ1

Да **заколим** вола, да направим сбора. – Употребява се, когато се загуби нещо голямо заради нещо малко. ФРБЕ1

Дай си, мъжо, жената, а ти иди в гората. – Употребява се, когато някой дава нещо ценно, потребно (хляб, пари и под.), а той остава да тегли без него, да се мъчи. ФРБЕ1

Дай си, мъжо, жената, а ти хвани трънъето. Слав.

Дай си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. Арн.

Тому **къс**, оному къс, тебе гол гъз. Н.Гер.5

Хатър, хатър, па после сатър. ГК⁸³

Имахми толкоз лайна, сега дойде и баба **Лайнуша**. – Гръцка. Слав.

Толкоз лайна имяхми, сега дойде и **Лайнушко**. БНТ

Магаре не си ли, самари много. Слав.

Магаре ли си, самари много. Л.А.

И на тоя свят „**ох, олеле**”, и на оня също. Слав.

Насмалко остана **булка** да стана. Слав.

9 (2) Лошите духовници (–) – 43

Пороците и недостатъците на някои представители на българското и гръцкото духовенство – пиянство, лакомия, готованщина и др.под. – са станали прицелна точка на много от хумористичните и осмиващи

⁸³ Хатър, *тур.* – воля, щене, почит, почет, тачене, сайгия, сърце, угода, угод, за хатъра, по хатъра. (1) От почет. – За хатъра на бащата пустнали и сина. (2) не както трябва, не право, а за да угодим някому. – Кадията разглежда работата по хатър. – Н.Гер.5.

български поговорки. Отрицателната култураема „лошите духовници (–)“ стои също на девето място и е представена в 43 текста.

☺ ☺ ☺

Народът в черква, **попът** в механата. Н.Гер.3

Хората в черкова, **попът** в кръчмата. Слав.

Нарязал са като **поп** на задушница. Слав.

На дяда **попа** окото все във виното. Слав.

Дето влезе **поп** и циганин, там търси хубаво вино. Ст.Ст.

Зарекъл са **поп** да не реже големи порязаници. Слав.

Мухата са върти над медът, а **попът** над бобът. Слав.

Аврам, Исак, пълен дисаг. – Върху лесния поминък на поповете. Слав.

Попските ръце са вощяни: каквото похванат, все за тях се олепя. Н.Гер.4

Попски ръце вощени: каквото похване залепва. Слав.

Поп е като пчелица, отде ка иде, все принася. Н.Гер.2

Попове като волове. Слав.

Бърза като **поп** за порязаници. Ст.Ст.

За пловин **поп** цял кравай. Слав.

Без работа **поп** ярета кръщава. Н.Гер.2

Празен **поп** еретата кръщава. Слав.

Шашкът **поп** еретата кръщава. Слав.

Поп и калугер не дават, защото имат по две ръце: с едната зимат, с другата благославят. Н.Гер.4

А **поп** тя срял, а дявол тя срял, все едно е. Н.Гер.5⁸⁴

Поп Манол проси, Сурето износи. Слав.

Поп Манол проси, шурята износи. Н.Гер.2

Попът бяга по рида, капата му по зида. Н.Гер.4

Каквото казва **поп Дойно** ако е истина, голяма пръдня ще има на оня свят. Слав.

Попска магария с две гайди бива. Слав.

Попска кавга дяволска сватба. Ст.Ст.

Оставил **попа** попадийката и уловил се за комшийката. Слав.

Хем още веднъж не ми донасяйте таквиз **недоумрели** хора, че кожемити се изпотих да го уморя, че да го опея. Слав.

Йоше веднъж таквиз **недомрели** хора не ми носете. Слав.

Недомрял челяк, попа да е як. Слав.

Попът кога пръдне, народът са насира. Слав.

От дявола тамян и от **поп** добрина. ГК

⁸⁴ Срял [срѣл] – срещнал. – Н.Гер.5

Попската свиня по-много разбира от наш`та ходжа. – От приказката за ходжата и попа, който по поведението на свинята познал, че времето се разваля. (Вж. БНТ, т. 10, с. 428–429). Ст.Ст.

Бива ли бивол за **курбан**, дядо попе? – Бива, бива, ама на попа плешката. Ст.Ст.

Попски син – или гайдарджия, или хайдутин. Слав.

Попско чедо – дяволска унука. Слав.

Попът учи хората, а хората попадията. Н.Гер.4

Попа казуе, попадията отказуе. Слав.

Попадия – поразия. Слав.

Да замахнеш на куче, ще удариш **калугер**. – Толко много станали калугерите. Слав.

Черна чума и гръцки **калугер** – двоица братя. Н.Гер.5

Калугерска шапка и мухите сбира – т.е. мазна е. Слав.

Циганска вулия и **калугерска** торба се едно. Слав.

Калугерско онодяне, биволско оране. Слав.

Две **калугерки** са боряли, калугерът зел да са разпасва. Слав.

10. Мързелът (–) – 40

Пословиците и поговорките, които съставляват единадесетата по ред група в скалата и съдържат отрицателната култура „мързелът (–)”, наброяват **40**.

Из селото фърка, на нивата **мърка**. Слав.

Бръз на лъжица, **тром** на теслица. Слав.

На нива **Рада** ленива, на хоро Рада троплива. Арн.

Яде като мечка, а работи като буболечка. Арн.

Яде като мечка, а работи с клечка. Слав.

Ядем като здрави, а работим като мрави. Е.О.

Измък – примък. Слав.

Стани, топуз, та премети. Слав.

Стани, топуз, клади огън. Слав.

Работна **Стана**: в три години – две вретена, в две години – две деца. Слав.

Два дни пряла, три дни **яла**. – Уж много работна. Н.Гер.5

Стара баба за работа, а пък млада за **срамџта**. Слав.

Когато градина се копала, баба се **чешляла**. Н.Гер.

Кога ся лозе копае, баба ся **потае**. Н.Гер.2

Мързи я да работи, а ходи да се ръготи. Слав.

Мързян и Нещян са братя. Н.Гер.3

Мързян и **Нещян** братя, а **Нехра** им сестра. Слав.
 Ако го боли, както го **мързи**, отдавна да е умрял. ГК
 За **работа** – дете, за самун – мъж. ГК
 Сигурно го **мързи**, щом не иска да работи. ГК
 Накарай **Мързля** на работа, да тя научи на памет. Н.Гер.3
 Накарай **мързелив** на работа, да тя научи на ум. Н.Гер.3
 Накарай **хайдутина** на работа на ум да та научи. Слав.
 Накарай **мързеливия** на работа да те научи на акъл. М.Сем.
 В **празна** глава дяволи ходят. Л.А.
 В **празна** глава дяволите мътят. Л.А.
Иди, **Пенчо**, за дърва. – Ако спрегнеш воловете и ма качиш на колата, да ида. Слав.
Иди, **Ленчо**, на дърва. – Ако мя качиш в колата и впрегнеш воловете. Гер.2
Уловила са царската дъщеря за работа, че я заболяло пръста. Слав.
Хваналася царица за гъзица, та ѝ се изприщили ръцете. Н.Гер.2
Хванала са царската дъщеря о работа, то ѝ са изприщили ръцете. Слав.
Хванала са млада невеста на работа, излезъл ѝ прищ. Слав.
Откинал краставица, вдигнала му се плюскавица. – Употребява се, когато някой се нарани при дребната работа, която е свършил. ФРБЕ2.
 Пуста **праздна** неделя, как не би цяла година. Н.Гер.4
 Види **Мързю** оти нема що да яде, и почна да работи. БНТ
 Остала **Трена** без вретена. ГК
 Пуста **мърза** душа вади. Ст.Ст.
Понеделник – безделник, вторник – подпорник, в сряда не са сяда, четвъртак – несвъртак, петък – разпет петък, събота – на баня, неделя – на черква; кога, мъжо, да работя. Слав.
Понеделник – поседелник, вторник – посборник, сряда – непряда, четвъртък – несвъртък, петък – Свята Петка, събота – на баня, неделя – на пазар, кога да работя? Н.Гер.4
 Кога ми се **доработи**, седам и чекам (оно) да ми мине. – За шоп. Л.А.

11. Скъперникът, скръндзата, дребnavият човек (–) – 39

Следващата по ред група поговорки осмиват скъперничеството, свидливостта и издребняването у някои хора. Културемата „скъперникът, скръндзата, дребnavият човек (–)“ обхваща **39** текста.

☺ ☺ ☺

От **муха** лой вади. – „Казва се особено за пестеливите, които трупат пари” (*Наследство*, т. 3, с. 591). Ст.Ст.

Стрижа яйцето за вълна; Вадя от мухата лой. – За скъперник. НБФР
С лъжица **мед** искам да подсладя навред. Слав. – *Ирон.* Старая се с
минимални средства да постигна голям резултат. ФРБЕ2

Печи **керемиди**, да ти пустне масло. Арн.

От **керемиди** масло. – Употребява се, когато голям скъперник даде
нещо. ФРБЕ1

Чорбата хубава, ама лъжиците малки. Слав.

На **водата** малко вино туря. – Преносно за скъперниците. Слав.

Комара **цедя**, камили гълтам. – (1) Проявявам дребнавост, като пиляя
по-ценното, а държа за малоценното. (2) Забелязвам у хората и най-
дребните недостатъци и грешки, а не виждам много по-големи свои
слабости и грешки. ФРБЕ2

Юргана изгоря, той жали за конците. – *Подигр.* За глупав човек,
който жали за дребни загуби при голяма беда. НБФР

На брашното **евтина**, на триците скъпа. Н.Гер.5

Скъп на триците, **евтин** на брашното. Слав.

Коня давам, юларя не давам. Арн.

През **джам** сирене ближат. – Скъперник. Арн.

Про **сламка** са пикае. – За скъперник. Слав.

Цяло яйце са неизяда, че става на челяка цирей. Слав.

Чеш ли, куме, **печено** прасе, или да се не харчим. Слав.

На лъвчо **бобче**. А.Л.

На три кучета един пачи **крак**. Ст.Ст.

На десет вълци овчий **крак**. Н.Гер.2

На девет вълци един пачи **крак**. Слав.

На сто вълци кози **крак**. Слав.

На петина козий **крак**. Н.Гер.2

На девет вълци пачи **крак**. Ст.Ст.

На сто вълци кози **крак**. Ст.Ст.

На сто вълка кози **крак**. Р.Сим.

От **пръдня** боя (не става). Слав.

С **пръдня** боя не става, или ейца са не шерят. Слав.

От **комар** саздърма и от муха наденица не става. Слав.

От **комар** създърма и от муха наденица не става. Арн.

С **вятър** са боя не прави. Слав.

От **лайна** кале пикоч го събаря. Слав.

От **лайно** кюфте не става. Слав.

Кърк-пърк нема, пари сум дал, ке те ям. БНТ

Вряк да викаш, кряк да викаш, пари съм дал, ще те ям. – От
приказката за оня селянин, който си купил ахтапод да яде, а то било жаба.
Слав.

И да ся **пениш**, и да ся не пениш, ще те ям, парички съм дал. Н.Гер.2

Да са **пениш**, да са непениш, ще та ям, пари съм дал. – Казвал някой, комуто продали сапун вместо сланина и като ядял сапунът се пенял. Слав.

Пени се не пени – ще те ям, пари съм давал! – Един шоп си купил сапун, защото видял, че купуват и други хора и захванал да го яде. Но сапунът му се разпенил в устата и той си казал [горното]. (Каравелов) Арн.

Икономията (мизерията) е майка на бедността. Л.А.

Таман научих магарето да не яде, и то **умря**. – Тъй правил Настрадаин Ходжа за икономия. Арн.

12. Пиянството и опиването (–) – 37

„Пиянството и опиването (–)” е следващата доминантна осмиваща културема. Поговорките и пословиците, които я съдържат, са **37** на брой, което я поставя на дванадесета позиция по семантична плътност.

☺ ☺ ☺

Отиде ми душицата, кат са гътна **окицата**. Слав.

Капка по капка, па после и без шапка. Н.Гер.5

Чашка по чашка, напърчил опашка. Н.Гер.3

Кога ща **утавряза**, да ся напия и аз като хората, казват пияниците. Н.Гер.5

Пиеницата като върви, вика: „Тоз дувар мой, онзи дувар мой”, доде се запокити под някой. Слав.

Търси кой **гьол** по-дълбок. – Казват за пияниците. Арн.

Пиян поп вино сънува. Н.Гер.4

Вино баба весели, (от виното са тез бели). Слав.

Празна **плоска**, уключнати уши. Слав.⁸⁵

Хубаво **вино**, лошава глава. Слав.

Вино, вино голо, продаде ми воло, па на брата дор и двата, а на тата и колата. Слав.

Вино голо, ти продае на тато воло. Слав

Вино, винце, хубаво имце, снощи си ме било, сега си ми мило. Слав.

Вино сладко, гърло гладко, аз не рачъ, то са навлачъ. Слав.

Едни копаят и режат, а други са **нарязват**. Слав.

Ракия на вересия, вино на вяра. Слав.

Ракия на вересия, а вино на вяра. Арн.

Тази **плоска** ме е накарала да спя на рогозка. Слав.

Зарекла са **баба Неда** да не пие вино; заселила са в зевникът. Слав.

Зарекла се **баба** да не пие вино, заселила се в зимника. Ст.Ст.

⁸⁵ Плоска – малък плосък и кръглист съд, что събира около сто драма ракия. – Н.Гер.4 (това количество се равнява приблизително на 300 грама. – Р.П.); металически или дървен съд за ракия. – Ст.Ст., с. 426.

Мили мамини **патенца**, вчера ги насадих, а днес са излупили и плувнали. – Казвала една, която се напила и като влязла в мазата непознала памукя че плувнал. Слав.

Заръчал, кога умре, да го закопаят под **бъчвата**. Ст.Ст.

Той заръчал да го закопаят при **бъчвата**. Арн.

Разделил се с **механджията**, а с механата не се разделя. ГК

Пусти ум, кога **пия**, тогаз се усещам. ГК

Като види чешма, заобикаля я, а на **мех`ната** право върви. – Казва се за пияница. Слав.

Тогава **пости**, когато хляб няма. – Казват на пияницата, кога изпие всичко и осиромашее, та се зарече да не пие. Арн.

Той си кротува и си **пие**, а какво става с виното не знае. ГК

Ралчо си **пие** и си кротуе. – Шопи се събрали да пият в една кръчма, купили медник с вино и се скарали за нещо си. А Ралчо, когато те се карали, си пил и си мълчал, и изпил всичкото вино. Шопите, когато свършили препирнята, погледнали в медника, а той празен. Попитали Ралча: „А бе, Ралчо! Като седиш до медника, не видя ли кой изпи виното?” А Ралчо им отговорил: „Ралчо не знае. Ралчо си пие и си кротуе.” (Каравелов) Арн.

Да идем у вас да **пием**, а у нас да пеем. ГК

Що е лудо и **пияно**, все е наша рода. Арн.

Кръчмарите му пазят парите. Ст.Ст.

Язе **пия**, оно него фата. БНТ

На луд шарено, на **пиян** гръмолия се харесва. Ст.Ст.

Он са не **опива**, сал седам пати у неделата. БНТ

Той не се **напива**, само седем пъти в неделата. ГК

Да го утепаш, от пет оки **вино** повече не може да изпие. ГК

13 (1). Лошият човек (–) – 34

Тринадесетата позиция се заема от отрицателната културама „лошият човек (–)” с 34 паремии носители. Те осмиват сприхавите, злобните, заядливите, избухливите, разрушителните и зложелателни хора.

☺ ☺ ☺

Беснее като магаре от конски мухи. Н.Гер.4

Гневен става, та бит сяда. Н.Гер.5

Ни ся воде, ни ся кара, ако го водиш, **хапе**, ако го караш, рита. Н.Гер.5

Бесен гъз, кървав нос. – За немирнен, буен човек. НБФР

Не би къща тясна, ако не би челяд **бясна**. Слав.

На **серсем** глава краката теглят. Е.О.

Дето стъпя, трева не **никне**. Слав.

Дето стъпи трева не **никне**. ГК

Хаирсъзинът няма рога да го познаеш; той се познава по това, що върши. ГК

Да го помиришеш, носът ти **окапва**. – За лош човек, уподобяван на цветъе. Слав.

Много е **лош**: докато не го набият, не му минава. БНП

Няма за Стояна камък да си **пукне** главата. Н.Гер.2

С двоица се прави **кавга**, а с троица – гюрюлтия. ГК

Поздравих го, **белята** си намерих. Слав.

Аз му казвам: добр`утро, а той – що ма **попържаш**. – За опак и неразбрани хора. Слав.

Кажи му добр`утро, да ти каже, що ма **попържаш**. Слав.

Кажи му добр`утро, да си намериш **белята**. Слав.

В рядко **лайно** камък не хвърляй, ще тя опръска. Н.Гер.2

В рядко **говно** камък не хвърляй, да тя не опръска. Н.Гер.3

В рядко **лайно** камък не хвърляй. Слав.

Де да иде (отиде) врана, сѐ **посрана**. Слав.

Де(то) отиде врана, все **посрана**. – *Ирон.* За човек, който при всички условия и обстоятелства се проявява с отрицателните си качества. ФРБЕ1

Отпред **хапе**, отзад рита; Отпред **боде**, отзад рита. – За човек, който е опак, лош. ФРБЕ1

Пуснал си пояса да се влече и чака някой да го настъпи. ГК

Кара са да му не месят хляба с вода. Слав.

Кара се да не му месят хляба с вода. ГК

Магарещината кой сака, той си я купува и без пари. ГК

Който иска **магария**, той си я купува и без пари. ГК

Кавга без бой пуста опустяла. Слав.

Кмет кметува, **бяс** бесува. Слав.

Под Миря са девет **дяволи** вирят. Слав.

Посрала си крава опашката, па иска (пъшка) и другите да омаца. Слав.

Осрала си крава опашката, че иска и другите да омаца. Слав.

Усрала си крава опашката, па гледа и другите да омаца. Слав.

Дето ще са го кръстили Ангелчо, да са го кръстили **Дяволчо**. Слав.

Дяволити в него мътят. – Тих се показва, ала е голям дявол. Н.Гер.3

13 (2). Любовчиите (–) – 34

Поговорките с културема „любовчиите (–)“ осмиват неумерените сексуални желания у някои хора. Общият брой на тези текстове е също 34,

Грях му пише на мъж, ако си не стори сайгията на жена да ѝ се не моли. – Ще каже, че я незначита за нищо, а това е голяма обида за жена. Слав.

Жена само кога я ръве куче и кога минува дървен мост, тогаз може да не мисли за мъж. Слав.

Пази ме, Боже, от **мъж**, който не може. Л.А.

Който гледа надолу, мисли за **голо**. НБФР

Навири ли **кучка** опаш, кучетата вървят по нея. Н.Гер.3

Навири ли **кучка** опаш, кучетата вървят подире ѝ. Слав.

Главата му за хиляда, а **долнята** за два града. Слав.

Горнио хубаво хортува, ама **долнио** го не чува. Слав.

Горнята глава мъдрува, ама **долнята** лудува. Слав.

Долнята глава изяда горнята. Слав.

Долнята глава навила на горнята. Слав.

Когато **долната** глава се вдигне, горната омеква. Л.А.

Стар кон млада трева **ище**. Слав.

Стар кот млади мишчета **лови** (гони). Слав.

Дъртийо бик **рипа** и на мъненките кравета. Ст.Ст.

Оставил дядо баба, та се **уловил** за кака. Слав.

Кога ся старо купище запали, повече **смърди**. Н.Гер.5

Старото бунище повяче чури. Н.Гер.5⁸⁶

Стар боклук като са запали, зле гори. Слав.

Стар боклук, като се запали, зле гори. Арн.

Стар пън пó гори, кат са запали. Слав

Старешко **онодяне**, биволско оране. Слав.

Калугерско **онодяне**, биволско оране. Слав.

Доде памет дойде, **оно** благо пройде. Слав

Оставил попа попадийката и **уловил се** за комшийката. Слав.

Душа му иска **женско** да стиска. Слав.

За **женско** въздъхна и издъхна. Слав.

За **женско** чак до Френско. Слав.

Душата му излязва, той за п... **бленува**. Слав.

Къс кожух, **дълги** м..., шарени чорапи. Слав.

Сиромашия до шия, к... **до колене**. Слав.

Не ми стигат кахъри, и к... ми са **топори**. Слав.

Скоро, скоро да го заровим, да не **стане** д... му. Слав.

Що щеш на пазар, кога не купуваш, нито **продаваш**. – Млад човек задирвал комшийката си, която пазарен ден излязвала по пазаря. Като излизала веднаж на пазар, той я запреварил в една тясна уличка и насаме поискал ѝ една целувка. Тя му извикала и го нахокала. Той се отдалечил. Но на връщане той я запредвардил в друга улица, приближил се до нея па

⁸⁶ Чуря – пуцам чур, пушак. – Н.Гер.5

ѝ казва: „Земи от мен една цалувка.” Тя пак му извикала: ”Махай се оттук, съблазнико!” – А той ѝ отговорил: „Що щеш на пазар кога не купуваш, нето продаваш.” Слав.

14. Лъжата (–) – 33

Българските поговорки, които изразяват подигравателно отношение към лъжците, лъжата и лъгането, наброяват **33**. Културемата „лъжата (–)” е четиринадесета по ред.

☺ ☺ ☺

Посмали, манго (гърчо), посмали. – Недей лъга толкоз. Или: Посвали, манго, посвали. Слав.

Посвали, Манго, посвали. – Не лъжи чак толкова! Казва се на някого, когато прекали с лъжите си. ФРБЕ2

Лъже като брадат Циганин. Н.Гер.3

Кълнеся / дърлися като Циганин, кога иска да **излъже**. Н.Гер.5

Като **лъже** и сам си вяра хваща. ГК

Лъжи мя, да тя лъжа, да ся минува времето. Н.Гер.3

Всяка дума и **лъжа**. Н.Гер.1

Кога спи не **лъже**. Слав.

Сбърка са, та каза правото. Слав.

Кога **сбърка**, тогаз право казва. Слав.

Он не **лаже**, ама право на казува. БНТ

Той не **лъже**, а право не казва. ГК

Той не **лъже**, ама и право не казва. Р.Сим.

Ако се **излъже**, може да каже правото. ГК

Право казва като **криводолский** път. Н.Гер.

Добро утро да ти каже, пак трябва да погледнеш слънцето дали е утро. ГК

Обещава му мазно, ала напразно. Н.Гер.3

Пазо **лъже**, Мазю маже. Слав.

Той **помни** кога е от майка си бозал. – Говори, което не знае. Слав.

От **въшка** ремък. – [Казва се] [т]ому, който лъже. Слав.

Върба маслини **родила**. Н.Гер.4. – *Ирон.* Употребява се, когато някой говори невероятни, невъзможни неща, лъже. ФРБЕ1

Върбата **родила** маслини. Н.Гер.1

От пол ока риба изкарали три литри **хайвер**. – Употребява се, когато някой каже голяма лъжа. БФРЕ2

От пол ока риба изкарали три литра **хайвер**. – Много лъже някой. НБФР

Циганин пастърма прави ли? Н.Гер.4; (казва се в отговор на лъжа – Р.П.)

Виждаш ли **корабчета** да плават? Л.А. – Казва се в отговор на лъжа като израз на недоверие, като същевременно говорещият издърпва леко с пръст долния си клепач и си показва долната вътрешна част на окото на този, който го лъже. – Р.П.

Била на **хорото**, а гайдата не видяла. Н.Гер.

На **хорото** играли, гайда не видели. Арн.

Чорба ял, кокал не видял. Н.Гер.5

Той и стара попадия **излъгва**. Ст.Ст.

Баба видяла иглата на копата, а копата не видяла. Ст.Ст.

Ако не вярваш, иди питай **Петко лъжеца!** Ст.Ст.

15. Съчетаването на несъчетаеми неща (–) – 31

Следващата група български поговорки осмиват глупавите опити на някои хора да съчетават чужди, напълно неподходящи, противоположни неща. Нехармоничните, гротескни и неочаквани картини, които тези текстове рисуват, показват до каква степен подобни опити са лишени от разум. Културемата „съчетаването на несъчетаеми неща (–)“ се проявява в **31** изречения.

☺ ☺ ☺

Прилича му като на свиня звънец и на тиква обръч. Слав.

Прилича му като на свиня седло. Слав.

Прилича му като на свиня обеща. Слав.

Прилича му като на свиня ботуши. Слав.

Прилича му като на камила копринарство. Слав.

Пърлича ѝ като на спукани пети жълти чехли. Слав.

На спукани **пети** жълти чехли. Н.Гер.5

На спукани **крака** жълти чехли. Слав.

Пърлича му като вити гривни на шугави ръце. Слав.

Пърлича му като катанец на кочина. Слав.

На **кочина** прозорец и на курник катанец. Слав.

Пърлича му като на гол толум пищов. Слав.

Пърлича му като на магаре седло. Слав.

На бивол звънец и на свиня маргарит не им **приляга**. Ст.Ст.

Пърлича му като на циганин дивит. Слав.⁸⁷

На **свиня** звънец и на тиква обръч. П.Тренд.

На **коте** ръпа, на жаба хързулка. Н.Гер. 5

⁸⁷ Дивит – старинна перодръжка с мастило. Вж. бел. 12.

На **коте** ряпа, на комар ботуши. Слав.
 На **келява** глава чимширен гребен. Слав.
 На **крастава** шия желти жълтици. Слав.
 На **къораво** око пауново перо. Слав.
 Зелен венец на **шугава** глава. Ст.Ст.⁸⁸
 На **тиква** обръч. Слав.
Пърлича му като на дъртел кован гирдан. Слав.
 Криво перо на **къораво** око, желти чехли на спукани пети, кован
 гердан на келева шия (приличат ли). Слав.
Магаре в златни дрехи. Слав.
 На диво прасе маргарит не **приляга**. Ст.Ст.
 И на магарето **деветини**. Слав.
 От **воденичарката** от сокайа ли правопис дириш? Слав.
 На **шантави** очи очила не трябват (не помагат). Слав.
 На луд алено, на **шантав** шарено. – *Подигр*. Употребява се, когато
 някой е облякъл нещо, което съвсем не му прилича. НБФР1

16 (1). Непоправимият (–) – 29

Типичен човешки недостатък, осмиван от българските паремии, е неподатливостта на някои хора към всякакви опити за подобрене и усъвършенстване на характера, тяхната пълна неспособност да се реформират, поправят и облагородят. Културемата „непоправимият (–)“ се проявява в същия брой текстове – **29** и по семантична плътност заема следващото място.

☺ ☺ ☺

Умирала **котката** и пак за мишките мислила. Н.Гер.2
 Хванала се **лиса** в капана, а очите ѝ в кокошките. ГК
 Хватила се **лисица** в стъпица, а очите ѝ в кокошките. Н.Гер.5
 Карали **хайдука** на вешилото, а он гледа па нешто да украдне.
 Н.Гер.5
 Карали **хайдука** на бесилката, а той гледал пак нешто да открадне. ГК
Вълка стригали, а той за овцете питал. Н.Гер.3
Вълкът стрижели (стрижали), той за овцете питал. Слав.
 На **свиня** отрежи зурлата, тя пак си рови. Н.Гер.4
Лисицата и калугерка да стане, между кокошките не я пушай. Слав.
 Похвалилася **котката**, че не яде пъстърва, но като я подушила, не
 могла да ся стърпи. Н.Гер.3

⁸⁸ Шуга – краста, шугав: крастав. – Ст.Ст., с.430.

Зареклася **свинка** да не яде говна, прескочила плет, лопнала (изяла) пет. Н.Гер.

Зарекла се **свиня** да не яде лайна. – *Вулг. Ирон.* Употребява се като израз на съмнение, недоверие към някого, който казва, че ще се откаже от нещо (обикн. лошо), което е присъщо, характерно за него. ФРБЕ1

Зарекла са **свиня** да не яде лайна; прескочила плет, изяла пет. Слав.

Зарекло са **куче** да не гложде кокал. Слав.

Зарекло се **куче** да не гложди кокал. Арн.

Зарекло се **куче** да не яде кокали. ФРБЕ1

Зарекъл са **поп** да не реже големи порязаници. Слав.

Магаре и на хаджилък да иде, пак магаре си дохожда. Н.Гер.3

Магаре и на хаджилък да иде, пак си дохожда магаре. Слав.

Торба отишъл, торба си дошъл. Н.Гер.1

Торба отишъл, торба си и дошъл. – Глупавият. Арн.

Бъкел отишъл, катуна (бъкел) дошъл. НБФР

Оставил **дявола**, опашката му не пуца. Слав.

Без ум поиде, **безумен** си дойде. Н.Гер.1

Вол отиде, **крава** се върна. НБФР

Вол отиде, **бивол** се върна. НБФР

Вол се родило, **теле** ке умре. – Ще стане още по-голям глупак. НБФР

Теле се родило, **вол** умира. Е.О.

Маймун седяло, **маймун** излязло. Л.А.

16 (2). Забравянето, разсеяният човек (–) – 29

Някои от осмиващите поговорки вземат на прицел разсеяните хора, тези, които лесно забравят и които пропускат да свършат или забележат най-важното и така причиняват големи пакости. Културемата „забравянето, разсеяният човек (–)“ обхваща **29** текста и е на същата позиция.

☺ ☺ ☺

Един **ум** за зиме ли, за лете ли. Слав.

Един **ум**, за лете ли, за зиме ли? Ст.Ст.

Един **ум** имам, дали за лете, дали за зиме. Ст.Ст.

Пусти **ум**, за делник ли, за празник ли. НБФР

Една **глава** за кое по-напред. Л.А.

Къс **ум**, дълги крака. Л.А.

Магаре яха, магаре **бара**. – За гламав човек. Н.Гер.2; (бара: търси – Р.П.)

Попът **търси** катъра, а катъра в яхъра. ГК

Тръгнал като без **оно** на годеж. – Не си приготвил каквото му трябва. Слав.

Без **оно** на годеж. Н. Гер.1

Отишъл без **сват** на годеж. Н.Гер.1

Тръгнал съм без **оно** на годеж; Тръгнал съм без **сват** на годеж; Отишъл без **сват** на годеж. – *Ирон.* Не взел със себе си най-важното, най-същественото, което е необходимо за дадена работа. ФРБЕ2

Тръгнал съм на **сватба** без х... . – Най-важното съм забравил. НБФР

Отишъл Шабан на мечки, **забравил** си пушката. – *Ирон.* За разсеян човек. ФРБЕ2

Отишъл Шабан за мечки, **забравил** си пушката. НБФР

Отишел да оре, ралото си **забравил**. Слав.

Отишъл да оре, ралото си **забравил**. Арн.

На дърва отишъл, брадвата **забравил**. Н.Гер.2

На дърва отишъл, брадвата **забравил** (не взел). – Употребява се, когато някой забрави нещо важно, без което не може да свърши работата си. ФРБЕ1

Ходил в **Стамбул** и царя не видял. – *Ирон.* За човек, който е пропуснал да извърши най-важното и да забележи най-очевидното. ФРБЕ2

На **хорото** играл, гайда не видял. – *Ирон.* За човек, който е пропуснал да извърши най-важното или да забележи нещо очевидно. ФРБЕ1

Загубила си булката брадвата (черяслото) зад вратата. – *Ирон.* Употребява се, когато някой казва, че е загубил нещо, а то се намира, където му е мястото. ФРБЕ1⁸⁹

Търсих ръжена, не го намерих. – На печника (огнището) търси ли? – Не ми дойде на ум. Слав.

Вред та **търсих**, дядо попе, нямаше та. – Ами у дома пита ли? – Сал у вас не питах. Слав.

Вред тя **търсих**, попе! – Че у дома? – Само у вас не ходих. Н.Гер.1

Вред те **търсих**, попе, саде у вас не ходих. – *Ирон.* Казва се на някого, който е извършил много работа, но не свършил най-главното. ФРБЕ1

Навсякъде те **търсих**, попе, само у вас не ходих. ФРБЕ1

17. Празното фантазиране (–) – 28

Част от българските паремии представят фантастични, нереални и невъзможни ситуации и герои и така осмиват безмисленото и празно

⁸⁹ Черясло – дебело желязо, с което се чука жито или сол в дълбок дървен съд (кутел). – Ст.Ст., с. 430.

фантазиране. Броят на тези текстове е **28**, а общата им културама „празното фантазиране (–)” е на седемнадесета позиция.

☺ ☺ ☺

Запали му свещ, дай му яйце да бели.– Употребява се, когато някой разказва нещо невероятно или много се хвали. ФРБЕ1

Циганин пастърма суши ли? – Употребява се, когато някой очаква или иска нещо оттам, откъдето е най-неподходящо. ФРБЕ2

Щрък ся посра, всето море скисна. Н.Гер.5⁹⁰

Един имал **една** жълтица, оженил се с нея и му останало. Слав.

Слепият гръмнал, та ударил заек, а куцията хукнал, та го уловил. ГК

Една коза имал, девет села хранел. Слав.

От **еж** гърмеж, от желка троптеж. Ст.Ст.⁹¹

Риба от нива, щурец от море. Ст.Ст.

Риба без вода и вълк без гора. Ст.Ст.

Камила гайтан не преде. Н.Гер.2

Лисицата с ръкавици не може да лови кокошки. Слав.

С **трици** маймуна да лови. Ст.Ст.

С **котка** на оран, с мишки на копан. Слав.

Цанили вълка за овчар. ГК

Дванайсет лисици в една дупка. НБФР

Дванайсет овчеря с една лъжица са кашикали и пак са наяли. Слав.

Вълк овца пасе. Н.Гер.4

На бълха шемшик **сокай**. Слав.⁹²

На **сливите** маслото са пресече. Слав.

В морето **дупка** пробихи. Слав.

Срал на джамията на върха. Слав.

Живо ли е магарето, що се **обеси** лани? Слав.

Лани дето **умря** кобилата, жива ли е? – От приказка. Слав.

Видяхте ли нашто **куче**, като си доде носеше ли брадва? Слав.

От **варено** яйце пиле измъща ли ся? Н.Гер.3

Умрял кон не рита, ама па кога прорита, беля е! Н.Гер.5

От **заец** сирене и от сврака масло. – *Ирон.* Нещо невъзможно, неосъществимо. ФРБЕ

От **заек** сирене и от сврака масло. ГК

⁹⁰ Всето [всѣто] – всичкото, цялото.

⁹¹ Троптеж – тропот, тропане.

⁹² Шамшик, *тур.* – копринен, от дамаска коприна. – Ст.Ст., с. 430.

18 (1). Мръсната и нескопосана жена (–) – 27

Друга културема е „мръсната и нескопосана жена (–)”. Поговорките, които изразяват подигравателно отношение към поведението, външността и навиците на този типаж, са 27.

☺ ☺ ☺

Сето **Мара** втасала, само се не сресала. Слав.

Сичко **Мара** втасала, само се не сресала. Слав.

Всичко **Мара** втасала, само не се сресала. НБФР

Сичко **Мара** стасала, само са не изсрала. Слав.

Всичко **Мара** втасала, само вежди не теглила. ГК

Вонеща риба мащерка иска. – Преносно за жена когато се много гизди и се прави с белило. Слав.

Размислена жена **непрана** ходи. Слав.

Момата хубава, ала главата **гнидава**. Н.Гер.1

Потúшлива жена въшки я ядат. Н.Гер.4⁹³

Надвор лепа, у къщи **слепа**. Ст.Ст.

Навън лепа, въкъщи **слепа**. ГК

Отвънка гиздава, отвътре **гнидава**. – На жена, на мома, които се кичат и труфят, а в къщята им нечисто. Слав.

Отвънка свила, отнетре **свиня**; Отвънка гиздава, отвътре гнидава. – Употребява се за жена, която се грижи прекомерно за външността си, а е нечистоплътна (домът ѝ е нечист). ФРБЕ2

Търсила **Мара** коланя, та си засрала герданя. Слав

Чиста **Мара** и пречиста и цървуля ѝ у гърнето. Слав.

Булката отребила едина кът, а в другия се **нагнездила**. Слав.

Чиста **Кина** непрана ходи. БНТ

Чиста **Кита** с газо у зелнико. – За небрежни домакини, които искат да се представят за големи чистници. НБФП

Всякой ден **Мара** гиздава, а на Великден ръгава. Н.Гер.5⁹⁴

Ката ден **Мара** гиздава, на свет ден Мара гнидава. Слав.

Секи ден **Мара** гиздава, на свят ден Мара гнидава. Слав.

Ката ден **Гизда** гиздава, а на Великдан гнидава. Слав.

Заман **Мара** гиздава, на свят ден рошава. Ст.Ст.

Всеки ден **Мара** гиздава, на свет ден гнидава. НБФР

Кръсти, водо, свекървина **риза**. – Казвася за недобро пране. Н.Гер.5

Видяла вода свекървина **кошуля**. – Небрежно изпрана. Ст. Ст.⁹⁵

Отка` ткана **непрана**. Слав.

⁹³ Потúшлива – която не умее нищо да върши. – Н.Гер.4

⁹⁴ Ръгава – ръждива, нечиста. – Н.Гер.5

⁹⁵ Кошуля – памучна долна риза. – Н.Гер.2

18 (2). Прибързаната увереност в осъществяването на желаното (–) – 27

Често осмиван недостатък от българските поговорки е наивната и прибързана увереност, че нещо желано, приятно и очаквано непременно ще стане. Културемата „прибързаната увереност в осъществяването на желаното (–)” се проявява също в 27 текста.

☺ ☺ ☺

На **нероден** Петко капа сошили. Н.Гер.5 – *Ирон.* Употребява се, когато предварително се правят приготовления и се кроят планове за нещо съвсем несигурно, за което не се знае дали ще се осъществи. НБФР1

Още Иванчо (Петко) не роден, шапка му шият. ФРБЕ2

Още детето не се е родило, Иванчо го кръстили. ФРБЕ2

Йоще Петко не роден и шапка му шият. Слав.

Йоще не дошел до водата, гащи събува. Слав.

Още не дошъл до водата, гащи събува. – *Ирон.* НБФР

Още не видял реката, събува гащите. ГК

Още мечката в гората, кожата ѝ продават. – *Ирон.* ФРБЕ2

Преди да убиеш мечката, не продавай ѝ кожата. Слав.

Козата **още** не се окозила, ярето се разтропало. Арн.

Още рибата у морето, турил тавата на огъня. Н.Гер.5

Рибата **още** в морето, той турил на огъня менче да я вари. Слав.

Рибата в реката, те ѝ режат лук. Слав.

Рибата в реката, той турил тавата на огино. ФРБЕ2

Йоще рибата в морето, той точи зъби да яде. Слав.

Рибата в реката, той точи зъби да яде. ФРБЕ2

Заеца в гората, а ний ръжен тъкмим. ФРБЕ1

Още коня не видял, нозе примаал. БНТ

Още коня не видял, краката си размахал. Н.Гер.4

Кон няма, крака маха. Ст.Ст.

Сирене няма, попара дроби. – *Ирон.* ФРБЕ2

Още не насадена кокошката, той пилета търси. Н.Гер.2

Хорото не засвирило, а той **играе**. Слав.

Чакал дяволът да узреят дренките. – *Ирон.* За напразните надежди. НБФР

Купил магарето, че тогаз зел да мисли има ли трева. Слав.

Запали, снахо, пещта да **опечем** агнето, дето щат го донесат. Н.Гер.2

Чаками да ни улови заяц, че да **ядем**. Н.Гер.5

19. Привличането на отрицателни същности (–) – 25

Немалко български хумористични пословици и поговорки – 25 – осмиват друго често срещано явление в живота: привличането между лошите хора и същности. Този брой паремии носители на културемата „привличането на отрицателни същности (–)“ я поставят на осемнадесета позиция в скалата на отрицателните стойности.

☺ ☺ ☺

Дошла **краста** при шуга. Н.Гер.1

Краставите магарета през девет баиря се смирисуват. Слав.

Краставите магарета от девет баира се подушват. Л.А.

Краста с краста ся чеше. Н.Гер.2

Сама шия **краста** иска. Н.Гер.2

Клисав мъж и жена му клисава. – На ленив мъж и жена такава му се пада. Арн.

Гурелива Мара, сополиви Марчо. Слав.

Сбрали са **Кюра** и Мара. Слав.

Оженила се **чума** за холера. – *Подигр.* Употребява се, когато негоден, проклет момък се ожени за лоша, проклета мома. ФРБЕ2

Търколила се **тенджерата**, че си намерила капака. Слав.

Търкулонало се **гърнето**, та си намерило похлупака. Е.О.

Тръшнало се **гърнето**, та си нашло похлупката; Търкулило се **гърнето**, та си намерило похлупката Търкулила се **тенджерата**, та си намерила похлупката. – *Пренебр.* Употребява се, когато при някаква работа, дейност и под. участвуват [sic] хора с еднакви недостатъци, еднакво лоши хора, които нарочно се търсят. ФРБЕ2

Намерилися като **куко** и пипе. Н.Гер.3

Намерили се **куко** и пипе. Ст.Ст.

В едно гърне **плюят**. БНТ

В едно гърне **пърдят**. Л.А.

В една тиква **пърдят**. Слав.

Гръмнало, та ги събрало. Л.А.

Вземи единия, та **удари** другия. ГК

Изгори одного, та посипи другиго. Слав.

Изгори Павля, та посипи Петра. Слав.

Хвани одного за краката, та **удари** другия по главата. Слав.

Улови одного за краката, че **удари** другиго по главата. Слав.

20. Привидните положителни стойности (–) – 24

Сред българските паремии откриваме текстове, които осмиват привидните, мними и фалшиви достойнства на хора и вещи. Културемата „привидните положителни качества (–)” се отнася за **24** поговорки, които я поставят на двадесето място в скалата с отрицателни осмиващи културемии.

☺ ☺ ☺

Вола **добър**, само рога няма. Слав.

Хубаво блееш, не знам какво млеко даваш. Слав.

Хубав ли съм, бабо? – Хубав, дядо, и не твърде, като пате опатено, като прасе ошипано. Слав.

Хубава мас, ама в кучешко меше турена. – За добра дарба у лош човек. Арн.

Убаво сирене у кучешка мешлина. Слав.

Хубаво ми е, на по-добро са надявам. Слав.

Добре съм, но ще се оправя. Л.А.

Хубава глава, ама мозък няма. – Влашка. Слав.

Хубава е булката, само разногледа. Слав.

Булката **добра**, сокаят ѝ накриво. Н.Гер.4

Харна глава, ама е за четири крака. ГК

Човек беше, кога спеше. – Така хвалят някой умрял. Арн.

Конят за четирийсе, самарът му за петдесет. ГК

Калпак за **почет**, глава за пòмет. Н.Гер.2⁹⁶

Зех го за **трендафил**, то излезе трън. Н.Гер.2

В лицето **лъснат**, в главата блъснат. Ст.Ст.

Голям фес, ама празен. НБФР

Калпакя му **рунтав**, ама главата му празна. ГК

Брада **царска**, глава грънчарска. Н.Гер.

Капа има **царска**, ама глава воденичарска. Н.Гер.

Брада **царска**, глава воденичарска. Слав.

Брада **царска**, глава пьдарска. НБФР

Силна сила два дни била. Влах.

Селото **хубаво**, името му не струва. ГК

21 (1). Незначителният човек (–) – 23

Културемата „незначителният човек (–)” се съдържа в **23** поговорки. Те осмиват незабележимите хора, тези, които са без индивидуалност и без качества. Нарежда се на същото (21-во) място, както предната.

☺ ☺ ☺

За **пара** мъртвец, за десет свещ. Н.Гер.1

От **пръдля** грош, и то лош! Н.Гер.4

⁹⁶ Пòмет – пачавра. – Н.Гер.4

Струва една торба камъни. Слав.
Цар е на жабите. Н.Гер.2
 За **пара** човек, за грош му главата, за пет – калпакът. ГК
 Без **Голя** каша не бива. Слав.
 Без **Мара** попара не бива. Н.Гер.3
Келчо и той хубост има. Слав.
 Жив **Тодор** да се чини говор. Н.Гер.1
 Не гони **Келча**, юнак да го не направиш. – Тур. Слав.
 Сам се **Келчо** забавлява. Ст.Ст.
Кера се прозява, Келчо се надява. Слав.
 Не гони **пръдля**, да го не направиш юнак. Слав.
 Смее се **пръдльо**, ала не му е драго. ГК
Мърля канят на одър, а той бяга под одър. Н.Гер.2
 Не е наша **Тодора** за пред хора. Слав.
 Токо да е мъж – като **лайно** в дъжд. Слав.
 Барабар **Петко** с мъжети и отрепката на пояс. Слав.
 Барабар **Петко** с хората, и отребка му на пояса. Н.Гер
 Господ си има грижа и за **Маринът кукур**. Слав.
 Има Господ грижа и за дяда **Бижа**. Слав.
 Има Господ грижа и за **Радина гъз** – т.е. кога ще се ожени Рада.
 Слав.
 И **Асан** е óра. Л.А.⁹⁷

21 (2). Лекомислието, безгрижието (–) – 23

В групата на осмиващите поговорки има текстове, които насочват вниманието към твърде лекомислените и безгрижни хора. Те остро критикуват онези, които са лишени от реална представа за живота и не се интересуват от това, което става около тях и с тях. Броят на паремииите в културемната група, озаглавена „лекомислието, безгрижието (–)”, е също 23.

☺ ☺ ☺

Безгрижна глава в градина расте. Слав.
 Без **холума** глава в градина расте. Н.Гер.5⁹⁸
 Глава без **грижа**, на бостаня тиквата. Слав.
Безгрижна глава на чучело мяза. Е.О.
 Бълхата кога мажат, **скача** по стените и се смее. Слав.
 Град го чука, той опашка **вири**. Н.Гер.5
 Козата я бий градът, а тя **вири** опаш. Слав.

⁹⁷ Óра – хора.

⁹⁸ Хóлума, *тур.* – грижа, кахър. – Н.Гер.5.

Градът бие козата, а тя си **вири** опашът. Слав.
 Ти го онодяш, то **пасе**. Слав.
 Ти го онодяш, то **пристъпва**. Слав.
 Ти го онодяш, то си трън **вади**. Слав.
 Ти го съдиш, той си **мига**. – Не ще да знае. Н.Гер.3
 Когато мама и тато ме учеха, аз **гледах** кучето как се пощи. Ст.Ст.
 Докат ме мама поучи, на Караман триста мухи **преброих**. Ст.Ст.
 Аз го уча на ум, а то си трън **вади**. – Не внимава що го поучавам.
 Слав.
 Блазе тому, що ум нема, че и **гаале** нема. Слав.⁹⁹
 Плен се плени, баба се **реши**. Арн.
 Град са плени, баба си я **реши**. Слав.
 Село гори, баба се **чешле**. Н.Гер.5; Село гори, баба си я реши. Слав.
 – [За човек], който проявява пълно безгрижие, който нехае дори в най-съдбоносните, трагични моменти. ФРБЕ2
 Нека гори **къщата**, ключът нали е у мен! – Когато казали на някого безгрижен, че му гори къщата. Арн.
 Изгоря ти **плевника**, свато. – Аз одева го заключих. ГК

22 (1). Себелюбието и самодоволството (–) – 22

Друга подигравана от българските паремии човешка черта е заслепяващата любов на някои хора към всичко свое независимо от действителните му качества, пълната им неспособност към обективност, реализъм и самокритичност. Културемата „себелюбието и самодоволството (–)“ се съдържа в 22 текста и е на следващата позиция.

☺ ☺ ☺

На сякого пръдната му на **смирно** мерише. Слав.
 На секиму пръдната на **смирно** мерише, а чуждата на запъртък вони.
 Слав.
 Секи **своята** пръдня обича да мерише. Слав.
 Всякой пръдната си за **измирно** има. Н.Гер.4
 Вониш, пръсто, не вониш, **свой** си (своя воня си). Слав.
 Смърди, пръсто, не смърди, **свой** си. Ст.Ст.
 Лоши сме си, ама **наши** сме си. ГК.
 Всеки си **хвали** краставото магаре. Арн.
 Секи хвале **свойто** пале. Слав.
 Свак циганин си рашето **хвали**. Слав.
 Свак циганин решетото си **хвали**. Н.Гер.5

⁹⁹ Гаале, гайле, гайрет, *араб.* – грижа, усилие, усърдие, стремеж. – Слав., с. 561.

Сяка циганка своите вретена **хвали**. Слав.
 Секи мечкар казва неговата мечка **по-хубаво** играе. Слав.
 Секи мечкар **свойта** мечка хвали. Слав.
 За хората (чуждите) сопол, за мене е **сокол**. Слав.
 Света го има за магаре, ний го имаме за **владика**. Слав.
 Жабата на жебчето си „**хубче**” му казва. Слав.
 Попитали враната, кой е **най-хубавец**. – Е, чи моите пиленца, рекла
 тя. Слав.
 И тоя грозник ся хванал на хорото! – Бабо, ами че той е твоят син. –
 Ох, какво му **прилича** гръбицата / гръбицата. Н.Гер.1 / Н.Гер.5
 Каквато съм **хитра**, да съм и силна, света бих разтреперила – казала
 лисицата. ГК
 От Витоша **по-високо** няма, от Искъра по-дливоко няма. – За
 ограничено самодоволство. НБФР
Гагата му остра, а той я показва за мостра. ГК

22 (2). Празните желания (–) – 22

Осмиващата отрицателна култураема „празните желания (–)” е на същото място, също с **22** поговорки.

☺ ☺ ☺

Гладна **кокошка** просо сънува. Н.Гер.4
 Гладно **псе** умрял кон сънува. Н.Гер.2
 Дай боже нашто **теле** да изяде вълка. Слав.
 Роди-ще и нашата **върба** грозде. Слав.
 Искан да дои от **ялова** крава мляко. Слав
Неуловени птичета по хиляда за пара. Ст.Ст.
 На **мечката** се дояло круши, та казала, че тая година щат се родят
 много. Н.Гер.1
Мечката се хвалила, че ще се родят много дренки. Когато я
 попитали защо, тя рекла: защото ми се е дояло. ГК
 Дояли ся круши (дренки) на **мечката**, та казала, че тая година щат ся
 родят много. Н.Гер.3
 Чакал **дяволът** да узреят дренките. – „Напразна надежда за
 скорошен добив. От приказката за дявола, който като видял, че дрянът
 цъфнал най-рано, седнал под него, като взел и везни да продава дренките,
 като узреят” (*Наследство*, т. 3, с. 613; БНТ, т. 11, с. 362). Ст.Ст.
Зяпа дано му паднат печени врабчета отгоре. Арн.
Чака да паднат на коча ташаците. Н.Гер.2
 Купил петел, остава **кон** да купи. Н.Гер.4
 Купил си петел, остава **кон** да си купи. Ст.Ст.

Чуеш ли, гъзьо, че тя викат на **сватба**. Н.Гер.2
 Нека стана пак **булка**, да виж как ще знам да са мъдря. Слав.
 Да стана пак **булка**, да видиш как ще ся мъдря. Н.Гер.3
 Да би слушал господ (Арн.: Господ) гаргите, **мор** би дал по конъете
 (Арн.: конете). Слав.¹⁰⁰
 Да би слушал господ гладните псета, от небето **сомуни** би валяло.
 Слав.
 Да беше слушал господ кучетата, от небето **пастърма** щеше да вали.
 Слав.
 Ако се сбъдне кучешката молитва, ще вали **пастърма**. Арн.
 Не падат от небото печени **врабчета**. Н.Гер.4

23. Остаряването (–) – 21

Двадесет и една (21) български поговорки осмиват отрицателните процеси, които понякога съпътстват остаряването – от забравянето, разсеяността и недомислието до старческата деменция.

☺ ☺ ☺

Глава побелява, дядо **подлудява**. Слав
 Брада **побеляла** и ума изяла. Н.Гер.2
 Глава побелява, акъл **изветрява**. Е.О.
 Порасла му брадата, **изкуфяла** му главата. Слав.
 Брада посивяла – глава **подивяла**. Н.Гер.1
 Младо е момчето! Остали са му два **кътника**. Слав.
Харо харище, цяло бунище. Н.Гер.5¹⁰¹
 Прати **харо** на вода, иди и ти след него. Слав.
Дърто дважд телци пасе. Н.Гер.4
 И **пръчовете** имат брада. – За стар, но глупав човек. Арн.
 Една **баба** – една беля, две баби – две бели. Арн.
 След пол`вин век в главата ставаш **лек** (а отдолу мек). Л.А.
 След **петдесетака** майката си трака. Л.А.
Изпръщяла ряпа. Слав.
 Учи, **старче**, да четеш, сега кога ще умреш. Слав.

¹⁰⁰ В източниците, издадени по време на комунистическия режим у нас, от които са цитираните примери, онимите *Господ* и *Бог* са написани с малки начални букви, а пословиците с религиозна тематика са много по-малко на брой в сравнение с откритите в по-старите речници. В тази лингвокултурна работа се придържаме строго към възприетия правопис в ползваните източници, тъй като той е важен индикатор за ценностите (културата) на управляващата групировка, която в даден исторически момент контролира дейността на официалните издателства в страната.

¹⁰¹ Харо – (1) дърт, стар, грозен и лош човек; (2) мръзелив, ленив, некадърен и лош мъж; (3) зло, злина, лошотия – в клетви. Н.Гер.5; стар и противен човек (*зр.* от Харон). – Ст.Ст., с. 429.

Когато бях млад и зелен, бюлюк моми по мене; га **остарях**, рояк мухи на мене. Н.Гер.3

Дърт пръч млада върба не кърши. Н.Гер.1

Оставил **дядо** баба, че са уловил за кака. Слав.

Стар вълк на кучетата маскара. Слав.

Остарял вълк на кучетата маскара. Н.Гер.1

Вълкът, като **остарее**, на кучетата маскара става. Арн.

24. Нахалството, безочието, наглостта (–) – 20

Група осмиващите български паремии атакуват нахалните и безпардонни хора, пълното им несъобразяване с интересите на останалите, невъзпитаното им и грубо поведение към другите от тяхното обкръжение. Културемата „нахалството, безочието, наглостта (–)“ обхваща **20** текста и е на следващото, 24-то място по семантична плътност.

☺ ☺ ☺

Пуснали Тарля под одъра, той се покачил на одъра. Слав.

Пуси го под одърът, оно се каче на одърът. Слав.

Пуснали петела на прага, той се покачил на полица. – *Неодобр.* За човек, на когото е направена някаква отстъпка, а той се самозабравя и нахално се натрапва някъде или прекалява в исканията си, без да се съобразява с това, което му е позволено. ФРБЕ2

Те го нещат в селото, той **иска** у попови да кондисва. Слав.¹⁰²

Те го не пущат в селото, той **пита** де е поповата къща. Слав.

Те го не пущат в селото, той **пита** где е поповата къща. Арн.

Ако му дадеш похлупката, ще ти **сака** гърнето. Н.Гер.5

Пусна мухата на длан, тя **иска** в брадата. Слав.

Станала дъщерята, **наместила** снахата. Н.Гер.5

Неженена сватя себе си **наклатя**. Слав.

Дошли дивите, **изпъдили** питомните. Слав.

Гламав гост домакина кани. Слав.

Безумен гост домакина кани. Н.Гер.1

Шашкън гост сайбията кани. Н.Гер.5¹⁰³

На прост човек кажи му добрутро, он че те **накара** да му помогнеш да си издяла корито. Арн.

Дай му кон, че му дай и седло. Н.Гер.5

Дали му прасе, а той **иска** и майка му. Арн.

Дали му прасе, а той **иска** на прасето и майка му. Слав.

Дали Марку две, а той **иска** три. Слав.

Дай му д... , че му дай и поплювка. – Тур. Слав.

¹⁰² Кондисвам, *тур.* – отсядам в къща, хотел, хан. – Слав., с. 564.

¹⁰³ Шашкън: забъркан, слисан, сащисан, омаян, налудничав. – Н.Гер.5

25. Алчността (-) – 19

Следващата типична българска осмиваща културама е „алчността (-)”. Тя се съдържа в **19** паремии (някои от тях са носители и на предната културама) и е двадесет и пета по ред.

☺ ☺ ☺

И туй **мое**, и онуй за мен. Н.Гер.4

Щото е твое, то е твое и **мое**, щото е мое, то е само мое. Слав.

Дали Марку две, той **сака** три. Н.Гер.5

Дали Марку две, а той **искал** три. Слав.

Дали му прасе, а той **иска** на прасето и майка му. Слав.

Дали му прасе, а той **иска** и майка му. Арн.

Камилата отишла да търси рогови, та си загубила и ушити. Н.Гер.2

Отишла **камилата** за рога, че си дошла без уши. Слав.

Отишла **камилата** да ѝ турят рога, отрязали ѝ ушите. Слав.

Отиде за вълна и си дойде **остриган**. Слав.

Отиде за **рога**, че си дойде без уши. НБФР

Що имам да взимам, **сакам** си, що имам да давам, прощавам. ГК

Ненаситен като попски дисаги. Ст.Ст.

Обичам и него, а **парите** му по-много. ГК

Туй ще ми го **харижеш**, туй ще ми го дадеш, а туй ще ти го взема.

ГК

Мишката са не побира в дупката, пък **повлякла** и тиква подире си.

Слав.

Нашъл миш дупка, па **понел** и тиква; Нашъл миш дупка за себе си и он тиква влачи. – Употребява се, когато някой получи или му се даде нещо, а той проявява нахалство и иска още. ФРБЕ1

Намерил миша дупка, **помъкнал** и тиква. – „Някой бедняк, който малко се оправил и почнал да търси да се жени.” Бел. към друг близък вариант: „Намерил човек малко едно добро, малка една отстъпка, та иска да се възползва повече, отколкото би било възможно” (СбНУ, т. 36, с. 238)¹⁰⁴. Ст.Ст.

¹⁰⁴ СбНУ – Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (от т. 27, Сборник за народни умотворения с народопис). Т. 1–62. София: БАН, 1879–2002г.

26 (1). Сетният сироманх (–) – 18

На следващата позиция (26-та) се намира културемата „сетният сироманх (–)”. Тя обхваща **18** текста, изразяващи по-скоро присмех към сиромансите вместо съжаление или съчувствие.

☺ ☺ ☺

У **сироманха** въшки и бълхи, друго не търси. Слав.

Гладна въшка на **самоиздръжка**. Л.А.

Сироманх човек – жив дявол. Арн.

На **голтака** акъла му щрака. (Влах.80) П.Тренд.

Троица с една шапка. Н.Гер.5 – Големи сироманси. ФРБЕ2

Девет братя с една риза. – Голяма сиромансия. Н.Гер.1

Девет братя с една риза. НБФР

Девет братя, едни гащи. Слав.

От **три** къщи две гащи. Слав.

Честита ти шапка, Райко. – Не е моя, **баева** е. Слав.

Ничто ся не купува с **въшки**. Н.Гер.2

Хората **просяци** станаха, ти още тояга не си си направил. ГК

Сироманш`та смирява ушите. Слав.

Домакин, ама дом няма. Слав.

От сила пращи, от **глад** се заваля. Слав.

Пуста халва ока (вика), пуста душа сака, пусти пари нема. Слав.

Пуста халва сладка, пуста душа сака, пусти пари няма. ГК

Две жени води, без **гащи** ходи. Слав.

26 (2). Лакомията (–) – 18

Друга група от осемнадесет (**18**) поговорки на същата позиция с културема „лакомията (–)” подиграва хората, склонни към чревоугодие.

☺ ☺ ☺

Хапни си, куме, уста са псешки, **разядат се**. Н.Гер.4

Уста псешки, куме, **разядат са**. Слав.

Уста кучешки, **разядат са**. НБФР

Ти дадни, а аз да **хапна**. Н.Гер.

Заповядай, куме, и от боба. – Добре ми е и от хайвера. Н.Гер.1

Хапнете си и от пиперя, той по-лют от хайвера. Слав.

Хапни и от фасула, куме. – Ба, туй добро. Слав.

Налапался като попско дете на задушница. Н.Гер.3

Наложил врат като битолски просяк (надебелял). Н.Гер.3

Кога спи не **яде**. ГК

Огоил се като Дунавска свиня. Н.Гер.3

Дойдат като буболечки, станат като **мечки**. Н.Гер.1
Гъз глава затрива. – Лакомството излага човек на примеждия. Слав.
Лакомо дупе кръв сере. Л.А.
Иска буре да се **нажабури**. Л.А.
Търбух уши (прозорец) няма. БНП
Яж, ба, кръстник, яж, ба, пуяк. Л.А.
Яде, лапа като Харватин. Н.Гер.5
Сит **търбух** за наука глух. Слав.

27 (1). Прекалената отстъпчивост (–) – 17

Следващата по ред културема – „прекалената отстъпчивост (–)“ – е представена в 17 паремии. Те подиграват човека, когото другите използват, обиждат и унижават, а той не се сърди.

☺ ☺ ☺

Меки очи, мокри поли. – За малодушен, мекушав, отстъпчив човек. НБФР1

Милостива Мара на секиму дала. Слав.

От **меко** лице девето копиле. Слав.

Имаш ли гръб – триста **самари**. Н.Гер.4

Магаре нали си, **самари** много. Н.Гер.5

Глунаво магаре самò се товари. Слав.

Прилично магаре двамина носи. Н.Гер.4. – Благонравният и възпитан човек го претоварват с работа. – Р.П.

На лицето му да **пикаеш**, той ще каже от бога росица е. – За безочлив човек. Слав. – За малодушен, отстъпчив човек, който е без гордост, без достойнство. – Р.П.

Да му **пикнеш** на лицето, той ще вика от бога росица е. Слав.

На главата му **пикаят**, пак той казва: дъжд лети. Н.Гер.4

Ти го **плюеш** по лицето, пък на него са прави, че му капе роса от небето. Слав.

Ти го **плюеш**, то вика дъждец роси / от Бога росица. НБФР

Ти го **плюваш**, а то ти вика, че роса го роси. Е.О.

Ти го **дупчиш** с остен, то ти вели: трън ми вадиш. Н.Гер.3

Ду... да му **поиска** и ду... ще му даде. Слав.

Колкото по гората шумките, толкоз по гъза му **слюнките**. Слав.

Защо ти е, бабо, дупце харвало? – От **подавки**, синко. Слав.

27 (2). Нечистоплътните хора (–) – 17

По-долу са дадени поговорките, които подиграват липсата у някои хора на навици за поддържане на лична хигиена. Културемата „нечистоплътните хора (–)“ се съдържа също в 17 текста и е на същата позиция.

☺ ☺ ☺

На **брадата** му ще намериш и от Бъдни вечер от меда и на Великден от яйцето. – За човек, който се държи нечисто. Слав.

Дето ходи **орли** води. – За нечист човек. Н.Гер.2

Чист како **помия**. Слав.

Чист чегато ся е родил в **Циганский** ишлик. Н.Гер.2

Буза без **въшка** не бива. Н.Гер.2

Воняща риба мащерка обича. – За нечистоплътна жена, която обича да ся гизди, труфи с мазила. Н.Гер.

Нохтьете му стоят за мотика. Слав.

Ноктите му стават за мотика. Ст.Ст.

С **ноктите** си може да оре. ГК

Вонееш, крак, не вонееш, мой си. Н.Гер.2

С него хоро кърши, с него софра **бърше**. – Немарлив (за облеклото си). НБФР

Кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него да го **ближат**. – Казват тому, кой се капи кога яде. Слав.

Омий си краката, че царят ще мине. Н.Гер.2

Умий си краката, че царят ще мине. Ст.Ст.

Защо не идеш при попа, да ти **измие** краката? Ст.Ст.

Стига се **мий** – ще измиеш бялото, ще остане черното. Ст.Ст.

Не се е мил, откак го е бабата **къпала**. – Т.е. откак се е родил и го е окъпала бабата (акушерката). Ст.Ст.

27 (3). Неуважението към по-възрастните и висшестоящите (–) – 17

Остро критикуван недостатък от друга група паремии е неспазването от някои хора, включително от деца и младежи, на семейните, групови и обществените порядки, изразяващо се в незначитане на по-възрастните от тях или на хората с по-високо положение. Осмиващите паремии с културама „неуважението към по-възрастните и висшестоящите (–)“ са също 17 и са третата група на двадесет и седма позиция в скалата.

☺ ☺ ☺

Стани, владико святий, че иде кумът. Н.Гер.5

Стани, владико свети, че иде моя кум. Слав.

Стани, владико свети, да седне моя кум. Слав.
 Дядо попе, хазър си дошел да **ръсиш**, я дай на жената една вода.
 Слав.
Стани, дядо попе, да седне на гайдаря майка му. Слав.
Стани, дядо попе, да седне граматика. Слав.
Стани, куме, да седне на тупанджията жената. НБФР
 Яйцата **крят**, а кокошките мълчат. – *Ирон.* Когато младите се
 пъчат. НБФР
 Кокошката не знае, **яйцето** знае. – За човек, който се показва по-
 умен от другите, по-големи от него. ФРБЕ1
 – 88. ГК
Яйцето учи кокошката. НБФР
Пилето учило кокошката как да мъти яйца. БНП
 Каж **дяду**, как ся правят деца. Н.Гер.4
 Не учи **старца**, как ся кози пасат. Н.Гер.2
 Не учи **дядо** си попа как се деца кръщават. Слав.
 От **зелена** тиква семе не вземам. Влах.
 Не знае да си **върже** гащите (и то акъл дава). Слав.

28 (1). Празните хора (–) – 16

Културемата „празните хора (–)“ се съдържа в **16** поговорки. Те подиграват поведението на лишените от положителни, смислени и разумни цели и занимания човешки същества, комичните им опити да запълнят скуката и празнотата си и да изглеждат заети и значими.

☺ ☺ ☺

Без работа **Мую** мухите скопява. Слав.
 Празен поп лещачите **скопява**. Слав.
 Без работа поп ярета **кръщава**. Н.Гер.2
 Празен поп еретата **кръщава**. Слав.
 Ходи като **прозявка** от уста на уста. Слав.
 Души **вонещиците** да прави тамян. – Искане от злото да прави добро и приятно. Занимава се с празни и неприятни работи. Слав.
Прода кон, купил седло, прода кон, купил юзда, прода кон, купил юзда, купил тютюнева кесия. Н.Гер.2
Прода кон за да купи седло, прода седлото да купи юзда, прода юздата да купи тютюнева кесия. – Казва се за човек, който купува и продава, не за да спечели, но за да се намира на работа. Слав.
Пета у дупе съм. – *Грубо.* Нищо не работя, само ходя, тичам нагоре-надолу и си пилея времето. ФРБЕ2

Празник свиря, делник играя. – *Ирон.* Ходя без работа, шляя се.
ФРБЕ2

Шие, пори, наша Мара, праздна да не стои. Н.Гер.3

Шила, прала наша дева, празна не седела. Слав.

Раждала майка синове, да не е улицата без хора. – За ония, които скитат без работа. Арн.

Мъжила се мома да не седи дома. Арн.

Гъз път да види. – За безмисленото и празно обикаляне, пътуване.
Л.А.

Яла гъска лед и пила гъска вода. – *Ирон.* Употребява се за някого, който все едно и също върши, макар да мисли, че прави нещо различно.
ФРБЕ2

28 (2). Скотството (–) – 16

Част от осмиващите български поговорки насочват своя сарказъм към грубите, животински, необлагородени и нецивилизовани черти в човешкия характер. По семантична плътност културемата „скотството (–)” стои на същата (28-ма) позиция и се проявява в **16** поговорки.

☺ ☺ ☺

Човешчината не е далеч от **магарещината**. Слав.

Челещина – **магарещина**. Слав

Мнозина се раждат хора, а умират **магарета**. БНП

Мнозина се родили хора, а умрели **магарета**. Ст.Ст.

Търбух уши няма. Н.Гер.5

Дето има по-много **опашки**, там по-малко глави. Слав.

Гледаш го, че е **овца**, похвани го — свиня. Слав.

Едно **прасило** са. Слав.

Искали са два **гъза** да играят с два бъза. Слав.

Кога ся **свиня** наяде, обърне коритото. Н.Гер.2

От човек дума, от магаре **реване**. Н.Гер.4

Очите му на тила, а **акълът** в потурите. ГК

Всички **свине** все една зурла имат. Арн.

Този **гъз** нали е у вас, дето идете ще обсерете. Слав.

Доде е тоя **гъз** у вас, дето да идите, сѐ ще обсерете. Слав.

Магарещината не ходи по горите, а по човеците. – Срв. анекдота за един, който биел магарето си, че си останало магаре, а неговите братя станали кой адвокат, кой съдия, кой министър (БНТ, т. 10, с. 553). Ст.Ст.

28 (3).Скудоумният (–) – 16

Още една осмиваща култура на същата позиция е „скудоумният (–)”. Съдържа се също в шестнадесет (16) подигравателни поговорки.

☺ ☺ ☺

Отбира ли ти **магаре** от магданоз. – *Пренебр.* За прост, ограничен човек, който не може да разбере нещо по-хубаво, по-добро. ФРБЕ2

Отбира колкото **магаре** от кантар. Слав.

Разбира ли **магаре** от кантар. Р. Сим.¹⁰⁵

Разбира ли **магаре** от военна музика. Р.Сим.

Пред погача **хляб** търси. БНП

Разбира ти като **свиня** от ново корито. Арн.

Свиня от бисер не отбира. Н.Гер.5

Свиня бисер не отбира. Слав.

Свиня от кладенчова вода не отбира. Слав.

Свиня от съвет не разбира. Слав.

Свиня отбира ли ти от хубаво? Слав.

Свиня от свирня не разбира. Ст.Ст.

Разбира като **свиня** от диня. Слав.

Отбира ли ти **свиня** от кладенчова вода. ФРБЕ2

Мишката, кога е в кошницата, сяка че няма по-добре от нея. Слав.

Потъне ли **мухата** в конско лайно, мисли, че в мъст е потънала. Н.Гер.3¹⁰⁶

29 (1). Безразличието към съдбата на другите (–) – 15

Паремииите с култура „безразличието към съдбата на другите (–)” иронизират друг типичен порок – жестокостта и безсърдечието на някои хора към другите човешки същества. Общият им брой е 15.

☺ ☺ ☺

На одного се запалила главата, а друг търчи да си запали **лулата**. Арн.

Едному горяла къщата, друг искал огън да си запали **лулата**. Ст.Ст.

На одного се подпалила главата, а друг търси да си запали **лулата**. Ст.Ст.

На един гори брадата, друг си пали **чибука**. Ст.Ст.

На човека къщата гори, а той му иска огън за **чибука**. Ст.Ст.

Един умира, друг му го **навира**. Н.Гер.3

¹⁰⁵ Руска Симеонова, *Речник на немски и български пословици // Lexikon deutscher und bulgarischer Sprichwörter*, София, „Просвета”, 2005г.

¹⁰⁶ Мъст – шира. – Н.Гер.3

Един мре от глад, друг го **убива** и търси в пазвата му хляб. Слав.
 Един се **давял**, други викал: „Яли каква снага имал.” Слав.
 Някой се **давял**, а други викал: „Яли какъв бял.” Слав.
 Себе си **боди** с по-малка игла, а за другите дръж по-голяма. Н.Гер.5
Обесете брата ми, че аз имам работа. Н.Гер.3
 Кога аз умра, нека **опустее** всичкий свят. Н.Гер.3
Помагай ми, сиромаше, да не стана като теб. Слав.
Работи ми, клетнико, да не стана като теб. Слав.
Умри, тате, да ям жито. Слав.

29 (2). Бавенето и закъсняването (–) – 15

Културемата „бавенето и закъсняването (–)” се съдържа в други 15 паремии.

☺ ☺ ☺

Доде се баба прехвърли, дяду се брада **опърли**. Ст.Ст.
Тепърва баба на дърва. Слав.
Тепърва баба за дърва. Ст.Ст.
Тепърва Сура ще сее просо. Н.Гер.5
 Бързата работа – **срам** за майстора. Р.Сим.
Бърз като на воденица долния камък. Слав.
Останало му да свърши двата края и средата. – Нищо не е направено все още. Арн.
 Да шия ли, да пера ли, утре **Велиден**. Н.Гер.1
 Да шия ли, да мажа ли – утре – **Великден**. Ст.Ст.
Таралежът не обича бързата работа. Слав.
Таралежът не обичал бързата работа. Ст.Ст.
 Бързата работа и **таралежко** не я харесва. ГК
 Бързата работа и **Таралежко** не я обича. Ст.Ст.
 Бърза като **таралеж** за мерудия. – От анекдот за таралеж, който пратили да набере мерудия за гергьовденския курбан, а той се върнал по Димитровден (БНТ, т. 9, с. 177). Ст.Ст.
 Ако ще се **лъжем**, да не тръгвам. – От анекдота за двете костенурки, които вървели бавно през пустинята и след много дни път много ожаднели. Не щеш ли, видели един оазис с изворна вода и едната казала: „Чакай да се върна да взема чашка” и тръгнала обратно, но когато, случайно обръщайки се, видяла, че другата започнала да пие вода без нея, казала горните думи. – Р.П.

30. Гърците (–) – 14

Тридесетата позиция в скалата се заема от културемата „гърците (–)”. Тя се проявява в **14** паремии, които характеризират гърците по силно саркастичен начин.

☺ ☺ ☺

Грък циганина надлъгва. Слав.

Грък лъже за девет цигани. Арн.

Грък, като лъже, и сам си вяра хваща. Слав.

Ломоти се като обран **грък** на купя. Слав.

Ломоти като обран **грък** на купа. Ст.Ст.

Гърците са на българите от гъзът. Слав.

Гърците са минали още и през кучето през червата. Слав.

Гърците ги съсипва салтанатът, а българите инатът. Слав.¹⁰⁷

Пробила му се **шапката** от ум. – Казват за гърците, които се хвалят, че са все философи. Слав.

Гърците сторили биволското лайно на чер хайвер а царвулите на българите на ахтапод и ги изяли. Слав.

Гръцките моми вино не пият, а с шишетата по кьошетата. Слав.

Гръцките моми вино не пият, из кюшетата със шишетата, под чадърите със гангалите. Слав.

Гърците са като краставата коза – колкото повече я чука градът, толкова повече си вири опашката. Ст.Ст.

Четири **гърци**, пет капитана. Слав.

31. Слепецът и глухият (–) – 13

Следващата култура – „слепецът и глухият (–)” – обхваща тринадесет (**13**) изречения, които вместо да изразяват съжаление към лишените от слух и зрение хора, осмиват техните физически недъзи.

☺ ☺ ☺

Едно око има и то **гаврогледо**. Слав.

Двамина с едно **око**. Слав.

Едно **сляпо**, друго не види. Слав.

Слепия допрял до камъка и там сяка сичкия свят. Слав.

Слепия що докопа и охлопа. Слав.

Слепия кого долови, той отвлича. Слав. – Слепият отвлича този, когото хване. – Р. П.

¹⁰⁷ Салтанат, *араб.* – блясък, разкош, великолепиe. – Слав., с. 567.

Слепия когото хване, той отдева. Слав. – Когото слепият хване, той си изпаща. – Р. П.

Слепият, когото хвати, той си пати. Слав.

Слепчо търси игла в сламата. Слав.

Слепия дири игла в сламеницата. Слав.

Къорави очи, куме, не видят. Слав.

Едно не **чува**, друго не види. Слав.

Блазе **глухому**, че два пъти чуе. – „Едно му кажат и друго си измисли, та станат две” (*Наследство*, т. 3, с. 547). Ст.Ст.

32 (1). Лицемерната набожност (–) – 12

Хората, които се правят на богобоязливи и праведни, също са обект на присмех. Паремите с културема „лицемерната набожност (–)” наброяват дванадесет (12).

☺ ☺ ☺

Сутрин набожен, вечер **разложен**. Слав.

Сутрин набожен, деня разложен, вечер **пиян**. Ст.Ст.

След **дявола** ходи и Богу ся моли. Н.Гер.1

На **хорото** ходила, пък на черква ще иде. Слав.

Кога как ида на черква, все **върба** ми дават. – Намек, че рядко ходи на черква – от Връбница на Връбница. Ст.Ст.

Очи на **икони**, ум на кокони (сърце при кокони). Слав.

Калугерице светотелице: во църква отишла, дете си рѝдила. БНТ

Калугерка светотелица: в църква отишла, дете си родила. ГК

Прекръсти са с чисто сърце, стъпи на престола и сними кандилото. – За крадеца, който обирал черква. Слав.

Да ми е **чисто** сърцето, та нека газя престолът. Н.Гер.5

Не гледа Бог на нечисти упинци, а на **чисто** сърце. Н.Гер.3

Не гледа Господ на нечисти опинци, а на **чисто** сърце. – Срв. анекдота за „праведния” крадец в църква, който след като обрал всичко, се качил на престола, за да откачи и кандилото. На забележката да си свали поне цървулите, че ще окаля престола, той отговорил по този начин (БНПП, т. 6, с. 448)¹⁰⁸. Ст.Ст.

¹⁰⁸ БНПП – *Българска народна поезия и проза (в седем тома)*. София: „Български писател”, 1983г.

32 (2). Инатът (–) – 12

Следващата култура – „инатът (–)“ – е представена също в 12 паремии. Те подиграват безмисленото упорство, инат и опърничавост у някои хора.

☺ ☺ ☺

Не му **увира** главата с кола дърва. Слав.
Главата му с кола дърва не **увира**. Ст.Ст.
Главата му дебела, та не **увира** бърже (лесно). Е.О.
Не може да си отвори очите от **набод**¹⁰⁹. Н.Гер.3. – Казва се за докачлив, опърничав и упорит човек. – Р.П.
Брада сива, глава **дива**. Слав.
Ти му викаш косено, той ти казва **стрижено**. Арн.
Запъва се, като магаре на мост. П.Тренд.
Не по **врат**, а по шия. П.Тренд.
Не по **шия**, а по врат. БНТ
Не врат, ами **шия**. БНТ.
Карам **Зорле** у рая. НБФР
И никой да нема, я па че се **ръгам (бутам)**. – За шоп в трамвай. Л.А.

32 (3). Страхливецът (–) – 12

Третата култура на тази позиция е „страхливецът (–)“ с дванадесет (12) осмиващи паремии.

☺ ☺ ☺

Трепере му сърцето като на мършав заяк. Слав.
Трепере му сърцето като на пиле перцето. Слав.
Трепере му сърцето като на голо пиле дупето. Слав.
Трепере му сърцето като на манга дръвцето. Слав.
Шумка шумна, **Манго** трепна. Н.Гер.
Велико име, **шупливо** дупе. Н.Гер.1¹¹⁰
Име велико, дупе **шупливо**. Н.Гер.5
Голямо дупе, **шупливо** сърце. Н.Гер.1
Сърцето му **трепка** като на мъртво куче опашката. Н.Гер.2
Плаши се от опашката си. Слав.
Сърце пъргаво, дупе **тричаво**. Слав.
Триста мечки под една хвойна. – *Подигр.* За плашлив човек. ФРБЕ2

¹⁰⁹ Набод – подвъргване дума на някого, бод, надумка – задяване словами. – Н.Гер.3.

¹¹⁰ Шуплив – слаб, кекав, недъгав, страхлив. – Н.Гер.5.

32 (4). Подмазването, ласкателството и угодничеството (–) – 12

Други дванадесет (12) български поговорки иронизират ласкателите, угодниците и подмазвачите. Културемата „подмазването, ласкателството, угодничеството (–)” е на същото място заедно с „лицемерната набожност (–)”, „инатът (–)” и „страхливецът (–)”.

Га ти трябвавам, баче **Кое**; га не ти трябвавам, лудий Кое. Н.Гер.1

Моя милост ма проводи, негова милост до твоя милост да ми дадеш един **човал** брашно. Слав.

Дето щеш ми речеш **посерко**, речи ми бисерко. Н.Гер.2

Кажи му **аго**, да му е драго. – Употребява се, за да се изтъкне, че някой угодничи пред някого, за да извлече облага. ФРБЕ1

Що че му кажеш **манго**, кажи му аго, та да му е драго. Слав.

Що че му кажеш **манго**, кажи му аго, да му е драго. – Угодничене за извличане на облага. ФРБЕ2

Кажи му **аго**, да му стане драго. Л.А.

Думай ми **аго**, да ми е драго. Ст.Ст.

Рекъл **Гаго**, кому как драго. Н.Гер.1

Поканили магарето на сватба, па му поръчали да си вземе и самаря. Арн.

Повикали магарето на сватба – или вода няма, или дърва няма. Слав.

Магарето **викали** на сватба, или вода или дърва няма. Слав.

32 (5). Досадникът, натрапникът (–) – 12

Пета култура на тази позиция е „досадникът, натрапникът (–)” с други 12 паремии. Те осмиват хората, които обичат да стоят при другите, въпреки че са нежелани и им пречат с присъствието си.

На всяко гърне и **мерудия**. Н.Гер.3

На всяко гърне **мерудия**. Л.А.

На всяка манджа **мерудия**. Влах.

На всяко гърне **похлупак**. Влах.

На всяка каца **грездей**. П.Тренд.¹¹¹

Увира са като конска муха под опаш. Слав.

Завира се като конска муха под опашка. Ст.Ст.

Дето рана, и той **муха**. Слав.

¹¹¹ П. Трендафилова. Речник с тълкуване на 200 български пословици ...

Дека **двоица**, он троица. Н.Гер.5

Втривася като калпав бан в хиляда. – Казвася за човек, който ся въвира, дето не му е място. Н.Гер.1¹¹²

Де двама, и той третий. – Казват за оногози, что ся само разтакава, а не сяда да работи. Н.Гер.5

Дека тум, он **кум**. Н.Гер.2

33 (1). Непослушанието, вироглавството, невъзприемчивостта (–) – 11

Често осмиван недостатък от паремииите е непослушанието. Културемата „непослушанието, вироглавството, невъзприемчивостта (–)” е представена в **11** текста и е на следващото място в скалата.

☺ ☺ ☺

Аз го уча на ум, а то си трън **вади**. – Не внимава що го поучавам. Слав.

Когато тато и мама ме учеха, аз **ловях** мухи. Слав.

Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето как се **пощи**. Слав.

Ти го учиш, то **муи** бере. Слав.

Ти му думаш, то та гледа като **пукал**. Слав.

Ти го подстригваш, то **поритва**. Слав.

Ти го караш във пътя, то върви в **трънето**. Слав. – НБФР: за вироглав човек.

Ти го караш по **чаиря**, то бяга по баиря. Слав.¹¹³

Ти го караш в пътя, то бяга по **баира**. – За неразбран, вироглав човек. НБФР2

Ти го караш у рай, оно иде у **варай**. НБФР

На магарето слово казвали, то си ушите **мърдало**. Слав.

33 (2). Несъстоялата се промяна (–) – 11

Сред българските паремии има няколко, които подиграват мнимата, привидна промяна към по-добро. Те показват, че независимо от намеренията и усилията на някои хора да подобрят нещата, в действителност е настъпила само външна промяна, докато същината не се е изменила. Броят на тези паремии, съставляващи културемната група „несъстоялата се промяна (–)”, е също единадесет (**11**).

☺ ☺ ☺

¹¹² Бан – медна пара, мангър. – Н.Гер.1

¹¹³ Чаир, *тур.* – ливада, пасбище, мера, паша. – Слав., с. 569.

Облякъл се **Алия**, погледнал се – пак в тия. Арн. (т.е. облечен е в същите дрехи. – Р.П.).

Облече ся **Алия**, погледнался, пак със тия. Н.Гер.3

Променил се **Алия**, погледнал са пак в тия. Арн. (т.е. облякъл е същите дрехи. – Р.П.)

Променил се **Алия**, погледнал са па у тия. Слав.

Пременил се **Алия**, посгледал са па в тия. Слав.

Пременил се **Илия**, посгледал се па у тия. – Употребява се, за да се подчертае, че не е станала никаква промяна у някого или в нещо, тъй като се е изменил само външно и истинската му същност е останала същата. ФРБЕ2.

Влиза **патка**, излиза гъска. – Все еднакъв, нищо не научил. Н.Гер.1

Отишло **пате**, върнало се гъска; **Торба** отишъл, торба си дошъл. – *Ирон.* Употребява се за човек, който никак не се е променил, който е останал същият глупак. ФРБЕ2

Бъкел отишъл, кратуна се върнал. ФРБЕ1

Вол отиде, крава (бивол) се върна. ФРБЕ1

33 (3). Глезенето и капризите (–) – 11

Паремииите с културема „глезенето и капризите (–)“ осмиват критикарите, мърморковците и тези, които са все недоволни. Броят им е също **11**.

☺ ☺ ☺

Вали ли дъжд, овчарят ся **оплаква**, че му е мокро, не вали ли, оплаква ся, че му е суша. Н.Гер.3

Вали ли дъжд, овчарят се **оплаква**, че му е мокро, не вали ли, оплаква се, че няма трева. ГК

Бостанджията иска дъжд, а керемидчията – слънце; за кого да се моля, като и двамата са ми зетъове. Ст.Ст.

Пази боже от **критикари** като нашето магаре. БНП

Нашла баба краставица, пък рекла **крива** е. Н.Гер.1

Влязъл в лозето, не му аресва **гроздето**. Н.Гер.3

Влязъл в лозето, че му **грозде** не хубаво. Арн.

Нещян каша нещеше, а повече гърнето гребеше. Н.Гер.1

Хръто не ял баница, после се научил да яде горници. – За капризен човек, когото бедата го смирява. НБФР.

Не ще мляко с ориз, иска **ориз** с мляко. – *Ирон.* Капризничи, глези се. НБФР

Не ще **Пецю** кокал, иска булка. Слав.

34 (1). Жестокостта към бедняка (–) – 10

Сред класа на осмиващите паремии отличаваме група, в която остро се иронизира безжалостното отношение на алчните и силните на деня към бедните и беззащитни хора. Тази култура, озаглавена „жестокостта към бедняка (–)“, е представена с **10** текста и заема тридесет и четвърто място сред отрицателните стойности.

☺ ☺ ☺

Дой **комаря**, храни царя. Слав.

От **голия** риза ище. Слав.

Дръж **босия**, та му земи царвулите. Слав.

Погни **босия**, че и му вземи цървулите. НБФР

Дръжте **босио** да му вземем опинците. Слав.

Улови **босия**, че му земи царвулите. Слав.

Хвани **босия**, та му събуй опинците. НБФР

Дръжте **голио** да му вземем дрехите. Слав.

Хвани **келча** и му земи капата. Слав.

Погни **келча**, че му изскуби брадата. Слав.

34 (2). Шопът (–) – 10

Друга култура с название „шопът (–)“ обхваща също десет (**10**) поговорки, които характеризират по комичен начин този етнически типаж.

☺ ☺ ☺

Двама **хора** и един шоп. Слав.

И никой да нема (в трамвая), я па че се **ръгам (бутам)**. Л.А.

Кога ми се доработи, седам и **чекам** да ми мине. Л.А.

От Искър **по-дливо** нема, от Витоша по-високо нема. Л.А.

Най-мразим да мислим. Л.А.

Пени се, не пени, ще те ям – пари съм давал! – Един шоп си купил сапун, защото видял, че си купуват и други хора, но сапунът му се разпенил в устата и той си казал (горното). (Каравелов) Арн.

Он си е от них, **изварчанин** е. – Казал един шоп, като му казали, че в изварата му има червеи. Слав.

Оти че се косим, като че ми мине. Л.А.

Я не сакам я да съм добре, я сакам **Вуте** да е зле. Л.А.

Че си запалим къщата, че да изгори на **Вуте** плевника. Л.А.

34 (3). Взаимоизключващите се желания (–) – 10

Други десет **(10)** осмиващи паремии с културема „взаимоизключващите се желания (–)” иронизират хората, които не могат да направят избор между две конкуриращи се желания и да се откажат от по-маловажното заради по-важното.

☺ ☺ ☺

Продад си магарето, пък иска пак да го кара. Слав.

И питата цяла, и кучето сито. Слав.

И агнето здраво, и вълка сит. Слав.

И агнето цяло, и вълка сит. Л.А.

Хем иска да мине водата, хем – да си не намокри краката. Ст.Ст.

Ах за челяд, ох от челяд. Н.Гер.5

Олиле от него, дважд олиле за него. Слав.

Хем му се иска, хем не му стиска. ГК

Оното му д... иска, а душа му у рай иска. Слав.

Хем х... у дупе, хем душа в рай. Слав.

34 (4). Привидното добруване (–) – 10

Няколко български поговорки представят в комична светлина хората, които привидно се радват на благополучие и успех, а всъщност положението им никак не е добро. Вместо съчувствие към неуспелия и изпаднал човек тези поговорки изразяват присмех и подигравка. Културемата „привидното добруване (–)” се отнася също до **10** текста.

☺ ☺ ☺

Добре му е като **цар** връз самар. Слав.

Прокопсал като турски **цар** на самар. Ст.Ст.

Добре му е като **рак** на въглене. Слав.

Върви му като на **рак** в батак. Ст.Ст.

Прокопсал като синигер в катуна. Слав.

Спори му като на желка през оран. Слав.¹¹⁴

Спори му като на костенурка през угар. Арн.

Прокопсал съм като мишка в армия. Слав.¹¹⁵; (образът на удавената мишка подсказва, че крайният резултат на усилията е пълен провал. – Р.П.).

¹¹⁴ Желка – костенурка.

¹¹⁵ Армия: диал. – (1) кисело зеле; (2) саламура на кисело зеле. (<http://slovored.com> – 14.08.2013.).

Добре ми е, на добре отивам (щото нося с него се покривам), често на сметът поспивам. Слав.

Добре ми е, на добре отивам – щото нося, с него се покривам, често на сметта поспивам. Ст.Ст.

35 (1). Празното грижене (–) – 9

Следващата по ред културема, „празното грижене (–)”, обхваща девет **(9)** текста. Те подиграват измислените, несъществуващи проблеми.

☺ ☺ ☺

Ако връкнат **камилити** по керемидите, какво ще правим ние под керемидите? – Залудо безпокояне и грижане. Слав.

Ако падне **теслата** от тавана, ще убие Ивана; олеле, какво зло стана!
ГК

Олиле, майко, плачит **детето**. Слав.

Плачи за **конника**, че си махал краката. Слав.

Плаче за **конника**, че си махал краката. Арн.

Загрижила се **попадията**, че на попа израсла брада. Слав.

Загрижила се **попадия**, че на попа израсла брада. Арн.

Ако паднеше **небето**, колко врабци щеше да затисне! БНТ

Олеле, мамин **Гъргалчо!** – От широко разпространения мотив за глупавите жени, които оплакват неродения си син и внук (вж. няколко варианта в БНТ, т. 10, с. 190–202; т. 6, с. 343). Ст.Ст.

35 (2). Тарикатът (–) – 9

Други девет **(9)** поговорки осмиват обиграните, хитри и отракани хора, за които се вярва, че намират изход от всяко положение и винаги успяват. Културемата им, „тарикатът (–)”, е на същата позиция.

☺ ☺ ☺

Мокър го пусти, **сух** ще излезе. Н.Гер.5

И в бъчвата да влезе, **сух** ще излезе. Слав.

Кискин ум: разцепва косъма и на бълхата шалвари ушива. ГК¹¹⁶

Тригодишни зайчи лайна го проводила да ѝ търси за **цяр**. Слав.

Хвърли го в морето, той ще излезе със **стадо** овце. ГК

Платил на майка си да го роди в петък. – Много обигран. НБФР

Подлизурка ере от две майки бозае. Слав.

¹¹⁶ Кескин, *тур., остар.* – рязък, силен, лют. – Слав., с. 564.

Подлизурка яре от две майки бозае. Арн.
Тарикат си, тарикат, на баламите вода носиш. Л.А.

35 (3). Неканеният гост (–) – 9

Следващата култура на тридесет и трета позиция, „неканеният гост (–)”, обхваща други девет (9) осмиващи паремии, критикуващи хората, които ходят на гости без да са поканени.

☺ ☺ ☺

Дошъл **незван**, отишъл си напран. Н.Гер.1; (напран: набит, натупан).

Неканен гост, готов лост. Н.Гер.3

Незван гост – готово магаре. Слав.

Неканен гост като магаре на ясли. Арн.

Невикан доходи, негонен отходи. Н.Гер.1

Честому госту зад врата е место. Слав.

Некалесан гост – като магаре на сватба. Ст.Ст.

Некалесан сватбар – цяло магаре. Ст.Ст.

Постой доде си тръгнеш. Слав.

36 (1). Отчуждението (–) – 8

Взети заедно, паремиите със следващата по ред култура – „отчуждението (–)” – рисуват трагикомичната и гротескна картина на пълната несполука на човешкото битие, на разобщението между отделните човешки същества поради техния егоизъм и различни стремления, цели и интереси, на дълбокото и непреодолимо отчуждение между хората.

☺ ☺ ☺

Един плаче, други скача. Слав.

Тука пеят, там са смеят. Слав.

Тука плачат, таме скачат. Слав.

Едни плачат за деца, други плачат от деца. Слав.

Едни брада искат, други я одрискват. Слав.

Един го дига, други го слага. Слав.

Едному се сърце топи, другиму се х... топори. Слав.

Някому ся сърце пука, някому ся оно вири. Н. Гер.4

36 (2). Егоистичните желания (–) – 8

Друга културема на същата (36-та) позиция е „егоистичните желания (–)”. Тя обхваща осем (8) силно саркастични поговорки. Прицелна точка в тях е егоизма, разраснал се, както и в предната културема, до социопатия.

☺ ☺ ☺

Когато **умре** моето магаре, трева хем да никне, хем да не никне. Слав.

Гаргата ся моли Богу да мрат конети. Н.Гер.1

Гаргата моли Бога да мрат конете. Н.Гер.3.

Гаргите молят бога да мрат конете да има какво да ядат. Слав.

Поврага тате, ами цървулите му (тамам ги бе направил). Слав.¹¹⁷ – Саркастичната поговорка осмива жалбата на сина по изгубените цървули на баща му, който е загинал при нещастен случай. – Р. П.

Поврага тато, ама магарето отиде. Слав.

Поврага му тате, ами магарето ще изядат вълците. Слав.

По врага тата, ами царвулити му! Н.Гер.5

36 (3). Ненавременното залавяне за работа (–) – 8

Други осем (8) паремии носители на културемата „ненавременното залавяне за работа (–)” осмиват хората, на които им е чужда идеята за планиране на дейностите.

☺ ☺ ☺

Осетила са предачката за къделя, кога че то било срещу неделя. Слав.

Осетила са хурка за къделя, а то срещу неделя. Слав.

Сетилася леля за къделя, кога че то било срещу неделя. Н.Гер.5

Усетила се хурката за къделя и то срещу неделя. – *Ирон.* За човек, който се пилее и започва да работи, когато не му е времето. ФРБЕ2

Кога му опре **яйцето** на гъза, тогаз полог търси. Слав.

Припряло му на задника, че търси полог да снесе. Слав.

Кога ми опре **яйцето** (на гъза), тогаз полог търся. – *Неодобр. Вулг.* Загрижвам се за някаква работа в последния момент, когато е вече невъзможно повече да я отлагам и не се знае дали ще я свърша. ФРБЕ1

Кога варил **триеницата**, тогаз отива да купи лъжица. – За човек, който не си организира добре работата и късно се сеща за нещо необходимо, чак когато му дотрябва. ФРБЕ1

¹¹⁷ Поврага, по врага – по дяволите.

36 (4). Наивникът (–) – 8

Групата от осем (8) паремии с обща култура „наивникът (–)“ осмива ограничения кръгозор, глупостта и невежеството на някои хора. За разлика от поговорките с култура „ограниченият, скудоумният (–)“ обаче, тези текстове клонят повече към шегата, отколкото към подигравката и осъждането.

☺ ☺ ☺

Види църква, **чуди се**, що е тази шарена плевня. Слав.

Вчудва се като младо ере на нов свят. Слав.

Видяло **теле** пещ, сякало, че е манастир. – За прост и див човек.
Слав.

Видяло **теле** пещ и го сякало мѣнастир. Слав.

Чини му се, че щото фърчи, се са яде. Слав.

Видял малко масло, **чини му се** мандра. Арн.

Да му кажеш: заяц с патрахил, ще каже: **истина** е. Ст.Ст.

Да му кажеш, че магаре **фърка**, ще излезе да гледа накъде ще фърка.
Слав.

36 (5). Късното досещане (–) – 8

Културемата „късното досещане (–)“ обхваща същия брой осмиващи изречения – осем (8).

☺ ☺ ☺

Подир дъжд **качулка**. Л.А.

Подир дъжд **качула**. Н.Гер.1

Кога дъжд превали, и **качул** му на глава. Н.Гер.4

Кога дъжд превали, и **качул** му на главата. Н.Гер.1

Кога дъждът превалял, той наметнал **качулката**. Н.Гер.3

Кога ся мома ожени и **годежници** ся показват. Н.Гер.3

Дойде умът, ала **пойде** кумът. Н.Гер.2

Сетни ум – на магарето под опашката. Слав. – Т.е. безполезен е. –
Р.П.

36 (6). Бъбривците (–) – 8

Други осем (8) присмехулни поговорки критикуват бъбривите хора. Културемата „бъбривците (–)“ е шестата на тридесет и третата позиция по семантична плътност.

☺ ☺ ☺

Празна катуна всякога дрънка. Арн.

Празна катуна всякога гърми. Н.Гер.2

Празна катуна сè гърми. Слав.

Че гато го е правил баща му на **воденица**. Слав.

На **воденица** правено. – Дрънка, говори много. Слав.

Къкри като гърне коприварче. Н.Гер.4

Не **говори** само, когато спи. Л.А.

Дрънка като гол кокал в тенджера. Ст.Ст.

36 (7). Евреинът (–) – 8

На тридесет и шесто място е и културемата „евреинът (–)“. Поговорките с тази култура рисуват силно стереотипизирания фолклорен образ на едноименния етнически типаж. Тя обхваща също осем (8) текста.

☺ ☺ ☺

Не съм видял, не знам, не съм земал, не давам. – Преписват я на евреите. Слав.

Попитай **чифутина** накъде е пътя да та побърка. Слав.

Чифутин кога задлъжнее, рови старите тефтери. Слав.

Чисто като в **чифутска** чаршия. Слав.

Чафутин без кел не бива. Н.Гер.5

Трепере му ръката като на **Чафутин**. Н.Гер.5

Трепери му ръката като на **чифутин**. – Скърперник е. Слав.

Веднъж са случило **евреин** да възседне кон и то излязло събота. Слав.

37 (1). Преструването на млад (–) – 7

С културемата „преструването на млад (–)“ започват групите с още по-ниска семантична плътност – с индекс 7. Тези поговорки осмиват глупавото желание на някои възрастни хора да се правят на по-млади, отколкото са.

☺ ☺ ☺

Ерген дядо дяволите го женят. Л.А.

На **дърт** гъз зелен бъз; На **дърто** дупе дрънкало. – *Подигр.*
Употребява се, когато някой не се съобразява с напредналата си възраст, а постъпва или се облича по младежки. ФРБЕ1

Подмлади ме, боже, постесни ми дупце. Слав.

Със стискане кълки пушината не става **по-тясна**. – Тур. Слав.

Остало баби **коренче**. – За онзи, що питал бабите, коя има макар половин зъб, за да каже, че ще я ожени. Слав.

Ете го е, едно **коренче** имам – рекла една баба като ѝ казали, че която има поне един счупен зъб ще се ожени. Слав.

Върни се, върни, ей тук било останало едно **коренче** – викала една баба, като си държала пръста в устата, да показва коренъето на зъбите си на оногова, що бил дошел да я пита и да ѝ каже, че която баба има барем един корен от зъб в главата си, че предстоят да я оженят. Слав.

37 (2). Веселенето и разточителството (–) – 7

Паремииите с културема „веселенето и разточителството (–)“ подлагат на присмех хората, които се отдават на необуздано празнуване, веселие и харчене без мярка, след което в живота им настъпва тежък период на глад и оскъдица. Общият брой паремии с тази културема е също седем (7).

☺ ☺ ☺

Тумба-лумба два дни, а до века гладни. Слав.

Дамба-лумба два дни, па година гладни. Слав.

Днес **хоп, троп**, утре ах, вах! Н.Гер.5

До **Колада**: ой та тебе, Крали Марко! След Колада: де си, моя мила майко. – Доде има жито веселят се, като свършат житото, тогава олелия досред зима. Слав.

Кога има, **къч** фърга, кога няма, спи. – Казва ся на някого който, кога има пари върлува, а кога няма – мирува. Слав.

Кога има, **къч** връга, кога няма, спи. Н.Гер.1

Три дена **иху**, после тихо. Л.А.

37 (3). Използвачът (–) – 7

Културемата „използвачът (–)“ се съдържа също в 7 текста и заема същата позиция.

☺ ☺ ☺

Чорба има ли, **чорбалановци** колко щеш. Слав.

Комат да има, **коматановци** колко сакаш. Н.Гер.2¹¹⁸

Не падат от небото печени врабчета. Н.Гер.4

Без пари оцет, **по-сладък** от мед. – Турска. Слав.

Дай ми днес хляб и сол да чакам утре за печена кокошка. Слав.

Веднъж да хапнеш, гостен си ще кажат, ами са токо **наяж**. Слав.

Шамар да е, **аванта** да е. Л.А.

37 (4). Самозванецът (–) – 7

Група български паремии осмиват хората, които се смятат за много компетентни в някаква област, а в действителност не притежават уменията и качествата, за които претендират. Обединяващата ги култураема – „самозванецът (–)“ – обхваща същия брой текстове – 7.

☺ ☺ ☺

Вържи пръст, тръгни през село, да видиш колко **хежими** ще срещнеш. Слав.

За брадата на късето **бръснари** колкото щеш. ГК

Майстор Тричко знае всичко. Л.А.

Юнаци-босокраци. Н.Гер.5

Без пушка **хайдутин**. Н.Гер.2

Генерал без армия. ГК

Скопява псетата, да му викат „майсторе“. – Занимава се с нещо, само да е на почит. Арн.

37 (5). Привидната роднинска близост (–) – 7

Роднинските отношения заемат много важно място в българската фолклорна култура. Това се потвърждава допълнително и от наличието на паремийни текстове, които иронизират мнимото, несъществуващото роднинство. Културемната група „привидната роднинска близост (–)“ се отнася също до седем (7) изречения.

☺ ☺ ☺

Роднини – на едно слънце яли, на една месечина спали. – Т.е. изобщо не са роднини. Казва се, когато става дума за някакво далечно родство. Ст.Ст.

От два плета **тръни**. – *Ирон.* Никакви роднини, или съвсем далечни роднини. ФРБЕ2

¹¹⁸ Коматан – готован, който чака наготово да яде. – Н.Гер.2

На **едно** слънце си сушили дрехите. Н.Гер.1
Роднини са – майките им си сушили дрехите на едно слънце. Ст.Ст.
Рода са – от два плета тръни. Ст.Ст.
На **една** река са прали. Слав.
От **един** пазар грънци. Вл.80

37 (6). Домакините поразии (–) – 7

Друга култура на тридесет и пета позиция – „домакините поразии (–)“ – обхваща също седем (7) присмехулни поговорки.

☺ ☺ ☺

Булка шета, град **бий**. Слав.
Снаха ли шета, град ли **блъска**? Ст.Ст.
Мома гиздосия, булка **поразия**. – Доде е мома скопосна, като се ожени не са погледва. Слав.
Попадия – **поразия**. Слав
Дали го е булка мазала, или го е котка **драскала**. Н.Гер.1. – За лошо мазане. Р.П.

Отвеяла си брашното, попарила си кюркът. Слав.

Отвяла си брашното, попарила кюрка. – *Ирон.* Употребява се, когато някоя нескопосана жена свърши редица пакости в къщи, понеже не е свикнала на работа. От народната приказка за ненаучената на работа дъщеря, която, мислейки, че върши всичко както трябва, направила пакости в къщи, като отвяла брашното вместо житото, попарила кюрка [кожената шуба – Р. П.] на баща си и запряла телето в огъня. ФРБЕ2

37 (7). Издигането на хора без нужните качества (–) – 7

Следващата култура е „издигането в обществото на хора без нужните качества (–)“. Тя се проявява също в 7 иронични паремии.

☺ ☺ ☺

Родился за **мотика**, направили го владика. Н.Гер.1
Родено за **мотика**, то станало владика. Слав.
Роденото за **мотика**, то станало владика. Слав.
Света го има за **магаре**, ний го имаме за владика. Слав.
От **говедар** – поп, от поп – говедар. – При промяна в социалното положение на две поколения. НБФР
Не бива го за **говедар**, иска да стане цар. ГК
От **свирец** – поп, от поп – свирец. Ст.Ст.

37 (8). Злосторникът, който не си признава вината (–) – 7

Друга осмиваща култура на същата позиция е „злосторникът, който не си признава вината (–)”. Тя също се съдържа в седем (7) силно саркастични текста.

☺ ☺ ☺

Хем **насрано**, хем голямо. – *Вулг.* За човек, който е виновен, но от честолюбие не желае да си признае. ФРБЕ2

Хем **насрано**, хем кукутка вдигнало. НБФР2

Хем **посран**, хем голям. Слав.

Хем **лайнано**, хем голямо. Слав.

Хем **шутто**, хем тича да бодее. – За човек, който въпреки, че сам е виновен, обвинява другите. ФРБЕ2¹¹⁹

Хем **шутто**, хем бодее. ФРБЕ2

Хем **шупливо**, хем вири нос. Слав.

38 (1). Крадецът (–) – 6

Шест (6) от хумористичните паремии са носители на следващата в скалата култура – „крадецът (–)”.

☺ ☺ ☺

Кога спи, не **краде**. Слав.

Той го не **откраднал**, ами го зел да го не видят. Слав.

Това ся вика майстория: хайдутин хайдутина да **краде**. Н.Гер.2

Това са вика майстория, кога хайдутин от хайдутин **открадне** гащите. Слав.

Лява ръка, десен **джоб**. Л.А.

Куче **влачи**, диря няма. – Не се търси отговорност за нещо, някакво провинение остава ненаказано. ФРБЕ1. (Става дума за кражби, които са станали обичайни и на които никой не обръща внимание. – Р.П.).

¹¹⁹ Шут – [шють] (1) без рог; (2) без опашка или с къса опашка; (3) за съд: със счупена дръжка или гърло; (4) за човек, комуто нещо липсва, не достига, безумний, будала. – Н.Гер.5.

38 (2). Прекалената предпазливост (–) – 6

Други шест (6) присмехулни поговорки критикуват хората, които проявяват излишна предпазливост. Културемата „прекалената предпазливост (–)” е втората на тридесет и осма позиция.

☺ ☺ ☺

Парен тикви духа. Слав.

Който са е **парил** от тикви, и на плетът ги духа. Слав.

Който се е **парил** от тикви, и на плет ги духа. Влах.

Който са е **изгорил** с триеница, той духа и киселото мляко. Слав.

Изгорил се от кафе, та духа и ракията. ГК

Още не видял **вълка**, вика кучетата. – *Ирон.* Употребява се, когато някой проявява излишна предпазливост. ФРБЕ2

38 (3). Празните надежди (–) – 6

Културемата „празните надежди (–)” обхваща също шест (6) осмиващи паремии.

☺ ☺ ☺

Чакам за майски дъжд да събера оцет – *Ирон.* За нещо, което няма да стане. НБФР

Чака като вълк овчи мъде да паднат. Слав. – Напразно се надява. НБФР

Ще стане това, кога се покачи **свиня** с жълти чехли на круша. Слав.

Ще стане, когато цъфнат **налъмите**. Л.А.

Ще ти ги даде на второ **пришествие** по 12 часа, ти само уший кесия. Слав. – Никога няма да получиш пари (парите си) от него. – Р.П.

Ще ти ги даде на второ **пришествие** в 12 часа, ти само уший кесията. Арн.

38 (4). Дългото канене, колебаене и изчакване (–) – 6

На същата позиция по семантична плътност е и културемата „дългото канене, колебаене и изчакване (–)”, която обхваща други шест (6) осмиващи изречения.

☺ ☺ ☺

Докле ся питомнити **наканят**, лудите ся наиграят. Н.Гер.3

Докле ся мъдра **намъдрила**, луда ся наскачала. Н.Гер.3

Дор са мъдра **намъдри**, луда си са наскача. Слав.

Докат` са мъдрите **намъдрят**, лудите са наскачат. Слав.

Доде са мъдра **намъдри**, луда си са наскача. Слав.
Докле **гражданката** запали свещ, селянката са ожени. Слав.

38 (5). Завистта (–) – 6

Друга група от шест **(6)** присмехулни поговорки са носители на културемата „завистта (–)“.

☺ ☺ ☺

Чуждата кокошка нам се види патка. Слав.

Чуждата кокошка мисирчи яйца носи. Слав.

Чуждата кокошка по-големи яйца носи. Слав.

Чуждото яйце е с два жълтъка. Слав.

Гърнето **завижда** на котлето, а и двете черни. Н.Гер.2

И бика му **родил** теле. (ФРБЕ) Влах.

38 (6). Женската глупост (–) – 6

Паремииите, осмиващи женската глупост, са също шест **(6)**. Този брой поставя отрицателната култураема със същото название също на тридесет и осма позиция в ранг-списъка.

☺ ☺ ☺

Две **жени**, три бели. Слав.

Дългокоса – **крапоумна**. Н.Гер.2

Дългокоса – **краткоумна**. Н.Гер.2

Дългокоса, **плиткоумна**. Слав.

Женити са дългокоси, а **плиткоумни**. Н.Гер.2

Длигокоси, **плиткоумни**. – Казва се за глупави жени. Л.А.

38 (7). Изгубената или съмнителна девственост (–) – 6

Други шест **(6)** комични поговорки представят културемата „изгубената или съмнителна девственост (–)“.

☺ ☺ ☺

Горе **момичка**, доле вдовичка. Слав.

Снощи **булка** доведоха, отзарана дете роди. Слав.

Случило се у **мома** дете. ГК

Помагайте да помагаме, дано излезе **Рада** мома. Слав.

Молете се, хора, дано излезе **Рада** мома. Слав.

Пак излезе **Рада** мома. Слав.

38 (8). Негостоприемните (–) – 6

Паремииите с културема „негостоприемните (–)”, която обхваща същия брой изречения – шест (6), осмива лошите, нелюбезни и свидливи домакини.

Донес си да ти сложа да ядеш. Слав.

Скоро, снахо, дай да ям, на **гости** съм била. Арн.

Море, слагай да ям, че от **сватба** ида. Слав.

Идат от **сватба**, разтреперили се от глад! Слав.

Заповядай, куме, без хляб, че нямаме **гозба**, та извинявай за вино. ГК

Да имахме сирене, надробявахме **попара**, ама хляб няма. – Срв. близък вариант: „У една жена дошли гости, а тя нямала с какво да ги нагости и рекла: „Ах, да имаше сиренце, надробила бих попара, да ви гостя!” – „Ние донесохме сирене”, казаха една от гостенките. „Добре, че сте се подканили да донесете сирене и ако имаше хляб, надробила бих попара.” – „Ние имаме и хляб”. „Кога е така, попарата е готова, но идете, та донесете дръвца и водица!” (Наследство, т. 3, с. 553). Ст.Ст.

38 (9). Търсенето на вината в другите (–) – 6

Шест (6) са и поговорките с културема „търсенето на вината в другите (–)”, която е на същата позиция заедно с предните осем.

Комшийската котка изяла месото, а нашата се наяла. – Казва се на човек, който е направил сам нещо лошо, а обвинява другите. ФРБЕ1

Комшийската котка накусала млякото, а наш`та са облизва. Слав.

Комшийската котка изяла месото, а наш`та са наяла. Слав.

Седни зле и пръдни, че хората **криви**. Сла

Седни зле и пръдни, па хората **криви**. Н.Гер.5

Кой ми сра в гащите. – Вулг. Ирон. Употребява се за човек, който обвинява другите за нещо лошо, което сам е извършил или е причинил то да стане. ФРБЕ1

38 (10). Властолюбieto (-) – 6

Друга култура, „властолюбieto (-)“, която е със същия брой изречения – шест (6) – иронизира жаждата за първенство, началничество и власт.

☺ ☺ ☺

Нека да съм **цар**, та и гладен да съм. Н.Гер.5

Нека да съм **цар**, та нека съм и с царвули. Н.Гер.5

Кмет да съм, та на лед да съм. Н.Гер.2

Глава да съм, та ако ще би и лукова. Ст.Ст.

Три **хайдут**, девет капитана. Слав.

Три **хайдут**, девет капитана. Арн.

36 (11). Неблагодарникът (-) – 6

Единадесетата култура на тридесет и осмо място е „неблагодарникът (-)“. Шестте осмиващи поговорки с тази култура подлагат на критика хората, които не ценят стореното им добро.

☺ ☺ ☺

Мий магаре да ти плати с удари. Н.Гер.3

Дай на **къравия** тояга да ти строши главата. Арн.

Дай на **циганина** хляб да та къгне (за) пак. Слав.

Ти го кръщаваш, то **пърди**. – *Вулг.* За човек, който не може да оцени добрините, които му правят, и отвърща с дръзко, невъзпитано държане. ФРБЕ2

Аз го кръщавам, то **пърди**. Слав.

Като намира, че **обсира**. Н.Гер.4

38 (12). Нагаждачът (-) – 6

Последната култура на тридесет и осма позиция е „нагаждачът (-)“. Съдържа се в същия брой подигравателни изречения – шест (6). Те критикуват опортюнистите, интересчиите, нечестните и нелоялни партньори и съдружници.

☺ ☺ ☺

До пладне е Илия, от пладне е **Алия**. Слав.

Днес Петко, утре **ефенди**. Слав.

Добре е да има челяк и в **пъкълът** приятели. Слав.

Кога се качи и нозе замаха. – *Подигр.* За човек, който в зависимост от интересите си бързо променя убежденията си и поведението си. ФРБЕ1

Кога се потурчи и турска чалма нави! – „За някого, който бързо мени убежденията си.” (Наследство, т. 3, с. 571). Ст.Ст.

Лисицата с вълкът станали кумове, дорде откраднат кокошка, а когато я откраднали, **разкумили са**. Слав.

39 (1). Прехвърлянето на отговорността другиму (–) – 5

На следващото място в скалата с отрицателни стойности се намира осмиващата култураема „прехвърлянето на отговорността другиму (–)”. Съдържа се в пет **(5)** иронични паремии.

☺ ☺ ☺

Казали на котката, а тя на **опашката** си. – Употребява се, когато карат някого да свърши някаква работа, а той я прехвърля другиму. ФРБЕ1

Казали на кучето, а то на **опашката** си. ФРБЕ1

Казали на лисицата, а тя на **опашката** си. ФРБЕ1

Мечката на лисицата, а лисицата на **опашката** си. Слав.

Казвам на дякона, а той на **клисаря**. Слав.

39 (2). Високият ръст (–) – 5

Културемата „високият ръст (–)” обхваща също пет **(5)** паремии, които, незнайно защо, осмиват хората с висок ръст.

☺ ☺ ☺

Висока е тополата, свраки серат по нея. Слав.

Тополата е **висока**, само свраките серат по нея. Слав.

Висока топола, но свраки по нея. Н.Гер.5

На **високо** дърво само гарги кацат. Арн.

Дълъг човек ахмак бива. Слав.

39 (3). Клюкарството, одумването, издаването на тайни (–) – 5

Следващата култураема – „клюкарството, одумването, издаването на тайна (–)” – се съдържа също в пет **(5)** текста.

☺ ☺ ☺

Да ти го кажа като на **брат**, та да го знае всичкий град. Н.Гер.1

Да ти го кажа като на **брат**, та да го чуе всичкий град. Н.Гер.1

Да го знаеш саде ти и **махалджията**; (саде: само, сал). Н.Гер.5

Саде той да знае и всичкото **село**. Слав.

Цар Траян има магарешки уши. – Казва се, когато се разчуе нещо лошо. НБФР

39 (4). Занесените, разсеяните (–) – 5

Пет (5) са паремии с културема „занесените, разсеяните (–)”. Те отправят подигравката си към невнимателните и разсеяни хора.

☺ ☺ ☺

За **глухите** баби два пъти камбана не бие. Влах.

От **едното** влиза, от другото излиза. Влах.

Осетила са **Мара**, че под нея бара. Слав.

Дали съм **Гуга**, или съм друга. БНП

Кога **гойно** срах, кога кола минаха. Слав.

40 (1). Привидно значимото събитие (–) – 4

На следващото (40-то) място по ред е културемата „привидно значимото събитие (–)”. Тя се съдържа в четири (4) хумористични текста.

☺ ☺ ☺

Станало кокоша **жалба** в махлата. Слав.

Станало кокоша **жалба** в махалата. Арн.

Стойте, ще пикае **булката**. – *Ирон.* Употребява се, когато се очаква да стане нещо, на което е излишно да се отдава голяма важност. НБФР2

Пика **булката**. – Важно нещо се извършило. Слав.

40 (2). Повдигането на въпрос за нещо, което е станало отдавна (–) – 4

Четиридесетата позиция в ранг-списъка се заема от още няколко културеми, следващата от които е „повдигане въпрос за нещо, което е станало отдавна и вече не му е времето (–)”, отново с четири (4) подигравателни изречения носители.

☺ ☺ ☺

Преди година горяло, сега **мирише**. – *Ирон.* Употребява се, когато някой прави въпрос за нещо несвоевременно, когато то се е случило или го е засегнало и когато всичко е отминало и се е свършило. ФРБЕ2

Кога баба пръднала, кога **замирисало**. – *Вулг.* Употребява се, когато някой прави въпрос за нещо несвоевременно, когато то се е случило или го е засегнало и когато всичко е отминало и се е свършило. ФРБЕ2

Лани свирено, сега го ъграт. Слав.

Лани свирено, а сега го играят. Арн.

40 (3). Непостоянството (–) – 4

Друга културема на тази позиция, представена със същия брой – четири (4) – осмиващи паремии, е „непостоянството (–)“.

☺ ☺ ☺

Вечер ся кумичи, сутрин ся **разкумича**. Н.Гер.2

Джуро са вечер жени, сутрин са **разжени**. Слав.

Кучето зиме се кани да си прави къща, а лете **забравя**. Слав.

Олиле от него, дважд олиле за него. Слав.

40 (4). Грубото доволство (–) – 4

Същият брой поговорки – четири (4) – са носители на културемата „грубото доволство (–)“.

☺ ☺ ☺

Добре му е като на **червей** в ряпа. Слав.

Живее като **бъбрек** в лой. Слав.

Намръждал се като **гнида** в нови дрехи. Слав.

Оти че се косим, като че ми мине. – За шоп. Л.А.

40 (5). Самонадеяният (–) – 4

Още една културемата на същата позиция е „самонадеяният (–)“. Предадена е в четири (4) изречения.

☺ ☺ ☺

Зел **клечка** да се бие с мечка. Е.О.

Мечка с **клечка** се не убива. Р.Сим.¹²⁰

Пила коза вино, че търси вълка да се **бори**. ГК

Сърдито **магаре** и с коня биле са **надтичва**. Слав.

40 (6). Сърдитият (–) – 4

Културемата „сърдитият (–)“ обхваща също четири (4) хумористични изречения.

☺ ☺ ☺

Сърдитко Петко, празна му торбичка. Слав

Сърдит купец, праздна му торбуличка. Н.Гер.2

Разсърдил се Горан, а гората хабер няма. Слав.

¹²⁰ Руска Симеонова. *Речник на немски и български пословици...*

Говедарят се **разсърдил** и не ял три дни, а селото хабер нямало. Слав.

40 (7). Заядливците (–) – 4

Седмата от дванадесетте култури на тридесет и осма позиция, представена също с четири **(4)** изречения, е „заядливците (–)”. Те критикуват човека, който търси причина, за да се скара с някого и да го обвини за нещо.

☺ ☺ ☺

Под вол теле **търси**. – Причина търси за нещо. Слав.

Търси юнето под бика. Слав.

Търси под вола теле. Л.А.

Прави от мухата **слон**. Л.А.

40 (8). Оправдаването на свои грешки и недостатъци (–) – 4

Следващата култура на тази позиция е „оправдаването на свои грешки и недостатъци (–)”. Съдържа се в четирите **(4)** изречения по-долу.

☺ ☺ ☺

Аз го оставям **тютюна**, ама той не ме оставя. ГК

Аз се отказвам от **цигарите**, но те не се отказват от мен. Л.А.

Човек доде не **потроши**, доде не разсипе, може ли да се научи. – Тъй казал един поп, когато го гълчал владиката, защо разсипал конката. Слав.

Вълкът казал: Я би живял с овцете, ама кучетата ме сърдят, та ги ядем. Арн.

40 (9). Мъжкараната (–) – 4

Деветата култура на четиридесета позиция с четири **(4)** паремии носители е „мъжкараната (–)”. Те представят в силно комична светлина жените, които се отнасят грубо към своите мъже.

☺ ☺ ☺

Хей, люде, **вардете се!** Мъжа си бих и петела си заклах. Слав.

Мотовила вила, жена мъжа **била**. Слав.

По нас ги **бият** и не им дават да плачат. – Жените кога бият мъжето си. Слав.

Не дават им и да **плачат**. – Едного го била жена му и плачал, а друг дошел да го мири и казувал, че по тях кога жените биели мъжете си, не дават им да плачат. Слав.

40 (10). Многозначковците (–) – 4

Десетата култура с четири (4) паремии носители е „многозначковците (–)“.

Много баба **знаяла**, че и насъне гядала. Н.Гер.3

Знае що е царя вечерял. Слав.

Видяла **Всезнайка** зелен кон и умен даскал. Е.О.

Много **шпрехен**, малко арбайтен. Л.А. – *Грубо*. Казва се за хора, които вместо да си вършат работата, приказват. – Р. П.

40 (11). Двуличието (–) 4

Културемата „двуличието (–)“ се проявява в четири (4) иронични изречения, изредени по-долу.

Отвън за лице, отвътре трици. Слав.

След **дявола** върви и Богу ся моли. Н.Гер.1

Крадецът вика: „Дръжте крадеца!“ НБФР

Денем бяга от бивола, нощем за **рогата** го лови. – За лицемерен, прикрит човек. НБФР

40 (12). Народът (–) – 4

Културемата „народът (–)“ обхваща също четири (4) изречения. В тях народът е представен като зависим от мнението на висшестоящите и неспособен на собствено критично мислене и отговорно отношение към ставащото.

Като пръдне попът, **народът** ся насира. Н.Гер.4

Попът кога пръдне, **народът** са насира. Слав.

Ако прихне попът, **народът** са изхраква. Слав.

Ако са попът напива, **народът** не ще изтрзва. Слав.

40 (13). Наглецът (–) – 4

Културемата „наглецът (–)“ е представена също с четири (4) изречения. Те подиграват и критикуват наглите, безсъвестни и безсрамни хора.

Куче **икрам** няма. Слав.¹²¹

Магаре от **срам** не мре. Слав.

Вижте ма сега, че имам **рога**. Слав.

Уцапан дори до ушите, светец са показва. Слав.

41 (1). Лошото разпределение на времето (–) – 3

Първата от групата културеми на четиридесет и първо място е „лошото разпределение на времето (–)”. Тя обхваща три (3) варианта на една и съща осмиваща паремия.

На **месечинка** попрела, на слънчице поспала. Слав.

На **свещица** попрела, на слънчице поспала. Слав.

На **свещица** поседела, на слънчице поспала. – *Ирон.* За човек, който не умее правилно да си разпределя, да си организира времето и работи тогава, когато е най-неудобно и не трябва. НБФР1

41 (2). Работата (–) – 3

Културемата „работата (–)” обхваща също три (3) осмиващи паремии, които, незнайно защо, вместо да утвърждават трудолюбието, представят работливите хора в комична светлина.

От работа **гърбат** ставаш, не богат. Слав. – *Шег.* Казва се на тези, които се оплакват или се хвалят, че много работят. – Р.П.

Ако **работата** беше хубаво нещо, и дядо владика щеше да работи. ГК

Ще ти закачат **тиквен** медал. Л.А. – *Пренебр.* Казва се на тези, които се оплакват или се хвалят, че много работят и изразява недоверие, че усилията им ще бъдат забелязани или възнаградени. – Р.П.

41 (3). Неуместната добрина (–)

Други три (3) поговорки осмиват хората, които проявяват добрина не на място и не към когото трябва. Културемата „неуместната добрина (–)” е също на тридесет и девета позиция.

¹²¹ Икрам, *тур.* – почит, чест. – Ст.Ст., с. 423.

Вересия потрясия; дай с ръце, барай с нозе. Н. Гер.1¹²²
Тази **бълха** няма да та ухапи, ти защо я убиваш. Слав.
Неговата **добрина** като ламба по пладне. Арн.

41 (4). Пресметливият (-) – 3

Културемата „пресметливият (-)” се отнася също за три (3) осмиващи паремии.

☺ ☺ ☺

Не се оженил, че нямало **място** за люляне. – За някой, който прави много тънки сметки. НБФР1

Не се оженил, че нямало **място** за люлка. – Казва се за човек, който на всичко прави предварителни сметки. Арн.

Не се оженил, че нямало **място** за булка. БНП

341 (5). Сдружаването с лоши хора (-) – 3

На същата позиция е и културемата „сдружаването с лоши хора (-)”, представена в трите саркастични текста по-долу.

☺ ☺ ☺

Поведися по муха, да тя заведе на лайно. Н.Гер.3

Поведи са по муха, да та отведе на лайно. Слав.

Поведи са по муха, да та отнесе на лайно. Слав.

41 (6). Злорадството (-) – 3

На същата позиция е и културемата „злорадството (-)”, която се съдържа в други три (3) изречения, характеризиращи се с черен хумор.

☺ ☺ ☺

Двама са **карат**, а сто са радват. Слав.

Двама ся **карат**, сто ся радват. Н.Гер.4

Разиграло се магарето, че умрял самарджията. БНП

¹²² Барай – ходи, търси. – Н. Гер.1

41 (7). Привидното брачно щастие (–) – 3

Седмата култура на тридесет и девето място, „привидното брачно щастие (–)”, обхваща други три (3) изречения, които подиграват наивните очаквания у някои за щастие в брачния живот.

☺ ☺ ☺

Два пъти бива човек весел в живота си: веднъж кога са **ожени** и друг път когато зарови жена си. Слав.

Оженися, да си земеш беля на главата. Н.Гер.4

И да са **ожениш**, и да са не ожениш, ще станеш пишман. Слав.¹²³

41 (8). Лесното свикване с хубавото и отвикването от него (–) – 3

Друга култура на същата позиция е „лесното свикване с хубавото и отвикването от него (–)”. Предадена е в три иронични (3) изречения.

☺ ☺ ☺

Научился **попец** на джуркан бобец, довършился бобец, отучился попец. Н.Гер.2¹²⁴

Научил се **поп** на пражан боб / бобец (варен, джуркан). – Употребява се, когато някой е свикнал на нещо хубаво, а трябва да се откаже от него. ФРБЕ1

Научил се **поп** на пражан (варен, джуркан) боб / бобец, свършил се боб, отучил се поп. ФРБЕ1

41 (9). Лошата снаха (–) – 3

Особен отрицателен и същевременно комичен персонаж в българските паремии е лошата снаха¹²⁵. Културемата с това наименование обхваща три (3) осмиващи изречения.

☺ ☺ ☺

Снощи **булка** дошла, снощи свекра била. Н.Гер.5

Ако не ми пометеш, по̀ на **меко** ще лежа. Слав.

Ако не ми омиеш паницити, **по-тлъста** ще ми бъде чорбата. Слав.

¹²³ [Ставам] пишман, *перс. тур.* – разкайвам се. – Ст.Ст., с. 426.

¹²⁴ Джуркан – разбит на каша. – Н.Гер.2

¹²⁵ Що се отнася до другия член на двойката образи, този на лошата свекърва, прави впечатление, че повечето български пословици за нея не са осмиващи, а пряко осъдителни. Срв. „Свекървата забравя и че и тя била някога снаха.” Слав., „Свека свекърва своята снаха мрази.” Слав., „Даровете и лошата свекърва сдобряват.” Слав. и др.

41 (10). Лошата координация (–) – 3

Друга отрицателна черта, осмивана от някои български поговорки, е липсата на добра организация при извършване на дадена работа, недоброто съгласуване на действията на отделните участници, което води до загуби и до провал на начинанието. Културемата „лошата координация” е показана също в три (3) текста.

☺ ☺ ☺

Всякой турил **сол**, турил и терзията. Н. Гер.5¹²⁶

Един пече **яйцето**, друг седи да го вари, трети иде изяде го. Слав.

Дванайсет **овчеря** с една лъжица яли и кога минал вълкът, нямало кой да повика. Слав.

41 (11). Престорената срамежливост (–) – 3

Привидната срамежливост е също подложена на осмиване от българските поговорки. Културемата „престорената срамежливост (–)” се отнася до трите (3) иронични текста по-долу.

☺ ☺ ☺

От **срам** задрямал. Н.Гер.2

Срам го като вълк у дупка. Слав.

Засрамир се, та от срам дори заспал. ГК

41 (12). „Помакът (–)” – 2

Последната култура на тази позиция е „помакът (–)”. Нейните три (3) паремии носители подиграват ограничеността, амбициозността и болезнената докачливост, които според народния творец са типични черти на помака.

☺ ☺ ☺

Да съм **бей**, па нека съм с царвули. – Помашка. Слав.

Ако съм **помак**, не съм ахмак да ми даваш зелени краставици[.] [–]
[К]азал някой помак на едного градинаря. Слав.

Аз съм **помак**, не съм ахмак, та да ми даваш зелени краставици.
Н.Гер.4

42 (1). Дебелата жена (–) – 2

¹²⁶ Терзий-тъ.

С културемата „дебелата жена (–)“ започва поредица от култури с още по-ниска семантична плътност – тези, които са представени само в два (2) текста.

Доброволна **Драганка**, коремът ѝ до земя. Слав.
Тънка **Стана** – гюл фидана, шъта, ходи като меца. Слав.

42 (2). Дяволът (–) – 2

Нямал **дяволът** работа, разтривал си пъпа. Арн.
Дяволите са най-много сърдяли кога пърдели умрелите. Слав.

42 (3). Лицемерното пазене на честта и девствеността (–) – 2

Третата култура на четиридесет и втора позиция е „лицемерното пазене на честта и девствеността (–)“. Представена е с две (2) двусмислени комични изречения.

Поподай са и па̀ не са давай. Слав.
Душа дава, ду... не дава. Слав.

42 (4). Празните заплахи (–) – 2

Плаши Пею кокошките. Слав.
Да са не удавиш, че та **убивам**. Слав.

42 (5). Късното каене (–) – 2

Изпосле да са **каеш**, в Дунава да пикаеш. Слав.
Да бих **знала**, не бих са осрала. Слав.

42 (6). Незатварянето на вратите вкъщи (–) – 2

Само големите господари и кучетата не **затварят** вратите. Слав.
Само големите господари и кучетата не **затварят** вратата. Л.А.

42 (7). Рязката неблагоприятна промяна в положението (-) – 2

От **чорбаджия** – кираджия. Ст.Ст.

От **чорбаджия** – тамбурджия. Ст.Ст.

42 (8). Бързата работа (-) – 2

Бързата работа – срам за майстора. Е.О.

Бързо говно връх няма. НБФР

42 (9). Жененето на стари години (-) – 2

Бяла брада, **желти** лайна. – Когато стар се жени за млада и на старост ще има дребни деца. Слав.

На бели косми **жълти** лайна. – За стар баща с дете пеленаче. НБФР

42 (10). Неприятностите (-) – 2

Културемата на същата позиция, съдържаща се в други две (2) поговорки, е „неприятностите (-)”. Те представят дребните неприятности като досадни, но обичайни за сезона паразити и така сякаш оправдават тяхното съществуване.

Лято без **бълхи** не бива. Слав.

Лято без **мухи** бива ли? – Не може без неприятности. НБФР

42 (11). Вересията (-) – 2

Двата текста по-долу с обща културама „вересията (-)” осмиват задлъжняването и вересията¹²⁷.

Вересия – гола шия. Слав.

Вересия – празна кесия. Слав.

¹²⁷ Вересия, тур. – покупка или продажба на кредит. Ст.Ст., с. 421.

42 (12). Прикритото поведение (–) – 2

Хората, които крият намеренията и мислите си, пазят се от поемане на отговорност и се измъкват от критичните ситуации, също са прицел на подигравка. Две (2) са паремииите с културема „прикритото поведение (–)“.

Изничча като мишка из трици. Слав.

Измъкна се като пъзня из гащи. Слав.

42 (13). Сръбският шовинизъм (–) – 2

Що е **српско** сè е лепо. – За сръбския шовинизъм. НБФР.

Що е **србин**, сè е юнак. Л.А.

42 (14). Врачанците (–) – 2

Врачанец дето пикне, там трева не никне. Слав.

Враца – дето (там) гарга не каца. Л.А.

42 (15). Арменецът (–) – 2

Още една осмиваща културема на същата позиция – „арменецът (–)“, е представена в двата подигравателни (2) текста по-долу. Те показват комични черти от стереотипизирания във фолклорното съзнание на българина образ на арменеца.

Какво си се замислил като **арменец**, що е гощавал тъща си. Ст.Ст.

Замислил са като **ерменец**, що е бил тъща си. Слав.

42 (16). Непредпазливият (–) – 2

Друга културема, „непредпазливият (–)“, е илюстрирана също в два (2) текста, които осмиват твърде голямата увереност на някои хора в сигурността на някакво начинание, без да имат реални гаранции за успех.

Нашел село без псета, пошел без тояга. Н.Гер.2

Намерил село без кучета, тръгнал без тояга. Н.Гер.2

42 (17). Неуместната щедрост на бедняка (-) – 2

В морето с лъжица вода **притуря**. Н.Гер.3 – Беден съм, а помагам на богат. ФРБЕ1

Артисало на **Сурчо**, та дал на Мърчо. – За проявена не на място щедрост от бедняк, който сам е зле материално. ФРБЕ1

42 (18). Този, който постъпва наопаки (-) – 2

Туря **вълка** за верен, а лисицата за послушна. Слав.
Дава слама на **кучето**, а кокали на мулето. Слав.

42 (19). Неизтребимостта на лошите хора (-) – 2

Следваща култура на същата позиция е „неизтребимостта на лошите хора (-)”. Двете поговорки носители на тази култура са песимистични и пропити с горчив хумор констатации за твърде многото лошотия в живота и за лесното и бързо възпроизвеждане на лошите хора.

Да хвърлиш камък, ще удариш **куче**. – За подчертаване, че лошите хора са станали много и често се срещат. ФРБЕ1

В двадесет и четири часа **въшката** унуки добива. Н.Гер.1

42 (20). Гузният (-) – 2

Посран за плет ся държи. Н.Гер.1
Гледа като **посрано** дете майка си. НБФР

42 (21). Измаменият (-) – 2

Двете паремии носители на културемата „измаменият (-)” осмиват човека без опит, който се втурва към нещо, което му изглежда ново, привлекателно и престижно, без да знае, че другите вече са го изпреварили и отдавна са разбрали, че то не си струва усилията.

Дето се каниш да пикаеш, там хората вече **срали**. Слав.
Ти дете сега ще пикаеш, другите (хората) там са **срали**. Слав.

42 (22). Неразумното женене (–) – 2

Двадесет и третата култура е „неразумното женене (–)”. Двата текста, които я предават, представят в пределно резюмиран и комичен вид контраста между краткотрайната радост и веселие от шумната сватба и дългите години мъка от тежкия брачен живот.

Тумба-лумба за два дни, леле варе довека! – Казват за женене без премисляне на сетнините. Н.Гер.1

Цигу-мигу за два дни, ох-леле за вси дни. ГК

42 (23). Опозореният (–) – 2

Културемата „опозореният (–)” е на същата позиция. Илюстрирана е с двата текста по-долу.

Снощи везир, сега **резил**. Н.Гер.5

Видяла се **свиня** до колене в лайна. Слав.

42 (24). Изсилването (–) – 2

Още една осмиваща култура на същата позиция в ранг-списъка, е „изсилването (–)”. Двата илюстриращи я текста по-долу подиграват онези, които искат да се представят за много делови и енергични хора, готови да направят и невъзможното, за да изпълнят някаква задача.

Посреднощ да съмне, посреднощ тръгвам. Слав.

Посред нощ да съмне, посред нощ ставам. ГК

42 (25). Пренебрегването на приетия ред и обичаи (–) – 2

Свакий ден **леп**, на добър ден слеп. Н. Гер.5

Днеска **Гиздо** гиздав, на Великден ръждав. Слав.

42 (26). Безвластието (–) – 2

Други два саркастични текста критикуват безстопанственото отношение към имуществото, анархията и липсата на отговорност.

Не се знае (ни) кой пие, (ни) кой **плаща**. ФРБЕ1
На **разградена** градина пъдар е само свинята. Арн.

42 (27). Наивната утеха в безизходна ситуация (-) – 2

Осмиващите паремии по-долу са носители на културемата „наивната утеха в безизходна ситуация (-)”, която е двадесет и седмата на тази позиция.

На смъртта лек е **умирачката**. Н.Гер.1
Абе то ще се мре, ами **здраве** да е. – Наивно желание. Слав.

42 (28). Прехвалването на някого, че е умен и паметлив (-) – 2

Ученото си е учено: и в клозета да го сложиш, пак ще се нахрани.
Л.А.
От **памет** – та ще му се пукне главата. Ст.Ст.

42 (29). Момите, които обичат да пият (-) – 2

Мома вино не пие, коза сено не яде. Де козата? – На купата. – Де момата? – При оката. Слав.

Мома вино не пие, коза сено не яде; козата се покачи на купата и момата дигна оката. Слав.

42 (30). Македонците (-) – 2

Македонци – хитри момци. Ст.Ст.

Македонци – гнили конци. Ст.Ст.

43. Списък на културемите на четиридесет и трета позиция, представени с по една (1) осмиваща паремия

(1) „**Слободията (-)**” – **Слободия** поразия. Слав.

(2) „**Подкупът (-)**” – Не ще само поклон, иска и **поднос**. ГК

(3) „**Нежеланието да се вникне в положението на другите (-)**” – Аз му казвам: „**Скопен съм**”, а той пита колко деца имам. – Кога някой не

разбира или не раче да вникне в положението на другото. Слав.

(4) „Безпомощността на слабия (-)” – Щото мисли мишката, **котката** го разваля. Слав.

(5) „Лошото пеене (-)” – Пей като **славей** у яхър. – Като магаре. Арн.

(6) „Придобивките и имотът (-)” – Една овца – една **краста**, две овци – две красти. Слав.

(7) „Особнякът (-)” – **Див**, ама жив. Л.А.

(8) „Прекалената свобода на мнението (-)” – Въпрос на **вкус**, казало кучето и се облизало под опашката. Л.А.

(9) „Враждата между родни братя (-)” – Братски се делили, та се **избили**. ГК

(10) „Раболепието към висшестоящите и надменността към нисшестоящите (-)” – Горест **лази**, долу **гази**. Слав.

(11) „Неумереното желание за самоизява (-)” – За пара **засвирия**, за пет не мълква. Н.Гер.3

(12) „Зависимостта на човека от общото равнище на групата (-)” – В селото на слепите с едно око който е, **кмет** става. Слав.

(13) „Големият негодник (-)” – От девет бащи **копице**. Слав.

(14) „Грубото отношение към добрия (-)” – Ти му викаш „Куме Иване”, то гледа за гъза (за х...) да те **хване**. Л.А.

(15) „Пренебрежителното отношение на някои жени към съпрузите им (-)” – Доде ми е **венчаното**, що да давам пари за друго. (Карали една жена да си купи магаренце [и тя така отговорила – Р.П.]). (Каравелав) ГК

(16) „Безцеремонната и неуместна деловитост на някои жени (-)” – **Повтори ма**, ако ще ма повтаряш, или да си наложа сокайя. Слав.

(17) „Бързите и припрани хора (-)” – Мълчан пита изяда, **Трещян** гърне разбива. Слав.

(18) „Всепозволеността при българите (-)” – **България** харна магария. Слав.

(19) „Македонските българи (-)” – Дайте пари да станем **бугари**. – Скорошната поговорка за македонските българи. Слав.

(20) „Хърватинът (-)” – Яде, лапа като **Харватин**.

(21) „Русите (-)” – Добрутро на **русите** е: ... твою матъ. Слав.

(22) „Българинът, гъркът и французинът (-)” – У **Българин** инат, у **Грък** салтанат, а у **Фрег** мурафет. Н.Гер.5

(23) „Турците (-)” – На **турците** вървежа да избикалят мъчнежа. Слав.

(24) „Чирпанлиите (-)” – На **Чирпан** излязват паници хубави, хора не излязват. Слав.

(25) „Дряновчаните (-)” – Като рече **ура-ура**, че поигра земя и небе и дете в майка. – На дряновчанина пицова като гръмнал. Слав.

(26) „Габровци (-)” – Наметнал се като **габровско** конте. Ст.Ст.

(27) „Еленчани (-)” – Наметнал се като **еленски** чорбаджия. Ст.Ст.

(28) „Радомирци (-)” – **Радомирци** – все прибирци. Ст.Ст.

- (29) „Разложани (-)“ – **Разложенин** сто пъти през една вода минава и пак я с тоягата си опитва. Слав.
- (30) „Англичаните (-)“ – Хитър като **ингилезин**. Слав.
- (31) „Жената, която много често ражда (-)“ – Всяка година по **дете**, за девет години дванадесет. Н.Гер.1
- (32) „Несигурният и вятърничав човек (-)“ – **Вятър** го носи на бяла кобила. – Праздна му е работата. Н.Гер.1
- (33) „Безчестието, омаскаряването, орезияването (-)“ – **Маскаратата** не ходи по гората, а по хората. Слав.128
- (34) „Бабите (-)“ – Девет **баби** за пара. Слав.
- (35) „Момците (-)“ – Девет **момка** за кош плява. Н.Гер.3
- (36) „Новакът (-)“ – **Той** още не знае отде пикае кокошка. Слав.
- (37) „Зетъвите грижи и гледане (-)“ – Зетява **огрявка** – върбови дърва. Н.Гер.1
- (38) „Грозникът (-)“ – Хубав като **прасе** в помия. Слав.
- (39) „Посрамилият се (-)“ – Дойде като **аслан**, отиде си като насран. Слав.
- (40) „Жената, която много ходи по комшиите (-)“ – **Хойдарана** жена, загори-тенджерата. Ст.Ст.
- (41) „Прекалената преданост към каузата (-)“ – По-голям **католик** и от папата. Влах.
- (42) „Абсурдните надежди и илюзии (-)“ – Под **брада** му свещ гори и пак се на живот надява. ГК
- (43) „Създаването на излишни грижи (-)“ – Нямала си баба **белица**, та си купила прасенце. НБФР
- (44) „Оправдаването, че нещо липсва, когато го има в изобилие (-)“ – **Сред** гората (в Средна гора) клечка няма. – Отговарят някому, кога каже за нешто, че го няма, кога го има колкото щеш. Н.Гер.1
- (45) „Тези, които се хвалят, че всичко са направили (-)“ – **Прехлупил** и на баща си носилото. – За който всичко все направил. Слав.
- (46) „Желанието човек да стане началник (-)“ – Нямах ли си **бела**, стани на петина глава. Слав.
- (47) „Безскрупулната пробивност“ – Чрез **нахалство** към прогрес. Л.А.
- (48) „Искането на нещо в най-неподходящия момент (-)“ – **Вечеряй**, свекре, да не попощя. – *Ирон.* Казва се на човек, който иска нещо в най-неподходящ момент. ФРБЕ1
- (49) „Нереалистичното желание за забогатяване (-)“ – Ако можеш трая на **глаго**, да печелим наедно. Слав.
- (50) „Закъснялото старание (-)“ – **Рано** пиле, рано пее, късното си дупце дере. Н.Гер.1
- (51) „Вършенето на нещо набързо и с много шум и суетня (-)“ – **Вихра** и Прихра на една кола се возят. Ст.Ст.

¹²⁸ Маскара, *гр.* – смешник, шут, смешен, безчестен. Слав., с. 565; *ар. тур.* – нещо за присмех и подигравка. – Ст.Ст., с. 425.

- (52) „Лъжливият авторитет (-)” – Брада има и **пръч**. Н. Гер.4
- (53) „Този, който не си знае мястото (-)” – На два татка без **капа**. Н.Гер.5
- (54) „Празното плашене (-)” – Брада Грозя не **плаши**. Н.Гер.2
- (55) „Несмислените и объркани действия (-)” – Викал **гости**, седнал да се пощи. Слав.
- (56) „Следването на чужди съвети (-)” – Ако **слушаш** хората, мож да ловиш по море зайци, по гора риби. Слав.
- (57) „Несъобразяването на някои гости с възможностите на домакините (-)” – Весел гост, **увесен** домакин. Слав.
- (58) „Говоренето без доказателства (-)” – **Посоли** си малко приказката да не смърди. Арн.
- (59) „Незачитането на нечии приказки и съвети (-)” – Като ми **пееш**, Пенке ле, кой ли те слуша. – *Ирон.* Употребява се, за да се изрази пренебрежение, презрение към мнението, желанието, съветите на някого. ФРБЕ1
- (60) „Прехвалването на детето с късмет (-)” – **Касметлия** дете и в гащите са насира. Слав.
- (61) „Празната надежда за по-дълъг живот (-)” – **Смъртта** не гледа никого в мустаките. Влах.
- (62) „Силата на парите (-)” – Парите **опопват** и магаре. Слав.
- (63) „Наивното нетърпение нещо да стане (-)” – **Четверток**, петок, хоп-тири в неделя – два дни остана булка да стана. Слав.
- (64) „Изтъкването на нещо, което е съвсем обикновено и обичайно за някого (-)” – Научила се **попадията** как да посреща владиката. Ст.Ст.
- (65) „Стремежът към престиж у хора, които нямат необходимите качества (-)” – И на **хаджилък** има много магарета. Слав.
- (66) „Правенето на добро някому против волята му (-)” – **Силом** баба у рай влязла. Н.Гер.1
- (67) „Лошите навици (-)” – Научился **гол**, та го е срам облечен. Н.Гер.5
- (68) „Празните разсъждения за очевидни неща (-)” – Да ходи, ама **крака** няма. Слав.
- (69) „Привидното вменяване на вина на пострадал от злосторник (-)” – Що ще **овцата** срещу вълкът? Е.О.
- (70) „Измислянето на глупава причина за нещо станало (-)” – Да не беше **дъждът**, не щеше да се развали времето. Слав.
- (72) „Неразумното разпределение на ресурсите (-)” – У **пятък** шаток, у събота ни хляб. Н.Гер.5¹²⁹
- (73) „Безмисленото съжаляване за нещо непоправимо (-)” – Сега като си **умрял** какво да те правя аз тебе. Слав.

¹²⁹ Шаток [шяток]: паток, мъжка патица. – Н.Гер.5

Втора глава

Български паремии за похвала

1. Господ Бог (+) – 201

Първата културама, която оглавява списъка на положителните същности в българската паремийна система, е „Господ Бог (+)”. В пословиците в състава на тази културемна група се разгръща наивната, фолклорна концептуализация на различни същностни характеристики на Създателя. В центъра им стои взаимоотношението между Бога и човека. Общото им послание е човек да се стреми с всички сили да живее според Божиите закони, да се уповава на Божията любовта и закрила, да се бои от Неговия гняв, да цени Неговите дарове и да им се радва. По-долу е пълният брой – **201** – на откритите в източниците пословици с тази най-значима българска културама¹³⁰.

* * *

На **високо** седи, на широко гледа. – За бога. Слав.

Чудни дела Твои, Господи, вся премудростию сотворил его. Слав.

Без **Божата воля** ни косъм не пада от главата на човека. Ст.Ст.

Нищо не може без **Бога**. Ст.Ст.

Сън е лъжа, а бог е истина. Слав.

Господ е над нами. Слав.

Господ е на всинца ни баща. Слав.

Бог е над нами, черната земя под нами. Слав.

Сичко бива до **време**, само господ до века. Слав.

Всичко бива до **време**, само Господ до века. Арн.

Сичко се менува, освен **волята божия**. Слав.

Сяка **сила** до времето, а божията до века. Слав.

Всяка **сила** до време, Божията до века. Ст.Ст.

Времето и бог са всемогущи. – Книжевна. Слав.

¹³⁰ За съпоставяне на фолклорното изражение (на паремийно равнище) на тази културама с библиейското вж. Р. Петрова, *Културемите в Книга на притчите ...*, с. 117–120. За изписването на началната буква на онимите *Господ* и *Бог* в паремии вж. бел. 96. За сравнение на по-новите българските библиейски пословици, взети от съвременни източници (ГК –1986г., Влах. – 1998г., ЕО – 2000г, като първият, издаден по време на комунистическия режим у нас като най-обемист е играл най-основна роля при съставянето на корпуса за изследването на дисертацията от 2006г.) с английските по-нови пословици, вж. Р. Петрова, *Лингвокултурно съпоставително изследване на англ. и бълг. пословици (дисертация)*, с. 231. Много по-големият брой пословици с религиозно съдържание в настоящото панхронно изследване и изводите, произтичащи от него, несъмнено се дължат на наличието на такива текстове в основните ползвани източници – Славейковия сборник *Български притчи, пословици и характерни думи*, Геровия *Речник на българския език* и речника на Ст. Стойчева *Български пословици и поговорки*.

Божие си е всякога Божие. Н.Гер.1
 Кога **Бог** иска, не пита. Н.Гер.1
 И аз мога, и кон ми може, ама **господ** кога не поможе. Слав.
 И аз мога, и той може, само ако **Бог** поможе. Ст.Ст.
 И кон може, и юнак може, ами **господ** не поможе. Слав.
 Юнак може, и кон може, а кога **бог** поможе. Слав.
 И кон може, и юнак може, ама **Господ** да поможе. Ст.Ст.
 Кога **господ** иска, и светците помагат. Слав.
Бог помага, против бога никой не помага. Слав.
 Ум прави, **господ** доправя. Слав.
 Блазе тому, кому **бог** помага. Слав.
 С **господа** всичко може. Слав.
 С **бога** лесно, с безбожниците мъчно. Слав.
 Искам, искаш, то не става, а каквото **Господ** дава. Н.Гер.2
 Когото **господ** варди, него пушка го не бие. Слав.
 Когото **Господ** варди, него пушка не бие. Арн.
 Когото **Господ** варди, него пушка не го лови. Ст.Ст.
Божие око (Господ) всичко види. Н.Гер.1
Божие око сичко види. Слав.
Божие око сичко види. Слав.
Божие око всичко види. Н.Гер.1
 Окото **божие** не спи. Слав.
Горний види. Н.Гер.1
 Помислити са знати на небето **Богу**. Н.Гер.4
Господ всичко види. Слав.
Господ всичко знае. Слав.
Господ знае по-много от хората. Слав.
 Не остая **Бог** никому длъжен. Н.Гер.1
Бог не спи. Н.Гер.1
Бог търпи, ама не спи. Слав.
Господ е господ и пак търпи. Слав.
Господ не гледа, а всичко види, не чува, а всичко знае. Слав.
Господ нищо не забравя. Слав.
 Дето шие **Господ**, ситно няма. Ст.Ст.
Бог се не лъже. Слав.
Бога не мож излъга. Слав.
Господ види кой крив, кой прав. Н.Гер.3
Господ види, кой е крив, кой е прав. Н.Гер.1
Бог види. – Казват някои, когато се онеправдат, а нема що да сторят.
 Слав.
Господ види отгоре. – Кога някой иска да се защитава от някоя
 неправда или обида. Слав.
Бог забавя, ала не забравя. Н.Гер.1

Господ забавя, ала не заборава. Н.Гер.2
Господ забавя, ама не забравя. Слав.
Господ забавя, но не забравя. Арн.
 На **бога** са нозете вълнени, а ръцете железни. Слав. – Идва тихо и неусетно, но удря силно и решително. – Р.П.
Господ не е арнаутин – т.е. пробойник, неразбран, немилостив. Слав.
Господ види и казва. Слав.
Господ види кой отде иде. Слав
Богу са предай, с дявола не си играй. Слав.
 Без **Бога** кажи: не мога. Н.Гер.1
Господ е най-стар светец. Слав.
Господ е стар чудотворец. Слав.
Господ е най-стар чудотворец. БНТ
Господ е стар господар. Слав.
Господ е най-стар господар. БНТ.
Господ е най-голям чорбаджия. Слав.
Господ не оре, не копае, а събира. Слав.
Господ е за злите и за добрите. Слав.
 Няма на света нещо, което да не е от **Бога** създадено. Ст.Ст.
 Без **Бога** добро не бива, без него и зло не става. Ст.Ст.
Господ храни и праведни, и грешни. Ст.Ст.
Господ няма що да прави, а късмет с късмета събира. Слав.
Господ няма какво да прави, а късмет с късмета събира. Арн.
 Само **Бог** е без грях. Ст.Ст.
 Безгрешен е току един **Господ**. Ст.Ст.
 Доде е жив човек, все сбърква – един **Бог** не греши. Ст.Ст.
 Дето е любов, там е и **Бог**. Н.Гер.1
 Дето съгласие, там и **Божие** благословение. Н.Гер.5
 Дето има мир и любов, там има и **Бог**. Н.Гер.1
Господ иска чисто сърце. Слав.
 От **Бога** всичко добро. Н.Гер.1
Бог милостив за секого и за нас. БНТ
 Добър е **господ**. Слав.
 Что дава, а не зима, **Господ** е. Н.Гер.1
Господ даде, **господ** раздаде. БНТ
 Да не зема, а да дава, сал на **бога** подобава. Слав.
 Да не взема, а да дава, сал на **Бога** подобава. Ст.Ст.
 Да не взема, а да дава един само **Господ** може. Ст.Ст.
 Все е добро, что **Господ** дава. Н.Гер.1
 Все, что дава **Господ**, е добро. Н.Гер.1
 Щото **господ** дава, сè е добро. Слав.
 Щото **Господ** дава, все е добро. Арн.
 Каквото дава дядо **Господ**, се е добро. Слав.

Каквото даде **Господ**, все е добро. Ст.Ст.
 Щото е от **бога**, по-сладко е от меда. Слав.
 Дал **Господ** мед, ала дал и ред. Н.Гер.1
Господ дава и раздава на всички. Слав.
Господ откога е задавал. Слав.
Господ кога дава, не пита чий си син. Слав.
Господ, кога дава, не пита чий син си. Слав.
 Кога дава **господ**, не пита кой си син. Слав.
 Кога **господ** дава млин, не та пита чий си син. Слав.
Господ по хатър не гледа. Ст.Ст.
Господ дава, па и за други оставя. Слав.
Господ дава всичко, ама на всички не дава еднакво. Слав.
Господ за всичките, а всеки за себе си. Слав.
Господ богатите сваля, а сиромасите качува. Слав
Господ богатити сваля, сиромасити качва. Н.Гер.1
 Кому **Господ** дал, хората не могат да му го земат. Н.Гер.1
 Което **господ** дава, никой го не отнима. Слав.
 Комуто **господ** дал, хората не могат да му го земат. Слав.
Господ което дава, човек не може да го земе. Слав.
 Човек може, кога **Бог** поможе. Н.Гер.1
 Бой ся от **Бога**, прави добро, па нехай от никого. Н.Гер.4
Господ знае кому какво трябва. Слав.
Бог дава, но в кошара не вкарва. Слав.
Господ никому длъжен не остава. Слав.
 Знае **Бог** кому что дава. Н.Гер.1
Господ не дава всичко сал на едного. Слав.
Господ не дава всичкото сал на едного. БНТ
 Секиму **господ** сѣ едно не дава. Слав.
 Всекиму **Господ** все едно не дава. Ст.Ст.
Господ знае кого де боли. Слав.
Господ се грижи за своите птички. Л.А.
Господ храни сиромасите. Слав.
Господ сее за сиромасите. Слав.
Господ сее за сиромасити. Н.Гер.1
Господ за сиромасите държи светът. Слав.
 Наредил **Господ** да има богати и сиромаси. Ст.Ст.
Господ знае и стари баби. Слав.
 На сляпото пиле седялото **Господ** прави. Н.Гер.5¹³¹
 На слепото пиле **Господ** седелото му го прави. Ст.Ст.
Господ се грижи за къоравите врабци. Слав.
Господ прави на слепите щърчета гнездото. Слав.

¹³¹ Седяло [седѣло]: гнездо. – Н.Гер.5

На кържавите щъркове **Господ** самси вие гнездото. Слав.
Господ и куцата коза не оставя. Слав.
Господ и куцата овца не оставя. Слав.
Господ види чие масло у кандило гори. Н.Гер.1
Господ знае (види) чие масло гори в кандилото. Слав.
Господ види, че масло у кандило гори. Арн.
Господ знае, чия свещ гори. Н.Гер.1
Господ види де е купенът и де е овенът. Слав.
Господ дава, той и зема. Слав.
Господ даде и господ зе. Слав.
Бог дал, **Бог** взел. НБФР
Бог е бог и пак има слог – т.е. предел, както на добрината си, така и в
 яростта си. Казва се на неумерен човек. Слав.
 Един **Господ** на небето и един цар на земята. Н.Гер.1
Бог на небе, цар на земя. Н.Гер.1
Бог на небе, цар на земи. Н.Гер.1
Бог на небо, цар на земя. Н.Гер.1
Бог прощава, а цар милост дава. Н.Гер.1
Господ (съди) на небето, цар на земята. Слав.
 Дяволът затваря една врата, **Господ** отваря десет. Н.Гер.1
 Дяволът ако затвори едни врата, **господ** десет отваря. Слав.
Господ едни врата затваря, а па десет отваря. Слав.
 Дяволът ако затвори една врата, **Господ** десет отваря. Ст.Ст.
Господ едни врата затваря, а десет отваря. Ст.Ст.
Господ едни врата затваря, а други отваря. Ст.Ст.
 На бодлива крава **Господ** рога не дава. Н.Гер.1
 На бодлива крава **Бог** рога не дава. Л.А.
Бог не дава и Божил не шава. Слав.
Господ едному дава всичко, а другиму нищо. Слав.
 И на присмех **Господ** помага. Н.Гер.1
Господ и на присмеха помага. Слав.
Господ си знае работата. Ст.Ст.
 На **Господа** в работата не се бъркай! Ст.Ст.
Господ не е избирач, а събирач. Н.Гер.2
Господ не отбира (пребира), а събира. Н.Гер.1
Господ не отбира, а събира. Слав.
Господ не избира, а събира. Слав.
Господ, когато обича, не го порича. Слав.
Господ, когато обича, не го порича. БНТ
Господ хора събира. Л.А.
Богу се предай, търпи и трай (докрай). Слав.
Господ не ви гледа ботушите, ами пита как слушате. Слав.
 Когато **Господ** обича, него и наказва. Ст.Ст.

Господ наказва добрите за пример на злите. Слав.

Господ се чудял най-много кога виждал че синовете крадат от бащите си. Слав.

Господ се смеял най-много като гледал как хората са мъчат да подкрепят тогова, когото той ище да съсипе. Слав.

Кога **господ** иска да вземе на някого стоката, той му зема по-напред умът. Слав.

Кога **господ** иска да убие някого, той най-напред му земе умът. Слав.

И **Господ** не прибира лошите човеци. Ст.Ст.

Работи като да щеш векуваш, а молися **Богу** като да щеш умреш утре. Н.Гер.1

Клати ли ся земята, дръж ся за **небето**. Н.Гер.3

На́ ти, **Боже**, что ся мене не може. Н.Гер.3

На́ тебе, **Боже**, что ся мене не може. Н.Гер.1

Доде е жив **господ**, не ма е страх от никого. Слав.

Доде е жив **господ**, нямам страх от никого. Слав.

Доде е жив **господ**, от зло не щъ да зная. Слав.

Бой ся от **Бога**, правѹ добро, па нехай от никого. Н.Гер.4

Бой са от **бога**, прави добро, нехай от никого. Слав.

Бой са на **бога**, царя почитай и за друго не питай. Слав.

Бой се **богу** и от безбожния по-много. Слав.

Бой се от **бога** и от мъжа си. Слав.

Дето **Господ** бие с град, ти удри с камъни! Ст.Ст.

2. Учението, знанието, умът, мъдростта (+) – 129

На второ място по значимост е културемата „учението знанието, умът, мъдростта (+)”. Българските пословици, препоръчващи преливащите се една в друга ценности, които я изграждат, наброяват **129**. Учението, книгата и знанието, разумът, уменията и мъдростта, стремежът и любовта към тях, радостта и доволството от досега с тях и от благата, които произтичат от тях, са издигнати на много голяма висота в българската фолклорна култура. Обратното, както бе показано и в Първа глава, т. 1, простите, безумни и невежи хора са представени като същества с много нисък ранг. Пословиците учат категорично, че умният и добър човек трябва да ги избягва¹³².

* * *

Умът прави всичко. Слав.

¹³² Във високата култура (Библията) виждаме съвсем същата възхита пред мъдростта и знанието и същото безкомпромисно осъждане на враговете на знанието. За повече по този въпрос вж. Р. Петрова, *Културемите в Книга на притчите* ..., с. 107–109, 114–117, 134–135, 136–137, 182– 186.

Ум прави, господ доправя. Слав.
С умен плачи, с луд не пей. Слав.
С умния плачи, с лудия не пей. Слав.
 По-добре е с **умния** да плачеш, а не с лудия да скачаш. Слав.
 По-добре е с **мъдрия** да викаш, негли с лудия да пееш. Н.Гер.3
 По-добре е с **мъдрия** да тичаш, а не с лудия да лежиш. Слав.
С умния челяк камъне носи, но с безумния другар не бивай. Слав.
С умния камъни носи, а с безумния другар не бивай. БНП
С умния човек камъни носи, но с безумния другар не бивай. Арн.
С умен да седиш, умен да станеш. Слав.
С умен да легнеш, умен да станеш. Слав.
Учен да та бие, прост да та не милва. Слав.
Учен да те бие, прост да те не милва. ГК
 На **умни** слугувай, че на безумни не господарувай. Слав.
 На **умни** слугувай, на безумни не господарувай. ЕО
 По-добре е в пъкъла с **умните**, а не в рай с лудите. Слав.
 Служи на **умния**, да заповядваш на лошия. Н.Гер.5
 Служи на **умния**, да заповядваш на глупавия. ГК
 По-добре **разумен** душманин, а не безумен приятел. Н.Гер.4
 По-добре **умен** душманин, а не безумен приятел. Слав.
Учен до прага, а умен до века. Слав.
Учен до прага, умен до века. ГК
 Колкото си **по-умен**, толкова си по-добър. ГК
Умному мало довлеет. Слав.— Умният е доволен от малко. Р.П.
Книгата (науката) е най-хубавото нещо. Слав.
 Всяка **бука** за наука. Ст.Ст.
 Първа **бука** за наука, втора за сполука. Ст.Ст.
Книгата е най-хубавото богатство. ЕО
Науката е най-хубавото богатство. ЕО
 Най-хубавото е дето знае **книга**. Н.Гер.3
 Светът ще се свърши, а **книгата** никога. Н.Гер.2
Учението няма край. ГК
Умният учи, за да бъде по-умен. Ст.Ст.
 Който знае **книга**, той има четири очи. Н.Гер.2
 Който знае **книга**, той има четири очи. Слав.
Книга, кой знае, с четири очи е. ЕО
Книгата е четири очи. Слав.
Учения е с четири очи. Слав.
 Който има **ума**, има и дума. ГК
Учен човек — дялан камък, на кюше се туря. Ст.Ст.
Учената маймуна не ще тояга. Н.Гер.5 — Учението осигурява
 достоен и спокоен живот. — Р.П.

На **учен** кон юзда не трябва. Н.Гер.2 – Ученият е самостоятелен и свободен, независим. – Р.П.

Простакът я протака, а **умният** я свършва. ГК

По дрехите посрещат (челяка), по **ума** го изпровождат. Слав.

По дрехите посрещат, по **ума** изпращат. Л.А.

Лудо давало, **мъдро** вземало. Арн.

На простака до пояс, а **умният** сух минал. ГК

Като се **учиш** на младини, ще ти бъде от полза и до старини. ЕО

Книжовните по-мъжовни. Слав.

Книжовните са по-мъжовни. ЕО

Всички хора са хора, ама **умните** са по-хора. ГК

Книгата на зло не учи. Слав.

Учи ся от мал, кога остарееш да не ти е жал. Н.Гер.3

Учи се от мал, кога остарееш да не ти е жал. ГК

Бита **книга** пред царя, а не бита пред говедаря. Н.Гер.2 – Ако като малък човек се е мъчил и трудил над книгата и е търпял наказания, но се е изучил както трябва, после става уважаван и почитан човек. – Р.П.

Корените на **науката** са горчиви, но плодовете ѝ са сладки. Ст.Ст.

Да не са срамуваш, кога **питаш** за което не разбираш. Бер.

Като се **учиш**, учи се винаги и ще се научиш. ЕО

Кой знае **знае**, кой не знае трева пасе. ГК

Който има **наука**, не изпада никога. Бер.

Дето **наука**, там и сполука. Н.Гер.5

Здраво **учил**, та много спечелил. ЕО

Който се **учи**, той ще сполучи. ЕО

Учението е трудно, ама и благополучно. ЕО

Напред, **науката** е слънце. БНТ

Имаш ли **памет** за старото, имаш добър път за сегашното (за бъдното). ЕО

Учението е двой очи. Н.Гер.5

Ученъето е двой очи. БНТ

Умний всъду си изкарва хляба. Н.Гер.5¹³³

Умният насъде си изкарва хляба. Слав.

Умният и насън си изкарва хляба. ГК

Учението краси човека. (РБС) П.Тренд.

По-добре драм **памет**, а не сто оки сила. Слав.

Драм **памет** струва кантар сила. ГК

Един грам **памет** чини сто оки сила. ЕО

Един грам **ум** надвива на сто оки разум. ЕО

По-добре драм **памет**, а не хиляда оки сила. ГК

Силният с тялото си побеждава един, а с **ума** си хиляда. ЕО

¹³³ Всъду [всѣду]: навсякъде.

Силом заец не са лови, ами с **колай**. Слав.¹³⁴
 Силом **заек** се не лови, ами с **колай**. Влах.
 Човек с **хитрост** сдържа лъв, а със сила и щурец не може да улови.
 Влах.
 Безумният обезумява другите, а **умният** ги вразумява. ГК
 Нека **зная** – нека ме корят, а не да не **зная**, а да ме хвалят. БНП
 По-добре е да **знаеш**, отколкото да имаш. ЕО
 Не е важно да имаш звание, а **знание**. ЕО
 Който получава **шестички**, ще яде мекички. ЕО
 Да **знаеш**, да умееш, ще каже добре да живееш. Слав.
 По-добре да си бяхташ **главата**, че да си не бяхташ снагата. Слав.
 Бери **ум**, да не береш душа. Ст.Ст.¹³⁵
 Дай боже **свят** в главата ми. Слав.
 Дай боже **ум** и разум. Слав.
 Ходí **мъдро**, да не изходиш (паднеш) лудо. Слав.
Мъдрият по много хортува кога помолчава, а не безумният кога балнува. Бер.
 Иглата блести от шиене, **умът** свети от мислене. ЕО
 Не ще само ръцете да работят, иска и **главата**. Слав.
 На **умните** децата дори не са гладни готвят. – Гръц. Слав.
 На **умните** деца дори не са гладни готвят. БНТ
 На секиму говори по **языка**, ако искаш да те разбира. Слав. – Тази пословица препоръчва ученето на чужди езици. – Р.П.
 В добра **глава** сто ръце. Н.Гер.5
 В **умна** глава сто ръце. Слав.
Умна глава дърва бере. Н.Гер.5
Умният и от половин дума разбира. Л.А.
 На **умния** само му подсвирни и той вече мисли. Л.А.
 Колкото си **по-умен**, толкова си и по-добър. Ст.Ст.
 В добра **глава** ум царува. ЕО
 Два **ума** от един по-добри. Слав.
Мъдрият са готви отнапред за сякога. – Гръц. Слав.
 Добър поп и до смърт са **учи**. Слав.
 Да е **учено** – добро, ама да е умно – по-добро. Слав.
 Да е **учено** – добро, да е умно – по-добро. ЕО
 От **вещ** ловец и лисицата се плаши. БНП
 Кована **воденица** меко брашно мели. Ст.Ст.
 Цар царува, **ум** беюва. Н.Гер.5¹³⁶
Ум царува, ум кака цалува. Н.Гер.2
Ум царува, ум господарува. Слав.

¹³⁴ Колай, *тур.*: начин, леснина. – Ст.Ст., с. 423.

¹³⁵ Бера (ум): събирам (ум), трупам (знания).

¹³⁶ Беювам: живея бейски, охолно, добрувам. – Н.Гер.1

Ум царува, ум кярува, ум телци пасе. Слав.
Ум царува, ум робува, юнак лозе копае. Слав.
Ум царува, ум робуе, юнак лозе копа. Слав.
Ум царуе, ум богува, ум патки (говеда) пасе. Слав.
Ум царува, ум робува, ум патки пасе. ЕО
Учен до прага, а умен до века. Слав.

Едно да е, **врядно** да е. Н.Гер.1 – Едно дете да има човек, но да е умно и трудолюбиво. – Р.П.

Еднаж, та у век. Н.Гер.2 – Едно нещо да направим, но да е с ум направено, да е както трябва да бъде. – Р.П.

Умната жена чини повече от алмаз. Н.Гер.2

Умната жена чини повече от елмаз. Арн.

Не хвали лична жена, а **умна**. Арн.¹³⁷

Не хвали ми хубост, а **ум**. Слав.

3. Трудолюбието (+) – 100

Следващата доминантна българска култура е „трудолюбието (+)”. Представена е в **100** пословици, които са възхвала на благословения физически (селскостопански и занаятчийски) труд, но преносно могат да се употребяват и като възхвала на умствения труд. Работата и трудът са представени не само като средство за преживяване и обогатяване. Те са въздигнати в ранг на най-същностна характеристика на човешкото същество, негова най-висша добродетел.

* * *

Трудът е здраве и живот. Н.Гер.5

Трудът е на човека здравие и живот. Слав.

Няма добро без **труд**. Н.Гер.

Рало и мотика свят хранят. Слав.

Орало и мотика хранят света. Н.Гер.3

Орало и мотика цял свят хранят. Слав.

Трудът стяга човека. Н.Гер.5¹³⁸

Работата на работливия е по-сполучлива от тая на мързеливия. ЕО

Работата човека краси, а мързата го гнъси. Н.Гер.2

Работата го краси човека, а мързата го гнаси. БНТ

Работата краси човека, а мързелът го грози. М.Сем.¹³⁹

Като се **трудиш**, ще спечелиш, като се бориш, ще победиш. ЕО

¹³⁷ Личний: (1) челний, предний, първий; (2) гиздавий, хубавий, лепий, левент; (3) прочут. – Н.Гер.3

¹³⁸ Стяга: укрепва, заякчава. – Н.Гер.5

¹³⁹ Няколко паремии в настоящия корпус са от книгата *Баба знае две и двеста. Българският характер в нашите пословици и поговорки* (Пловдив, Изд-во „Христо Г. Данов”, 1985г.) на известния български публицист Марко Семов (1939–2007г.). Означени са със съкращението „М.Сем”.

Труди са, мъчи са, и бог ще ти помогне. Слав.
Труди се, мъчи се, и Бог ще ти помогне. Ст.Ст.
Помогни си, да ти помага и господ. Слав.
Помогни си, да ти помогне и господ. БНТ
 Ти **работи**, аз ша ти помагам, рекъл господ. Слав.; (... рекъл Господ. Ст.Ст.)
 Добрата **работа** сама се хвали. Ст.Ст.
 Който се **труди**, не губи. ГК
 Здраво **работил** и спечелил. ЕО
 Без **труд** и пот няма добър живот. ЕО
 Нищо нема по-благослоено од **работа** и нищо нема по-колнато от мърза. БНТ
 Нищо няма по-благословено от **работата** и по-прокълнато от мързела. М.Сем.
Работата хвали човека. Ст.Ст.
 Като те карам да **работиш**, карам те да живееш човешки. ЕО
 Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаят, ако ли си търтей да го ядеш, върви къде щеш. Слав.
 Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаят, ако ли си търтей да го ядеш, върви където щеш. ГК
Трудът печели. Н.Гер.5
 Без **мъка** няма сполука. ЕО
 Няма добро без **пот**. Н.Гер.3
Занаят не тегли глад. ГК
 Суха пола риба не еде, а **мокра**. Слав.
 Суха пола риба не яде, а **мокра**. ГК
Сухи гащи риба не ядат. Слав.
Мокрите гащи ядат риба, а сухите ядат пиперки. ГК
 Без **мокри** гащи раци се не хващат. ГК
Работи и спестявай. Слав.
Работи и не проси. Слав.
Работи да едеш и скрий да имаш. Слав.
Работи и си почивай. – 1) Непрестанно работи, 2) Пороботвай и си почивай. Слав.
 Искаш ли голяма лъжица, вземи и голяма **лопата**. ГК
 Без **труд** почивката не е сладка. ГК
Работата пари трупа, а мързелът и пиянството пари топят. ЕО
Трудът всичко надвива (пробива). Н.Гер.5
 И да бягаш, на пътя **ори**, сей. ГК
Трудът над всичко надвива, или всичко пробива. Слав.
Работи стопански, да ся поминуваш господарски. Н.Гер.5
 Стори нощта ден, за да **спечелиш**. Ст.Ст.

Който иска на старост да почива, на младини трябва да се **труди**.
Н.Гер.5

Който иска на старост да почива, на младост трябва да се **труди**.
Н.Гер.5

Сиромашията ся бои да влезе у жена **работница**. Н.Гер.5

Сиромашията се бои да влезе у **работлива** жена. ГК

На **работника** господ помага. Слав.

Сам **работи**, та ся храни. Н.Гер.5

Без **изет** не ся яде мед. Н.Гер.2¹⁴⁰

Без **захмет** не са яде мед. Слав.¹⁴¹;

Без **захмет** не се яде мед. ГК

Ако не разбиеш калта, не стават **кирпичи**. ГК

Харно **работи**, харно яди. Ст.Ст.

Работата на ум учи. Слав.

С **труд** и постоянство всичко се постига. М.Сем.

Ударно говедо гладно не остава. Н.Гер.5¹⁴²

Добрият **кон** сам си артардисва зобта. – Тур. Слав.

Добрият **кон** сам си изкарва зобта. ГК

Ударна мома праздна не седи. Н.Гер.5

Не хвали ми хубавица, а хвали ми **работница**. Слав.

Кой лежи, той тъжи; кой **оре**, той добре. ГК

Иглата блести от **шиене**, умът свети от мислене. ЕО

Иглица кметица, хурчица болярчица, а я кучка не знайла. – От приказка. Слав.

Иглица – кметица, хурчица – болярчица. Ст.Ст. – С усърден, скромнен, тих и постоянен труд човек се издига и налага в обществото. – Р.П.

Колко мъки вижда **хурката**, дор напълни вретеното. ГК

Работи като че ще живееш сто години, мисли са (или харчи, или живеи) като че ще умреш утре. Слав.

Работи, като че ще живееш сто години, мисли си, като че ще умреш утре. БНТ

Работи като че ще живееш сто години. Ст.Ст.

Работи така, като че ли ще живееш сто години, а живеи така, като че ли ще умреш утре. ГК

Деня трябва да го **купим**, че да го живеем. ГК

Работни деца бащино име въздигат, мързеливите цял род затриват.
ЕО

Трудът е най-голямото богатство. М.Сем.

Сутрешната **работа** не оставяй за вечер. Н.Гер.4

¹⁴⁰ Изет: труд, мъка. – Н.Гер.2

¹⁴¹ Захмет, *араб.*: труд, мъка, затруднение, безпокойство. – Слав., с. 562.

¹⁴² Ударен: който заляга да работи, прилежен. – Н.Гер.5

Каквото захващаш, мъчи се да го **изкараш**. Слав.
 Ако е **работен**, че биде и имотен. Н.Гер.5
 Който не **работи**, не бива да яде. Слав.
 Ако не си имотен, бъди баре **работен**. Слав.
Работната снаха по-драга от своя мома. Слав.
Работна снаха по-драга от своя мома. Ст.Ст.
 Лозето не че четене, а сака **копане**. Н.Гер.5
 Лозье не ще молитва, ами **мотика**. Слав.
 Лозето не ще молитва, а **мотика**. ГК
 Лозье нече дяда попа, иска **чича Пота**. ГК
 Лозе нече дядо поп, иска **чичо пота**. Арн.
 Лозе нече дяда попа, иска **чичо пота**. ГК
Работи без плата, че не ходи без работа. Слав.
Работи без плата, че не стой без работа. Ст.Ст.
 Празен **ходи**, празен не седи. Слав.
 Залудо **работи**, залудо не стой. БНТ
 Залудо **шетай**, залудо не стой. БНТ
 Гора и вода да стои, ние да не **стоим**. БНТ
 Дърво и камък да седи, ти да не **седиш**. ГК

4. Честността, достойнството, чистата съвест (+) – 75

Следващата водеща култура в българската паремийна система е „честността, достойнството, чистата съвест (+)”. Представена е в 75 пословици, които възхваляват чистия и праведен човек. Както и в предните групи, и тук има текстове, които са двукултуремни: намираме ги също в културемната група с наименование „хубавото, стойностното, качественото (+)”.

* * *

Богатина до пладнина, **личбина** до вечнина. Н.Гер.1¹⁴³
Челото ми открито, лицето ми чисто. Слав.
 Ясно **небе** от гръмеж не ся бои. Н.Гер.5
 Ясно **небе** от гръм са не бои. Слав.
 Чисто **небе** от гръм се не бои. Слав.
Златото ръжда не хваща. Н.Гер.5
Златото го ръжда не хваща. Слав.
Ръждата о златото се не хваща. Слав.
Ръждата се не хваща о чисто злато. Слав.
 Чисто **сребро** ръжда не хваща. Н.Гер.5

¹⁴³ Личбина, с. ж.: личба, личота [личёта], личотия [личёти а], личност [личность], гиздосия [гыздосия], хубост [лѣпота], хубост; красота, миловидность. – Н.Гер.3; хубост, бележитост – Ст.Ст., с. 435.

Чисто **сребро** от ръжда са не бои. Слав.
 Чисто **сребро** (чисто злато) ръжда го не хваща. Слав.
 Златото ръжда не лови. ЕО
 Златото у кал да падне, пак е злато. ЕО
 Чисто **сребро** от ръжда се не бои. Ст.Ст.
 Слънцето грее и в кала, ама не са окалва. Слав.
 Слънцето грее и в калта, ама не се окалва. Арн.
 Честта е по-скъпа от парити. Н.Гер.5¹⁴⁴
 Честта е по-скъпа от парата. БНТ
 Честта чест носи. Н.Гер.5
 Рядка е **честта**, затова е скъпа. ГК
 Блазе тому, кому **чест** помага. Слав.
 Правий и Богу е драг. Н.Гер.4
 Правий ся смее, кривий ся крие. Н.Гер.4
 Праведен човек – праведен живот. Н.Гер.4¹⁴⁵
 Чисто сърце излиза на лице. Н.Гер.5
 Правият се не бои. ГК
 Всякий човек не може да бъде големец и богат, а всякий може да е **честен** и праводетен. Н.Гер.4¹⁴⁶
 Ако човек не може да бъде хубавец и богат, както иска, то може да бъде добър и **честен**. Н.Гер.5
 Ако не можит чоек да бидет личен и богат, да заумен и **честен** можит. БНТ
 Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както ище, може да бъде добър и **почтен** както трябва. Слав.
 Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както иска, може да бъде добър и **почтен** както трябва. Арн.
 Ако не можеш да си богат, кой ти бърка да си **прав**? ГК
 У всекига има **съвест**, ала блазе томува, комуто е чиста. ГК
 Плащането за добро с добро е борч на сякиго, ама за злото плаща с добро сал **честният** челяк. Слав.
 Плащането за добро с добро е борч на всекиго, ама за злото плаща с добро само **честният** човек. Ст.Ст.
 Ти стой както **трябва**, че нека ти думат каквото не трябва. Слав.
 Ти стой както **трябва**, пък нека ти думат каквото не трябва. Ст.Ст.
 Когато ти е сърцето **чисто**, не бой се от нищо. Слав.
 Като ти е сърцето **чисто**, не бой се от нищо. Ст.Ст.
 На **чисто** лице малко вода иска (тряба). Слав. – Невинният няма нужда от оправдания. Р.П.

¹⁴⁴ Чест: (1) добър случай, благополучие, щастие, благотба: добра чест, зла чест – злополучие, насчастье, рус.; (2) добродушие, добросъвестност, правда, правина: направи го с чест, по чест; (3) почет, почитание, почтение, тачене: чиня, сторвам, правя, давам някому чест. – Н.Гер.5

¹⁴⁵ Праведный, *пр.*: който живее свят, непорочен живот, отива по Божиите заповеди. – Н.Гер.4

¹⁴⁶ Праводетен, *пр.*: праведний [праведны й], безгрешный [безгрешны й]. – Н.Гер.4

Гладно стой, че не се учи да просиш! ГК
По-добре да думат зле за тебе, а ти да си добре, а не да думат добре, а ти да си лошав. Бер.
 Ако искаш да си начело, пази си **лицето** бяло. ЕО.
 Почитат ли та у къщи, **почтен** си дето идеш. Слав.
 Почитат ли те въщи, **почтен** си дето идеш. Ст.Ст.
 Когато тя **почита** къщата ти, почитат тя и комшиити ти; като тя почитат комшиити, почита тя и целия свят. Н.Гер.4
 Който **почита** другия, сам себе си почита. Ст.Ст.
 Над къщата слама, ама в къщата **слава**. БНП
 Нека ми е крив оджакът, щом димът ми излиза **направо**. ГК
 Не те гледат какво ядеш, а каква **чест** имаш. БНП
 За една **чест** живее човек. ГК
 Човек за една **чест** живее. БНТ
 Човек за едната **чест** живее. Ст.Ст.
 Глава да падне, **име** да не падне. БНТ
 По-добре е да изгубиш живота си, а не доброто си **име**. Слав.
 Както живееш, така ще се и **прочуеш**. ГК
 Когато съдникът съди по **правина**, и Господ ся радва. Н.Гер.1
 Който оправдава несправедните, онеправдава **справедните**. Бер.
 Окото ти да излезе, зла **дума** да не ти излиза. БНП
 По-добре е да ми извадят окото, че да не ми извадят лошо **име**. Слав.
 За един час само, ама живеи **човешки**. ЕО.
 По-добре **честно** да умреш, а не безчестно да живееш. Н.Гер.5
 По-добре е **честно** да умреш, а не безчестно да живееш. БНП
 По-добре умри **прав**, отколкото да живееш на колене. Ст.Ст.
По-добре челяк да проси, а не да краде. Слав.
 По-добре **честно** сиромашество, а не безчестно богатство. Н.Гер.5
 По-добре **честен** сурмашлък, а не безчестен зингинлик. Слав.¹⁴⁷
 По-добре **честна** сиромашия, а не безчестно богатство. ГК
 По-добре с **почтения** в сурмашия, а не безпочтенство със имот. Слав.
 По-добре с **почтения** в сиромашия, а не безпочтенство с имот. Слав.
 Кой що работи **честно**, ке живее по-лесно. БНТ
 Който работи **честно**, (ще) живее по-лесно. ГК
 Когато крадат, не кради; когато ловят **крадците**, не бой се. ГК
 Ако искаш да си на **почит**, почитай и ти знайни и незнайни. ЕО
Речи не ща, че не реквай лъжа. Слав.
Речи – не ща, че не реквай лъжа! Ст.Ст.
 Казвай **правото** пред всекиго и не се бой от никого. Ст.Ст.
 Върви си по **пътя** – и не бой се! Ст.Ст.

¹⁴⁷ Зенгин, зенгинлик, *тур.*: богат, състоятелен, имотен; богатство. – Слав., с. 562.

5 (1). Доброто, добрината, добрият човек (+) – 66

На следващата, пета позиция е културемата „доброто, добрината, добрият човек (+)”. Представена е в 66 текста, някои от които влизат в състава на други културемни групи, като „Господ Бог (+)”, „честността (+)”, „истинските стойности (+)”, „реципрочността (+)” и др. Първите няколко пословици представят квинтесенцията на християнския религиозен праксис, други възхваляват чистото и безкористно вършене на добро заради самото добро, а трети препоръчват дружбата с добрия човек и доброволното подчиняване на волята му. Пословиците за добрата жена и за добрата реч са в други културемни групи, които са отделни от тази.

* * *

Каквото искаш да ти **правят** другите, таквоз прави и ти тям. БНТ
Щото не щеш да ти **струват** другите нито ти да го струваш на другите. Бер.

Кое то не искаш да ти **правят** другите, не го прави и ти тям. Слав.

Не **прави** другиму това, което не искаш на себе си. ГК

Не отдавай **зло** за зло. Бер.

Направи **добро** и на душманина! Ст.Ст.

Плащането за **добро** с добро е борч на всякого, ама за злото плаща с добро сал честният челяк. Слав.

Плащането за **добро** с добро е борч на всекиго, ама за злото плаща с добро само честният човек. Ст.Ст.

Бой ся от Бога, прави **добро**, па нехай от никого. Н.Гер.4

Стори **добро**, не кай ся; стори зло, надей ся. Н.Гер.5

Стори **добро**, не се кай, стори зло и се надай. Арн.

Направи **добро**, не кай се, направи зло, не бой се. БНТ

Доброто с добро са заплаща. Слав.

Добро с добро ся заплаща. Н.Гер.1

Струвай **добро**, да намериш добро. Слав.

Барай **доброто** и по земи, и по небо. Н.Гер.1¹⁴⁸

Търси **доброто**, защото то не идва самò. БНТ.

Онзи ми е брат, който ми е на **доброто** рад. Слав.

Преклони се на **доброто**, па загърби злото. ЕО

По-добре да думат зле за тебе, а ти да си **добре**, а не да думат добре, а ти да си лошав. Бер.

Добрината крепи света. ЕО

Паякът от цветето бере яд, а **пчелата** бере мед. Арн.

Медена пита и еничарина подслажда. Слав.

¹⁴⁸ Барам: търся [търсѣ], дира [дырѣ], тража [тражѣ] – Н.Гер.1; барай: търси, дирѣ.

С **добро** зимаши и хапката на челяка от устата. Слав.
 С **добро** вземаши и хапката от устата на човека. Ст.Ст.
 С **добро** и очите на човека можеш да извадиш. Ст.Ст.
 Де отхождаш, **добро?** – При друго добро. Н.Гер.1
 Де отходяш **добро?** – Въз друго добро. Слав.
Добър човек вред са на храня. Бер¹⁴⁹.
Добър человек вред са нахраня. Н.Гер.5
Доброто винаги си е добро. Слав.
Доброто само са хвали. Слав.
Доброто дело само се хвали. Л.А.
 Ако човек не може да бъде хубавец и богат, както иска, то може да
 бъде **добър** и честен. Н.Гер.5
 Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както ище, може да
 бъде **добър** и почтен както трябва. Н.Гер.5
 Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както иска, може да
 бъде **добър** и почтен както трябва. Арн.
Добрината да е добра, а не глупавината. ЕО.
Доброто куче стадо чува. Слав.
Добрият кон сам се хвали. Слав.
Добрият кон и със съдраният чул са продава. Слав.
Добрият кон и под съдраният чул са познава. Слав.
Добрият кон и под съдран чул са познава. БНТ
Добрият кон самси си артардисва зобта. Слав.
Добрият кон сам си изкарва зобта. ГК
Добрият вол в селото си намерва цената. Слав.
Добрият вол (кон) от селото навън не излязва. Слав.
Добрият ден от зори заличава. Слав.
Добрият ден са познава от сутринта. Слав.
 Който е **добър** и под стари дрехи се познава. ЕО
Добрият човек все добрини прави, но никому не се хвали. ГК
 За **разбойника** и гората е тясна, за **добрия** човек и иглени уши са
 широки. ЕО
Добрият човек лошо не търпи. БНП
 Обичам с **добрия** да плача, а не с лудите да скачам. Слав.
 Обичам с **добрия** да плача, а не с лошия да скачам. Слав.
 Обичам на **добрия** да служа, а не на злия да заповядвам. Слав.
 По-добре да служиш на **добри** хора, а не да заповядваш на лоши.
 Слав.
 По-добре на **добрия** да служиш, а не на нифелития да заповядваш.
 Слав.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Добър [добър]; на храня [на храня]. – Бер., с. 44.

¹⁵⁰ Нефелит, нихвелит, нефеля, нехеля, *прил. нар.*: болнав, негоден, неподходящ за известна работа. – Слав., с. 566.

По-добре да служиш на **добър** господар, отколкото да бъдеш сам господар. Слав.

Обичам на **добрия** да служа, а не на лошия да заповядвам. ЕО

Предпочитам да служа на **добрия**, отколкото да заповядвам на злия.
ГК

Стори **добро**, па го върли в морето. Н.Гер.5

Направи **добро**, па го върли в морето. Н.Гер.1

Направи **добро**, па го хвърли в морето (на боклука). ЕО

Направи **добро**, че го хвърли на пътя. Ст.Ст.

Добро направи, че на път го остави, или в морето го фърли. Слав.

Добро направи, че в морето го хвърли. Ст.Ст.

Стори **добро**, хвърли го в морето; ако хората го не познават, рибите ще го познаят. Слав.

Стори **добро**, хвърли го в водата; света ако не знае, рибата ще узнае.
Слав.

Стори **добро**, фърли го в морето; ако рибите не го ядат, то Господ барим ще го види. Н.Гер.

5 (2). Хубавото, стойностното, качественото (+) – 66

На същата позиция е положителната култураема „хубавото, стойностното, качественото (+)”. Конкретните ѝ съдържателни измерения се рязгръщат в **66** текста, някои от които влизат в състава на културемните групи „честността, достойнството, чистата съвест (+)” (т. 4), „доброто, добрината, добрият човек (+)” (т. 5) и „учението знанието, умът, мъдростта (+)” (т. 2).

* * *

По-добре малко, та **хубаво**, нежели много, та как да е. Н.Гер.5

По-добре малко, че **хубаво**, а не много, че как да е. Н.Гер.3

Скъпо вземи, скъпо дай. Ст.Ст.

Ганосаното е лъскаво, ала здравото е **хубаво**. Н.Гер.1¹⁵¹

Когато правиш нещо, прави го каквото да **дейдише**. Н.Гер.1¹⁵². –
Когато човек прави нещо, трябва да го прави качествено, хубаво, както трябва. – Р.П.

Чисто **сребро** ръжда не хваща. Н.Гер.5

Чисто **сребро** от ръжда са не бои. Слав.

Чисто **сребро** (чисто **злато**) ръжда го не хваща. Слав.

Старо **злато** ръжда не лови. ГК

Златото ръжда не хваща. Н.Гер.5

Златото го ръжда не хваща. Слав.

¹⁵¹ Ганосано: калайдисано. – Н.Гер.1

¹⁵² Да дейдише: да хване място, да не е напусто. – Н.Гер.1

Ръждата о златото се не хваща. Слав.
Ръждата се не хваща о чистото злато. Слав.
Златото ръжда не лови. ЕО
Златото го ръжда не яде. ЕО
Златото и у кал да падне, пак е злато. ЕО
Чистият пясък кал не става. ГК
 Малко е **бисерово** зърно, а се носи на господска шия. Слав.
Бисера е малко зрънце, ала има голяма почет. Слав.
Бисерът е малко зрънце, ала има голяма почит. Арн.
Бисер и сред пясъка се познава. ЕО
Камъкът на мястото си е тежък. Н.Гер.2
 Делан **камък** на път се не оставя. ЕО
 Дялан **камък** на пътя не остава. ГК
Слънцето грее и в кала ама не са окалва. Слав.
Слънцето грее и в калта, ама не се окалва. Арн.
Пчелата ходи и в калта, ама мед бере. Слав.
 Паяка по цветето бере яд, а **пчелата** мед бере. Слав.
 Паякът по цветето бере яд, а **пчелата** мед бере. Ст.Ст.
 И **пчелите** тичат на хубавия мед. Н.Гер.5
 И **пчелата** на хубавий мед тича. Н.Гер.2
Пиперя мъничък, ама пред господари излязва. ГК
 На **хубавий** овен окачат звънец. Н.Гер.3
Хубавото всякому е мило. Н.Гер.5
Хубавото на сякого е мило. Слав.
Хубавото е това, което ти е драго да го гледаш. Слав.
 Секи обича **хубавото**. Слав.
 Не гледай **юзето**, а что е в юзето. Н.Гер.5¹⁵³
Хубавата булка и под вето було е хубава. Слав.
Добрата булка и под вето було са познава. Слав.
Добрата булка и под ветия сукман е добра. Слав.
Хубавия кон и под съдран чул са продава. Слав.
Добър кон и от яслата ся продава. Н.Гер.1
Хубав кон и на яслите са продава. Слав.
Хубав кон и на яслите се продава. ГК
Убавио кон и под лош покровец се познава. БНТ
Добрият кон и със съдраният чул са продава. Слав.¹⁵⁴
Добрият кон в селото си намерва цената. Слав.
Добрият кон и под съдраният чул са познава. Слав.
Добър кон и под съдран чул личи. Н.Гер.5
Добър кон и под съдран чул се познава. БНТ
Хубавият кон и под съдран чул личи. Л.А.

¹⁵³ Юзето, умалително от юз: (1) ¼ от ока, сто драма; (2) чашка. – Н.Гер.5

¹⁵⁴ Чул, с., м., тур.: постилка, покривка, черга от козина. – Н.Гер.5

Добрият кон сам са хвали. Слав.
Добрият кон сам си зобта прибавя. Слав.
Добрата стока лесно купец намира. Слав.
Добрата стока сама ся хвали. Н.Гер.5
 Сама **стока** сбири. Слав. – Стоката сама говори за качествата си. Р.П.
 На **доброто** вино и оцетът му е добър. Слав.
Доброто ся само хвали. Н.Гер.5
Доброто само ся хвали. Н.Гер.1
Доброто само са хвали. Слав.
Доброто винаги си е добро. Слав.
 Едно да е, **врядно** да е. Н.Гер.1. – За дете. Р.П.
Еднаж, та у век. Н.Гер.2
 Едно, ама **добро**. Слав.
 Едничка, ама **добричка**. Слав.
Веднъж, ама като мъж. Слав.
 Открадни, ала **рожко** да излезе. Н.Гер.5¹⁵⁵

6. Реципрочността (+) – 64

Реципрочността (съответствието) е древен закон за поддържане на равновесието в живота. Залегнал е и в българската фолклорна култура. На паремийно равнище се съхранява в текстове, които препоръчват човек да се държи към другите така, както те заслужават. Културемата „реципрочността (+)“ е с индекс **64** в ранг-списъка на положителните културеми.

* * *

Доброто с добро ся заплаща. Н.Гер.1
Доброто с добро са заплаща. Слав.
Хвали, което е за хвалене, куди, което е за кудене. Н.Гер.5¹⁵⁶
 На заем **брашно** тъпкано се връща. Ст.Ст.
Око за око, зъб за зъб. – Библейска. Слав.
 Ако мя гледаш с едното **око**, ще тя гледам и с двете. Н.Гер.3
Погледни ма с едното, да та погледна и с двете. Слав.
 Ако ме гледаш с две **очи**, аз тебе – с четири; а пък ако ти мене – с едно, аз тебе – ни с едно. Ст.Ст.
Както ти си към бога, тъй и господ към теб. Слав.
Лошето се с лоше изпъжда. Слав.
 С техните **камъни** по техните глави. Н.Гер.1
 С техните **камъни**, техните глави да биеш. Слав.
 На бодлива **круша** як прът. Н.Гер.1

¹⁵⁵ Рожко: майсторски, юнашки. – Н.Гер.5

¹⁵⁶ Кудя: коря, укорявам, хуля. – Н.Гер.2

На зла **круша** зъл прът. Н.Гер.2
 За зла **круша** – зъл прът. ГК
 На зло **куче** – зъл прът. Ст.Ст.
 На зла **брада** – зъл брич. Ст.Ст.
 На здраво **дърво**, здрав клин. ЕО
 На кораво **дърво**, железен клин. ЕО
 На кораво **дърво** корав и клин забий. ГК
Клин клина избива. Слав.
Клин клин избива. Арн.
 Зъл **трън**, зла копачка. Н.Гер.5
 Копай, мотичке, **според** платата. Слав.
Според работата и заплатата. Н.Гер.5
Почитай всякого, както му прилича. Бер.
Мяра за мяра. Л.А.
Каквато си чаша на брата си налял, такваз ще се падне и на твоя
 дял.ГК
Както питаш, тъй ти и отговарят. Слав.
 На по-добри **гости**, по-голяма чест. Слав.
Както хокнало, така се и обадило. Слав.
Както живееш, така ще са и прочуеш. Слав.
Както живееш, така ще се и прочуеш. ГК
Каквато му главата, такава му и славата. ГК
Каквато му главата, таквази му и славата. ГК
Какъвто Сава, такава му и слава. Слав.
Както храниш кучето, тъй ти варди стадото. Слав.
Както храниш кучето, тъй ти пази къщата. Слав.
Както храниш кучето, тъй ще ти пази къщата. Арн.
Какъвто е волът, такъв е и остенът. Слав.
Какъвто волът, такъв и остенът. ГК
Според мечката и тоягата. ГК
Според главата и бръсначето. Слав.
Според главата и бричо. Слав.
Според главу и брич. Слав.
Според главата – и бръсначът. ГК
Спроти юнака и коня. ГК
Каквато главата, такава и шапката. ГК
Наспоред човека и чашата. Слав.
Според челяка и кафето му. Слав.
Според човека и кафето. Арн.
Наспоред човека – и кафето. ГК
Наспоред човека и кафе му варят.Слав.
Какъвто госта, такава и чорбата. Слав.
Какъвто госта, такъв и млина (чорбата). Слав.

Какъвто гостът, такъв и млинът. Арн.
Каквато тиквата, такава и молитвата. Слав
Според светеца – и празникът. Слав.
Какъвто светеца, такъв и венеца. Слав.
Какъвто светецът, такъв и венецът. Арн.
Какъвто светецът, такъв и тъмянът. Слав.
Според светецът и тамянът. Слав.
Според светеца и тавияна. Слав.
Според светеца и тамяна. ГК
Според светеца и тропарът. Ст.Ст.
Според попа и прихода. Слав.
Според страницата и плесницата. Слав.
Според челяка и китката. Слав.

7. Правдата, истината (+) – 59

Типична древна българска черта е силната и предана любов към правдата и истината. Културемата с това наименование е намерила словесен израз в голяма група български пословици, някои от които влизат в състава на други, сродни културемни групи, като „доброто, добрината, добрият човек (+)”, „Господ Бог (+)”, „честността (+)”, „истинските стойности (+)”, „реципрочността (+)” и др. Пословиците за правдата и истината наброяват общо **59** и са на седмо място в ранг-списъка.

* * *

Правдата е вечна. Слав.
С правината се стига накрай света. БНТ
 С лъжа се стига донякъде, с **истината** докрай! Ст.Ст.
Правдата планини премества. ГК
Истината море преплува. ГК
 Удави **правдата**, тя пак ще изплува. Ст.Ст.
Правдата надвива на кривдата. Н.Гер.2
Правината надмогва кривината. Ст.Ст.
 За **правото** мри, за кривото удри. Н.Гер.4
Правото е като стрела. ГК
Правото никому не тежи. Н.Гер.4
Правия и богу е драг. Слав.
Правият и Богу е драг. Арн.
 Що е **право**, и Богу е драго. Арн.
Правият са не бои. Слав.
Правий ся смее, кривий ся крие. Н.Гер.4
Правдата се гази, а не се прекъсва. ГК
Правината се тъпче, ама не се къса. Ст.Ст.

Правината е тънка като паяжина, ама пак не се къса. Ст.Ст.
Правдата е като паяжина, тънка, ама пак не се къса. ГК
Правината изтънява, но не се къса. ГК
Истината отънява, ама не се скъсва. ЕО
Правината се тънчи, ама се не кинит. Арн.
Правдата изтънява, но не се къса. ГК
 Лъжата е дебела, ама и кратка, **правицата** е тънка, ама и дълга. Арн.
 Лъжата е дебела, а къса, **истината** е тънка, а дълга. ГК
Правдата си е всякога правда. Н.Гер.4
Правдата е сякога правда. Слав.
Правдата е всякога правда. БНТ
Земята скришно не държи. ГК
 На **земята** скрити работи няма. Л.А.
Истината излиза на мегдана. Влах.
 Когато съдникът съди по **правина**, и Господ ся радва. Н.Гер.5¹⁵⁷
 Не слушай едного, пак да **съдиш** двама. Н.Гер.5
Правото иска да го разправят, кривото само върви. Н.Гер.4
Правдата и кривдата се мразят. ГК
 Криво да седим, **право** да съдим. Н.Гер.2
 Криво седи, **право** съди! ГК
 Парата върти света, а **правдата** небето. Слав.
 Ако **правдата** не помогне, кривдата – никога. ГК
 Царска **правда** вред грее. Н.Гер.5
 Що е **право**, то е богу драго. Слав.
 Що е **право**, то е и Богу драго. Ст.Ст.
 Върви из **правия** път, не търси кривият, че ще сбъркаш. Слав.
 Отсечи кривото и го хвърли, та **правото** да остане. Ст.Ст.
 Ако не може с **правда**, опитай са с брадва. Слав.
 Ако не може с **правда**, опитай с брадва. Ст.Ст.
 Приказвай **право**, седи дет ти й драго. Слав.
Правото никому не тежи. ГК
 Кажи си **право** пред всеки и не бой се от никого. ГК
 Ще накажеш, кой казва **истината**, но не можеш да накажеш истината. ЕО
 По-напред избирай **думата**, че тогаз я казвай! Ст.Ст. – В тази и останалите пословици в групата става дума за говоренето на истината или лъжата. – Р.П.
 По-добре да са подхлъзнеш с крак, а не със **язык**. Слав.
 По-добре да се подхлъзнеш с крак, а не с **език**. Ст.Ст.
 С крак са хлъзани, че с **език** недей. Слав.
 С крак се хлъзани, че с **език** недей. Арн.

¹⁵⁷ Прави́на: правда, правдина, правица, справедливост. – Н.Гер.4

Речи не ща, че не реквай лъжа. Слав.
Речи – не ща, че не реквай лъжа! Ст.Ст.
Казвай **правото** пред всекиго и не се бой от никого. Ст.Ст.
Върви си по **пътя** – и не бой се! Ст.Ст.

8. Имането, богатството, парите (+) – 56

Положителната културама „имането, богатството, парите (+)” е на следващата позиция и е с индекс **56**. Паремииите носители на тази културама не прославят богатството и не издигат печеленето на пари в добродетел, но ги описват като път към сигурен и спокоен живот. Същевременно някои двусмислени пословици хиперболи, например „Ако си богат, всекиму си сват”, „Парата върти света, а правдата небето”, „Парити са по-мили от всичко” и „Парите баща, парите майка”, могат да се тълкуват като горчиви констатации за всемогъществото на богатството в нашия несъвършен свят.

* * *

Заможен мъж мъка не знае. Н.Гер.2
На **замогнатый** всичко ся може. Н.Гер.2
Имота краси живота. Слав.
Слънцето и **богатството** дори и слепеца осветляват. ГК
Дето **има**, там са стича. Слав.
От **много** глава не боли. Влах.
Де отиваш, малко? – При **много**. – Чакай и аз да дода, рекло малкото.
Слав.
От **имане** глава не боли. ЕО
От **много** глава не боли. ГК
Къща от имот са не съсипва. Слав.
Къща от имот се не съсипва.Влах.
Имане е по-хубаво от нямане. ГК
Много **стока** къща не съсипва. Слав.
От **имане** къща не се събаря. ЕО
Пълното **гърне** да ма развали, а не празното. ГК
Пълното **гърне** да ме развали, не празното. ГК
Много **стока** очи не вади. Слав.
Повече **стока** очи не вади. Влах.
Воденичка – сребърна **паричка**. Ст.С
По-добре слуга на **богатия**, а не син на сурмаха. Слав.
Докле имам две **овци**, всеки ми вика добър ден. ГК
Колкото **по-богати**, толкоз и по-драги. Слав.
Ако си **богат**, секиму си сват. Слав.

Ако си **богат**, всекому си сват. Арн.
 Ако си **богат**, всякому си сват. ГК
 Ако си **богат**, ти си по-стар брат. Слав.
 Ако имаш **пари**, всеки те иска за татко. ГК
 Докле има **овце**, сиромашия няма. ГК
 Ако има в **кошарата**, ще има и в попарата. Слав.
 Ако има в **хамбара**, ще има и в брашнара. ГК
 Ако има в **паницата**, ще има и в лъжицата. ГК
 Пълно да ти е **гърнето**, достовете са готови. Слав.
 Ври ли ти **гърнето**, имаш и приятели. ГК
 У когото е **питата**, у него е и ножът. ГК
Парата върти света, а правдата небето. Слав.
Парица – душица. Н.Гер.4
Парити са по-мили от всичко. Н.Гер.4
Парити са драги и в съдрана кесия. Н.Гер.4
Парити са не бранят и дважд да ги броиш. Н.Гер.4
Парити дават ум. Н.Гер.4
Парити и змията излъгват. Н.Гер.4
 От чума **парити** не мрат. Н.Гер.4
Парица боклучец, без нея ни в лучец. Н.Гер.4
 Да съм сиромаш, ала да си имам **парички**. Н.Гер.4
Парицата грош ражда. Н.Гер.4
 Сяка работа с **пари** са свършва. Слав.
Парите баща, парите майка. Слав.
Парица, силна царица. Слав.
 Имаш **пара**, имаш хара. Н.Гер.4¹⁵⁸
Златен ключ желязна врата отваря. – Парите всичко правят. Слав.
Парите вършат работа. Слав.
 Пазѝ бели **пари** за черни дни. Слав.
 Дето **сребротото**, там и доброто. Слав.
Парити силно звечат и далеч се чуват. Н.Гер.4
Парите силно звечат и далеч се чуват. Слав.
Парите силно звънят и далеч се чуват. ГК
Парите са от топа по-силни. ГК
Пари при пари отиват. ГК
Парите при пари отиват Л.А.
Парите на едни зимат ума, а други учат на ум. Слав.
Парите на едни вземат ума, а други учат на ум. Влах.

¹⁵⁸ Хара [харѝ] – добро („Имаш пара – имаш хара, нямаш пара – нямаш хара!“). От тук – харно = добре, добро, хубаво. Иван Танев Иванов, *РЕЧНИК НА СТАРИ И ДИАЛЕКТНИ ДУМИ С ПРЕДПОЛАГАЕМ БЪЛГАРСКИ ПРОИЗХОД*. <http://www.protobulgarians.com/Statii%20za%20prabaalgarite/Dialektni%20dumi%20-%2021%20may%202007/Dialektni%20dumi%20-%20U-F-H.htm> (6.09.2013г.).

9. Сговорът, задружността, съгласието(+) – 52

Културемата „сговорът, задружността, съгласието(+)” е също на предна позиция. Виждаме я в групата от 52 пословици по-долу.

* * *

Дето **съгласие**, там и Божие благословение. Н.Гер.5

Дето има **съгласие**, там и бог помага. Слав.

Цар с народ, силна **държава**. ЕО

Дето има **сговор**, там и коршум по вода плава; дето няма сговор, там и катуна потъва. Н.Гер.4

Дето има **съгласие**, там и коршумът по вода плава. Слав.

Дето има **съгласие**, там и куршумът по вода плава, дето няма съгласие, там и катуната потъва. ГК

Там, дека има **разбирателство**, и петлите снасят.ЕО

Дето си живеят **задружно**, там немочя на улази. Н.Гер.3¹⁵⁹

Дето си живеят **задружно**, тамо немочя не улази. Н.Гер.2

У **задружна** къща немочята не улазя. Н.Гер.2

В **задружна** къща немотия не влиза. ГК

Сговор къща не събаря. Н.Гер.5

Уговор къща не събаря. Слав.

Сговорното е най-умното. Н.Гер.5

Сговорното е най-разумното. ГК

Сговор къща държи. Ст.Ст.

Сол пипер да е, ноло **сговор** да е. Н.Гер.5¹⁶⁰

Сол пипер да е, нало **сговор** да е. Н.Гер.4

Сол пипер да е, най **сговор** да е. ГК

По-добре е леб и сол с **разбирателство** да ядеш, отколкото богатство с неразбирателство. ЕО

Ти речи: захар, аз ще река: мед, и ще се **спогодим**. ГК

Съ **сговор** и пелинът е мед. Н.Гер.4

Със **сговор** и пелинът е мед. ГК

Саде хляб и вода, та у къщи **сгода**. – Н.Гер.5¹⁶¹ – Само хляб и вода да е (да ядем), но да има сговор, съгласие. – Р.П.

За да има **сгода** в една къща, единият като гълчи, другият да мълчи. Ст.Ст.

У къщи **слога**, у мома прилика. Н.Гер.5¹⁶²

Сговорна дружина планина повдига. Ст.Ст.

¹⁵⁹ Немочя [немочя]: немотия.

¹⁶⁰ Ноло: ами, обаче, но. – Н.Гер.3

¹⁶¹ Сгода: сговор, съгласие. – Н.Гер.5

¹⁶² Слог: сговор, съгласие. – Н.Гер.4; прилика, от приличен, пр. (1) что прилича, что мяза; (2) что е по прилика, с приличие, както трябва; (3) благовоспитанный; (4) хубав, гиздав, левент. – Н.Гер.4.

Сговорна дружина планина събаря. ГК
Сговорни дружина от сеймени ся не бои. Н.Гер.5
Сговорна дружина от сеймени са не бои. Слав.¹⁶³
Сговорна дружина от сеймени се не бои. ГК
Верни дружина – и в петък благо ядат. Н.Гер.1
Верни дружина – яка твърдина. Н.Гер.1
Вярна дружина – яка твърдина. ГК
Верни дружина – здраво кале. Н.Гер.1
Вярна дружина – здраво кале. Н.Гер.2
Вярна дружина, вярно кале. Слав.
Вярна дружина – закон разбива. ЕО
Смирни (сложни) калугери и сряда (петък) блажно ядат (мърсят).
 Н.Гер.2
Сговорна дружина и в петък благо яде. Слав.
Сложни калугере среда и петък мърсат. Слав.
Сговорни калугери и в сряда месо ядат. Ст.Ст.
Пят пръсти и Богу надделяват. Н.Гер.1
Пят пръсте Богу надделяват. Н.Гер.4
Пет пръсти богу надделяват. Слав.
Пет пръста богу надделяват. ГК
Десят пръстѣ богу надделяват. Слав.
Два лешника на един орех надвиват. Н.Гер.3
Два лешника един орех счупват. Слав.
Два лешника на един орех надделяват (надвиват). Слав.
Две ръце и Богу ся възпротивят. Н.Гер.1
Една пръчка лесно се счупва, а повече – мъчно. Ст.Ст.

10. Постоянството (+) – 51

Друга българска ценност с висока семантична плътност е „постоянството (+)”. Пословиците в тази културемна група възхваляват усърдния, настойчив, търпелив и упорит труд като верен и сигурен път към постигане на значима цел. Част от тях влизат в състава на културемата „бавният, внимателен ход на работата (+)”. Общият им брой е **51**.

* * *

Тихата вода носи кладите. Н.Гер.5¹⁶⁴
Тихата вода по-дълбоко копае. Н.Гер.5
Тихата вода бряг рони. Н.Гер.5
Капката капе и на камък трап изкопава. Н.Гер.2
Капка капе, на камък трап изкопава. Н.Гер.5

¹⁶³ Сеймен, тур.: стражар, заптие. – Н.Гер.5

¹⁶⁴ Клада: труп от отсечено дърво; клади – трупи. – Ст.Ст., с. 423.

Капка на камъка трап изкопава. Слав
Капка камък копае. Слав.
Капка по капка камък пробива. ЕО
Капка по капка вир ся навиря. Н.Гер.3. – Капка по капка и вирът се
 напълва, от капките става вир. – Р.П.
 От **капката** вир ся пълни. Н.Гер.2
Капка по капка вир се набира. Слав.
 От **капката** вир са пълни. Слав.
 От **капките** вир се пълни. Влах.
 От **капките** бара става. Слав.
Капка по капка, вир става. Влах.
Капка по капка гьол става. Н.Гер.2
Капка по капка гьол стая. Слав.
Капка по капка става и локва. Слав.
Капка по капка – вир. Л.А.
Капка по капка вир става, левче по левче – язовир. ЕО
 Мякото **въже** прежуля твърдия камък. Н.Гер.2
 Мекото **въже** претрива якия камък. Слав.
 Мекото **въжъ** претрива якия камък. БНТ
Камък по камък става сарай. Слав.
Камък по камък – сарай. Влах.
Камък по камък – палат, зърно по зърно – погача. ЕО
 От **влакно** руно (станует). Слав.
 От **влакно** руно става. Влах.
 Който върви **полека**, той отива надалеч. Н.Гер.
 Който **наваля**, планина преваля. ЕО
Стъпка по стъпка планина ся преваля. Н.Гер.5
Полегина, полегина, планина са прехвърля. Слав.
Стъпка по стъпка планина са прехвърля. Слав.
Стъпка по стъпка планина се прехвърля. Арн.
 Лека **полека** планина се прехвърля. ГК
 Който ходи **полека**, висока планина изкачва. ГК
 Който върви **полека**, далеко отива. Влах.
По-тихо върви, по-далеч ще стигнеш. ЕО
 Който върви **полека**, той отива далеко. Л.А.
Мравката е малка, но планини пробива. Л.А.
Кроткият дъжд по-добре мокри. ГК¹⁶⁵
 С **търпение** сичко са достига. Слав.
 С **търпение** и труд всичко се постига. Л.А.
 С **търпение** сполучат, без търпение изгубят. Слав.
Търпението преобръща черничевото дърво на коприна. Слав.

¹⁶⁵ Пословицата е двукултуремна: влиза също в състава на културемната група „кроткият нрав (+)”, т. 31 (5).

От черничов лист свиленик става. – Как? – С работа и с **търпене**. Слав.

На **черница** от листъето копринен плат излява, ама иска да го чакаш. Слав.

С **търпение** от черничев лист свиленик става. Ст.Ст.

С **търпение** и умение от копривата коприна става. Ст.Ст.

И от **пиле** мляко се намира, кога човек да търси. Ст.Ст. – Може да постигнеш и невъзможното, когато постоянстваш и упорстваш. – Р.П.

Целта се постига не с бързане, а с **постоянство**. Ст.Ст.

11. Предпазливостта и благоразумието (+) – 47

Сред българските пословици има и такива, които ни съветват да сме внимателни, предпазливи и благоразумни в действията си и да се пазим от злонамерени и опасни хора. Пословиците с културема „предпазливостта и благоразумието (+)“ е представена в 47 текста.

* * *

Привардй са от злото, за да видиш доброто. Слав.

Варди се от злото, докато не е дошло. ГК

Когато **мечката** не ти гази ръжта, не я барай. ГК

Варди са от чилияка когото е господ белязал. Слав.

Пази са, да пази и господ. БНТ

Ако искаш да ти е **мирна** главата, не я туряй в торбата. – Не се излагай на опасност. Слав.

Човек доде се **пази** и бог го пази. Слав.

Човек дорде се **пази**, и бог го пази. ГК

Додето човек сам се **чува**, дотогава и бог го чува. ГК

Подир **хайдутин** не ходи. ГК

Крадците всякога не крадат, но ти всякога се пази. ГК

Карайся с **ключа** си, да ся не караш с комшия си. Н.Гер.2

Заклучи си вратата, за да ти е верен комшията. Ст.Ст.

Ако искаш да ти е **мирна** главата, недей гази тревата. ГК

Със **кучето** сват стани и тоягата не пущай. Слав.

И **кучето** направи другар, и тоягата не пущай. ГК

С **рогат** са не боди, с богат са не бори. Слав.

Ако ти са мили **рогата**, не се боди с агата. ГК

С **глуака** приказвай и камъка дръж. ГК

Не ти трябва от **мечка** ремик. Слав.

Не ти трябва от **мечка** ремък. ГК

Не ти трябва от мечье **ухо** лажичник. Слав.

С луди хоро не играй, **строшват** ти краката. Слав.

Не се лови в **щипката** ще те убоде. ГК

Дръж се за **дъб**, а не за шип! Ст.Ст.
 Ако не знаеш да **плуваш**, в дълбока река не влизай! Ст.Ст.
 Доде не изпиташ **брода**, не нагазвай водата. Ст.Ст.
 Видиш ли **мътна** вода, не я газй! Ст.Ст.
 С **гнило** въже в кладенец не влизай. Слав.
 На **дърво** без корен не се качвай. ГК
 С **куче** в чувал не влизай. ГК
 С гола ръка **змия** се не хваща. ГК
Змия и малечка се не милва. ГК
 Който има **лозе**, да си тури и пъдар. ГК
Страх лозе пази. Слав.
Прекриено мляко мачка не лочи. Н.Гер.4
Завитото (покритото) мляко коткити не лочат. Н.Гер.2
Покрито мляко котки го не лочат. Арн.
Покриено млеко не са шушти. Слав.
Покриено млеко мачка не го яде. Слав.
Покритото млеко мачки не го лижат. Слав.
Покритото мляко котки го не лочат. Слав.
Покриено млеко мачки го не локат. Слав.
Захлупено мляко котки не го ядат. Ст.Ст.
 Ако ти е **свидет**, да не го е видет. Ст.Ст. – Ако нещо ти е свидно,
 мило, не го показвай на другите, пази го да не го видят. Р.П.

12. Даването, щедростта, милостинята (+) – 44

Друга добродетел, проповядвана от българските паремии, е щедростта. Културемата „даването, щедростта, милостинята (+)“ обхваща **44** текста. В някои щедростта и милосърдието са представени като сигурен път към блажен живот след смъртта, други ни уверяват, че даването никога не може да накърни благополучието на даващия, в трети се казва, че то е път към сближаване с други хора, а първата двойка примери от изреждането свързват даването с властта и господството.

* * *

Господство с даване, юначество с удряне. Н.Гер.5
 Юнашество с удряне, господарство с **даване**. – Тур. Слав.
Върли зад себе си, да намериш пред себе си. Н.Гер.1 –Тълкуванието на тази и на следващите няколко пословици е, че когато човек дава щедро някому тук, в този живот, връща му се богато в следващия, вечния живот. – Р.П.
 Ако **дадеш** тука, ще намериш тамо. – На онзи свят, за милостинята. Слав.
Фърли зад тебе, да намериш пред тебе. Слав.

Ако **хвърлиш** зад себе си, ще намериш пред себе си. Ст.Ст.
 Ако **оставиш** зад себе си, ще намериш пред себе си. Арн.
 Ако **оставиш** след себе си, ще намериш пред себе си. Слав.
 Малка **милостиня** от много беди избавя. Н.Гер.3
 Що **дадеш** с ръката си, то ще са намери. Слав.
 Що **дадеш с ръката**, то ще се намери. ГК
 Що **дадеш** с ръката си, това ще намериш. ЕО
 Що **дадеш** със своя ръка, то ще иде със тебе. Слав.
 Что сам **дадеш с ръка**, то ще иде за тебе. Н.Гер.1
Фърли зад себе си, за да наидеш пред себе си. ЕО
 Който **дава** на сиромаси, той дава на себе си. Ст.Ст.
 Който **дава** на сиромах, дава на Бога. Ст.Ст.
 От **даденото** дадено пред Бога е видно. – Ако отделиш от това,
 което са ти дарили, и дариш другиму. Ст.Ст.
 Който **дава**, не осиромашава. Ст.Ст.
 Който **дава**, гладен не остава. Слав.
 Който **дава**, не обеднява. Л.А.
 Ако **дадеш** девет, ще вземеш десет. ЕО
 Ако **дадеш** кокошка, ще вземеш патка. Н.Гер.2
 Който **дава**, той добър. Слав.
 Който ми **дава хляб**, той ми е брат. Н.Гер.1
 Който ми **дава** хляб, той мени баща и брат. Слав.
 Която мени **кравай** на ръката, тя мени леля. Слав. – Която ми даде
 кравай, тя ми е леля, т.е. който ми дава, той ми става близък, роднина. –
 Р.П.
 Която нам по-голям **кравай**, тя нам леля. Л.А. (Ив. Вазов).
 Който дава **папо**, нему викам тато. Влах.
 Кога имаш – **давай**, кога нямашискай. Ст.Ст.
Двойно дава, който навреме дава. ГК
Дваж дава, който навреме дава. Влах.
 Който **дава** навреме, двойно дава. Влах.
 Искаш ли да ти се **дава**, давай и ти. ЕО
 Който малко **дава**, дава отдуша, който дава много, дава от имот.
 Слав.
 Когато **даваш**, давай от сърце, когато клеветиш, мисли за после. ЕО
 По-добре е да **даваш**, а не да искаш. Н.Гер.2
Даването е по-добро от вземането. Ст.Ст.
Даровете и лошата свекърва сдобряват. ГК
Дай му крушка да те слушка. ГК
 Блазе който **дава** и дваж блазе който зима; тежкò тому кой не зима,
 не дава. Слав.
 Блазе, който **дава**, тежкò, който взема. Ст.Ст.
 Ако искаш да вземаш, научи се да **даваш**. ГК

Благословена ръката, която **дава**, а проклета свидливата. Ст.Ст.

13. Мълчанието, съдържаността (+) – 40

Българските пословици препоръчват човек да се въздържа от говорене, повече да слуша и по-рядко да изказва мнение и взема страна в спор. Културемата „мълчанието, съдържаността (+)“ се проявява в **40** текста и е на тринадесето място по значимост.

* * *

Думаньето сребро, **мълчаньето** злато. Слав.
Вързан **език**, здрава глава. ЕО
Малко говори, много **слушай**. Н.Гер.3
Малко говори, а много **слушай**. Слав.
Много **слушай**, малко думай. Слав.
Повече **слушай**, а по-малко говори. Слав.
Бъди бръз да **слушаш**, а бавен да отговаряш. Слав.
Който мъдро **мълчи**, той по-добре говори. Слав.
Който мъдро **мълчи**, той умно говори. ГК
Който повече **мълчи**, по-хубава дума ще каже. ГК
От **мълчене** глава не боли. Слав.
Мълчано, безценно. Слав.
Не **казвай** кога не тя питат. Н.Гер.2
Да са живи предни **зъби**, че задържат. Н.Гер.4
По-добре е да **чуеш**, а не да речеш. Н.Гер.5
По-добре да **чуеш**, отколкото да речеш. Слав.
Искаш ли **думата** да ти се чува, малко говори. ЕО
Добро **мълчане** е по-добро от нехвелито гълчане. Н.Гер.3
Доброто **мълчание** е по-хубаво от неразбраното гълчание. ЕО
Щото **незнайш**, нити да хвалиш, нити да кориш. Бер.
Боле голям **залък** да лапнеш, нежели голяма дума да кажеш. Н.Гер.2
Голям **залък** лапни, голяма дума не казвай. Л.А.
По-напред избирай **думата**, тогаз я казвай. Слав.
Който си пастри **устата**, той си пастри душата. Н.Гер.4
Който си пази **устата**, той си пази душата. ГК
Два пъти **помисли**, еднъж просборувай. Н.Гер.4
Малко хитрувай, по-малко хортувай. Н.Гер.3
Малко хитрувай, много се моли. Слав.
Малко хортувай, по-много слушай, заради това имаш една уста и две уши. Бер.
Добре е да държиш **езика** си зад зъбите. ЕО
Устата си затваряй, очите си отваряй. Н.Гер.5
Вечер си затваряй **вратата**, а денем устата. ЕО.

Кога малко **думаш**, по-много чуваш. ГК
Мъдрият по-много хортува кога помолчава, а не безумният кога балнува. Бер.
Мъдрият по-много хортува кога помълчава, а не безумният кога бълнува. Н.Гер.2
 Който по-малко **говори**, по-малко греши. Ст.Ст.
 Който работи и **мълчи**, той повече работа свършва. ЕО
Мълчан пита изяда. Н.Гер.2.
Млъчането всичко надвива. Н.Гер.3
Мълчаньето на всичко надвива. Слав.

14. Търпеливото понасяне на мъки, трудности и страдания (+) – 33

Страданието, търпението и твърдото понасяне на мъки, беди и неволи е много ценно качество в българската култура. Утвърждава се в тридесет и три (33) пословици. Част от тях свързват стоическото понасяне на нещастията с наградата за бъдещ вечен живот, други виждат в търпението път към постигане на конкретна практическа цел или средство за самоусъвършенстване, а за трети усилието и изтърпяването на лошото е героизъм и юначество.

* * *

Теглилата на ум учат. Слав.
Теглилото, училилото. Слав.
Неволята ум дава на човека. ГК
Неволята учи на всичко. Л.А.
 Човек, що **тегли**, от него се учи. Л.А.
 Човек, докато не **пати**, не може да се научи. ЕО
 Догде не се **излъжеш**, не можеш се научи. ГК
Търпи злото, да не дойде по-лошото. Слав.
 Ела **зло**, че без тебе по-зло. ГК
 Докле няма **мъчило**, няма и добрило. Н.Гер.2
 Без **мъка** няма наука. Н.Гер.2
Търпи, душо, да ся спасиш. Н.Гер.5
 Който **трае** рай ще найде. Н.Гер.5
 С **търпение** сичко са достига. Слав.
 С **търпение** всичко се постига. ГК
 С **търпение** сполучат, без търпение изгубят. Слав.
Претърпен – спасен. Н.Гер.5
Стърпено – спасено. Н.Гер.5
Стърпено – безценно. Н.Гер.5
Тръпен, та спасен. Н.Гер.5
Кръпеж и тръпеж две села поминали. Н.Гер.5

Кърпеж и търпеж кожа държат. Арн.
 Каменно **сърце** имай беди да търпиш. ГК
 Доде не **потърпиш** на димът, не можеш да се радваш на огъня. Слав.
 Дор се не **надимиш**, не можеш са огря. Слав.
 Докато не **потърпиш** дима, не можеш да се радваш на огъня. ГК
 Догде не те **чукне** горния, не виждаш долния. ЕО
 Дорде не те **удари** горния праг на вратата, не виждаш долния. ЕО
 Ще му дойде умът, кога го **чукне** горният праг, та погледне долния.
 ЕО

Час **търпене**, година почивка. Н.Гер.5
 Час **търпи**, век живей. Н.Гер.5
 Ако можеш да **търпиш**, като бей ще си поминеш. ГК
 Не бодат вол, что влачи **мълком** хомота. Н.Гер.3
 Каменно **сърце** имай беди да **търпиш**. ГК
 Който **търпи**, той юнак. Слав.
 Не е юнак, който бие юнак е, който **търпи**. ГК

15. Спестовността (+) – 32

Типично българско качество с положителна стойност в кратките народни мъдрости е пестенето, икономисването, пестеливостта. Културемата „спестовността (+)“ се проявява в 32 пословици.

* * *

Една **пара** дважд вържи. Н.Гер.4
 Една **пара** два пъти връзвай. Слав.
 Една **пара** дважд я вържи. Слав.
 Една **пара** дважд връзвай. Н.Гер.2
Парата вържи в девет кърпи с десет възела. Ст.Ст.
 Пази дребните **пари**, за да видиш едрите. ЕО
 От ситни **парици** стават жълтици. Арн.
Парицата грош ражда. Н.Гер.4
Капка по капка вир става. ГК
 Работи да ядеш, **скрий** да имаш. ГК
Пестенето е по-добро от работенето. Н.Гер.4
Пестенето е по-добро от работянето. Слав.
Спастрянето е дважд печала. Н.Гер.5
Пастрянето е по-спорно от печелянето. Н.Гер.
 По-добре да **спистяваш** по малко, а не да печелиш по много. Слав.
 По-добре е да **спестяваш** по малко, а не да печелиш по много. Ст.Ст.
Спистяванието от печелянието е по-спорно. Слав.
Спастрянето е по-спорно от печеленето. ГК
Спастряй, доде имаш. Н.Гер.5

Докле имаш, дотогава **пести**. Н.Гер.2
 Който иска да **пести**, нека почне по-отрано. ГК
 Човек проболерява, ако **попистява**. Бер.
 Който **поспистява**, не осиромашава. Слав.
 Който **поспестява**, не осиромашава. Ст.Ст.
 Който **спестява**, не осиромашава. ГК
 Не хвърляй **коричката**, за да има в торбичката. ЕО
 Ако не спечелиш от работа, от зъбите **поспести**. Н.Гер.5. –
 Пословицата препоръчва по-скромно хранене. Р.П.
 Ако не спечелиш от устата си, от гърба си **спести**; Н.Гер.5. –
 Пословицата препоръчва да се правят по-малко разходи за облекло. Р.П.
Сбирай на младост, за да имаш на старини! Ст.Ст.
 За старини **потуряй** настрани! Ст.Ст.
 За да имаш на старини, от младост **туряй** настрани. ГК
 За стари години **туряй** настрани. ГК

16. Добрата жена (+) – 30

Културемата „добрата жена (+)” се разгръща в тридесет (30) текста¹⁶⁶.

* * *

Женица – света горица. Слав.
Женица е душица. Н.Гер.1
 Мъжът е в къщи глава, а **жената** душа. Слав.
 Мъж държи къщата, а **жената** я краси. Слав.
 Не хвали лична **жена**, а умна. Арн.
 Не хвали ми **хубост**, а ум. Слав.
 Добра **мома**, по-добра булка. Слав.
 Добрата **булка** и под вето було са познава. Слав.
 Добрата **булка** и под вехто було се познава. Ст.Ст.
 Добрата **булка** и с ветия сукман е добра. Слав.
 Добрата **булка** и с вехтия сукман е добра. Ст.Ст.
 Хубавата **жена** е угодна на очите, а умната – на сърцето. ГК
 Комуто е харна **жената**, не му трябва рай. Н.Гер.2
 У кого е добра **жена**, не му трябва рай. Слав.
 Комуто е харна **жената**, не трябва му рай. Слав.
 Комуто е харна **жената**, нему не трябва рай. Арн.
 Комуто е добра **жената**, не му трябва да ходи в черкова, а комуто е лоша, не му трябва да плаче на гробища. Н.Гер.1

¹⁶⁶ За сравнение на фолклорната култура „добрата жена (+)” с библейската култура „добродетелната жена (+)” вж. Р. Петрова, *Културемите в Книга на притчите ...*, с. 137–140. Приликите са поразителни.

Комуто е добра **жената**, не трябва да ходи на църква; комуто е лоша, не трябва да ходи на гробища. Н.Гер.2

Зла **жена** и от море по-зла, добра жена и от имане по-добра. Арн.

Добра **жена** – мъжу рай, лоша жена – мъжу ад. Н.Гер.2

Добра **жена**, добра сирмия на мъжа. Слав.¹⁶⁷

Добра **жена** и от иманье по-добра. Слав.

Добра **жена** пълни къщата, а лошата я изпразня. Слав.

Не хвали ми хубавица, а хвали ми **работница**. ГК

Добрата **жена** е като желязна кошуля. Н.Гер.2

Умната **жена** чини повече от алмаз. Н.Гер.2

Умната **жена** чини повече от елмаз. Арн.

Умната **жена** струва повече от елмаз. ГК

Жена, която е умна и разумна, не оставя мъжа си да страда. ГК

Честната **жена** и сред войска да влезе, пак честна ще излезе. ГК

17. Добрата реч (+) – 26

Не следващата позиция е културемата „добрата реч (+)”. Тя може да се разглежда като семантично продължение на културемата „мълчанието, съдържаността (+)” (т. 12). Проявява се в двадесет и шест **(26)** пословици и поговорки.

* * *

Език човека краси. БНТ

Една **каже**, за сто чини. Ст.Ст. – Една дума да каже, все едно е казал(а) сто. –Р.П.

Всяка **дума** – жълтица. Л.А.

Добра **дума** железни врата отваря. Слав.

Добрата **реч** железни врата пробива. Слав.

Добра **реч** железни врата пробива. Слав.

Блага **реч** железни врата отваря. Слав.

Блага **реч** чилик порти отваря. ЕО

Благата **реч** железни врата отваря. Н.Гер.5

Добрата **дума** планина пробива. ЕО

Добра **реч** пари не струва. Слав.

Добрата **дума** цена няма. Слав.

Добра **дума**, злат ключ. Слав.

Блага **реч**, златен ключ железни врата отваря. Н.Гер.1

Златен **ключ** всякаква врата отваря, блага дума всяко сърце разтваря.

ЕО

Сладки **думи** железни врата отварят. Слав.

¹⁶⁷ Сирмия, сермия, *пер.-тур.*: капитал. – Слав., с. 567.

Сладката **дума** отваря златната врата. Слав.
Сладък **език** е най-сладкото нещо. Слав.
Със сладки **приказки** душата се наслажда, а сърцето се наяжда.
Ст.Ст.
Българки са и хубави, и **сладкодумни**, и сладкопойни. Н.Гер.5
Като приказва, от **устата** му капе мед. Ст.Ст.
Яж люто, но говори **сладко**. Ст.Ст.
Люто да ядеш, ама **благо** да говориш. Ст.Ст.
Пелин да пие, ама **добро** да говори. Ст.Ст.
Който няма пари в кесията си, нека носи **мед** в устата си. Н.Гер.2
Отваряй си **устата** сал за добро. Слав.

18. Здравето (+) – 23

Здравето е друга традиционна българска ценност. Пословиците, които възхваляват здравето, са двадесет и три **(23)**.

* * *

От **здраве** по-хубаво нещо няма. Слав.
Здравето е най-голямото богатство на света. Н.Гер.2
Здравето е най-голямото богатство. Слав.
От **здравето** по-хубаво няма. ГК
Здравият е най-богат. Слав.
Здравето е най-голям имот. ЕО
Без **здраве** няма богатство. Н.Гер.
Богат е, който е **здрав**. Н.Гер.2
Здравият човек всичко може да направи. Н.Гер.2
Като е **здрав** човек, всичко постига. Ст.Ст.
Здрав **човек** гладен не умира. ГК
Здрав дух в здраво тяло. Влах.
На **здрав** човек всичко е сладко. Н.Гер.2
Докле е **здрав** човек, и водата му е сладка. Н.Гер.2
Когато е челяк **здрав** и водата му е сладка. Слав.
Доде е **здрав** човек и водата му е сладка. Ст.Ст.
Когато човек е **здрав**, и водата му е сладка. ГК
Здраве, живот и хубаво време никога не омръзват. Н.Гер.2
Здравье, живот и хубаво време никога не омръзват. Слав.
Хубаво време и **здравье** не дотягат. Слав.
Здрав живот и хубаво време никога не омръзват. ГК
Живот, **здраве** и добра мисъл кога има човек, не му трябва много стока. ГК
Ръжен хляб да ям, ама **здрав** да бъда. БНТ

19 (1). Умереността (+) – 21

Строгото, внимателно и разумно разпределение на ресурсите в домакинството е европейска класическа добродетел и същевременно стара и уважавана българска черта. Културемата с название „умереността (+)“ се проявява в (21) пословици и е на деветнадесета позиция.

* * *

Сяко нещо с **мярката** става. Слав.

Умному **мало** довлеет. Слав.— Умният е доволен от малко, задоволява се с малко. Р.П.

Да е **малко**, че да е сладко. Слав.

Малко, та сладко, много, та горчиво. Н.Гер.5

Гроздъето се зоби по зърно. Слав.

Парите обичат чет, а хлябът – **мяра**. Н.Гер.5

Малка **сметка** – дълъг живот. Н.Гер.5

Къси **сметки** – дълъг живот; дълги сметки – къс живот. Н.Гер.5

Мъничка **сметка**, дълъг живот. БНТ.

И в хамбаря да влезеш, с **мяра** да зимаш. Слав.

И в хамбаря с **мяра** се сипва. Слав.

И в хамбара с **мяра** се сипва. Ст.Ст.

По-малко яди, та си купи. Слав.

Който **недоял** си ляга, без дългове остава. ЕО

Кратка **вечеря**, дълъг живот. Н.Гер.1

Мала **вечеричка**, дълга живеячка. Н.Гер.1

Мала **вечеричка**, долга живеячка. БНТ

Малка **вечеричка**, дълга живеячка. Ст.Ст.

Не хвърляй **коричката**, за да има в торбичката. ЕО

Хляб и сол готова обяда. Слав.

Хляб и вода – най-добрата храна. Ст.Ст.

Хляб и сол – Божи благослов. Ст.Ст.

19 (2). Бавният и внимателен ход на работата (+) – 21

Друго положително качество, препоръчвано от българските пословици, е внимателното, тихо и спокойно вършене на работата, без да се бърза и без да се вдига много шум. Положителната култура „бавният, внимателен ход на работата (+)“ е също на деветнадесето място по семантична плътност и обхваща група от двадесет и една (21) пословици. Част от тях влизат в групата, озаглавена „постоянството (+)“.

* * *

Който върви **полека**, той отива далеко. Н.Гер.4
Който върви **полека**, той отива надалеч. Н.Гер.4
Който върви **полека**, далеко отива. Влах.
Полека, полека, все там до века. Н.Гер.4
Отдалеко да ти е леко. Н.Гер.3
Отдалеко, та да ти е леко. Н.Гер.3
Издалеко, та да ти е леко. Н.гер.3
Който иде **полека**, той отива далеко (на далеч). Слав.
Който върви **полека**, той отива далеко. Л.А.
Който ходи **полека**, излиза на планина висока. – Тур. Слав.
Който ходи **полека**, висока планина изкачва. ГК
Полек, полек, надалек. Арн.
По-тихо върви, по-далек ще бъдеш. Слав.
По-тихо върви, по-далеч ще стигнеш. ЕО
Стъпка по стъпка планина ся преваля. Н.Гер.5
Полегина, полегина, планина са прехвърля. Слав.
Лека **полека** планина се прехвърля. ГК
Стъпка по стъпка планина са прехвърля. Слав.
Стъпка по стъпка планина се прехвърля. Арн.
Мравката е малка, но планини пробива. Л.А.
Бързай **бавно**! Влах.

19 (3). Старите хора (+) – 21

В традиционалните култури, към които доскоро принадлежеше и българската фолклорна култура, старите хора се ползват с голяма почит. В скалата на положителните културени паремии от групата с наименование „старите хора (+)“ заемат същото място, както групата, озаглавена „бавният и внимателен ход на работата (+)“, и наброяват също двадесет и една (21). По съдържание, аксиологически характеристики и послания те са в пълен контраст с паремии носители на отрицателната култура „остаряването (–)“ от Първа глава. Често коментираното в пармиологията наличие на подобни контрастни паремии произтича от сложните диалектически противоречия в живота и е отражение на неговото богатство, разнообразие и неподатливост към опростенчески подходи.

* * *

Всякой **старец** и znaleц. Н.Гер.5
Всяка **баба** и врач, всеки старец и znaleц. Ст.Ст.
Старо **гърненце**, по-сладко варивце, или по-сладко ястие изварява.
Слав.
Старото **гърне** по-добре готви. Ст.Ст.

Старият **вол** по-дълбоко оре. Ст.Ст.

Старо **куче** овце варди. Слав.

По-добре с' **стар** да скачаш, а не с младо да плачеш. Слав.

Старити са требни како что сът¹⁶⁸ требни дирецити под кукити.

Н.Гер.5

Старите са потребни като диреците на къщите. Ст.Ст.

Да слушаш **старо** не тя заболява глава. Н.Гер.1

Ако нямаш **старо**, купи си, ако имаш, изпъди го. Н.Гер.5

Ако имаш **старо**, изпъди го, ако нямаш, купи си. ГК

Стара жена у къщи е нужно зло: ако го имаш, продай го, ако го нямаш, купи го. Н.Гер.3

Ако имаш **старо**, продай го, ако нямаш, купи си. Ст.Ст.

По-стар да реди, по-млад да слуша. Н.Гер.5

Млад работи, **стар** ум давай. Слав.

Млад да работи, **стар** да настанява. Слав.

Що каже **баба** все е право, що направи дядо все е хубаво. Ст.Ст.

Почитай **старите** доде младейш, да та почитат като остарейш. Слав.

Почитай **старити** доде младейш, да почитат и тебе кога остарейш.

Бер.

Слушай **старите**, за да остарееш. Слав.

20 (1). Женската и моминската хубост (+) – 19

Културемата „женската и моминската хубост (+)“ също е намерила място в българската фолклорна (паремийна) ценностна скала. Виждаме я в групата от деветнадесет **(19)** пословици и поговорки, която обхваща иняколко фразеологизма със структура на устойчиви сравнения¹⁶⁹, играещи ролята на поговорки.

* * *

Българки са и хубави, и сладкодумни, и сладкопойни. Н.Гер.5

Благатка **Радка**, че секиму сладка. Слав.

Хубавица – в чаша да я изпиеш. Ст.Ст.

Хубава като златна ябълка. Н.Гер.5

Сякаш че е **куна** писана. Слав.¹⁷⁰

Хубава – като куна изписана. Ст.Ст.

¹⁶⁸ Сът [сѣт]: са.

¹⁶⁹ В българската езиковедска наука този тип фразеологизми са проучени подробно от В. Кювлиева (вж. В. Кювлиева. *Устойчивите сравнения в българския език*. София: БАН, 1986г.). Те са обект на описание и от Ст. Калдиева-Захаријева (вж. цит. в бел. 28 студия „За основните термини ...”) Е. Недкова (вж. цит. в бел. 22 съчинения *Фразеологичното богатство в творчеството на А. Константинов*, с. 20, и *Фразеологизмите като знаци в езика на културата*) и други наши изтъкнати фразеолози. В паремнографската традиция някои от тези фразеологизми имат статус на поговорки.

¹⁷⁰ Куна, *диал.*: икона. – Ст.Ст., с. 424.

Сякаш че е златна **ябълка**. За хубаво момиче. Слав.

Сякаш че е **капка**. Слав.

Моми като изпис **ка́матни**. Н.Гер.2¹⁷¹

Дълбока вода брод няма, **хубава** мома род няма. – От песен. Слав.

Хубава мома род няма, дълбока вода брод няма, често камъне брой няма. – От народна песен. Според обичайното право всяко родство между момъка и момата било пречка за брак (Етнография, т. 1, с. 338). Въпреки това не били редки случаите, когато това препятствие било заобикаляно по един или друг начин). Ст.Ст.

Дали си от бога паднала, или в градинка **никнала**. – Казва се на хубавелките. Слав.

Хубавата мома слънчевата зракла надгрива. – Н.Гер.2¹⁷²

Мома за чудо и приказ. Ст.Ст.

Деветдесет и девет дена в **мед** вряла; ако би вряла сто дена, по сто души на ден се избиваха за нея. Ст.Ст.

Който има **лична** жена, не му трябва икона дома. Н.Гер.3

Кой що има **лична** жена, не му трябва дома икона. БНТ

Хубава жена, хубаво вино – достове много. Слав.¹⁷³

Хубавица жена – много познайници. Н.Гер.1

20 (2). Наказването (+) – 19

Втора група стари български пословици (отново **19** на брой), които утвърждават, че пакостниците и злотворците трябва да бъдат сурово наказвани. Съгласно строгите патриархални нрави на някогашните българи за определени провинения в семейството наказания са били налагани и на децата и жените – това се вижда в последните осем текста. Културемата „наказанието (+)”, обединяваща тези паремии, е позиционирана на същото място, както предната.

* * *

За **правото** мри, за кривото удри. Н.Гер.2

Тоягата е из рай израсла. Н.Гер.5

Тоягата е благословена (от рай излязла). Н.Гер.

Тоягата е излязла от рая. Ст.Ст.

Тоягата е слязла от рай Божи. Ст.Ст.

Тоягата е Божо дръвце. Ст.Ст.

Гърбавия ще оправи гроба, а губатия сопата. Н.Гер.5¹⁷⁴

За **дявола** тамян, за крадеца тъмница. Н.Гер.2

¹⁷¹ Ка́матни: хубави, гиздави, красни. – Н.Гер.2. Изпис: от изписвам, рисувам, изрисувам, т.е. хубави като нарисувани. – Р.П.

¹⁷² [Слънчевата] зракла: [слънчевите] зари. – Н.Гер.2

¹⁷³ Дост, *пер.*: приятел, близък, другар. – Слав., с. 562.

¹⁷⁴ Губатий [губатъ]: устатник. – Н.Гер.1

Удряй **змията** в главата. Н.Гер.2
 На **лудий** помага чиповата тояга. Н.Гер.5
 Дето дума не помага, там опитай и **тояга**. Н.Гер.1
Бий го за иглата, да не му плачеш за главата, [или като се научи да краде и го обесят]. Слав.
Бий го по краката, да са не бие по главата. Слав.
Бий го по краката, да са не бие по главата. Арн.
Бий гъзенце, да не бият гъзище. Слав.
Бий дупенце, да не биеш дупище. Л.А.
 Щипи прасе, докле е в коритото, **бий** жена, докле е рано. Н.Гер.2
Жената от закон не отбира, а от дърво повече отбира. Н.Гер.2
 Ако **жената** шава, има дърво и она ще се оправи. Н.Гер.5

21. Приятелите (+) – 16

Културемата „приятелите (+)” е на следващата позиция и е със **16** текста.

* * *

С добри **другари** и в зло време весело. Н.Гер.1
 С добър **другар** и в зло време весело. Слав.
 Дай ми, Боже, добър **другар**, през гора ще мина. ЕО
 От двама добри **приятели** и мечката бяга. Ст.Ст.
Приятел верен който има, още една глава има. ГК
 Добрите **приятели** са по-мили от братя. Ст.Ст.
 По-добре **приятел** верен, а не камен без ценен. Бер.
 Не е требен камък безцен при верен **приятел**. Н.Гер.5
 Не ти трябва безценен камък при верен **приятел**. ГК
 По-добре хиляда **приятели**, а не хиляда гроша. Слав.
 Сос **приятел** шчо се връше, сос пари не може да се връше. Слав.
 С **другар** стрела като в пън. Н.Гер.5. – Както стрелата отскача от пъна, така и с другар човек става неуязвим, враговете му не могат да му навредят. – Р.П.
 Стар **приятел** е по-добър от старо вино. Н.Гер.5
 Старо вино и стар **приятел** не изпущай. Н.Гер. Н.Гер.5
 Старо вино, стар **приятел**, дръж ги. Слав.
 Старо вино и стар **приятел** не изпущай. Н.Гер.5

22 (1). Правенето на всяко нещо навреме (+) – 15

Следващата култура е „правенето на всяко нещо навреме (+)”. Разгърнатата е в петнадесет **(15)** текста.

* * *

Ден година храни. Слав.

За утре да не оставаш, щото за **днес** настаняваш. Бер.

Коемо можеш да направиш **днес**, не го отлагай за утре. Слав.

Днешната работа не оставяй за утре. БНП

Сутрешната работа не оставяй за вечер. Н.Гер.5

Вечерната работа не оставяй за сутринта. БНП

Хляб и сол си остави за **утре**, а работа не оставяй. Ст.Ст.

Кърпи съдраното, докато е още малко. ГК

Чукай **желязото** докле е топло. Н.Гер.5

Да ковим **желязото**, докле е горещо. Н.Гер.2

Кови **пиронът**, докле е топъл. Н.Гер.2

Бий **желязото**, догде е топло. БНТ

Желязото се кове, докато е горещо. БНТ

Желязото се кове, догде е горещо. ГК

Цветето се бере, докато му е времето. ГК

22 (2). Спазването на дадената дума (+) – 15

Древен принцип, характерен за традиционалните български нрави, е спазването на дадената дума. Едноименната културама обхваща същия брой – 15 – пословици, поговорки и фразеологични единици от преходен тип в ролята на поговорки.

* * *

Българин, като каже нещо, от думата си не се отказва. Ст.Ст.

Казана дума – хвърлен камък. ГК

Речено – отсечено. ЕО.

На **думата** си твърд бъди. Слав.

Като дадеш **дума**, стой си на думата. Слав.

Като се **вречеш**, трябва да изтъчеш. Слав.

Като не си дал **дума**, не давай; като дадеш, не шавай. БНТ

Дадеш ли **дума**, стой; не си ли дал, не се бой. Слав.

Дадеш ли **дума**, стой; не си ли дал, дръж се, не давай. Слав.

Вречеш ли са, стой си на **думата**; не си ли са врекъл, не давай дума.
Слав.

Вречеш ли се, стой си на **думата**; не си ли се врекъл, не давай дума.
Ст.Ст.

През камик преминава **думата** му. Слав.

През камък преминава **думата** му. Ст.Ст.

Думата му на две не става. Ст.Ст.

Зина, та **продума**, рече, та отсече. Ст.Ст.

Нога му се мести, **дума** му се не мести. Слав.

22 (3). Взаимопомощта (+) – 15

Културемата „взаимопомощта (+)“ е на същата позиция. Представена е също в петнадесет **(15)** текста.

* * *

Един другиму да си **помагами**, та и **Бог** да ни помогне. Н.Гер.1
Един другиму трябва да си **помагами**, та ще ни помогне и бог. Слав.
Брат, **помогнат** от брат, по-силен е от як град. Н.Гер.2
Помагай на комшия си да му гасиш къщата, за да не изгори и своята.
Слав.

Два сокола на голям орел **надвиват**. ЕО
Два лешника на един орех **надвиват**. Н.Гер.3
Две **очи** от едно по-добре виждат. Слав.
Две **очи** по-добре виждат от едно. ЕО
Яка **река** с потоци. Н.Гер.5
Две **ръце** и Богу са възпротивят. Н.Гер.5
Ръка ръка мие, да бъдат и двете бели. Слав.
Ръката мие ръката. Слав.
Ръцете се една друга мият, а и двете лицето. Слав.
Ръцете се една друга мият, че тъй стават бели. Слав.
Ръка ръка мие, а и двете образа. Арн.

23 (1). Ползването на плодовете на труда (+) – 14

Двадесет и третата позиция в ранг-списъка се заема от културемата „ползването на плодовете на труда (+)“. Пословиците в тази група, които наброяват **14**, възхваляват усърдието на трудолюбивите хора и са своеобразна прослава на достойно спечеленото богатство, на правото човек да се радва на постигнатото със собствени усилия и да се ползва спокойно от него.

* * *

Който на младини ся труди, той на старини **рахатува**. Н.Гер.5¹⁷⁵
Който е на младост работил, на старост **почива**. Слав.
Който сее, той ще **жъне**. ЕО
Който е посял, ще **жъне**, който е посадил, ще яде. ЕО
Който се учи, той ще **сполучи**. ЕО
Който са мъчи, той са и **пъчи**. Слав. – Който се е трудил, той има право да се гордее. – Р.П.

¹⁷⁵ Рахатувам: живея на рахат, на широко; рахат: спокойствие, мир, леснина. – Н.Гер.5

Който се мъчи, той се и **пъчи**. ГК

Който шъта по двора, той играе на **сбора**. Н.Гер.5

Който се цапа, той **лапа**. ГК.– В пословицата става дума за усилен физически труд, свързан с потене, оцапване и пр., а не за извършване на незаконни, нечисти сделки и сдобиване с „мръсни” пари. – Р.П.

Кой лежи, той тъжи; кой **оре**, той добре. ГК

Секи що са е потил, пълна **бъчва** ще има. Слав.

Комуто лозето е прекопано, той има пълна **бъчва**. Слав.

Който е копал лозето, той ще яде **гроздето**. ГК

Който е посадил лозето, той ще яде **гроздето**. БНТ

23 (2). Мъжът (+) – 14

Положителната култураема „мъжът (+)”, която е на същата позиция по семантична плътност като горната, се проявява в четиринадесет (14) пословици, които възсъздават образа на мъжа в българското партиархално семейство.

* * *

Кога има **юнак**, и къща ще има. Н.Гер.5¹⁷⁶

Юнак кога има и кука ке има. Слав.

Мъжът е кютюк на къщата. Н.Гер.3¹⁷⁷ – Мъжът е опора на дома и семейството. – Р.П.

Мъж държи къщата, а жената я краси. Слав.

Мъжът държи къщата, а жената я краси. Ст.Ст.

Мъжът е глава в къщи, а жената душа. Н.Гер.3

Мъжът е в къщи глава, а жената душа. Слав.

Мъжът Бяло море и Черно ще обходи жената си да прехрани. Ст.Ст.

Умните **мъже** почитат жените си. ЕО

Мъжът е все сенчица. Н.Гер.3

Мъжът е сѐ сенчица. Слав.

Мъжец, мъжец, ако би ще и от калец. Слав. – Нека и по-скромен, по-малко мъжествен да е мъжът, но да го има. – Р.П.

Нека е **мъжец**, ако ще и от калец. Ст.Ст.

От **кал** да е, Иван да е. Л.А.¹⁷⁸

¹⁷⁶ Юнак: (3) стопанин, съпруг, мъж. – Н.Гер.5

¹⁷⁷ Кютюк: пън, дънер, корен, чукал. – Н.Гер.3

¹⁷⁸ „Иван” в случая означава „мъж”. За разлика от хумора с негативна конотация, характеризиращ примерите в първата част на книгата, хуморът и шегата в тази и в горните две поговорки са с положителна конотация.

23 (3). Съобразяването с времето, цененето на времето (+) – 14

Ценността на времето в българската култура се вижда от групата от други четиринадесет (14) пословици, обединени от културемата „съобразяването с времето, цененето на времето (+)“.

* * *

Времето и бог са всемогущи. – Книжевна. Слав.

Ако не ти приляга **времето**, а ти нему прилегни. – Тур. Слав.

Ако не ти приляга **времето**, а ти му прилегни! Ст.Ст.

Ако не ти приляга **времето**, ти му прилегни. ГК

Всичко си има **времето**. Н.Гер.1

Всяко нечто на **времето** си. Н.Гер.1

Всяко нечто си има **времето**. Н.Гер.1

Време печелѝ, сила печелиш. Слав.

Време който печели, сила печели. ГК

Времето е пари. ГК

Времето е най-голям чорбаджия. Н.Гер.1

Времето е стар учител. Слав.

Времето е най-добрият лекар. Ст.Ст.

Времето всичко лекува. Ст.Ст.

23 (4). Покоряването на насилника (+) – 14

Конформността, угодливостта и робската психика в българския характер се проявяват в други четиринадесет (14) български паремии носители на културемата „покоряването на насилника (+)“. Те са вербализации на добре осъзнатата разумна и единствено възможна стратегия за оцеляване в робски условия.

* * *

Кланяйся злomu като светому. Н.Гер.2

Поклонися злomu от нужда като святому. Н.Гер.2

Покорися дяволу, докле минеш моста. Н.Гер.1

Ако палиш Богу една свещ, **дяволу** пали две. Н.Гер.1

Кланяйся (поклонися) на дявола, докле минеш моста. Н.Гер.2

Запали на **дявола** свещ, докле минеш моста. Н.Гер.2

Стани **дяволу** другар, докле минеш моста, че тя бутнува. Н.Гер.1

Стани **дяволу** другар, докле минеш, че тя бутнува долу. Н.Гер.1

Слушай дявола, доде минеш моста. Слав.

Покланяйся лудому като светому. Слав.

Покорена глава калъч не сече. Н.Гер.2

Поклонена (покорена) глава сабя не я сече. Слав.

Преклонена главичка сабя не сече. М.Сем.

Наведена глава и под царска сабя минава. Ст.Ст.

24 (1). Мирът (+) – 13

Следващата положителна култура е „мирът (+)”. Проявява се в тринадесет (13) пословици.

* * *

Дето има **мир** и любов, там има и Бог. Н.Гер.3

Дето има **мир** и любов, там е бог. Слав.

По-добре сух хляб с **мир**, а не много ястия със скръб. Н.Гер.5

По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте със скорб. Бер.

По-добре сух хляб с **мир**, а не ясте със скръб. БНТ

По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте с` зехир. Слав.¹⁷⁹

По-добре сух хляб с **мир**, а не печено ягне със свада. Слав.

По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте с горчиви приказки. БНТ

Сух хляб на **мира**, по-добро е от пира. Слав.

По-добре сол и хляб със сладки **приказки**, а не голяма гозба с горчиви приказки. БНТ

Мършава **погодба** много е по-хубава от тлъста съдба. Слав. – Мирното взаимно спогодяване, уреждането на спора без разходи е по-добро от скъпото съдене. – Р.П.

Мършава **погодба** много по-хубава от тлъста съдба. Арн.

По-добре мършава **спогодба**, а не празна находба. Слав.

24 (2). Спазването на последователността (+) – 13

Други тринадесет (13) пословици препоръчват човек да спазва логическа последователност при вършене на всяко нещо. Културемата „спазването на последователността (+)”, която ги обединява в група, заема също двадесет и четвърто място в скалата на положителните стойности.

* * *

Първом измери, тогас, крой. Н.Гер.4

Първом измери, тогаз крой. Слав.

Пешин премери, тогаз отрежи. Слав.

Пешин помери, тогаз удари. Слав.

Първом мя съди, па тогас мя беси. Н.Гер.4

Първо ме съдì, па тогава ме бесì. ГК

Напред прескочи, па тогава ся хвали. Н.Гер.3

¹⁷⁹ Зехир, пер.: отрова. – Слав., с. 562.

Прескочи, па тогас викай хоп. Н.Гер.3 – Справи се първо с трудността и чак тогава се радвай. – Р.П.

Изпърво посеи, после пожъни. Н.Гер.4

Изпърво посеи, после пожени. Слав.

Първо похвани, тогас ся похвали. Н.Гер.4

Първо похвани, тогаз се похвали. Слав.

Пешин заплати, че тогаз клати. Н.Гер.4

25 (1). Съобразяването с наличните възможности (+) – 12

Дванадесет (12) паремии препоръчват човек да се съобразява със възможностите си. Обединява ги едноименната положителна културама.

* * *

Който няма пари, да няма и **порéвки**. Н.Гер.4¹⁸⁰

Простирай си краката според чергата. – Харчи според кесията си, колкото ти ръка стига. Н.Гер.5

Всякий, колкото му чергата стига, толкози **да са простира**. Бер.

Протягайся според губера си. Н.Гер.5

Спроти губерът и **просторът**. Н.Гер.4

Пружи си нозете спроти юргана. Н.Гер.3

Пружи си нозете спроти йоргано. Н.Гер.4

Простирай си краката, колкото ти чергата стига. Слав.

Простирай са според чергата си. Слав.

Простирай се според чергата си. ГК

Колкото ти стига чергата, толкоз се **простирай**. БНТ

Колкото ти стига чергата, толкова си **простирай** краката. ЕО

25 (2). Премислената реч (+) – 12

Друга група български пословици настойчиво учат човек да мисли, преди да говори. Те са тясно свързани с пословиците от други две културемни групи – „мълчанието, въздържаността (+)” (т. 13) и „добрата реч (+)” (т. 17). Културемата „премислената реч (+)” е на същата, двадесет и пета, позиция в ранг-списъка. Проявява се в 12 пословици.

* * *

Никога нищо да не речеш, доде първо не го **смислиш**. Н.Гер.5

Пешин **помисли**, тогава продумай. Слав.

Който **предмислюва**, не греши. Н.Гер.4

И думай, и за после **мисли**. Н.Гер.3

¹⁸⁰ Порéвки: пощявки. – Н.Гер.4.

Преди да **изречеш**, гледай какво ще ти излезе. Н.Гер.4

Докле сбора не **предумаш**, не го сборвай пред всякого. Н.Гер.4. –
Докато не обмислиш приказката си (това, което искаш да кажеш), не я
изричай (пред всекиго). – Р.П.

Размисли, па речи. Слав.

Преди да **изречеш**, гледай какво шъ ти излезе. Слав.

По-напред избирай **думата**, че тогаз я казвай. Слав.

Потопи си **язика** в мозака, тогаз ум давай. Слав.

Потопи си **езика** в мозъка, тогаз ум давай. ГК

Два пъти **премисли**, еднъж речи! Ст.Ст.

25 (3). Злото (+) – 12

Културемата „злото (+)“ е парадоксална с контраста между отрицателното си съдържание и положителния си знак – още едно свидетелство за проявената на паремийно равнище сложна диалектика на живота. Тя обхваща също дванадесет **(12)** паремии.

* * *

Доде не изпиташ **злото**, не познаваш доброто. Слав.

Ако не видиш **злото**, не познаваш доброто. Слав.

Ако нямаше **тъмница**, намаше да е мила светлината. ГК

Има **лошо**, което донася добро. ГК

Доброто без зло не отличава. Слав.

Доброто без зло не се отличава. ГК

Ела **зло**, че без тебе по-зло. Слав.

Доброто без зло не се отличава. ГК

Всяко **зло** за добро. ГК

Всяка **пречка** за добра случка. ГК

Дойди, **зло**, че без тебе по-зло. Н.гер.2

Зло куче стадо чува. Н.Гер.2

26 (1). Младите (+) – 11

Младостта и младите хора са любима тема в българското народно творчество. Пословиците, които възхваляват младостта, са единадесет **(11)** на брой.

* * *

До **младост** е сѐ радост. Слав.

До **младост** е все радост. Ст.Ст.

До очи свят, до зъби **сладост**. Слав. – Докато очите виждат, човек се радва на Божия свят; докато има здрави зъби му е сладко. – Р.П.

Докле цъпти **цветето**, сякой го къса. Н.Гер.5. – Докато жената е млада и хубава, всеки ѝ се радва и любува. – Р.П.

Дорде цъфти **цветъето**, секи го къса. Слав.

Дорде цъфти **цветето**, дотогаз го берат и кичат. Ст.Ст.

Старо либи, **младо** хвали. Н.Гер.3

Младо либи, старо земи. Н.Гер.3

Млад работи, стар ум давай. Слав.

Млад да работи, стар да настанява. Ст.Ст.

Светът е за **младите**. ГК

26 (2). Подготовката (+) – 11

Пословиците с културема „подготовката (+)” съветват човек предварително да обмисля всяко свое начинание. Броят им е **11**.

* * *

Кога нещо ще начениш, силата си първо да **претеглиш**. Бер.

Днес да **мислиш** сутре що ще правиш. Н.Гер.1¹⁸¹

Който **предмислюва**, не греши. Н.Гер.1

Мъдрий ся готви **отнапред** за всякога. Н.Гер.2

Мъдрият са готви **отнапред** за сякога. – Гръц. Слав.

Мъдрият се готви **отнапред** за всякога. ГК

Размисляй и прави. Слав.

Първом измери, тогас крой. Н.Гер.4

По-напред мери, па тогаз крой. Н.Гер.3

Десят **отмервай**, едно отрязвай. Н.Гер.3; (Десет отмервай, едно отрязвай. Слав.)

Дваж **мери** еднъж да не сбъркаш. Н.Гер.5

26 (3). Твърдостта, мъжествеността, юначеството (+) – 11

Културемата „твърдостта, мъжествеността, юначеството (+)” е също с единадесет (**11**) пословици и е на същата позиция. Всички те възсъздават българския вариант на героизма.

* * *

Юнашество с удряне, господарство с даване. – Тур. Слав.

Господство с даване, **юначество** с удряне. Н.Гер.5

Юнак дето пада, там става. Слав.

¹⁸¹ Сутре [сутрѣ]: утре.

Юнак над юнаците е онзи, който надвил, а не който се хвали. Слав.
Камик бъди, глави троши. Н.Гер.5
Камък бъди, глава троши. Слав.
Юнак глава не прекланя. БНП
 Да е насреща ти буболечка, **бори се** като с мечка. ГК
 Не е **юнак** който иде от Влашко, най е юнак, който има сърце
 юнашко. Ст.Ст.
Юнашка майка юнак ражда. ЕО
 Добрият **юнак** е с дружина голяма. Ст.Ст.

26 (4). Жизненият опит (+) – 11

Други единадесет (11) текста издигат на високо място качествата
 жизнен опитност и мъдрост от преживяното и изстраданото. Те поставят
 културемата „жизненият опит (+)“ на същата позиция в скалата.

* * *

Не питай **старо**, а страдало (патосно). Слав.
 Не питай **старо**, но (а) питай видяло. Н.Гер.5
 Не питай **старо**, питай видяло (страдало). Н.Гер.5
 Не питай **хитро**, а патило. Н.Гер.5
 Не питай **старо**, ами патило. Слав.
 Не питай **скиталца**, а паталца. Слав.
 Не питай **старило**, а патило. Л.А.
 Не питай **гаталец**, а питай паталец. Слав.
 Не питай **пътник**, а патник. Слав.
 Питай **паталца**, а не вражалца. Н.Гер.4¹⁸²
 Не питай учен, а **мучен**. Арн. – Искай съвет не от учения и
 образования, а от човека, който е страдал и патил. – Р.П.

26 (5). Вярата в Бога (+) – 11

Културемата „вярата в Бога (+)“ е въплътена също в единадесет (11)
 пословици. В някои под „вяра“ се разбира „народ, обединен от една
 религия“.

* * *

Вярата планини премества. Арн.
Вяра планини премества. – Библейска. Ст.Ст.
 Християнската **вяра** човека преродува. Н.Гер.4¹⁸³
Вяра вяра не бие. Слав.

¹⁸² Вражалец: гадател, ясновидец. – Ст.Ст., с. 421.

¹⁸³ Преродувам [прѣродувам]: променям някого, като да се роди изново. Н.Гер.4

Вярата вяра прибира, без вяра глава се разбива. БНТ
Вярата вяра прибира, без вяра глава затрива (разбива). ЕО
Глава давам, **вера** си не давам. БНТ
Вяра е да ся държи, а закон да ся пази. Н.Гер.1
Вяра е да са държи, а закон да са пази. Слав.
Вярата е да се държи, а законът да се пази. Ст.Ст.
Вяра е да се държи, а закон е да се пази. ЕО

26 (6). Свободата (+) – 11

Свободата в смисъла на свободата като езистенция и национална свобода, т.е. свобода от друг народ поробител, а не от експлоататорска класа от сънародници, е друга значима българска ценност. Разгърната е в единадесетте **(11)** пословици по-долу¹⁸⁴.

* * *

По-добре на **клонче**, а не в кафезче. Слав.
Гледай из **търница**, че не из тъмница. Ст.Ст.
По-добре да си **бик**, че бит, а не вол, че впрегнат. Слав.
Нека **гроб**, че не роб. Слав.
Силна **войска** със войвода, а пък земя (народ) със свобода. Слав.
Доде е **Стара планина**, пред турци глава не скланям. Ст.Ст.
Ръжен хляб да ям, ама на турчин да не работя. Ст.Ст.
Сърце **юнашко** не трае. Ст.Ст. (Литературна)
Тоз, който падне в бой за **свобода**, той не умира. Ст.Ст.
(Литературна)
Свободата не ще екзарх, иска Караджата. Ст.Ст. (Литературна)
Не се гаси туй, що не гасне. Л.А. (Литературна)

26 (7). Добрият произход и доброто семейство (+) – 11

Същата позиция се заема и от културемата „добрият произход и доброто семейство (+)”. Тя възхвалява човека, расъл в добро семейство и

¹⁸⁴ В двата големи паметника от XIX век (Славейковия сборник и Геровия *Речник*), които са основните източници на корпуса за това изследване, почти липсват пословици, открито проповядващи организирана борба за национална свобода. Това би могло да се дължи на основателен страх от цензура (или на автоцензура) на съставителите / издателствата предвид подчинения политически статус на българите до края на 70-те години на XIX век. От друга страна обаче в Славейковия сборник има голям брой силно критични (от типа неосмиващи) пословици за турците. Освен това, няколкото пословици за национална свобода в по-новите източници са предимно с литературен, т.е. авторски, индивидуален произход. Всичко това навежда на мисълта, че на фолкорно равнище идеята за национална свобода изглежда да е била твърде абстрактна, неформена, неясна и незряла, за да изкристализира в по-голям брой паремии.

получил добро домашно възпитание. Проявява се в единадесет (11) пословици.

* * *

Благороден е добродетелецат, а не болярецат. Бер.

Земай **жена** от сой, а куче от копаня. Н.Гер.5

Зимай **жена** от сой и куче от копаня (т.е. овчарско). Слав.

Крава от **сой**, жена от джинс. Н.Гер.5¹⁸⁵

И **куче** от сой търси. Н.Гер.5. – Не само хората, с които избираш да живееш и общуваш, но и домашните ти животни трябва да са от добър, проверен род и порода. – Р.П.

И за **кучето** ти питат от какъв е род. Н.Гер.2

Свинята шчо е свиня, па се тражи от сой да е. Слав.

И **куче** да вземеш, гледай от сой да е. Ст.Ст.

И **котка** да си вземеш къщи, гледай да е от сой. Л.А.

Не му гледай **боя**, а гледай соя. Ст.Ст. – Не е важен ръстът и външният вид на човека, а произходът, възпитанието. – Р.П.

Вземай **жена** от род, а кучка от мандра. Ст.Ст.

27. Собственият / родният дом (+) – 10

„Собственият / родният дом (+)” е културема на десет (10) пословици. Тя заема следващата позиция в ранг-списъка с положителни стойности.

* * *

Своя **къщица**, своя слободица. Слав.

Своя **къщица**, своя волица. Слав.

Дома си правиш каквото сакаш. Н.Гер.5

Своя **къща**, своя попърдалница. Слав.

Своя **къщица**, своя попърдалничка. – Добре е да има човек своя къща: каквото и да направи там, няма кой да го съди. Арн.

Домке ле, домке ле, никъде те няма. Ст.Ст.

Дома и да са мре, не е зле. Слав.

Дома и да мреш, е добре. Ст.Ст.

Бащино огнище, топло пепелище. Слав.

Пепел яж, че в **къщи** стой. Слав.

¹⁸⁵ Сой: коляно, корен кръв. – Н.Гер.5; род, джинс (тур.). – Ст.Ст., с. 428.

28 (1). Царят (+) – 9

Следващата културемата, „царят (+)”, се проявява в девет (9) пословици и е на двадесет и осмо място.

* * *

Един Господ на небето и един **цар** на земята. Н.Гер.1

Бог на небе, **цар** на земя. Н.Гер.1

Бог на небо, **цар** на земя. Н.Гер.2

Царска правда вред грее. Слав.

Воля божа, съд **царев**. Книжовна. Слав.; (Воля Божа, съд царев. Ст.Ст.)

Цар на земята, бог на небето. Слав.; (Цар на земята, Бог на небето. Ст.Ст.)

Бог прощава, а **цар** милост дава. Слав.

Цар царува, ум богува. Слав.

Давай си на **цара** данако, а на попа колако! Ст.Ст.

28 (2). Майката (и бащата) (+) – 9

На същата позиция е и културемата „майката (и бащата) (+)”. В сравнение с библейската старозаветна култура в българската фолклорна култура на равнище паремийна система майката стои на по-висока позиция спрямо бащата¹⁸⁶.

* * *

Майчица – сенчица. Слав.

Майчица златна сенчица. Слав.

Майчица, че пак майчица. Слав.

Майка на чедо зло не мисли. Слав.

Майката дете удари лой върже. Слав.

Баща и **майка** с пари се не купуват. Ст.Ст.

Баща и **майка** цена нямат. Ст.Ст.

Баща и **майка** с пари се не купуват. Ст.Ст.

С пари всичко можеш да купиш, баща и **майка** не можеш. Ст.Ст.

28 (3). Братът (+) – 9

Други девет (9) пословици на същата позиция възхваляват братът и братството.

* * *

¹⁸⁶ Срв. Р. Петрова, *Културемите* ..., с. 131–132, 159.

Брат – най-ближен приятел. Гер.1
Брат – най-близък приятел. Ст.Ст.
Брат за брата с глава заплава. Слав.
Брат брата не храни, ала сѐ го брани. Слав.
Брат брата не храни, а тежко му, който го няма. Слав.
Брат за брата не печели, ала се си го жели. Слав.
Брат за брата залáта. Слав.
Чедо си раждаш, **брата** не можеш. Слав.
Брат, помогнат от брат – по-силен е от як град. ГК

28 (4). Децата (+) – 9

Децата са друга традиционна българска ценност. Съдържа се също в девет (9) пословици.

* * *

Маминото то, сърма и злато! Л.А.
Татовото то, сърма и злато! Н.Гер.5
Децата са дар Божи. Ст.Ст.
И да гърми, и да блъска, ти си **пилците** не пръскай. Ст.Ст.
Детето е от цар по-голямо. Ст.Ст.
Жива гъба да е, **чедо** да е. Слав.
Жива риба да е, ала **чедо** да е. Ст.Ст.
Всеки, който има **челяд**, е богат. Ст.Ст.
Булка се купува, **чедо** не може. Ст.Ст.

28 (5). Ставането рано (+) – 9

Друга културемата на същата позиция, проявена в девет (9) текста, е „ставането рано (+)“.

* * *

Който **рано** става, нему и Бог помага. Н.Гер.5
Кой **по-рано** става, нему Бог помага. М.Сем.
Рано пиле рано пее. Слав.
Ранно пиле рано пее. ГК
Рано стани, рано легни. Слав.
Ако късно съвнува, ти пак **рано** ставай. Н.Гер.2
Ако **рано** мръква, и ти рано лягай; ако късно съвнува, ти пак рано ставай. Н.Гер.5
Ако късно съмня, тизе **рано** ставай. Слав.

28 (6). Човекът, комуто завиждат (+) – 9

Любопитна българска културама е „човекът, комуто другите завиждат (+)”. Според деветте (9) пословици в тази културемна група похвално и хубаво е човек да бъде обект на завист.

* * *

Добре си, кога ти **завиждат**, а не кога тя окайват. |Н.Гер.4

По-добре е да ти **завиждат**, а не да тя окайват. Н.Гер.3

По-добре да си на хората в **устата**, а не в краката. ЕО

Да ти **завиждат**, ти да не завиждаш. Н.гер.2

Добре си, кога ти **завиждат**, а не кога тя окайват. Н.Гер.2

По-добре да ти **завиждат**, а не да та окайват. Слав.

По-добре е да ти **завиждат**, отколкото да те окайват. ЕО

Обичам да ми **завиждат**, а не да ме желят. Слав.

Обичам да ми **завиждат**, а не да ме жалят. ЕО

29 (1). Силата (+) – 8

Културемата „силата (+)”, която е на следващата (29-та) позиция, се съдържа в осем (8) пословици.

* * *

Бързата и **силна** вода и камен мост събаря. БНП

Триста червеи ги един **камък** разпръсва. БНП

Триста гарвани един ги **камък** разпръсва. ГК

Един **облак** на цяло поле стига. ГК

На една кола грънци **една сопа** стига. ГК

Сила бога не моли. Слав.

Войвода по сила и честност се става. ГК

Силна **войска** със войвода, а пък земя (народ) със свобода. Слав.

29 (2). Добрият съсед (+) – 8

Пословиците с културама „добрият съсед (+)” са също осем (8).

* * *

По-добре е **съсед** до стената, а не брат някъде по земята¹⁸⁷.

Харен **комшия** е от брат по-голям роднина. Арн.

Добрият **комшия** е и от брат по-голям роднина. Ст.Ст.

Не гради се с харен плет, нело с харен **комшия**. Арн.

Не се ограждай с добър плет, а с добър **съсед**. Ст.Ст.

¹⁸⁷ Боян Пиперов, *Тълкуване на книгата Притчи Соломонови*. София, Синодално издателство, 1984г., с. 45.

Не купувай къща, а **комшии**. Арн.
Купи си първо **комшия**, та после кука. БНТ
Ако ми е весел **комшията**, по-бързо ще си изпреда къделята. Ст.Ст.

29 (3). Добрият слуга (+) – 8

Други осем (8) български паремии възхваляват умния, верен и честен слуга, работник и служител.

* * *

Вярна **слугица** – рада домовница. Н.Гер.5
Вярна **слугица**, честна домовница. Слав.
Верен **слуга** дясна ръка. Н.Гер.1
Верен **слуга** здрав ключ. Н.Гер.1
Вярна **слугица**, мирна домовница. Слав.
Добър **слуга** става добър господар. Слав.
Малко хитрувай, на време **слугувай**. Н.Гер.5
Слуга да чува и да знае много, ала да говори малко. Н.Гер.5

30 (1). Късметът (+) – 7

Следващата българска култура е „късметът (+)”. Съдържа се в седем (7) пословици и поговорки.

* * *

Блазе тому, кому **чест** помага. Слав. – Човекът с късмет е щастлив, блажен. Р.П.

Честта чест носи. Н.Гер.5 – Късметът има свойството да се самовъзпроизвежда. –Р.П.

Роди ма с **чест**, че тури ма на смет. Слав.

Роди ма с **късмет**, върли ма на смет. Н.Гер.5

Роди ма, мамо, с **касмет**, че ма хвърли на смет, аз пак ще стана за кмет. Слав.

Роди ма с **късмет** и фърли ма на купище. Слав.

Роди ме, мамо, с **късмет**, па ме хвърли на смет. ГК

30 (2). Редът (+) – 7

Пословиците с култура „редът (+)” възхваляват правилния, последователен и организиран начин на живот и подредената, добре планирана работа. Броят им е същият, както в горната група – седем (7).

* * *

Всичко си иска **ряда**. Н.Гер.5
 Всяко нечто на **ряда** си. Н.Гер.5
 Водяница меле с **ред**. Н.Гер.5
 Всякой мре за **ряда** си. Н.Гер.5
 В която къща има **управа**, там виждаш млечна крава. Н.Гер.5
 Пчелата прави мед, защото има **ред**. Н.Гер.4
Утром работи, денем почивай, вечер поспивай. Слав.

30 (3). Храната (+) – 7

В българската култура на равнище паремии храната се възприема като незаменимо предусловие за здраве и живот. Културемата „храната (+)“ се съдържа също в седем (7) текста

* * *

Храни душа да тя слуша. Н.Гер.5
 Къща без **хляб** да не замръква. Н.Гер.5
Чорба мъжа държи. Н.Гер.3
Храна брада глади. Н.Гер.1
Храна брада кръви. Слав.
 Гъстата **каша** пояс разпаша. ГК
 От **хляба** по-голям няма. ЕО

30 (4). Лятото (+) – 7

Лятното време е най-обичаният от българина сезон. Културемата „лятото (+)“ се проявява също в седем (7) текста.

* * *

Лятно време и по трънето хляб. Слав.
Лятно време и по тръните хляб. Ст.Ст.
Лятно време и на трън колак има. Н.Гер.3¹⁸⁸
Лятно време и на трън колач. Н.Гер.3
Лете навсякоя лядинка има и хлябинка. Н.Гер.3¹⁸⁹
Лятно време и на трън колач има. Арн.
Лято – прясно мляко, зима – люта змия. Ст.Ст.

¹⁸⁸ Колак, колач: обреден хляб, кравай. – Ст.Ст., с. 423.

¹⁸⁹ Лядинка: ливада, поляна. – Н.Гер.3

30 (5). Бягането от опасност (+) – 7

Пословиците с културема „бягането от опасност (+)“ препоръчват на хората да бягат далеч от своето село или град при опасност от нападения на войски или на скитащи разбойнически банди, за да спасят поне живота си, ако не имуществото си.

* * *

Бежанова майка не плаче, а **Стойнова**. Н.Гер.3

Бежанова майка бяло носи, а **Стойнова** черно. Н.Гер.3

Беганова майка бяло носи, а **Стойнова** – черно върже. – Обичай у българките беше, които носеха сокай, кога жалеят, да привръзват чер ширит под кружилото. Слав.

Беганова майка бяло носи, а **Стойнова** – черно. Ст.Ст.

Бежан скача, **Стойан** плаче. Слав.

Бежанова майка не плаче, **Стойнова** плаче. Слав.

Побежанкова майка бяла кърпа носи. Ст.Ст.

31 (1). Поддръжката на (вещите в) дома (+) – 6

Следващата културама, „поддръжката на (вещите в) дома (+)“, обхваща шест (6) паремии.

* * *

Кърпеж и **тръпеж** две села поминали. Н.Гер.5

Кърпеж къща държи. Сла

Кърпеж къща държи. Арн.

Кърпеж и **тръпеж** кожа държат. Арн.

Кърпеж къща крепи. Л.А.

С **кърпеж** се свят държи. Л.А.

31 (2). Добрата мисъл (+) – 6

Добрите и чисти помисли са представени също в много положителна светлина. Пословиците с културема „добрата мисъл (+)“, проповядващи положително отношение към живота, позитивно мислене и оптимистична вътрешна нагласа, са също шест (6).

* * *

Мисли за добро, да тя не слети зло. Н.Гер.3 – **Мисли** за добро, да не те сполети зло. – Р.П.

Мисли за добро, да не те слети зло! Ст.Ст.

Добра **мисъл** е половин здраве. Слав.

Добра **мисла** хурка преде. Ст.Ст.

Живот, здраве и добра **мисъл**, кога има човек, не му трябва много стока. ГК

У всякого има **мысль**, ала блазе си му, кой си я има чиста. Н.Гер.3¹⁹⁰

31 (3). Майсторството (+) – 6

Друга българска ценност е майсторството. Вплътена е също в шест (6) пословици.

* * *

Всяка работа от **майстора** си ся бои. Н.Гер.5

Сяка работа от **майстора** са бои. Слав.

Всяка работа от **майстора** се бои. Арн.

Сяко нещо от **майстора** си са бои. Слав.

Ока брашно да имаш, и него дай на **майстор** (фурунджия, хлебаря) да го меси. Слав.

Ока брашно да имаш, и него дай на **майстор** да го омеси. ГК

31 (4). Радостта и веселието (+) – 6

Положителната култураема „радостта и веселието (+)” е на същото място, както „поддръжката на дома (+)”, „майсторството (+)” и „добрата мисъл (+)”. Тя утвърждава веселия и бодр нрав, радостта, смеха, бодростта и оптимизма. Виждаме я в други шест (6) пословици.

* * *

Радвайся, доде ти е драго. Н.Гер.5

Радвай се, дорде ти е драго. Слав.

Весело сърце къделя преде. Н.Гер.4

Който се **смее**, зло не мисли. ЕО

Радостта и надеждата са здраве, церят всяка болест. ЕО

Радостта и надеждата крепят човека. ЕО

31 (5). Кроткият нрав (+) – 6

Още една българска ценност е кроткият нрав. Вплътена е също в шест (6) пословици със силен нюанс на прагматизъм. Те могат да имат и ироничен смисъл: привидно кроткият и хрисим човек получава по-голяма изгода.

* * *

¹⁹⁰ Мысль [мъйсълж]: мисъл.

Благатко ягне две майки бозае. Н.Гер.1
Кроткото ягне от две (девет) майки цица. Н.гер.2
Благатка Радка, че всекиму сладка. Н.Гер.1
Кротко агне от две майки суче. ГК
Кроткият дъжд по-добре мокри. ГК
Кротка лисица кокошки яде. ГК

31 (6) Умишленото самоподценяване пред другите (+) – 6

Шестте **(6)** български пословици с културема „умишленото самоподценяване пред другите (+)” показват една твърде непривлекателна черта от характера на някогашния българин. Дали престорената скромност е била стратегия за успех или за предпазване от чужда завист и злонамереност зависи от намеренията на комуникантите и от конкретната речева ситуация, в която се използва пословицата.

* * *

Колкото си всякога, ти ся все малко **по-долен** показвай. Н.Гер.5
Колъкто си, всякога **по-малък** се показвай. Слав.
Колкавто си, всякога **по-малък** се показвай. Ст.Ст.
Колъкто си, сякога са сѐ **по-долен** (нисък) показвай. Слав.
Всякога се показвай малко **по-долен**, отколкото си! Ст.Ст.
Да не вдигаш **сянка** по-голяма от боя си. Ст.Ст.

31 (7). Слънцето (+) – 6

Друга българска ценност е слънцето. Съдържа се също в шест **(6)** текста.

* * *

Грейни, **слънце**, да огреем ръце. Слав.
Грейни, **слънце**, да ми се сгрее сърце. Ст.Ст.
Там, дето **слънце** влиза, лекар не влиза. ЕО
Дето влиза **слънце**, доктор не влиза. Ст.Ст.
Слънцето и богатството дори и слепеца осветяват. ГК
Слънцето и богатството дори и слепеца осветляват. БНП

32 (1). Предпазването от грях (+) – 5

Културемата „предпазването от грях (+)” е на тридесет и втора позиция. Съдържа се в пет **(5)** текста.

* * *

Бягай от **себап** да не влезеш в грях. Слав.¹⁹¹

На **зло** търпи, че зло не струвай. Слав.

Страх брани грях. Н.Гер.5

Когато **крадат**, не кради; когато ловят крадците, не бой се. ГК

Ори, копай, храни се, с грабене не се обогатявай. ЕО

32 (2). Животът (+) – 5

Животът се възхвалява в други пет (5) текста.

* * *

По-добре **жива** мишка, а не умрял аслан. Слав.¹⁹²

Да е **живо**, че нека е диво. Слав.

Здраве, **живот** и хубаво време никога не омръзват. Н.Гер.2

Живот, здраве и добра мисъл, кога има човек, не му трябва много стока. ГК

Живот се с пари не купува, защото е дар от Бога. Ст.Ст.

32 (3). Песента (+) – 5

Петте (5) пословици по-долу възхваляват песента.

* * *

Песен сайбия няма. Н.Гер.4

Песен стопанин няма. Ст.Ст.

Който **пее**, зло не мисли. ЕО

Като **пеят** майка и щерка, Господ слуша. Ст.Ст.

Света Богородица се най-радвала, кога майка и щерка заедно **пеят**. Ст.Ст.

32 (3). Самостоятелността, самотата (+) – 5

Други пет (5) пословици са носители на положителната култура „самостоятелността, самотата (+)“.

* * *

Сам да съм, та и в гората да съм. Н.Гер.5

По-добре да си **сам**, а не с развратен човек. Бер.

По-добре е да си **сам**, а не с пияни приятели. ЕО

По-добре **довица**, а не зломъжетница. Слав.

Девството е много по-добро от лошото женяне.

¹⁹¹ Себаб, себап, *араб.*: причина, повод. – Слав., с. 567.

¹⁹² Аслан, *тур.*: лъв. – Ст.Ст., с. 420.

32 (4). Добрият стопанин (+) – 5

Културемата „добрият стопанин (+)” се съдържа също в пет (5) текста.

* * *

Две очи **сайбийски** струват двесте комшийски. Слав.¹⁹³

Сайбийско око конете гои. Слав.

По-много струва едно **сайбийско** око от десет чужди ръце. Слав.

Едно око **домакинско** вижда вижда по-добре от две ратайски. Ст.Ст.

Една ръка **стопанска** върши повече работа от две слугински. Слав.

32 (5). Изпреварването (+) –5

На същата позиция с пет (5) текста е и културемата „изпреварването (+)”..

* * *

Който **спревари**, той натовари. Н.Гер.5

Който **превари**, той натовари. Н.Гер.4

Който **спреварил**, той натоварил. Н.Гер.3

Който **предвари** (изпревари), той натовари. Слав.

Който **по-напред** поиска девойката, негова е. Н.Гер.3

32 (6). Питането (+) –5

Друга култура с пет (5) пословици е „питането (+)”.

* * *

Питом, питом, в Цариград отиваш. Слав.

Кой **пита**, он не ся скита. Н.Гер.4

Който **пита**, той не скита. Арн.

С **питане** Цариград са намира. Слав.

С **питане** до Цариград се стига. Л.А.

¹⁹³ Сайбия, сайбийски, *араб.*: собственик, стопанин, собственически. – Слав., с. 567.

32 (7). Уверяването от личен опит (+) – 5

В същия брой текстове – пет (5) – се съдържа и културемата „уверяването от личен опит (+)”. Те ни увещават сами да проверяваме всяко нещо, вместо да се доверяваме на други хора.

* * *

Повече **вярвай** очите си, а не ушите си. Н.Гер.3

По-добре **вярвай** очите си, а не хората. Н.гер.3

Вярвай и слугата, вярвай и окото. Н.Гер.3

По-добре е да **вярваш** свои очи, негли чужди думи. Арн.

Мяра – **вяра**. Н.Гер.3

32 (8). Подкупът (+) –5

Смиляването на жестокия господар и поробител с откупуване, но от друга страна получаването на всякакви изгоди като настаняване на високи длъжности, уреждане на сделки и пр., с помощта на подкупи са дълбоко вкоренени навици в българската фолклорна култура. На паремийно равнище това поведение битува в културемната група с наименование „подкупът (+)”, която обхваща също пет (5) текста. На друго културно равнище обаче – според гръко-римския или англо-саксонския идеал или според византийската и западно-европейската аристократична етика, прорасла от високата култура на Свещеното Писание и Свещеното Предание, подкупът се възприема като крайно недостойно и безобразно деяние¹⁹⁴. Паремийните констатации по-долу следователно са с двоен знак – плюс (+) и минус (–) в зависимост от гледната точка и употребата.

* * *

Ръка що дава не я секат. Слав.

Податна ръка не се сече. Слав.

Податлива ръка не я секат. Слав.

Да **подмажем** колата да не скърцат. – Да дадем подкуп. Слав.

Да **ся подмажат** колата да вървят. Н.Гер.1

¹⁹⁴ Срв. следния стих от *Притчи Соломонови* (Синодална Библия): „Мнозина се подмилкват на големците, и всякой е приятел на човек, който прави подаръци” (19: 6) (21: 14) и други три, които още по-силно осъждат подкупа – ”Нечестивият взима подарък от пазуха, за да изкриви правосъдието” (17: 23), „Користололюбивият ще разсипе своя дом, а който мрази подаръци, ще живее” (15: 27) и „Цар с правосъдие уяквава земята си, а който обича подаръци, разсипва я” (29: 4).

32 (9). Малката на ръст жена (+) – 5

Културемата „малката на ръст жена (+)“ с общо пет (5) варианта на една и съща паремия хвърля светлина върху естетическите предпочитания на българина и върху привлекателността на жената миньонче.

* * *

Малка кокошка всякой ден **ярка**. Н.Гер.3

Малката кокошка всякога е **яричка**. Н.Гер.2

Куса кокошка заман **яричка**. Н.Гер.2

Малка кокошка сякой ден **ярица**. Слав.

Малката кокошка – всякога **ярка**. Ст.Ст.

32 (10). Личната отговорност (+) – 5

Други пет (5) текста проповядват поемането на личната отговорност.

* * *

Всякой да си мете пред своята врата. Н.Гер.1

Секи пред къщата си нека мете. Слав.

Всеки пред къщата си нека мете. Влах.

Гледай **своити** работи, а не хорскити. Н.Гер.5

Ти загради **твое** лозе, а за хорските не бери грижа. Слав.

32 (11). Облеклото (+) – 5

Същият брой текстове, пет (5), утвърждават колко е важно човек да е облечен добре и по подходящ за случая начин.

* * *

Руба краси, руба гнъси. Н.Гер.2¹⁹⁵

Премени са половин хубост. Слав.

Старо за **прилика**, младо за хубост. Н.Гер.5

По **дрехите** посрещат (челяка), по ума го изпровождат. Слав.

По **дрехите** посрещат, по ума изпращат. Л.А.

33 (1). Човещината (+) – 4

На следващото, тридесет и трето място по семантична плътност, стои човещината – специфично българска лексема и културема¹⁹⁶. Проявява в четири (4) текста.

¹⁹⁵ Гнъси [гнъси]: грози, огрозява.

¹⁹⁶ Срв. Р. Петрова, *Лингвокултурологично съпоставително изследване....*, Изводи.

* * *

Хубост ся на чело не носи, а **чловещината**. Н.Гер.5

Хубост се на чело не носи, а **човещина**. ГК

Бíди **чоек**, а не нечоек. БНТ

Ако **човекът** ет в снагата като скот, ама в душата ет като Бог.
Н.Гер.5¹⁹⁷

33 (2). Родът, кръвната връзка (+) – 4

От антропологията е известно, че кръвната, роднинската близост е най-здравата спойката между хората в традиционалните култури. Българската културама „родът, кръвната връзка (+)“ обхваща четири **(4)** текста. Тя е в системни отношения с още няколко култури: „добрата жена (+)“, „старите хора (+)“, „мъжът (+)“, „братът (+)“, „децата (+)“, „майка (и бащата) (+)“.

* * *

Кръвта не е вода. Н.Гер.

Кръвта вода не става. Слав.

Род рода не храни, тежко на който го няма. Слав.

Род рода не храни, тежко му, който го няма. Арн.

33 (3). Невричането (+) – 4

Въздържането от даване на обещание се препоръчва от други четири **(4)** български пословици с обща културама „невричането (+)“.

* * *

По-добре е **необричането** от неизпълнението. Н.Гер.2

По-добре не са **вричай**, а не да се вречеш, че да не изпълняш. Слав.

По-добре се не **вричай**, или не са отмичай. Слав. – За предпочитане е да не обещаваши нищо, вместо да обещаеш и да се отметнеш от обещанието си. –Р.П.

По-добре са не **вричай**, или не са отмичай. БНТ

33 (4). Занаятът (+) – 4

Друга културама с четири **(4)** пословици е „занаятът (+)“.

* * *

Художество (занаят) да са научаваш, защо тогази никога не огладняваш. Бер.

Имаш ли **занаят**, имаш и канаят. Н.Гер.2¹⁹⁸

¹⁹⁷ Човек [чловѣк]: (1) словесно животно с разумно-свободна душа; (2) мъж, стопанин, съпруг; (3) душа; (4) достоен, добър човек – Той не е човек; ставам човек. – Н.Гер.5.

¹⁹⁸ Канаят: поминък, прехрана. – Н.Гер.2

Имаш ли **алят**, имаш и занаят. Н.Гер.1¹⁹⁹

Занаят не тегли глад. ГК

33 (5). Самостоятелното вземане на решения (+) – 4

Културемата „самостоятелното вземане на решения (+)” се проявява в други четири (4) текста, които утвърждават индивидуализма.

* * *

Защо да слушам хората, кога и аз имам **ум**? Н.Гер.5

Сякаго слушай, **свойта** не забравяй. Слав.

Питай когото щеш и пак своя си **ум** да предпочетеш. Слав.

От чуждия **ум** вземи, от своя не се дели. ЕО

33 (6). Уверяването чрез мерене (+) – 4

Четирите пословици по-долу съветват човек лично да проверява стоката чрез измерване.

* * *

Сяко нещо с **мярката** става. Слав.

С **мяра** мери, тогаз цени. Слав.

Мяра – вяра, кантар – кадия. Слав.

Мяра, вяра. Н.Гер.2

33 (7). Обичта (+) – 4

Евангелската заповед за любов към ближния е отразена на паремийно равнище в четири (4) текста. Последната пословица от изреждането по-долу е апотеоз на вдъхновения, радостен и всеотдаен труд за другите човешки същества като форма на върховната проява на любовта.

* * *

Дето е **любов**, там е и Бог Н.Гер.1

Дето **обич** и любов, там и Господ е готов. Н.Гер.1.

Дето има мир и **любов**, там има и Бог. Н.Гер.1

Което умееш да правиш, прави го с **радост** за другите. ЕО

¹⁹⁹ Алят [алатъ]: сечива, инструменти. – Н.Гер.1

33 (8). Закъснението като разумен компромис (+) – 4

Културемата „закъснението (+)“ утвърждава закъснението като разумен компромис.

* * *

По-добре **бавно**, а не никогаж. Н.Гер.3

По-добре **бавно**, а не никога. Слав.

По-добре **някога**, отколкото никога. Ст.Ст.

По-добре **късно**, отколкото никога. Ст.Ст.

33 (9) Гьорговският дъжд (+) – 4

Голямото значение, което майският дъжд на Гьорговден е имал в живота на българина, е видно от четирите **(4)** пословици с едноименната културама, последната на тридесет и трета позиция в скалата.

* * *

Гьорговски **дъжд** безцянин камин. БНТ

Гьорговският **дъжд** цена няма. ГК

На гьорговския **дъжд** всяка капка е жълтица. ГК

Майски **дъждове** плащат дългове. Ст.Ст.

34 (1). Родната земя (+) – 3

Тридесет и четвъртата позиция в ранг-списъка се заема от няколко нискочестотни културемни групи, всяка с по три **(3)** паремии. Първа е „родната земя (+)“.

* * *

Мойта **земя** да ми пие кръвта, а не чуждата. Слав.

Обичам мойта **земя** да ми изпие кръвта, а не чуждата. Слав.

По-добре мойта **земя** да ми яде кокалите, а не чуждата. Слав.

34 (2) Бащината благословия (+) – 3

Културемата „бащината благословия (+)“ се носи също от три **(3)** пословици.

* * *

Бащина благословия къща зида. Слав.

Бащина благословия сина крепи. Слав.

Бащина поука, синова сполука. Слав.

34 (3). Справедливата делба (+) – 3

Следващата тройка пословици на тази позиция препоръчват справедливата делба на наследствения имот между наследниците.

* * *

Делени круши, спокойни зъби. – Който навреме се раздели с братата си или съдружника си, той живее спокойно от своето. Арн.

Дарба добро, а делба още по-добро. Н.Гер.1

Боле риба делена, негли бради скубани. Н.Гер.1 – Преносно: По-добре да разделим имота помежду си, отколкото да го ползваме заедно и така да се стига до излишни кавги. – Р.П.

34 (4). Искането (+) – 3

Трите паремийни варианта на новозаветния императив от *Евангелие по Матей*, гл. 7, стих 7 изчерпват културемната група, озаглавена „искането (+)“.

* * *

Търси да намериш, искай да ти дадат, чукай да ти отворят! (Библейска: „Искайте и ще ви се даде; търсете и ще намерите; хлопайте и ще ви се отвори!“ Матей 7 : 7). Ст.Ст.

Хлопай да ти отворят, искай да ти дадат! Ст.Ст.

Чукай и ще ти се отвори, искай и ще ти се даде! Ст.Ст.

34 (5) Търпеливото изчакване (+) – 3

Културемата „търпеливото изчакване (+)“ се носи също от три (3) пословици.

* * *

Който знае да **чака**, всичко му иде во време; който бърза, белята си намярва. Слав.

Който знае да **чака**, всичко му иде овреме. Арн.

Който знае да **чака**, всичко му идва на време, който бърза, белята си намерва. ЕО

34 (6) Изповяданият грях (+) – 3

Други три (3) български пословици препоръчват изповядването на греховете, което довежда до душевно облекчение.

* * *

Изповядан **грях**, не е вече грях. Н.Гер.2

Изповядан **грях** не е грях. БНТ

Изповядан **грях** – наполовина опростен. БНП

34 (7) Законът (+) – 3

Ако се съди по семантичната плътност на културемата „законът (+)”, юридизмът не е много характерен за българската фолклорна култура, но все пак има място в нея. Сред паремите открихме само три (3) пословици, които пряко утвърждават законността.

* * *

Вяра е да се държи, а **закон** да се пази. Н.Гер.1

Вярата е да се държи, а **законът** да се пази. Ст.Ст.

Място обичай, **закон** главизна. Слав.²⁰⁰

34 (8). Господарството (+) – 3

Паремите, утвърждаващи господарството, са също три (3).

* * *

Господство с даване, юначество с удряне. Н.Гер.1

Господарство с даване, юначество с удряне. Ст.Ст.

Юнашество с удряне, **господство** с даване. Тур. Слав.

34 (9) Доброто вино (+) – 3

Други три (3) български пословици възхваляват доброто старо вино. Те участват също в културемните групи „приятелите (+)” и „младата жена (+)”.

* * *

Старо **вино**, стар приятел, дръж ги. Слав.

Млада жена, старо **вино**. Слав.

Млада жена си имай и старо **вино** купи си, не се бой. Арн.

34 (10) Моминството и ергенуването (+) – 3

На тази позиция е също културемата „моминството и ергенуването (+)”. Виждаме я в трите (3) пословици по-долу.

* * *

²⁰⁰ Главизна, *черковнослав.*: същност (τό κεφάλαιον, *гр.*).

Моминство – везирство. Н.Гер.3
Иргенлък, мамо, пашалък, моминство – царство, везирство. Слав.
Иргенлък – пашалък (сефалък), моминство – царство (везирство).
Слав.²⁰¹

34 (11) Първото либе (+) – 3

Трите **(3)** пословици по-долу ни уверяват, че първото либе е най-скъпо.

* * *

Първо **либе** не се забравя. Слав.
Първо **либе** второ не бива. Слав.
От **пръвна** жена, пръв залък и пръвний сън по-благо няма. Арн.

35 (1). Националният сговор (+) – 2

С културемата „националният сговор (+)“ започва поредица от културемии с още по-ниска семантична плътност – тези, които са представени само в два **(2)** паремийни текста.

Съединението прави силата. (БРТ) Влах.
Цар с народ, силна **държава**. ЕО

35 (2). Невъзмутимостта (+) – 2

То да си джафка, а **керванът** да си върви. Слав.
Кучетата си лаят, **керванът** си върви. Л.А.

35 (3). Доволството от малкото (+) – 2

Умному мало **довлеет**. Слав.
Ако не тече, барем **капе**. Н.Гер.2

35 (4). Превъзходството над другите (+) – 2

²⁰¹ Сефалет, сефалък, *араб.*: нищета, бедност, мизерия, беднота. – Слав., с. 567.

По-добре за един ден **петел**, а не кокошка за месец. Слав.
По-добре **пръв** в село, а не последен в града. (БПП) Влах.

35 (5). Прощката (+) – 2

Госта гощавай, врага **прощавай**. Слав.
Плащането за добро с добро е борч на сякиго, ама за злото плаща с добро сал честният челяк. Слав.

35 (6). Благодарността (+) – 2

Бъди **благодарен** на каквото имаш и ти си честит. Слав.
Дето ся храниш, там да **хвалиш**. Н.Гер.5

35 (7). Трезвеността (+) – 2

Водица мирна **главица**. Н.Гер.1
Бистра водица – мирна **главица**. Н.Гер.1

35 (8). Спазването на обичаите (+) – 2

Старият **адет** не оставяй. Слав.²⁰²
Място **обичай**, закон главизна. Слав.

35 (9). Прямотата (+) – 2

Когато **съдиш** някого, съди го в лицето му, а не зад гърба му. ЕО
Право, куме, та в (черните) очи. ФРБЕ2

35 (10). Взаимното доверие (+) – 2

Обичам да ти **вярвам**, а не да ида да питам. Слав.
Длъг на **сгода** и за сто години ся наплаща. Н.Гер.

²⁰² Адет, *араб.*: обичай. – Слав., с. 559.

35 (11). Уверяването от двама (+) – 2

Две **очи** по-добре виждат от едно. Слав.

Четире **очи** по-добре виждат от едно. Н.Гер.5

35 (12). Животът в голямо населено място (+) – 2

В по-голямо **място** да живееш, по-много ум да имаш. Н.Гер.1

В по-голямо **място** да живееш, по-много неща да видиш, по-много ум да добиеш. Слав.

35 (13). Водата (+) – 2

Дека е **водичка**, там е душичка. Н.Гер.1

Вода като сълза чиста. БНТ

35 (14). Самоограничаването (+) – 2

Добре е да **знаеш** всичко, ала не и да правиш всичко. Н.Гер.1

За много **готви**, за одного постилай. Слав.

35 (15). Широкото сърце (+) – 2

Широкото сърце от всичко е доволно. БНП

Тясна къща, **широко** сърце. БНТ

35 (16). Вътрешната сила на човека (+) – 2

Сърцето е по-яко от желязото. БНП

Човешкото **сърце** е по-яко от камък. БНП

35 (17). Важното държане (+) – 2

Бъди **тежък** да ти кажат голям чилик. Слав.

Дръж се на **тежко**. Слав.

35 (18). Хубавото време (+) – 2

Хубаво **време** и здравье не дотягат. Слав.

Здраве, живот и хубаво **време** никога не омръзват. Н.Гер.2

35 (19). Полезните хора (+) – 2

Добрата **овца** малко блее, много мляко (вълна) дава. Слав.

Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаят, ако си търтей да го ядеш, върви където щеш. Н.Гер.2

35 (20). Топлото и огънят (+) – 2

Огънят е по-сладък и от меда. Н.Гер.3

Огънят е зиме по-сладък и от медът. Слав.

35 (21). Уседналият живот (+) – 2

Дето си, там **стой**. Слав.

Пепел яж, че в къщи **стой**. Слав.

35 (22). Младата жена (+) – 2

Млада **жена**, старо вино. Слав.

Млада **жена** си имай и старо вино купи си, не се бой. Арн.

35 (23). Ранната женитба (+) – 2

Рано ручай, не май ся, млад **жени** ся, не кай ся. Н.Гер.5

Който са наяде рано и рано са **ожени**, никога пишман не става. Слав.

35 (24). Започването на работата (+) – 2

Захванатата **работа** преполовена ся брои. Н.Гер.2

Захваната **работа** свършане гледа. Н.Гер.2

35 (25). Честното печелене (+) – 2

Богу ся моли и сам **печали**. Н.Гер.4
С ум **печели** и от работа са не дели. Слав.

35 (26). Равновесието на духа (+) – 2

Като намериш, не се **радвай**, като загубиш, не тъжи. Н.Гер.5
Не виждай зло да са **уплашиш**, нито добро да са зарадваш. Слав.

35 (27). Колективната воля (+) – 2

Селото туря попа, селото го изважда. Н.Гер.5
Когато искат **триста**, не питат поп Христа. Н.Гер.5

35 (28). Точните сметки (+) – 2

Последната малка културемна група с две (2) пословици е озаглавена „точните сметки (+)“.

Чисти сметки – добри приятели. Слав.

Чисти сметки, верни приятели. Л.А.

36. Списък на 57-те културеми на тридесет и шеста позиция, представени с по една (1) паремия

(1) „Раздялата с лошите навици (+)”– Има наука, има и **разука**.
Н.Гер.2

(2) „Решителните действия (+)”– **Хвани** бика за рогата. Л.А.

(3) „Изчакването, бавното вземане на важни решения (+)”– **Утрото** е по-мъдро от вечерта. Л.А.

(4) „Трезвият реализъм (+)”– Не брой **звездите**, да не паднеш в кладенеца. Н.Гер.2

(5) „Любовта на сестрата към брата (+)”– **Сестра** милей брат като пръстен съд, а брат милей сестра като меден. Ст.Ст.

(6) „Слушането, подчиняването (+)”– Който **слуша**, спасена му душа. Слав.

(7) „Жената, водила двама мъже (+)”– Блазе ѓ, че видяла два **свята** – т.е. водила два мъжа. Слав.

(8) „Истинският познавач (+)”– Само **славоят** знае да цени трендафила. БНП

(9) „Връщане на заема навреме (+)”– Когато земаш, бързай да го **върнеш**, та пак очи да имаш да искаш. ЕО

(10) „Смелостта (+)”– **Куражът** е най-голямото богатство на човека. БНП

(11) „Съветването (+)”– Два **ума** от един по-добри. Слав.

(12) „Юнакът с дружина (+)”– Добрият юнак е с **дружина** голяма. Ст.Ст.

(13) „Волята (+)”– С **воля** всичко се постига. ГК

(14) „Здравият дух (+)”– Здрав **дух** в здраво тяло. Влах.

(15) „Блаженото незнание (+)”– **Блазе** който нищо не знае. Слав.

(16) „Осъществяването на желанията (+)”– **Волно** доволно. Н.Гер.1

(17) „Българките (+)”– **Българки** са и хубави, и сладкодумни, и сладкопойни. Н.Гер.5

(18) „Душата (+)”– **Душата** е по-мила от парата. Н.Гер.1

(19) „Грижата за близките, вниманието към тях (+)”– **Цветето**, като го поливат, по-хубаво става. Л.А.

(20) „Обмислянето на последствията от постъпките (+)”– Прави каквото правиш и **сетнината** не забравяй. Слав.

(21) „Скромността (+)”– **Скромността** краси човека. ГК

(22) „Скъперниците (+)”– **Скъперниците** държат света. Н.Гер.5

(23) „Вършенето на нещата с най-подходящите хора (+)”– **Сол** от соларя, дърва от дърваря. Н.Гер.5

(24) „Пазенето на старите вещи (+)”–**Който пази вехтити**, спечелва новити. Н.Гер.5

(25) „Наблюдателността (+)”– **Устата** си затваряй, очите си отваряй. Н.Гер.5

(26) „Нищите духом (+)”– Блажени **нищни** духом. – Черкв. Слав.

(27) „Покровителството на силния (+)”–Да ма обича **владиката**, че нека ма мразят дяконите. Гръц. Слав.

(28) „Войводата (+)”– **Войвода** по сила и честност се става. Ст.Ст.

(29) „Бдителността (+)”– Аз **жумя** и продавам, ти си очите отваряй. Н.Гер.2

(30) „Вършенето вместо говоренето (+)”– Боле го **учини**, а не го говори. Н.Гер.5

(31) „Познатото, известното (+)”– Паси **трева**, коя знаеш. Н.Гер.4

(32) „Разполагането с пълна свобода (+)”– **Блазе му**, че е луд и прави каквото ще. Слав.

(33) „Безгрижният (+)”–**Блазе** тому що ум нема, че и гаале нема. Слав.

(34) „Човекът, комуто дават (+)”– Блазе, който дава и дважд **блазе**, който **зима**; тежко̀ тому кой не зима, не дава. Слав.

(35) „Професията на свещеника (+)”– Искаш ли лесно да се храниш, стани **поп**. Н.Гер.3

(36) „Гостоприемството (+)”– Госта **гощавай**, врага прощавай. Слав.

(37) „Милосърдието (+)”– Един драм **милост** да има човек е по-добре, отколкото да дава ока алтъни в черкова. Ст.Ст.

(38) „Този, когото хвалят (+)”– Блазе тому, кого **хвалят**. Слав.

(39) „Разтоварването (+)”– Комуто тежи, да се **разтовари**. Н.Гер.5

(40) „Търговците (+)”– Ако не са **търговци**, какво ще правят поповци. Н.Гер.5

(41) „Хубавият живот (+)”– Блазе ъ, че барим **светува** – живее честит живот. Слав.

(42) „Животът според приетия ред (+)”– Едно **раждане**, едно кръщение, едно венчило, една смърт. Ст.Ст.

(43) „Момата с добро поведение (+)”– У къщи слога, у мома **прилика**. Н.Гер.2²⁰³

(44) „Почивката след работа (+)”– **Почивката** след работа е сладка. Н.Гер.4

(45) „Борбата (+)”– Като се трудиш, ще спечелиш, като се **бориш**, ще победиш. ЕО

(46) „Поздравът (+)”– **Добър ден** в джоб ся не туря. Н.Гер.5

(47) „Съобразяването със статуса на другите (+)”– С големите – **голям**, с малките – малък. Слав.

(48) „Колективната отговорност (+)”– **Село** договаря, село отговаря. Н.Гер.5

(49) „Пословицата (+)”– Стара дума място хваща. Н.Гер.5

(50) „Количеството (+)” – **Колкото по-много**, толкоз по-добре. Н.Гер.5

(51) „Зетят (+)”– **Зет** се храни с пържени яйца. Н.Гер.2. – На зет следва да му се оказва чест, като му се предлага най-хубава храна. – Р.П.

(52) „Задомяването на сина (+)” – **Жени** го да не беснее. Н.Гер.2

(53) „Непродължителното боледуване (+)” – Къса **болест** – благий конец. Н.Гер.2

(54) „Богатата есен (+)” – **Есен богата** – зима рогата. Н.Гер.1
зимата (+)

(55) „Дебелият сняг (+)” – **Дебел сняг**, голям комат. ГК

(56) „Словото (+)”– **Словата** са най-голямата човешка сила. БНТ

(57) „Българският език (+)” – Дорде **език** живее, народ не загива. БНТ

²⁰³ Прилика, от приличен, пр. (1) что прилича, что мяза; (2) что е по прилика, с приличие, както трябва; (3) благонравныйм (4) хубав, гиздав, левент. – Н.Гер.4.

Изводи

Представената в Първа и Втора глава система от градиращи по семантична плътност културемии възсъздава една широка, панорамна и много подробна картина на достойните за присмех и похвала същности, битували и битувачи в живота на нашия народ. Ще започнем с общите числови стойности за съществуващите в българската лингвокултура (в паремииграфските източници) паремии за присмех и похвала и за цялостната система от културемии, изградена от тях.

Общият брой цитирани паремии (включително и тези, които се повтарят в две или три културемни групи) е **3 794**, а общият брой културемии – **399**. От последните, осмиващите културемии наброяват **217**, а културемите за похвала са **182**, което ще рече, че броят на първите е с 16% повече от броя на културемите от втората група, т.е. при отрицателните същности се наблюдава по-голямо разнообразие и нюансираност, отколкото при положителните. Що се отнася до броя на паремийните цитирания, съотношението им е обратното: групата на осмиващите културемии е представена в **1881** цитирания, а **1913**-те паремийни цитирания в състава на културемите за похвала превъзхождат с приблизително 5% първата.

Горните числови стойности и техните съотношения спомагат да се набележат няколко извода и да се направят някои предположения, които изискват допълнително потвърждение от други, сродни емпирични изследвания. Първо, ако се приеме, че общият брой на българските паремии, регистрирани до този момент в писмените ни паметници, варира приблизително между 14 000 и 20 000 текста, числото 3 784 би означавало, че паремииите за присмех и похвала съставляват немалък дял от общото запазено паремийното богатство на българския език – приблизително между около една четвърт или една пета от предполагаемия общ фонд, като останалите текстове, както показват досегашните ни наблюденията, са също или критични и осъждащи, но без да са осмиващи, или утвърждаващи, но без да изразяват похвала.

Погледът към съдържателната страна на културемите и мястото им в системата от български паремии разкрива следното:

Най-подиграваните и осмивани антиценности в българската фолклорна култура на паремийно равнище са простотията, невежеството и простащината, самохвалството, перченето и големееенето, хитруването, измамата и мошеничеството, циганията (разбирана като сбор от специфични отрицателни качества, а не като обективно и безпристрастно описание на етническа група), некадърността и безполезните и разрушителни действия. Обратно, изключително голяма тежест българските пословици придават на ценности от много висш порядък, като Господ Бог и началата на истинската, нелицемерна, очовечена и действена християнска религия, знанието, умът и учението, трудолюбието, честността, добрината, съобразяването със закона за възмездие, почитането на справедливостта и правдата и неподправените, истински стойности и качества.

Останалите културени визират изключително голямо и богато разнообразие от качества, ситуации и отношения между хората. Сред отрицателните намират място сериозни пороци от рода на алчността, кражбата, егоизма, завистта и злорадството до недостатъци като непостоянството, неуместната добрина, бързата работа и дори незатварянето на вратите вкъщи. Що се отнася до същностите, заслужаващи похвала, при тях разнообразието отстъпва на високата семантична плътност при първите няколко културени, докато останалите включват добре известни ценности, като приятелството, спазването на дадената дума, жизненият опит, мирът, редът и мъжеството (юначеството), както и ред по-малко известни, като умишленото самоподценяване, самотата, блаженото незнание, безгрижието. Разнообразието и в отрицателния, и в положителния спектър, е толкова голямо, че е практически невъзможно да се обхване, а още по-малко – опише.

Всички тези същности, взети заедно, като че ли зависят не толкова от смяната на политически режими и дори от исторически фази на развитие – преминаването от многовековния феодализъм към индустриалното общество на XX и информационното общество на XXI век, колкото от личния избор на всеки отделен човек за всяка отделна житейска ситуация. Съвкупността от съдържанието на двете групи културени като цяло говори за много здрави нравствени устои, произтичащи от безусловна почит към християнските и древните, класически ценности, безпощадна трезвост и разум при оценката на човешко поведение от всякакъв характер,

непримиримо осъждане на лошите и престъпни прояви на хората чрез смях и подигравка, които често са много груби и дори жестоки, но и немалка доза мрачно черногледство и черен фатализъм, които обаче в крайна сметка биват превъзможнати от стоическа твърдост и умерен, трезв, земен, жизнеутвърждаващ оптимизъм.

Присмехът и похвалата имат много силно емоционално въздействие върху всяко човешко същество и присъствието на такъв значителен брой осмиващи поговорки и насърчаващи похвалното и достойно поведение мъдри пословици свидетелстват за пригодността на българската паремийна система като живо възпитателно средство. Дори и ако в едно общество липсват правилни закони и добрите обичаи са забравени, вековният авторитет на пословиците, стига те да се опознаят, обикнат и ползват от достатъчен брой хора, също може да помогне за регулирането на междучовешките отношения, понякога в степен не по-малка от прилагането на обществени или правни норми. Може да се предположи, че възраждането на интереса към тези малки народни умотворения, тяхното изучаване и разпространяване сред хората от всички възрасти в България и сред наши съотечественици, които са извън страната, би помогнало постепенно и неусетно много от хората в съвременното, раздирано от противоречия българско общество, да възвърнат изконните си човешки качества и разобщеното множество от индивиди да стане отново народ.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

А

Триста гледали, трима видели, па и те били **абдали**, та нищо не разбрали. – 54. Шамар да е, **аванта** да е. – 120. **Аврам**, Исак, пълен дисаг. – 76. И **агнето** здраво, и вълка сит. – 114. И **агнето** цяло, и вълка сит. – 114. Думай ми **аго**, да ми е драго. – 110. Кажи му **аго**, да му е драго. – 110. Кажи му **аго**, да му стане драго. – 110. Старият **адет** не оставяй. – 217. **Айран** няма за пиене, а с кон ходи на пикане. – 57. Шиник глава, **акъл** въшка. – 53. **Акъл** до колене, мозък до глезени. – 52. **Акъл** до коляно, ум до глезени. – 54. Много умен, ала **акъл** нема. – 53. Изпила му чавка **акъла**. – 53. Кога Господ давал **акъла**, той стоял зад вратата. – 53. Очите му на тила, а **акълът** в потурите. – 104. До пладне е Илия, от пладне е **Алия**. – 127. Променил се **Алия**, погледнал са па у тия. – 111. Променил се **Алия**, погледнал са пак в тия. – 111. Облякъл се **Алия**, погледнал се – пак в тия. – 111. Облече ся **Алия**, погледнался, пак със тия. – 111. Пременил се **Алия**, посгледал са па в тия. – 111. Имаш ли **алят**, имаш и занаят. – 212. Отвѣд **Анадоллука**, в Лондра. – 55. Какво си се замислил като **арменец**, що е гощавал тъща си. – 139. И **Асан** е óра. – 94. Дойде като **аслан**, отиде си като насран. – 143. **Ах** за челяд, ох от челяд. – 114.

Б

Баба видяла иглата на копата, а копата не видяла. – 85. Що каже **баба** все е право, що направи дядо все е хубаво. – 185. Зарекла се **баба** да не пие вино, заселила се в зимника. – 81. Една **баба** една беля, две баби – две бели. – 98. Всяка **баба** и врач, всеки старец и znaleц. – 184. Нашла **баба** краставица, па рекла: крива е. – 59. Зарекла са **баба Неда** да не пие вино; заселила са в зевникът. – 81. Девет **баби** за пара. – 143. По-добре **бавно**, а не никога. – 213. По-добре **бавно**, а не никогаж. – 213. Бързай **бавно**! – 184. Честита ти шапка, Райко. – Не е моя, **баева** е. – 100. Ти го караш в пътя, то бяга по **баира**. – 111. Намери баба **баня**, та си изгуби сокая. – 73. Магаре яха, магаре **бара**. – 87. **Барон** ефенди, султан без гащи. – 57. **Бащина** благословия къща зида. – 213. **Бащина** благословия сина крепи. – 213. **Бащина** поука, синова сполука. – 213. **Бащино** огнище, топло пепелище. – 198. **Беганова** майка бяло носи, а Стоянова черно. – 204. **Беганова** майка бяло носи, а Стоянова черно върже. – 204. **Бежан** скача, Стоян плаче. – 204. **Бежанова** майка бяло носи, а Стоянова черно. – 204. **Бежанова** майка не плаче, а Стоянова. – 204. **Бежанова** майка не плаче, Стоянова плаче. – 204. Добро утро ти, **безгащано**! Добре дошла, голано. – 69. **Безгрижна** глава в градина расте. – 95. **Безгрижна** глава на чучело мяза. – 95. **Безумен** гост домакина кани. – 98. Без ум пойде, **безумен** си дойде. – 87. Един

безумен фърлюва камък в морето и сто умни не могат да го извадят. – 54. Кола ум и две **безумие**. – 54. Да съм **бей**, па нека съм с царвули. – 136. Нямаш ли си **бела**, стани на петина глава. – 144. Нямала си баба **белица**, та си купила прасенце. – 144. Кажи му добър`утро, да си намериш **белята**. – 82. Поздравих го, **белята** си намерих. – 82. **Бесен** гъз, кървав нос. – 82. **Беснее** като магаре от конски мухи. – 81. **Бивол** искал да лапне, муха погълнал. – 72. Вол отиде, **бивол** се върна. – 87. **Биволат** би са надтичвал с фтичките, ама го страх да са не продъне земята под него. – 59. **Бие** водата да изкара масло. – 68. Булка шета, град **бий**. – 121. **Бий** го за иглата, да не му плачеш за главата, [или като се научи да краде и го обесят]. – 187. **Бий** го по краката, да са не бие по главата. – 187. **Бий** гъзенце, да не бият гъзище. – 187. **Бий** дупенце, да не биеш дупище. – 187. Щипи прасе, докле е в коритото, **бий** жена, докле е рано. – 187. По-добре да си **бик**, че бит, а не вол, че впрегнат. – 197. Мотовила вила, жена мъжа **била**. – 131. **Бисер** и сред пясъка се познава. – 164. **Бисера** е малко зрънце, ала има голяма почет. – 164. Малко е **бисерово** зърно, а се носи на господска шия. – 164. **Бисерът** е малко зрънце, ала има голяма почит. – 164. Де отидох, лельо, сѐ ма **биха**. – 75. Де отида, лельо, сѐ (все) ме **бият**. – 75. По нас ги **бият** и не им дават да плачат. – 131. **Благатка** Радка, че всекиму сладка. – 206. **Благатко** ягне две майки бозае. – 206. Люто да ядеш, ама **благо** да говориш. – 182. Бъди **благодарен** на каквото имаш и ти си честит. – 217. **Благороден** е добродетелецат, а не боляреца. – 198. **Блазе** който нищо не знае. – 221. **Блазе** му, че е луд и прави каквото ще. – 221. **Блазе** тому що ум нема, че и гаале нема. – 221. Душата му излязва, той за п... **бленува**. – 83. Кога излезе на пътя, кучетата ще тръгнат след него да го **ближат**. – 102. У **Българин** инат, у **Грък** салтанат, а у **Фрег** мурафет. – 143. На лъвчо **бобче**. – 79. Дето е любов, там е и **Бог**. – 148. Дето има мир и любов, там има и **Бог**. – 148. **Бог** види. – 147. **Бог** дава, но в кошара не вкарва. – 149. **Бог** дал, **Бог** взел. – 150. Само **Бог** е без грях. – 148. **Бог** е бог и пак има слог. – 150. **Бог** е над нази, черната земя под нази. – 146. **Бог** забавя, ала не заборава. – 148. Кога **Бог** иска, не пита. – 147. Знае **Бог** кому что дава. – 149. **Бог** милостив за секого и за нас. – 148. **Бог** на небе, цар на земи. – 150. **Бог** на небе, цар на земя. – 150. **Бог** на небо, цар на земя. – 150. Доде е жив човек, все сбърква – един **Бог** не греши. – 148. **Бог** не дава и Божил не шава. – 150. **Бог** не спи. – 147. Не остая **Бог** никому дължен. – 147. Блазе тому, кому **бог** помага. – 147. **Бог** помага, против бога никой не помага. – 147. И аз мога, и той може, само ако **Бог** поможе. – 147. Юнак може, и кон може, а кога **бог** поможе. – 147. Човек може, кога **Бог** поможе. – 149. **Бог** прощава, а цар милост дава. – 150. На бодлива крава **Бог** рога не дава. – 150. **Бог** се не лъже. – 147. **Бог** търпи, ама не спи. – 147. Нищо не може без **Бога**. – 146. От **Бога** всичко добро. – 148. Без **Бога** добро не бива, без него и зло не става. – 148. Бой се от **бога** и от мъжа си. – 151. Без **Бога** кажи: не мога. – 148. С **бога** лесно, с безбожниците мъчно. – 147. **Бога** не мож

излъга. – 147. Да не зема, а да дава, сал на **бога** подобава. – 148. Да не взема, а да дава, сал на **Бога** подобава. – 148. Щото е от **бога**, по-сладко е от меда. – 149. Бой ся от **Бога**, правѝ добро, па нехай от никого. – 151. Бой са от **бога**, прави добро, нехай от никого. – 151. Бой ся от **Бога**, прави добро, па нехай от никого. – 149. На **бога** са нозете вълнени, а ръцете железни. – 148. Няма на света нещо, което да не е от **Бога** създадено. – 148. Бой са на **бога**, царя почитай и за друго не питай. – 151. Ако си **богат**, всекиму си сват. – 169. Ако си **богат**, всякому си сват. – 169. Ако си **богат**, секиму си сват. – 169. Ако си **богат**, ти си по-стар брат. – 169. По-добре слуга на **богатия**, а не син на сурмаха. – 169. Слънцето и **богатството** дори и слепаца осветляват. – 169. Помислити са знати на небето **Богу**. – 147. Бой се **богу** и от безбожния по-много. – 151. Работи като да щеш векуваш, а молися **Богу** като да щеш умреш утре. – 151. **Богу** са предай, с дяволо не си играй. – 148. **Богу** се предай, търпи и трай (докрай). – 150. Себе си **боди** с по-малка игла, а за другите дръж по-голяма. – 105. Без **Божата воля** ни косъм не пада от главата на човека. – 146. На́ ти, **Боже**, что ся мене не може. – 151. На́ тебе, **Боже**, что ся мене не може. – 151. Дето съгласие, там и **Божие** благословение. – 148. Окоето **божие** не спи. – 147. **Божие** око всичко види. – 147. **Божие** око сичко види. – 147. **Божие**то око (Господ) всичко види. – 147. **Божие**то око сичко види. – 147. **Божие**то си е всякога Божие. – 147. Болян **Божко** за кокошка. – 60. Болен **Божко** за кокошка. – 60. Бой има, ама акъл няма. БПП. – 54. Къса **болест** – благий конец. – 222. С тая **болест** за девет магарета дърва набираш. – 60. Умрял мъжът на **болната** жена. – 61. Умряла жената на **болния** мъж. – 61. Пила коза вино, че търси вълка да се **бори**. – 130. Да е насреца ти буболечка, **бори се** като с мечка. – 196. Като се трудиш, ще спечелиш, като се **бориш**, ще победиш. – 222. **Боса** ходва, та хорото водва. – 71. **Боса** ходва, че хорото водва. – 71. Дръжте **босио** да му вземем опинците. – 113. Дръж **босия**, та му земи царвулите. – 113. Хвани **босия**, та му събуй опинците. – 113. Погни **босия**, че и му вземи цървулите. – 113. Улови **босия**, че му земи царвулите. – 113. **Бостанджията** иска дъжд, а керемидчията – слънце; за кого да се моля, като и двамата са ми зетьове. – 112. Не му гледай **боя**, а гледай соя. – 198. **Брада** го наболо, а още си вири сополо. – 53. На зла **брада** зъл брич. – 166. Под **брада** му свещ гори и пак се на живот надява. – 144. На **брадата** му ще намериш и от Бъдни вечер от меда и на Великден от яйцето. – 102. **Брат** брата не храни, а тежко му, който го няма. – 200. **Брат** брата не храни, ала сѐ го брани. – 200. **Брат** за брата залáта. – 200. **Брат** за брата не печели, ала се си го жели. – 200. **Брат** за брата с глава запла́та. – 200. **Брат** най-ближен приятел. – 200. **Брат** най-близък приятел. – 200. **Брат**, помогнат от брат по-силен е от як град. – 200. Да ти го кажа като на **брат**, та да го знае всичкий град. – 128. Да ти го кажа като на **брат**, та да го чуе всичкий град. – 128. Чедо си раждаш, **брата** не можеш. – 200. На заем **брашно** тъпкано се връща. – 165. Доде не изпиташ **брода**, не нагазвай

водата. – 175. **Бръз** като на воденица долния камък. – 106. За брадата на кьосето **бръснари** колкото щеш. – 121. Дайте пàри да станем **бугàри**. – 143. **Будалити** все ся смеят. – 55. Всяка **бука** за наука. – 152. Първа **бука** за наука, втора за сполука. – 152. От три **буки** две вретена. – 66. От три **буки** две вретена, едното криво, другото недоправено. – 66. Три **буки** за две вретена. – 66. Няма **була** вретено. – 60. Да стана пак **булка**, да видиш как ще ся мъдря. – 97. Нека стана пак **булка**, да виж как ще знам да са мъдря. – 97. Насмалко остана **булка** да стана. – 75. Снощи **булка** доведоха, отзарана дете роди. – 125. Снощи **булка** дошла, снощи свекра била. – 135. Добрата **булка** и под вето було са познава. – 180. Добрата **булка** и под вехто було се познава. – 180. Добрата **булка** и с ветия сукман е добра. – 180. Добрата **булка** и с вехтия сукман е добра. – 180. Пика **булката**. – 128. Стойте, ще пикае **булката**. – 128. Няма **буля** вретено. – 60. Загубила си **буля** вретеното, че няма с какво да преде. – 60. Живее като **бъбрек** в лой. – 129. **Бъкел** отишъл, катуна (**бъкел**) дошъл. – 87. **Бъкел** отишъл, катуна се върнал. – 112. **Българин**, като каже нещо, от думата си не се отказва. – 188. **България** харна магария. – 143. **Българки** са и хубави, и сладкодумни, и сладкопойни. – 185, 221. Тази **бълха** няма да та ухапи, ти защо я убиваш. – 133. Лято без **бълхи** не бива. – 138. **Бързата** работа – срам за майстора. – 137. **Бързо** говно връх няма. – 137. С него хоро кърши, с него софра **бърше**. – 102. Комуто лозето е прекопано, той има пълна **бъчва**. – 190. Секи що са е потил, пълна **бъчва** ще има. – 190. Заръчал, кога умре, да го закопаят под **бъчвата**. – 81. Той заръчал да го закопаят при **бъчвата**. – 81. Кмет кметува, **бяс** бесува. – 82. Не би къща тясна, ако не би челяд **бясна**. – 82.

В

Аз го уча на ум, а то си трън **вади**. – 111. Ти го онодяш, то си трън **вади**. – 95. Аз го уча на ум, а то си трън **вади**. – 95. Ти го караш у рай, оно иде у **варай**. – 111. Хей, люде, **вардете се!** Мъжа си бих и петела си заклах. – 131. **Варди са** от чияка когото е господ белязал. – 174. **Варди се** от злото, докато не е дошло. – 174. От **варено** яйце пиле измъща ли ся? – 89. Хем сиромаш, хем **вдигноглав**. – 58. Кани са като **вдовица** на плач. – 61. **Вдява** в безушка игла. – 68. **Веднъж**, ама като мъж. – 165. Днес **везир**, утре резил. – 73. Да шия ли, да пера ли, утре **Велиден**. – 106. Да шия ли, да мажа ли – утре – **Великден**. – 106. Доде ми е **венчаното**, що да давам пари за друго. – 143. Глава давам, **вера** си не давам. – 197. **Вересия** – гола шия. – 138. **Вересия** потрясия; дай с ръце, барай с нозе. – 133. **Вересия** – празна кесия. – 138. **Верни** дружина – здраво кале. – 172. **Верни** дружина – и в петък благо ядат. – 172. **Верни** дружина – яка твърдина. – 172. **Весело** сърце къделя преде. – 205. Мала **вечеричка**, долга живеачка. – 183. Мала **вечеричка**, дълга живеачка. – 183. Малка **вечеричка**, дълга живеачка. –

183. **Вечерната** работа не оставяй за сутринта. – 188. Кратка **вечеря**, дълъг живот. – 183. **Вечеряй**, свекре, да не попощя. – 144. От **вещ** ловец и лисицата се плаши. – 154. Да **вземем** булка да ни помага на гладът. – 71. Е...ш, не е...ш, пак е...на ще **вземеш**. – 75. Магарето **викали** на сватба, или вода или дърва няма. – 110. С **вила** върга орехи. – 68. С **вила** орехи сбира. – 68. С **вила** орехи събира. – 68. Млада жена, старо **вино**. – 215. **Вино** баба весели, (от виното са тез бели). – 80. **Вино**, вино голо, продаде ми воло, па на брата дор и двата, а на тата и колата. – 80. **Вино**, винце, хубаво имце, снощи си ме било, сега си ми мило. – 80. **Вино** голо, ти продае на тато воло. – 80. Млада жена си имай и старо **вино** купи си, не се бой. – 215. Хубаво **вино**, лошава глава. – 80. Да го утепаш, от пет оки **вино** повече не може да изпие. – 81. **Вино** сладко, гърло гладко, аз не рачъ, то са навлачъ. – 80. Старо **вино**, стар приятел, дръж ги. – 215. Хем сиромаш, хем д... си **вири**. – 58. Град го чука, той опашка **вири**. – 95. Козата я бий градът, а тя **вири** опаш. – 95. Градът бие козата, а тя си **вири** опашът. – 95. **Висока** е тополата, свраки серат по нея. – 128. Тополата е **висока**, само свраките серат по нея. – 128. **Висока** тополя, но свраки по нея. – 128. На **високо** дърво само гарги кацат. – 128. На **високо** седи, на широко гледа. – 146. **Вихра** и Прихра на една кола се возят. – 144. Въпрос на **вкус**, казало кучето и се облизало под опашката. – 142. Света го има за магаре, ний го имаме за **владика**. – 96. Да ма обича **владиката**, че нека ма мразят дяконите. – 221. От **влакно** руно (стануе). – 173. От **влакно** руно става. – 173. Дали **влаху** краставица, а той я не щял, че била крива. – 59. **Влачете ма**, аз нека си плачъ. – 61. Куче **влачи**, диря няма. – 123. **Вода** като сълза чиста. – 218. На **водата** малко вино туря. – 79. Че гато го е правил баща му на **воденица**. – 118. Кована **воденица** меко брашно мели. – 154. На **воденица** правено. – 118. От **воденичарката** от сокайя ли правопис дириш? – 86. Дека е **водичка**, там е душичка. – 218. **Войвода** по сила и честност се става. – 201. **Войвода** по сила и честност се става. – 221. Силна **войска** със войвода, а пък земя (народ) със свобода. – 197. Силна **войска** със войвода, а пък земя (народ) със свобода. – 201. **Вол** отиде, крава (бивол) се върна. – 112. Старият **вол** по-дълбоко оре. – 184. Теле се родило, **вол** умира. – 87. **Волно** доволно. – 221. С **воля** всичко се постига. – 221. Сичко се менува, освен **волята божия**. – 146. **Вонееш**, крак, не вонееш, мой си. – 102. **Вонеща** риба мащерка иска. – 90. Души **вонещиците** да прави тамян. – 103. Котката кога не може да достигне месото, казва че е **вонещо**. – 61. Лисицата като не стигне месото, „**вонещо** е” казва. – 61. **Воняща** риба мащерка обича. – 102. Не падат от небото печени **врабчета**. – 97. Чува като **врана** горний сноп. – 67. Варди като **врана** горний сноп. – 67. Не по **врат**, а по шия. – 109. Вечер си затваряй **вратата**, а денем устата. – 177. **Враца** – дете (там) гарга не каца. – 138. **Врачанец** дете пикне, там трева не никне. – 138. Хубаво **време** и здравье не дотягат. – 219. **Време** който печели, сила печели. – 191. Здраве, живот и хубаво **време** никога не

омръзват. – 219. **Време** печелѝ, сила печелиш. – 191. Сичко бива до **време**, само господ до века. – 146. Всичко бива до **време**, само Господ до века. – 146. Всичко си има **времето**. – 191. Всяко нечто си има **времето**. – 191. Ако не ти приляга **времето**, а ти му прилегни! – 191. Ако не ти приляга **времето**, а ти нему прилегни. – 191. **Времето** всичко лекува. – 191. **Времето** е най-голям чорбаджия. – 191. **Времето** е най-добрият лекар. – 191. **Времето** е пари. – 191. **Времето** е стар учител. – 191. **Времето** и бог са всемогущи. – 147. **Времето** и бог са всемогущи. – 191. Всяко нечто на **времето** си. – 191. Ако не ти приляга **времето**, ти му прилегни. – 191. Те, мъжо, **вретено**. – 60. Като се **вречеш**, трябва да изтъчеш. – 188. По-добре не са **вричай**, а не да се вречеш, че да не изпълняш. – 211. По-добре се не **вричай**, или не са отмичай. – 211. По-добре са не **вричай**, или не са отмичай. – 211. **Вряден** мъж колко петела наш. – 67. Едно да е, **врядно** да е. – 155. Едно да е, **врядно** да е. – 165. **Вряк** да викаш, кряк да викаш, пари съм дал, ще те ям. – 80. Видяла **Всезнайка** зелен кон и умен даскал. – 131. **Всеки** пред къщата си нека мете. – 210. **Всякой** да си мете пред своята врата. – 210. **Втривася** като калпав бан в хиляда. – 110. Я не сакам я да съм добре, я сакам **Вуте** да е зло. – 113. Че си запалим къщата, че да изгори на **Вуте** плевника. – 113. **Вчудва се** като младо ере на нов свят. – 118. Кога стана **въгленар** и кога му поцърня вратът. – 73. Мякото **въже** прежуля твърдия камък. – 173. Мекото **въже** претрива якия камък. – 173. Мекото **въжѐ** претрива якия камък. – 173. **Вълк** овца пасе. – 89. Още не видял **вълка**, вика кучетата. – 123. Викал **вълка** да му варди овцете. – 69. Туря **вълка** за верен, а лисицата за послушна. – 139. **Вълка** стригали, а той за овцете питал. – 86. **Вълкът** казал: Я би живял с овцете, ама кучетата ме сърдят, та ги ядем. – 131. **Вълкът** стрижели (стрижали), той за овцете питал. – 86. Родѝще и нашата **върба** грозде. – 96. Кога как ида на черква, все **върба** ми дават. – 108. Не знае да си **върже** гащите (и то акъл дава). – 103. **Върли** зад себе си, да намериш пред себе си. – 175. Когато земаш, бързай да го **върнеш**, та пак очи да имаш да искаш. – 221. Буза без **въшка** не бива. – 102. От **въшка** ремък. – 84. В двадесет и четири часа **въшката** унуки добива. – 140. Ничто ся не купува с **въшки**. – 100. Мяра – **вяра**. – 209. **Вяра** вяра не бие. – 197. **Вяра** е да са държи, а закон да са пази. – 197. **Вяра** е да се държи, а закон е да се пази. – 197. **Вяра** е да ся държи, а закон да ся пази. – 197. **Вяра** планини премества. – 197. Християнската **вяра** човека преродува. – 197. **Вярата** вяра прибира, без вяра глава затрива (разбива). – 197. **Вярата** вяра прибира, без вяра глава се разбива. – 197. **Вярата** е да се държи, а законът да се пази. – 197. **Вярата** планини премества. – 197. **Вярвай** и слугата, вярвай и окото. – 209. Повече **вярвай** очите си, а не ушите си. – 209. По-добре **вярвай** очите си, а не хората. – 209. Обичам да ти **вярвам**, а не да ида да питам. – 217. По-добре е да **вярваш** свои очи, негли чужди думи. – 209. **Вярна** дружина, вярно кале. – 172. **Вярна** дружина – закон разбива. – 172. **Вярна** дружина – здраво кале.

– 172. **Вярна** дружина – яка твърдина. – 172. **Вятър** го носи на бяла кобила. – 143. С **вятър** са боя не прави. – 79.

Г

Блазе тому, що ум нема, че и **гаале** нема. – 95. Наметнал се като **габровско** конте. – 143. Едно око има и то **гаврогледо**. – 107. **Гагата** му остра, а той я показва за мостра. – 96. Рекъл **Гаго**, кому как драго. – 110. **Гаргата** моли Бога да мрат конете. – 116. **Гаргата** ся моли Богу да мрат конети. – 116. **Гаргите** молят бога да мрат конете да има какво да ядат. – 116. Не питай **гаталец**, а питай паталец. – 196. Две жени води, без **гащи** ходи. – 100. Сакал да забие един **гвозд**, та записал всята къща. – 66. Сакал да забие **гвозд**, та записал съта къща. – 66. **Генерал** без армия. – 121. Всичко на мравка яхнало, **Гере Дудин** на плъжок. – 57. Ката ден **Гизда** гиздава, а на Великден гнидава. – 90. Днеска **Гиздо** гиздав, на Великден ръждав. – 141. **Глава** да съм, та ако ще би и лукова. – 126. Има **глава** за дувар. – 52. Една **глава** за кое по-напред. – 87. **Глава** има, ала в главата няма. – 54. Харна **глава** има, ама не е за два крака. – 53. **Глава** има да си закача шапката на нея. – 54. **Глава** като чутура. – 53. Тая **глава** не е за два крака. – 53. В добра **глава** сто ръце. – 154. В добра **глава** ум царува. – 154. Не ще само ръцете да работят, иска и **главата**. – 154. Мустаките му изникнали, ама нищо няма в **главата**. – 52. Дето знаеш по-голям камък, там иди си удари **главата**. – 53. На един **главата** е дебела, а на друг – недодялана. – 55. Не можеш да му повъртиш **главата** и да му налееш ум. – 54. Сече му **главата** като халваджийска тесла. – 53. Защо ти е **главата**, кога е празна. – 54. **Главата** му не е за два крака, а за четири. – 52. Шапката му е добра, **главата** му не струва. – 53. Под носа му порасло, в **главата** му непосеяно. – 52. Шапката му добра, **главата** му нехела. – 53. **Главата** му празна като лейка. – 52. Калпакя му рунтав, ама **главата** му празна. – 53. **Главата** му пълна със слама. – 52. **Главата** му ще подпира колелата. – 53. **Главата** не е само за калпак. – 53. Няма ни една дъска на **главата** си. – 53. По-добре да си бяхташ **главата**, че да си не бяхташ снагата. – 154. **Глави** и на касапницата има. – 53. Дебели **глави** с тънки умове не се пълнят. – 52. Дебели **глави** с тънки умове са не пълнят. – 52. Водица мирна **главица**. – 217. Бистра водица – мирна **главица**. – 217. От сила пращи, от **глад** се заваля. – 100. **Гладно** стой, че не се учи да просиш! – 159. Ако можеш трая на **глаго**, да печелим наедно. – 144. **Гламав** гост домакина кани. – 98. Когато мама и тато ме учеха, аз **гледах** кучето как се пощи. – 95. **Глураво** магаре самò се товари. – 101. С **глупака** приказвай и камъка дръж. – 174. Ако да носеха всичките **глупаци** хлопки, желязото би станало сто гроша оката. – 55. Да би **глупост** рогата, всички би я виждали. – 55. **Глух** от гайда не разбира. – 52. За **глухите** баби два пъти камбана не бие. – 128. Блазе **глухому**, че два пъти чуе. – 108. **Гневен** става, та бит сяда. – 81.

Намръждил се като **гнида** в нови дрехи. – 129. Брада риждава, глава **гнидава**. – 57. Момата хубава, ала главата **гнидава**. – 90. Отвънка гиздава, отвътре **гнидава**. – 90. С **гнило** въже в кладенец не влизай. – 175. Не бива го за **говедар**, иска да стане цар. – 122. От **говедар** – поп, от поп – говедар. – 122. В рядко **говно** камък не хвърляй, да тя не опръска. – 82. Който по-малко **говори**, по-малко греши. – 178. Не **говори** само, когато спи. – 118. Кога ся мома ожени и **годежници** ся показват. – 118. Заповядай, куме, без хляб, че нямаме **гозба**, та извинявай за вино. – 125. Кога **гойно** страх, кога кола минаха. – 128. На **гол** корем сабя. – 71. На **гол** корем сребърни пищови. – 72. На **гол** корем чифте пищови. – 71. Приплещил сабя на **гол** мях. – 72. На **гол** мях сабя не мяза. – 72. На **гол** мях сабя не мяза. – 72. Научился **гол**, та го е срам облечен. – 145. На **гол** тумбак жилетка. – 71. На **гол** тумбак пищови. – 71. **Големей са**, големей, доде станеш най-малък. – 58. **Големей са** като пате в решето. – 58. **Големей се** като петел на стобор. – 58. От **големство**, носът му да падне на земи, не ся навожда да си го земе. – 58. От **големство**, носът му да падне на земята, не се навежда да си го вземе. – 58. **Голи** нозе под синия, печено прасе над синия. – 58. **Голи** нозе под тепсия, печено прасе на тепсия. – 58. Дръжте **голио** да му вземем дрехите. – 113. От **голия** риза ище. – 113. Който гледа надолу, мисли за **голо**. – 83. Хем **голо**, хем голямо. – 58. На **голтака** акъла му щрака. – 100. Самси са **Голю** похвали. – 56. Без **Голя** каша не бива. – 94. С големите – **голям**, с малките – малък. – 222. **Голям** фес, ама празен. – 93. **Горний** види. – 147. **Господ** (съди) на небето, цар на земята. – 150. Безгрешен е току един **Господ**. – 148. Добър е **господ**. – 148. Дето **Господ** бие с град, ти удри с камъни! – 151. **Господ** богатите сваля, а сиромасите качува. – 149. **Господ** богатити сваля, сиромасити качва. – 149. Когото **господ** варди, него пушка го не бие. – 147. Когото **Господ** варди, него пушка не бие. – 147. Когото **Господ** варди, него пушка не го лови. – 147. **Господ** види де е купенът и де е овенът. – 150. **Господ** види и казва. – 148. **Господ** види, кой е крив, кой е прав. – 147. **Господ** види кой крив, кой прав. – 147. **Господ** види кой отде иде. – 148. **Господ** види отгоре. – 147. **Господ** види, че масло у кандило гори. – 150. **Господ** види чие масло у кандило гори. – 150. Каквото даде **Господ**, все е добро. – 149. Всекиму **Господ** все едно не дава. – 149. **Господ** всичко види. – 147. **Господ** всичко знае. – 147. Наредил **Господ** да има богати и сиромаси. – 149. И кон може, и юнак може, ама **Господ** да помогне. – 147. Искам, искаш, то не става, а каквото **Господ** дава. – 147. Все е добро, что **Господ** дава. – 148. Щото **Господ** дава, все е добро. – 148. **Господ** дава всичко, ама на всички не дава еднакво. – 149. **Господ** дава и раздава на всички. – 149. Кога **господ** дава млин, не та пита чий си син. – 149. Което **господ** дава, никой го не отнима. – 149. **Господ** дава, па и за други оставя. – 149. Щото **господ** дава, сè е добро. – 148. **Господ** дава, той и зема. – 150. **Господ** даде, **господ** раздаде. – 148. **Господ** даде и **господ** зе. – 150. Кому **Господ** дал, хората не могат да му го земат. –

149. Комуто **господ** дал, хората не могат да му го земат. – 149. Дяволът ако затвори едни врата, **господ** десет отваря. – 150. Дяволът ако затвори една врата, **Господ** десет отваря. – 150. Ум прави, **господ** доправя. – 147. Что дава, а не зима, **Господ** е. – 148. **Господ** е господ и пак търпи. – 147. Все, что дава **Господ**, е добро. – 148. **Господ** е за злите и за добрите. – 148. **Господ** е на всинца ни баща. – 146. **Господ** е над назн. – 146. **Господ** е най-голям чорбаджия. – 148. **Господ** е най-стар господар. – 148. **Господ** е най-стар светец. – 148. **Господ** е най-стар чудотворец. – 148. **Господ** е стар господар. – 148. **Господ** е стар чудотворец. – 148. **Господ** едни врата затваря, а десет отваря. – 150. **Господ** едни врата затваря, а други отваря. – 150. **Господ** едни врата затваря, а па десет отваря. – 150. **Господ** едному дава всичко, а другиму нищо. – 150. **Господ** за всичките, а всеки за себе си. – 149. **Господ** за сиромасите държи светът. – 149. **Господ** забавя, ала не забравя. – 148. **Господ** забавя, ама не забравя. – 148. **Господ** забавя, но не забравя. – 148. **Господ** знае (види) чие масло гори в кандилото. – 150. **Господ** знае и стари баби. – 149. **Господ** знае кого де боли. – 149. **Господ** знае кому какво трябва. – 149. **Господ** знае по-много от хората. – 147. **Господ** знае, чия свещ гори. – 150. **Господ** и куцата коза не оставя. – 150. **Господ** и куцата овца не оставя. – 150. **Господ** и на присмеха помага. – 150. Кога **господ** иска да вземе на някого стоката, той му зема по-напред умът. – 151. Кога **господ** иска да убие някого, той най-напред му земе умът. – 151. Кога **господ** иска, и светците помагат. – 147. **Господ** иска чисто сърце. – 148. **Господ** кога дава, не пита чий си син. – 149. **Господ**, кога дава, не пита чий син си. – 149. И аз мога, и кон ми може, ама **господ** кога не помага. – 147. **Господ**, когато обича, не го порича. – 150. **Господ**, когото обича, не го порича. – 150. **Господ** което дава, човек не може да го земе. – 149. Дал **Господ** мед, ала дал и ред. – 149. Да не взема, а да дава един само **Господ** може. – 148. Един **Господ** на небето и един цар на земята. – 150. **Господ** наказва добрите за пример на злите. – 151. **Господ** не ви гледа ботушите, ами пита как слушате. – 150. **Господ** не гледа, а всичко види, не чува, а всичко знае. – 147. **Господ** не дава всичко сал на едного. – 149. **Господ** не дава всичкото сал на едного. – 149. **Господ** не е арнаутин. – 148. **Господ** не е избирач, а събирач. – 150. **Господ** не избира, а събира. – 150. Доде е жив **господ**, не ма е страх от никого. – 151. **Господ** не оре, не копае, а събира. – 148. **Господ** не отбира (пребира), а събира. – 150. **Господ** не отбира, а събира. – 150. Кога дава **господ**, не пита кой си син. – 149. И кон може, и юнак може, ами **господ** не помага. – 147. И **Господ** не прибира лошите човеци. – 151. **Господ** никому длъжен не остава. – 149. **Господ** нищо не забравя. – 147. **Господ** няма какво да прави, а късмет с късмета събира. – 148. **Господ** няма що да прави, а късмет с късмета събира. – 148. Доде е жив **господ**, нямам страх от никого. – 151. Когато **Господ** обича, него и наказва. – 151. Доде е жив **господ**, от зло не щъ да зная. – 151. Дяволът затваря една врата, **Господ** отваря десет. – 150.

Господ откога е задавал. – 149. **Господ** по хатър не гледа. – 149. И на присмех **Господ** помага. – 150. На сляпото пиле седялото **Господ** прави. – 149. **Господ** прави на слепите щърчета гнездото. – 150. На бодлива крава **Господ** рога не дава. – 150. Секиму **господ** сѐ едно не дава. – 149. На кьоравите щъркове **Господ** самси вие гнездото. – 150. **Господ** се грижи за кьоравите врабци. – 149. **Господ** се грижи за своите птички. – 149. Каквото дава дядо **Господ**, се е добро. – 149. **Господ** се смеял най-много като гледал как хората са мъчат да подкрепят тогова, когото той ище да съсипе. – 151. **Господ** се чудял най-много кога виждал че синовете крадат от бащите си. – 151. На слепото пиле **Господ** седелото му го прави. – 149. **Господ** сее за сиромасите. – 149. **Господ** сее за сиромасити. – 149. **Господ** си знае работата. – 150. Дето шие **Господ**, ситно няма. – 147. **Господ** хора събира. – 150. **Господ** храни и праведни, и грешни. – 148. **Господ** храни сиромасите. – 149. На **Господа** в работата не се бъркай! – 150. С **господа** всичко може. – 147. **Господарство** с даване, юначество с удряне. – 215. Аз **господин**, ти **господин**, ами кой ще тури житото в хамбара? – 57. Юнашество с удряне, **господство** с даване. – 215. **Господство** с даване, юначество с удряне. – 175. **Господство** с даване, юначество с удряне. – 215. **Госта** гощавай, врага **прощавай**. – 217. На по-добри **гости**, по-голяма чест. – 166. Викал **гости**, седнал да се пощи. – 144. Скоро, снахо, дай да ям, на **гости** съм била. – 125. За много **готви**, за одного постилай. – 218. **Госта** гощавай, врага **прощавай**. – 222. Докле **гражданката** запали свещ, селянката са ожени. – 124. На всяка каца **грездей**. – 110. Глава без **грижа**, на бостаня тиквата. – 95. Нека **гроб**, че не роб. – 197. Влязъл в лозето, че му **грозде** не хубаво. – 112. Влязъл в лозето, не му аресва **гроздето**. – 112. Който е копал лозето, той ще яде **гроздето**. – 190. Който е посадил лозето, той ще яде **гроздето**. – 190. **Гроздъто** се зоби по зърно. – 183. За **грош**, зад кош. – 74. **Грък**, като лъже, и сам си вяра хваща. – 107. **Грък** лъже за девет цигани. – 107. Ломоти като обран **грък** на купа. – 107. Ломоти се като обран **грък** на купя. – 107. Кани са като гладен **грък** на сранье. – 61. **Грък** циганина надлъгва. – 107. **Гръмнало**, та ги събрало. – 92. **Гръцките** моми вино не пият, а с шишетата по кьошетата. – 107. **Гръцките** моми вино не пият, из кюшетата със шишетата, под чадърите със гангалите. – 107. **Грях** му пише на мъж, ако си не стори сайгията на жена да ѝ се не моли. – 83. Изповядан **грях** – наполовина опростен. – 215. Изповядан **грях**, не е вече **грях**. – 215. Изповядан **грях** не е **грях**. – 215. Дали съм **Гуга**, или съм друга. – 128. **Гурелива** Мара, сополиви Марчо. – 92. **Гъз** глава затрива. – 101. Този **гъз** нали е у вас, дето идете ще обсерете. – 104. **Гъз** път да види. – 104. Доде е тоя **гъз** у вас, дето да идите, сѐ ще обсерете. – 104. Искали са два **гъза** да играят с два бъза. – 104. **Гърбавия** ще оправи гроба, а губатия сопата. – 186. От работа **гърбат** ставаш, не богат. – 133. Олеле, мамин **Гъргалчо**! – 115. Пълното **гърне** да ма развали, а не празното. – 169. Пълното **гърне** да ме развали, не празното. – 169. Старото

гърне по-добре готви. – 184. Старо **гърненце**, по-сладко варивце, или по-сладко ястие изварява. – 184. Пълно да ти е **гърнето**, достовете са готови. – 170. Ври ли ти **гърнето**, имаш и приятели. – 170. Търкулнало се **гърнето**, та си намерило похлупака. – 92. Тръшнало се **гърнето**, та си нашло похлупката; Търкулило се **гърнето**, та си намерило похлупката Търкулила се **тенджерата**, та си намерила похлупката. – 92. Четири **гърци**, пет капитана. – 107. **Гърците** ги съсипва салтанатът, а българите инатът. – 107. **Гърците** са като краставата коза – колкото повече я чука градът, толкова повече си вири опашката. – 107. **Гърците** са минали още и през кучето през червата. – 107. **Гърците** са на българите от гъзът. – 107. **Гърците** сторили биволското лайно на чер хайвер а царвулите на българите на ахтапод и ги изяли. – 107. Търси кой **гъол** по-дълбок. – 80. За две пари яйце ще снесе, за сто гроша **гюрултия** ще направи. – 56.

Д

Оставили мечките **да вардят** дренките. – 67. На три магарета плявата не може **да раздели**. – 67. На три магарета плявата не мога **да разделя**. – 67. Всякий, колкото му чергата стига, толкози **да са простира**. – 193. Бъди бръз **да слушаш**, а бавен да отговаряш. – 177. С **дааре** са заяц не лови. – 69. Благословена ръката, която **дава**, а проклета свидливата. – 176. Който **дава**, гладен не остава. – 176. Който малко **дава**, дава от душа, който дава много, дава от имот. – 176. Искаш ли да ти се **дава**, давай и ти. – 176. Блазе който **дава** и дважд блазе който зима; тежкò тому кой не зима, не дава. – 176. Който **дава** на сиромаси, той дава на себе си. – 176. Който **дава** на сиромаси, дава на Бога. – 176. Който **дава** навреме, двойно дава. – 176. Който **дава**, не обеднява. – 176. Който **дава**, не осиромашава. – 176. Блазе, който **дава**, тежкò, който взема. – 176. Който **дава**, той добър. – 176. Който ми **дава** хляб, той мени баща и брат. – 176. Който ми **дава** хляб, той ми е брат. – 176. Кога имаш – **давай**, кога нямаш искай. – 176. Юнашество с удряне, господарство с **даване**. – 175. **Даването** е по-добро от вземането. – 176. Ако искаш да вземаш, научи се да **даваш**. – 176. По-добре е да **даваш**, а не да искаш. – 176. Когато **даваш**, давай от сърце, когато клеветиш, мисли за после. – 176. Тръгнало море в река да се **дави**. – 69. Ако ще се **давиш**, не се мъчи в плитка вода. – 60. Някой се **давял**, а други викал: „Яли какъв бял.” – 105. Един се **давял**, други викал: „Яли каква снага имал.” – 105. От **даденото** дадено пред Бога е видено. – 176. Ако **дадеш** девет, ще вземеш десет. – 176. Ако **дадеш** кокошка, ще вземеш патка. – 176. Что сам **дадеш с ръка**, то ще иде за тебе. – 176. Що **дадеш с ръката** си, то ще са намери. – 176. Що **дадеш с ръката** си, това ще намериш. – 176. Що **дадеш с ръката**, то ще се намери. – 176. Що **дадеш със своя ръка**, то ще иде със тебе. – 176. Ако **дадеш** тука, ще намериш тамо. – 175. **Дай** ми днес хляб и сол да чакам утре за печена кокошка. – 120. **Дай** му д... , че му

дай и поплювка. – 99. **Дай** му кон, че му дай и седло. – 99. **Дай** му крушка да те слушка. – 176. **Дай** на мене и на детето, че баща му чака на портата. – 63. **Дай** си, мъжо, жената, а ти иди в гората. – 75. **Дай** си, мъжо, жената, а ти иди в трънето. – 75. **Дай** си, мъжо, жената, а ти хвани трънъето. – 75. **Дал** си попадията, купил си шапка. – 68. **Дамба–лумба** два дни, па година гладни. – 120. **Дарба** добро, а делба още по-добро. – 214. **Даровете** и лошата свекърва сдобряват. – 176. **Дваж** дава, който навреме дава. – 176. **Дванайсет** лисици в една дупка. – 89. **Дванайсет** овчеря с една лъжица са кашикали и пак са наяли. – 89. **Двойно** дава, който навреме дава. – 176. **Дека двоица**, он троица. – 110. **Де двама**, и той третий. – 110. **Дебел сняг**, голям комат. – 222. **Девет** братя, едни гащи. – 100. **Девет** братя с една риза. – 100. И на магарето **деветини**. – 86. **Девството** е много по-добро от лошото женянье. – 208. **Десят** братя с една риза. – 100. Когато правиш нещо, прави го каквото да **дейдише**. – 163. Боле риба **делена**, негли бради скубани. – 214. **Делени** круши, спокойни зъби. – 214. **Ден** година храни. – 187. Всяка година по **дете**, за девет години дванадесет. – 143. Олиле, майко, плачит **детето**. – 115. **Детето** е от цар по-голямо. – 200. **Децата** са дар Божи. – 200. През **джам** сирене ближат. – 79. Лява ръка, десен **джоб**. – 123. **Джуро** са вечер жени, сутрин са **разжени**. – 129. **Див**, ама жив. – 142. Брада сива, глава **дива**. – 109. Не яде **Димо** ере, кога не намери. – 61. Не яде **Димо** яре, кога го не намери. – 61. За утре да не оставаш, щото за **днес** настаняваш. – 188. Коего можеш да направиш **днес**, не го отлагай за утре. – 188. **Днешната** работа не оставяй за утре. – 188. Сиромашия до шия, к... **до колене**. – 83. Булката **добра**, сокаят ѝ накриво. – 93. **Добрата** булка и под ветия сукман е добра. – 164. **Добрата** булка и под вето було са познава. – 164. **Добрата** стока лесно купец намира. – 164. **Добрата** стока сама ся хвали. – 165. По-добре да думат зле за тебе, а ти да си **добре**, а не да думат добре, а ти да си лошав. – 161. **Добре** ми е, на добре отивам (щото нося с него се покривам), често на сметът поспивам. – 114. **Добре** ми е, на добре отивам – щото нося, с него се покривам, често на сметта поспивам. – 114. **Добре** съм, но ще се оправя. – 93. По-добре да служиш на **добри** хора, а не да заповядваш на лоши. – 162. Неговата **добрина** като ламба по пладне. – 133. **Добрината** да е добра, а не глупавината. – 162. **Добрината** крепи света. – 161. Едничка, ама **добричка**. – 165. Обичам с **добрия** да плача, а не с лошия да скачам. – 162. Обичам с **добрия** да плача, а не с лудите да скачам. – 162. Обичам на **добрия** да служа, а не на злия да заповядвам. – 162. Обичам на **добрия** да служа, а не на лошия да заповядвам. – 163. По-добре на **добрия** да служиш, а не на нифелития да заповядваш. – 162. Предпочитам да служа на **добрия**, отколкото да заповядвам на злия. – 163. За разбойника и гората е тясна, за **добрия** човек и иглени уши са широки. – 238. **Добрият** вол (кон) от селото навън не излязва. – 162. **Добрият** вол в селото си намерва цената. – 162. **Добрият** ден от зори заличава. – 162. **Добрият** ден са познава от сутринта. – 162. **Добрият** кон в селото си

намерва цената. – 164. **Добрият** кон и под съдран чул са познава. – 162. **Добрият** кон и под съдраният чул са познава. – 162. **Добрият** кон и под съдраният чул са познава. – 164. **Добрият** кон и със съдраният чул са продава. – 162. **Добрият** кон и със съдраният чул са продава. – 164. **Добрият** кон сам са хвали. – 164. **Добрият** кон сам се хвали. – 162. **Добрият** кон сам си зобта прибавя. – 164. **Добрият** кон сам си изкарва зобта. – 162. **Добрият** кон самси си артардисва зобта. – 162. **Добрият** човек все добрини прави, но никому не се хвали. – 162. **Добрият** човек лошо не търпи. – 162. Едно, ама **добро**. – 165. С **добро** вземаш и хапката от устата на човека. – 161. Пелин да пие, ама **добро** да говори. – 182. Струвай **добро**, да намериш добро. – 161. С **добро** зимаш и хапката на челяка от устата. – 161. Направи **добро** и на душманина! – 161. С **добро** и очите на човека можеш да извадиш. – 162. **Добро** направи, че в морето го хвърли. – 163. **Добро** направи, че на път го остави, или в морето го фърли. – 163. Направи **добро**, не кай се, направи зло, не бой се. – 161. Стори **добро**, не кай ся; стори зло, надей ся. – 161. Стори **добро**, не се кай, стори зло и се надай. – 161. Стори **добро**, па го върли в морето. – 163. Направи **добро**, па го върли в морето. – 163. Направи **добро**, па го хвърли в морето (на боклука). – 163. Бой ся от Бога, прави **добро**, па нехай от никого. – 161. Плащането за **добро** с добро е борч на всекиго, ама за злото плаща с добро само честният човек. – 161. Плащането за **добро** с добро е борч на сякиго, ама за злото плаща с добро сал честният челяк. – 161. **Добро** с добро ся заплаща. – 161. **Добро** утро да ти каже, пак трябва да погледнеш слънцето дали е утро. – 84. Стори **добро**, фърли го в морето; ако рибите не го ядат, то Господ барим ще го види. – 163. Стори **добро**, хвърли го в морето; ако хората го не познават, рибите ще го познаят. – 163. Стори **добро**, хвърли го в` водата; света ако не знае, рибата ще узнае. – 163. Направи **добро**, че го хвърли на пътя. – 163. Де отходяш **добро**? – Въз друго добро. – 162. Де отхождаш, **добро**? – При друго добро. – 162. **Доброто** без зло не отличава. – 194. **Доброто** без зло не се отличава. – 194. **Доброто** винаги си е добро. – 162. **Доброто** винаги си е добро. – 165. На **доброто** вино и оцетът му е добър. – 165. **Доброто** дело само се хвали. – 162. Търси **доброто**, защото то не идва самò. – 161. Барай **доброто** и по земи, и по небо. – 161. **Доброто** куче стадо чува. – 162. Преклони се на **доброто**, па загърби злото. – 161. Онзи ми е брат, който ми е на **доброто** рад. – 161. **Доброто** с добро са заплаща. – 161. **Доброто** с добро са заплаща. – 165. **Доброто** с добро ся заплаща. – 165. **Доброто** само са хвали. – 162. **Доброто** само са хвали. – 165. **Доброто** само ся хвали. – 165. **Доброто** ся само хвали. – 165. По-добре да служиш на **добър** господар, отколкото да бъдеш сам господар. – 162. **Добър** ден в джоб ся не туря. – 222. Който е **добър** и под стари дрехи се познава. – 162. Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както ище, може да бъде **добър** и почтен както трябва. – 162. Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както иска, може да бъде **добър** и почтен както

трябва. – 162. Ако човек не може да бъде хубавец и богат, както иска, то може да бъде **добър** и честен. – 162. **Добър** кон и от яслата ся продава. – 164. **Добър** кон и под съдран чул личи. – 164. **Добър** кон и под съдран чул се познава. – 164. Вола **добър**, само рога няма. – 93. **Добър** човек вред са нахраня. – 162. **Добър** човек вред са на храня. – 162. По-добре **довица**, а не зломъжетница. – 208. Умному мало **довлеет**. – 216. Когато **долната** глава се вдигне, горната омеква. – 83. Горнио хубаво хортува, ама **долнио** го не чува. – 83. **Долнята** глава изяда горнята. – 83. **Долнята** глава навила на горнята. – 83. Главата му за хиляда, а **долнята** за два града. – 83. Горнята глава мъдрува, ама **долнята** лудува. – 83. **Дома** и да мреш, е добре. – 198. **Дома** и да са мре, не е зле. – 198. **Дома** си правиш каквото сакаш. – 198. **Домакин**, ама дом няма. – 100. Едно око **домакинско** вижда вижда по-добре от две ратайски. – 208. **Домке** ле, домке ле, никъде те няма. – 198. **Донес си** да ти сложа да ядеш. – 125. Кога ми се **дороботи**, седам и чекам (оно) да ми мине. – За шоп. – 78. Доброволна **Драганка**, коремът ѝ дѐ земя. – 136. Дали го е булка мазала, или го е котка **драскала**. – 122. По **дрехите** посрещат (челяка), по ума го изпровождат. – 210. По **дрехите** посрещат, по ума изпращат. – 210. С **добър другар** и в зло време весело. – 187. Дай ми, Боже, **добър другар**, през гора ще мина. – 187. С **другар** стрела като в пън. – 187. С добри **другари** и в зло време весело. – 187. Добрият юнак е с **дружина** голяма. – 221. **Дрънка** като гол кокал в тенджера. – 118. Покрай **дуvara** дето са налягали сѐ ти ли си ги избил? – 56. Окото ти да излезе, зла **дума** да не ти излиза. – 160. Добра **дума** железни врата отваря. – 181. Всяка **дума** – жълтица. – 181. Добра **дума**, злат ключ. – 181. Нога му се мести, **дума** му се не мести. – 188. Стара **дума** място хваща. – 222. Като не си дал **дума**, не давай; като дадеш, не шавай. – 188. Сладката **дума** отваря златната врата. – 181. Добрата **дума** планина пробива. – 181. Дадеш ли **дума**, стой; не си ли дал, дръж се, не давай. – 188. Дадеш ли **дума**, стой; не си ли дал, не се бой. – 188. Като дадеш **дума**, стой си на думата. – 188. Добрата **дума** цена няма. – 181. Искаш ли **думата** да ти се чува, малко говори. – 177. През камик преминава **думата** му. – 188. През камък преминава **думата** му. – 188. **Думата** му на две не става. – 188. Вречеш ли са, стой си на **думата**; не си ли са врекъл, не давай дума. – 188. Вречеш ли се, стой си на **думата**; не си ли се врекъл, не давай дума. – 188. На **думата** си твърд бъди. – 188. По-напред избирай **думата**, тогаз я казвай. – 177. По-напред избирай **думата**, че тогаз я казвай. – 194. По-напред избирай **думата**, че тогаз я казвай! – 168. Кога малко **думаш**, по-много чуваш. – 177. Сладки **думи** железни врата отварят. – 181. В морето **дупка** пробили. – 89. Ти го **дупчиш** с остен, то ти вели: трън ми вадиш. – 101. Здрав **дух** в здраво тяло. – 221. **Душа** дава, ду... не дава. – 136. **Душата** е по-мила от парата. – 221. Две **душман** под едно юрган. – 65. Дръж се за **дѣб**, а не за шип! – 174. Гьорговски **дѣжд** безцянин камин. – 213. На гьорговския **дѣжд** всяка капка е жълтица. – 213. Гьорговският

дъжд цена няма. – 213. Майски **дъждове** плащат дългове. – 213. Да не беше **дъждът**, не щеше да се развали времето. – 145. Къс кожух, **дълги** м..., шарени чорапи. – 83. **Дълъг** човек ахмак бива. – 128. На **дърво** без корен не се качвай. – 175. На кораво **дърво**, железен клин. – 166. На здраво **дърво**, здрав клин. – 166. На кораво **дърво** корав и клин забий. – 166. Цар с народ, силна **държава**. – 171. Цар с народ, силна **държава**. – 216. На **дърт** гъз зелен бъз; На **дърто** дупе дрънкало. – 119. **Дърт** пръч млада върба не кърши. – 98. **Дърто** два ж телци пасе. – 98. След **дявола** върви и Богу ся моли. – 131. Оставил **дявола**, опашката му не пуца. – 87. Запали на **дявола** свещ, докле минеш моста. – 191. За **дявола** тамян, за крадеца тъмница. – 186. След **дявола** ходи и Богу ся моли. – 108. Под Миря са девет **дяволи** вирят. – 82. **Дяволите** са най-много сърдяли кога пърдели умрелите. – 136. **Дяволити** в него мътят. – 82. Стани **дяволу** другар, докле минеш моста, че тя бутнува. – 191. Стани **дяволу** другар, докле минеш, че тя бутнува долу. – 191. Ако палиш Богу една свещ, **дяволу** пали две. – 191. Дето ще са го кръстили Ангелчо, да са го кръстили **Дяволчо**. – 82. Чакал **дяволът** да узреят дренките. – 97. Няма **дяволът** работа, разтривал си пъпа. – 136. Има Господ грижа и за **дяда Бижа**. – 94. Не учи **дяда** си попа как се деца кръщават. – 103. Оставил **дядо** баба, че са уловил за кака. – 98. Ходи **дядо** и дойде, мечката влече за ухо. – 58. Кажи **дяду**, как ся правят деца. – 103.

Е

Веднъж са случило **евреин** да възседне кон и то излязло събота. – 119. Скъп на триците, **евтин** на брашното. – 79. На брашното **евтина**, на триците скъпа. – 79. **Един** го дига, други го слага. – 116. От **един** пазар грънци. – 121. **Един** плаче, други скача. – 116. Един имал **една** жълтица, оженил се с нея и му останало. – 89. **Една** коза имал, девет села хранел. – 89. На **една** река са прали. – 121. На една кола грънци **една сопа** стига. – 201. **Еднаж**, та у век. – 155. **Еднаж**, та у век. – 165. **Едни** брада искат, други я одriskват. – 116. **Едни** плачат за деца, други плачат от деца. – 116. На **едно** слънце си сушили дрехите. – 121. **Едному** се сърце топи, другиму се х... топори. – 116. От **едното** влиза, от другото излиза. – 128. От **еж** гърмеж, от желка троптеж. – 89. По-добре да се подхлъзнеш с крак, а не с **език**. – 168. Сладък **език** е най-сладкото нещо. – 181. Дорде **език** живее, народ не загива. – 222. Вързан **език**, здрава глава. – 177. С крак са хлъзни, че с **език** недей. – 168. С крак се хлъзни, че с **език** недей. – 168. **Език** човека краси. – 181. Потопи си **езика** в мозъка, тогаз ум давай. – 194. Добре е да държиш **езика** си зад зъбите. – 177. Наметнал се като **еленски** чорбаджия. – 143. **Ерген** дядо дяволите го женят. – 119. Замислил са като **ерменец**, що е бил тъща си. – 139. **Есен богата** – зима рогата. – 222. Днес Петко, утре **ефенди**. – 127.

Ж

Видяла **жабата**, че коват бивола и тя навирила крака. – 58. Станало кокоша **жалба** в махалата. – 116. Станало кокоша **жалба** в махлата. – 116. На ви майка по чашка, а майка ви ще пие с черното шише, че **жали** баща ви. – 48. Бяла брада, **желти** лайна. – 125. Бий **желязото**, догде е топло. 175. Да ковам **желязото**, докле е горещо. – 175. Чукай **желязото** докле е топло. – 175. **Желязото** се кове, докато е горещо. – 175. **Желязото** се кове, дорде е горещо. – 175. Не хвали лична **жена**, а умна. – 167. Добра **жена**, добра сирмия на мъжа. – 168. Добрата **жена** е като желязна кошуля. – 168. Хубавата **жена** е угодна на очите, а умната – на сърцето. – 167. Добра **жена** и от иманье по-добра. – 168. Зла **жена** и от море по-зла, добра жена и от имане по-добра. – 168. Честната **жена** и сред войска да влезе, пак честна ще излезе. – 168. **Жена**, която е умна и разумна, не оставя мъжа си да страда. – 168. Добра **жена** – мъжу рай, лоша жена – мъжу ад. – 168. У кого е добра **жена**, не му трябва рай. – 167. Вземай **жена** от род, а кучка от мандра. – 185. Земай **жена** от сой, а куче от копаня. – 185. Зимай **жена** от сой и куче от копаня (т.е. овчарско). – 198. Добра **жена** пълни къщата, а лошата я изпразня. – 168. **Жена** само кога я ръве куче и кога минува дървен мост, тогаз може да не мисли за мъж. – 70. Млада **жена** си имай и старо вино купи си, не се бой. – 207. Млада **жена**, старо вино. – 207. Умната **жена** струва повече от елмаз. – 168. Умната **жена** чини повече от алмаз. – 168. Умната **жена** чини повече от елмаз. – 168. Мъжът е в къщи глава, а **жената** душа. – 167. Комуто е добра **жената**, не му трябва да ходи в черкова, а комуто е лоша, не му трябва да плаче на гробища. – 168. Комуто е харна **жената**, не му трябва рай. – 167. Комуто е харна **жената**, не трябва му рай. – 167. Комуто е добра **жената**, не трябва да ходи на църква; комуто е лоша, не трябва да ходи на гробища. – 168. Комуто е харна **жената**, нему не трябва рай. – 167. **Жената** от закон не отбира, а от дърво повече отбира. – 174. Ако **жената** шава, има дърво и она ще ся оправи. – 174. Мъж държи къщата, а **жената** я краси. – 167. Рано ручай, не май ся, млад **жени** ся, не кай ся. – 207. Две **жени**, три бели. 112. **Женица** е душица. – 167. **Женица** – света горица. – 167. За **женско** въздъхна и издъхна. – 70. Душа му иска **женско** да стиска. – 70. За **женско** чак до Френско. – 70. По-добре **жива** мишка, а не умрял аслан. – 194. Да е **живо**, че нека е диво. – 194. **Живот**, **здраве** и добра мисъл кога има човек, не му трябва много стока. – 170. **Живот**, **здраве** и добра мисъл, кога има човек, не му трябва много стока. – 194. **Здраве**, **живот** и хубаво време никога не омръзват. – 194. **Живот** се с пари не купува, защото е дар от Бога. – 194. Посял **жито**, изникнал ечемик. – 54. На бели косми **жълти** лайна. – 125. Който сее, той ще **жъне**. – 176. Който е посял, ще **жъне**, който е посадил, ще яде. – 177.

На дърва отишъл, брадвата **заборавил**. – 88. На дърва отишъл, брадвата **забравил** (не взел). – 88. Отишел да оре, ралото си **забравил**. – 88. Отишъл да оре, ралото си **забравил**. – 88. Отишъл Шабан на мечки, **забравил** си пушката. – 88. Отишъл Шабан за мечки, **забравил** си пушката. – 88. Гърнето **завижда** на котлето, а и двете черни. – 124. Обичам да ми **завиждат**, а не да ме жалят. – 201. Обичам да ми **завиждат**, а не да ме желят. – 201. По-добре да ти **завиждат**, а не да та окайват. – 201. По-добре е да ти **завиждат**, а не да тя окайват. – 201. Добре си, кога ти **завиждат**, а не кога тя окайват. – 201. Добре си, кога ти **завиждат**, а не кога тя окайват. – 201. По-добре е да ти **завиждат**, отколкото да те окайват. – 201. Да ти **завиждат**, ти да не завиждаш. – 201. **Завира се** като конска муха под опашка. – 110. **Завитото (покритото)** мляко коткити не лочат. – 175. **Загрижил се** като вълкът за овцете. – 62. **Загубила** си булката брадвата (черяслото) зад вратата. – 88. В **задружна** къща немотия не влиза. – 171. У **задружна** къща немочята не улазя. – 171. Дето си живеят **задружно**, там немочя на улази. – 171. Дето си живеят **задружно**, тамо немочя не улази. – 171. Силом **заек** се не лови, ами с **колай**. – 154. От **заек** сирене и от сврака масло. – 89. От **заец** сирене и от сврака масло. – 89. **Заеца** в гората, а ний ръжен тъкмим. – 91. Отишли за **зайци**, изяли ги вълци. – 74. **Заклучи** си вратата, за да ти е верен комшията. – 174. Да **заколим** вола, да направим сбора. – 75. Място обичай, **закон** главизна. – 215. Вярa е да ся държи, а **закон** да ся пази. – 215. Вярата е да се държи, а **законът** да се пази. – 215. Боле голям **залък** да лапнеш, нежели голяма дума да кажеш. – 177. Голям **залък** лапни, голяма дума не казвай. – 177. Кога баба пръднала, кога **замирисало**. – 129. На **замогнатый** всичко ся може. – 169. **Заможен** мъж мъка не знае. – 169. **Замъчила се** планината, та родила мишка. – 72. Имаш ли **занаят**, имаш и канаят. – 211. **Занаят** не тегли глад. – 156. **Занаят** не тегли глад. – 212. **Запали** му свещ, дай му яйце да бели. – 89. **Заповядай**, куме, и от боба. – Добре ми е и от хайвера. – 100. **Запъва се**, като магаре на мост. – 109. Кяр до глезен, **зарар** до колене. – 75. За пара **засвирия**, за пет не млъква. – 142. **Засрамил се**, та от срам дори заспал. – 136. Само големите господари и кучетата не **затварят** вратата. – 137. Само големите господари и кучетата не **затварят** вратите. – 137. Зад пръст **затулен**, цял виден. – 60. **Захлупено** мляко котки не го ядат. – 175. Без **захмет** не са яде мед. – 157. Без **захмет** не се яде мед. – 157. Не брой **звездите**, да не паднеш в кладенеца. – 220. Вързал **звънци** на краката си, да го чуват мравите, да бягат да ги не стъпчи. – 61. Богат е, който е **здрав**. – 182. Ръжен хляб да ям, ама **здрав** да бъда. – 182. **Здрав** дух в здраво тяло. – 182. **Здрав** живот и хубаво време никога не омръзват. – 182. Когато е челяк **здрав** и водата му е сладка. – 182. Когато човек е **здрав**, и водата му е сладка. – 182. На **здрав** човек всичко е сладко. – 182. Като е **здрав** човек, всичко постига. – 182.

Докле е **здрав** човек, и водата му е сладка. – 182. Доде е **здрав** човек и водата му е сладка. – 182. Абе то ще се мре, ами **здраве** да е. – 141. **Здраве**, живот и хубаво време никога не омръзват. – 182. Без **здраве** няма богатство. – 182. От **здраве** по-хубаво нещо няма. – 182. **Здравето** е най-голям имот. – 182. **Здравето** е най-голямото богатство. – 182. **Здравето** е най-голямото богатство на света. – 182. От **здравето** по-хубаво няма. – 182. **Здравий** човек всичко може да направи. – 182. **Здравият** е най-богат. – 182. **Здравье**, живот и хубаво време никога не омръзват. – 182. Хубаво време и **здравье** не дотягат. – 182. От **зелена** тиква семе не вземам. – 103. Обичам мойта **земя** да ми изпие кръвта, а не чуждата. – 213. Мойта **земя** да ми пие кръвта, а не чуждата. – 213. По-добре мойта **земя** да ми яде кокалите, а не чуждата. – 213. На **земята** скрити работи няма. – 168. **Земята** скришно не държи. – 168. **Зет** се храни с пържени яйца. – 222. Блазе, който дава и дважд блазе, който **зима**; тежкò тому кой не зима, не дава. – 222. **Златен** ключ желязна врата отваря. – 170. Старо **злато** ръжда не лови. – 163. **Златото** го ръжда не хваща. – 158. **Златото** го ръжда не хваща. – 163. **Златото** го ръжда не яде. – 164. **Златото** и у кал да падне, пак е злато. – 164. **Златото** ръжда не лови. – 159. **Златото** ръжда не лови. – 163. **Златото** ръжда не хваща. – 158. **Златото** ръжда не хваща. – 163. **Златото** у кал да падне, пак е злато. – 159. Всяко **зло** за добро. – 194. Не отдавай **зло** за зло. – 161. **Зло** куче стадо чува. – 194. На **зло** търпи, че зло не струвай. – 207. Дойди, **зло**, че без тебе по-зло. – 194. Ела **зло**, че без тебе по-зло. – 178. Ела **зло**, че без тебе по-зло. – 194. Доде не изпиташ **злото**, не познаваш доброто. – 194. Ако не видиш **злото**, не познаваш доброто. – 194. **Змия** и малечка се не милва. – 175. С гола ръка **змия** се не хваща. – 175. Удряй **змията** в главата. – 186. Кой знае **знае**, кой не знае трева пасе. – 153. **Знае** що е царя вечерял. – 131. Добре е да **знаеш** всичко, ала не и да правиш всичко. – 218. Да **знаеш**, да умееш, ще каже добре да живееш. – 154. По-добре е да **знаеш**, отколкото да имаш. – 154. Да бих **знала**, не бих са осрала. – 137. Не е важно да имаш звание, а **знание**. – 154. Нека **зная** – нека ме корят, а не да не зная, а да ме хвалят. – 154. Много баба **знаяла**, че и насъне гядала. – 131. Карам **Зорле** у рая. – 109. **Зъб** го боли, с крак куца. – 60. **Зъб** го боли, та криви. – 60. Боли го **зъб**, та куца. – 60. Да са живи предни **зъби**, че задържат. – 177. **Зяпа** дано му паднат печени врабчета отгоре. – 97.

И

И думай, и за после **мисли**. – 194. **Иглица** кметица, хурчица болерчица, а я кучка не знаяла. – 157. **Иглица** – кметица, хурчица – болярчица. – 157. Хорото не засвирило, а той **играе**. – 91. **Иди**, Ленчо, на дърва. – Ако мя качиш в колата и впрегнеш воловете. – 78. **Иди**, Пенчо, за дърва. – Ако спрегнеш воловете и ма качиш на колата, да ида. – 78. Вилата била крива,

та очите му **избила**. – 67. Братски се делили, та се **избили**. – 142. Наместо вежди да сглади, **избоде** очи. – 67. Да ѝ изправи веждите, та ѝ **избол** очите. – 67. Наместо вежди да сглади, очите си **извади**. – 68. Он си е от них, **изварчанин** е. – 113. Глава побелява, акъл **изветрява**. – 97. **Изгори** едного, та посипи другото. – 92. **Изгори** Павля, та посипи Петра. – 92. Който са е **изгорил** с триеница, той духа и киселото мляко. – 123. **Изгорил се** от кафе, та духа и ракията. – 123. **Издалеко**, та да ти е леко. – 184. Без **изет** не ся яде мед. – 157. Каквото захващаш, мъчи се да го **изкараш**. – 158. Порасла му брадата, **изкуфяла** му главата. – 97. Той и стара попадия **излъгва**. – 85. Кълнеся / дърлися като Циганин, кога иска да **излъже**. – 84. Ако се **излъже**, може да каже правото. – 84. Догде не се **излъжеш**, не можеш се научи. – 178. Защо не идеш при попа, да ти **измие** краката? – 102. Всякой пръдната си за **измирно** има. – 96. **Измъдрила се** като булка пред кум. – 61. **Измък** – примък. – 77. **Измъкна се** като пъзня из гащи. – 138. **Изнича** като мишка из трици. – 138. Сребърна лъжица, **изпросена** чорбица. – 57. **Изпръщяла** ряпа. – 98. Дошли дивите, **изпъдили** питомните. – 98. **Изпърво** посей, после пожени. – 193. **Изпърво** посей, после пожъни. – 193. Преди да **изречеш**, гледай какво шъ ти излезе. – 194. Преди да **изречеш**, гледай какво ще ти излезе. – 194. **Изчерпил** от морето една лейка вода, та познава ли се? – 69. Обуле кучето с пресни царвули, то са забравило, че ги **изяло**. – 74. Обуле кучето с пресни царвули, то са забравило, че си **изяло** краката. – 74. Обули кучето с цървули, то си **изяло** краката. – 74. Очи на **икони**, ум на кокони (сърце при кокони). – 108. **Икономията (мизерията)** е майка на бедността. – 80. Куче **икрам** няма. – 132. Пременил се **Илия**, посгледал се па у тия. – 111. Дето **има**, там са стича. – 169. От **имане** глава не боли. – 169. **Имане** е по-хубаво от нямане. – 169. От **имане** къща не се събаря. – 169. По-добре е да изгубиш живота си, а не доброто си **име**. – 160. По-добре е да ми извадят окото, че да не ми извадят лошо **име**. – 160. Глава да падне, **име** да не падне. – 160. **Имота** краси живота. – 169. Хитър като **ингилезин**. – 143. **Иргенлък**, мамо, пашалък, моминство – царство, везирство. – 216. **Иргенлък** – пашалък (сефалък), моминство – царство (везирство). – 216. Гащи няма, свирка **иска**. – 71. Пусна мухата на длан, тя **иска** в брадата. – 98. Цървули няма, гайда **иска**; Гащи няма, гайда **иска**. – 71. Дали му прасе, а той **иска** и майка му. – 99. Дали му прасе, а той **иска** и майка му. – 99. Дали му прасе, а той **иска** на прасето и майка му. – 99. Дали му прасе, а той **иска** на прасето и майка му. – 99. Дали Марку две, а той **иска** три. – 99. Те го нещат в селото, той **иска** у попови да кондисва. – 98. Дали Марку две, а той **искал** три. – 99. Да му кажеш: заяц с патрахил, ще каже: **истина** е. – 118. С лъжа се стига донякъде, с **истината** докрай! – 167. Лъжата е дебела, а къса, **истината** е тънка, а дълга. – 168. **Истината** излиза на мегдана. – 168. **Истината** море преплува. – 167. Ще накажеш, кой казва **истината**, но не можеш да накажеш истината. – 168. **Истината** отънява, ама не се

скъсва. – 168. Три дена **иху**, после тихо. – 120. Царвули няма, гайда **ище**. – 71. Няма гащи на гъзище, главата му цвете **ище**. – 71. Стар кон млада трева **ище**. – 83. Главата му цвете **ище**, а гъзът му гащи няма. – 71. Цървули няма, гайда **ище**. – 71.

Й

Йоше не дошел до водата, гащи събува. – 91. **Йоше** Петко не роден и шапка му шият. – 91. **Йоше** рибата в морето, той точи зъби да яде. – 91.

К

С двоица се прави **кавга**, а с троица – гюрюлтия. – 82. **Кавга** без бой пуста опустяла. – 82. Изпосле да са **каеш**, в Дунава да пикаеш. – 137. Една **каже**, за сто чини. – 181. **Казана** дума – хвърлен камък. – 188. Не **казвай** кога не тя питат. – 177. **Каквато** главата, такава и шапката. – 166. **Каквато** му главата, такава му и славата. – 166. **Каквато** му главата, таквази му и славата. – 166. **Каквато** си чаша на брата си налял, такваз ще се падне и на твоя дял. – 166. **Каквато** тиквата, такава и молитвата. – 166. **Както** живееш, така ще са и прочуеш. – 166. **Както** живееш, така ще се и прочуеш. – 166. **Както** питаш, тъй ти и отговарят. – 166. **Както** ти си към бога, тъй и господ към теб. – 165. **Както** хокнало, така се и обадило. – 166. **Както** храниш кучето, тъй ти варди стадото. – 166. **Както** храниш кучето, тъй ти пази къщата. – 166. **Както** храниш кучето, тъй ще ти пази къщата. – 166. **Какъвто** волът, такъв и остенът. – 166. **Какъвто** госта, такава и чорбата. – 166. **Какъвто** госта, такъв и млина (чорбата). – 166. **Какъвто** гостът, такъв и млинът. – 166. **Какъвто** е волът, такъв е и остенът. – 166. **Какъвто** Сава, такава му и слава. – 166. **Какъвто** светеца, такъв и венеца. – 167. **Какъвто** светецът, такъв и венецът. – 167. **Какъвто** светецът, такъв и тъмянът. – 167. От **кал** да е, Иван да е. – 190. Тежкò на този **калпак** с тази глава. – 52. **Калпакя** му нещо, под калпакя нищо. – 53. **Калугèрице** светотелице: во църква òтишла, дèте си рòдила. – 108. Да замахнеш на куче, ще удариш **калугер**. – 77. Черна чума и гръцкий **калугер** – двоица братя. – 77. **Калугерка** светотелица: в църква отишла, дете си родила. – 108. Две **калугерки** са боряли, калугерът зел да са разпасва. – 77. Циганска вулия и **калугерска** торба сè едно. – 77. **Калугерска** шапка и мухите сбира – т.е. мазна е. – 77. **Калугерско** онодяне, биволско оране. – 77. Добро утро ви, черни **калцуни**. – Дал бог добро, свински цървули. – 69. **Камик** бъди, глави троши. – 196. **Камила** гайтан не преде. – 89. **Камилата** влязла, а няма място за опашката ѝ. – 62. Отишла **камилата** да ѝ турят рога, отрязали ѝ ушите. – 99. Отишла **камилата** за рога, че си дошла без уши. – 99. **Камилата** от ухото не закуцва. – 62. **Камилата** отишла да търси рогови, та си загубила и ушити. – 99. Видяла **камилата** уши, ама иска и

рога. – 73. Ако връкнат **камилити** по керемидите, какво ще правим ние под керемидите? – 115. **Камък** бъди, глава троши. – 196. Делан **камък** на път се не оставя. – 164. Дялан **камък** на пътя не остава. – 164. **Камък** по камък – палат, зърно по зърно – погача. – 173. **Камък** по камък – сарай. – 173. **Камък** по камък става сарай. – 173. Триста червеи ги един **камък** разпръсва. – 201. Триста гарвани един ги **камък** разпръсва. – 201. **Камъкът** на мястото си е тежък. – 164. С техните **камъни** по техните глави. – 165. С техните **камъни**, техните глави да биеш. – 165. На два татка без **капа**. – 144. Ако не тече, барем **капе**. – 216. Сякаш че е **капка**. – 185. **Капка** камък копае. – 172. **Капка** капе, на камък трап изкопава. – 172. **Капка** на камъка трап изкопава. – 172. **Капка** по капка – вир. – 173. **Капка** по капка вир се набира. – 173. **Капка** по капка вир става. – 179. **Капка** по капка, вир става. – 173. **Капка** по капка вир става, левче по левче – язовир. – 173. **Капка** по капка вир ся навиря. – 173. **Капка** по капка гьол става. – 173. **Капка** по капка гьол стая. – 173. **Капка** по капка камък пробива. – 173. **Капка** по капка, па после и без шапка. – 80. **Капка** по капка става и локва. – 173. От **капката** вир са пълни. – 173. От **капката** вир ся пълни. – 173. **Капката** капе и на камък трап изкопава. – 172. От **капките** бара става. – 173. От **капките** вир се пълни. – 173. **Кара** са да му не месят хляба с вода. – 82. **Кара** се да не му месят хляба с вода. – 82. Двама са **карат**, а сто са радват. – 134. Двама ся **карат**, сто ся радват. – 134. Роди ма, мамо, с **касмет**, че ма хвърли на смет, аз пак ще стана за кмет. – 202. **Касметлия** дете и в гащите са насира. – 145. По-голям **католик** и от папата. – 144. Дай **Катунину** да ти наточи дарака, та да го открадне. – 63. **Качился** на камила, че ся крие зад тръна. – 60. Кога дъжд превали, и **качул** му на глава. – 118. Кога дъжд превали, и **качул** му на главата. – 118. Подир дъжд **качула**. – 118. Подир дъжд **качулка**. – 118. Кога дъждът превалял, той наметнал **качулката**. – 118. Гъстата **каша** пояс разпаша. – 203. Чичо, колко даваш **кекешките**? – 59. Хвани **келча** и му земи капата. – 113. Погни **келча**, че му изскуби брадата. – 113. Не гони **Келча**, юнак да го не направиш. – 94. Сам се **Келчо** забавлява. – 94. **Келчо** и той хубост има. – 94. Порасъл му **келът**. – 58. Порасъл му **келът**. – 73. На **келява** глава чимширен гребен. – 86. **Келявий**, като найде масло, намаже пръв главата си. – 73. **Кера** се прозява, Келчо се надява. – 94. То да си джафка, а **керванът** да си върви. – 216. Кучетата си лаят, **керванът** си върви. – 216. Печи **керемиди**, да ти пустне масло. – 79. От **керемиди** масло. – 79. Чиста **Кина** непрана ходи. – 90. Де е **Киро** – на кирия. – 74. Тръгнал **Киро** на кирия, но останал без сирмия. – 74. Къде е **Киро** – на кирия: дисагите си на гръб носи. – 74. Ако не разбиеш калта, не стават **кирпичи**. – 157. Лисицата кат` не стигне гроздъето казва, че е **кисело**. – 61. **Кисело** гроздето, че го лиса не стига. – 61. Котката като не стигне млякото, казва: „**Кисело** е.” – 61. **Кискин** ум: разцепва косъма и на бълхата шалвари ушива. – 115. Чиста **Кита** с газо у зелнико. – 90. На глава му **китка**, на г... му слюнка. – 57.

Кланяйся (поклонися) на дявола, докле минеш моста. – 191. **Кланяйся** злomu като светому. – 191. Туря себе си на голямата **клечка**. – 58. Зел **клечка** да се бие с мечка. – 130. Мечка с **клечка** се не убива. – 130. Дето възкривяхми и **клечките** отзаде ни влизат. – 75. **Клин** клин избива. – 166. **Клин** клина избива. – 166. Намерил **клинец**, требат му още петнадесет и четири петала и кон. – 66. Намерил **клинец**, требват му още петнайсет, и четири петала, та кон. – 65. Сбира **клинци** да си купи кон. – 66. Сбира **клинци** да си прави кон. – 69. **Клисав** мъж и жена му клисава. – 92. Казвам на дякона, а той на **клисаря**. – 127. По-добре на **клонче**, а не в кафезче. – 197. Златен **ключ** всякава врата отваря, блага дума всяко сърце разтваря. – 181. Карайся с **ключа** си, да ся не караш с комшия си. – 174. **Кмет** да съм, та на лед да съм. – 126. В селото на слепите с едно око който е, **кмет** става. – 142. Да ми казват **кметов** брат, та ако ще да умра от глад. – 71. **Кметът** дава, пѣдарят не дава. – 59. Най-хубавото е дето знае **книга**. – 152. **Книга** бре, книга: баща ми мига и аз мигам. – 52. Челяк без **книга**, дърво недоद्याно. – 52. **Книга**, кой знае, с четири очи е. – 152. Бита **книга** пред царя, а не бита пред говедаря. – 153. Челяк без **книга**, пѣн недоद्याн. – 52. Който знае **книга**, той има четири очи. – 152. Който знае **книга**, той има четири очи. – 152. **Книгата (науката)** е най-хубавото нещо. – 152. **Книгата** е най-хубавото богатство. – 152. **Книгата** е четири очи. – 152. **Книгата** на зло не учи. – 153. Светът ще се свърши, а **книгата** никога. – 152. **Книжовните** по-мъжовни. – 153. **Книжовните** са по-мъжовни. – 153. **Кога** ковач кова, кога дупе му почерня; **Кога** стана въгленар, кога дупе му почерня; **Кога** стана въглищар, кога дупе му почерня. – 73. **Кога** се качи и нозе замаха. – 127. **Кога** се потурчи и турска чалма нави! – 127. Га ти трябвам, баче **Кое**; га не ти трябвам, лудий Кое. – 110. **Кой** ми сра в гащите. – 126. **Който пази вехтити**, спечелва новити. – 221. Гладна **кокошка** просо сънува. – 96. **Кокошка** пѣшка, петел се трѣшка. – 60. Крие си **кокошката** главата и сяка, че не я видят. – 55. До **Колада**: ой та тебе, Крали Марко! След **Колада**: де си, моя мила майко. – 120. Силом заец не са лови, ами с **колай**. – 154. **Колкото по-много**, толкоз по-добре. – 223. Дал **Кольо**, взел **Кольо**. – 75. От **комар** саздърма и от муха наденица не става. – 79. От **комар** създърма и от муха наденица не става. – 79. Като се претеглил на своя кантар, **комарът** 99 кила тежи. – 57. **Комарът**, кога се претеглил на свой кантар, тежал 99 оки. – 57. Дой **комаря**, храни царя. – 113. Комат да има, **коматановци** колко сакаш. – 120. Не купувай къща, а **комшии**. – 202. **Комшийската** котка изяла месото, а наш`та са наяла. – 126. **Комшийската** котка изяла месото, а нашата се наяла. – 126. **Комшийската** котка накусала млякото, а наш`та са облизва. – 126. Не гради се с харен плет, нело с харен **комшия**. – 201. Добрият **комшия** е и от брат по-голям роднина. – 201. Харен **комшия** е от брат по-голям роднина. – 201. Купи си първо **комшия**, та после кука. – 202. Ако ми е весел **комшията**, по-бързо ще си изпреда къделята. – 202. Смее се като умрял

кон. – 55. Купил петел, остава **кон** да купи. – 97. Купил си петел, остава **кон** да си купи. – 97. **Кон** за кокошка. – 75. **Кон** няма, крака маха. – 91. Добрият **кон** сам си артардисва зобта. – 157. Добрият **кон** сам си изкарва зобта. – 157. Плачи за **конника**, че си махал краката. – 115. Плаче за **конника**, че си махал краката. – 115. **Коня** давам, юларя не давам. – 79. **Конят** за четирийсе, самарът му за петдесет. – 93. Сос игла бунар **копае**. – 68. Лозето не че четене, а сака **копане**. – 158. От девет бащи **копиле**. – 142. **Коприва** яде, коприна носи. – 58. **Коприна** носи, коприва яде. – 58. Виждаш ли **корабчета** да плават? – 85. Остало баби **коренче**. – 119. Върни се, върни, ей тук било останало едно **коренче**. – 119. Ете го е, едно **коренче** имам – рекла една баба като ѝ казали, че която има поне един счупен зъб ще се ожени. – 119. Не хвърляй **коричката**, за да има в торбичката. – 180. Не хвърляй **коричката**, за да има в торбичката. – 183. На **коте** ряпа, на жаба хързулка. – 86. На **коте** ряпа, на комар ботуши. – 86. И **котка** да си вземеш вкъщи, гледай да е от сой. – 198. С **котка** на оран, с мишки на копан. – 89. Щото мисли мишката, **котката** го разваля. – 142. Умирала **котката** и пак за мишките мислила. – 86. **Котката** са похвалила, че не яде пъстърва риба. – Нека я подуши, та щем видя. – 61. Похвалилася **котката**, че не яде пъстърва, но като я подушила, не могла да ся стърпи. – 87. На **кочина** прозорец и на курник катанец. – 85. Ако има в **кошарата**, ще има и в попарата. – 170. Видяла вода свежървина **кошуля**. – 90. Вол отиде, **крава** се върна. – 87. Която мени **кравай** на ръката, тя мени леля. – 176. Която нам по-голям **кравай**, тя нам леля. – 176. Когато **крадат**, не кради; когато ловят крадците, не бой се. – 207. Кога спи, не **краде**. – 123. Това ся вика майстория: хайдутин хайдутина да **краде**. – 123. Наяве варди мравъете, а тайно **краде** конъете. – 61. **Крадецът** вика: „Дръжте крадеца!” – 131. Ако съм го земал, не съм го **краднал**. – 63. Не съм **краднал** много, един кон съм **краднал**, сите куни мене гледат. – 63. **Крадците** всякога не крадат, но ти всякога се пази. – 174. Когато крадат, не кради; когато ловят **крадците**, не бой се. – 160. На три кучета един пачи **крак**. – 79. На десет вълци овчий **крак**. – 79. На девет вълци един пачи **крак**. – 79. На сто вълци кози **крак**. – 79. На петина козий **крак**. – 79. На девет вълци пачи **крак**. – 79. На сто вълка кози **крак**. – 79. На спукани **крака** желти чехли. – 85. Да ходи, ама **крака** няма. – 145. Не си вдигай **краката**, че нямам петало да тя кова. – 52. Дългокоса – **крапоумна**. – 125. Бог ми е дал голяма **красота**, а само едно е, дето мя огрозява, това е тези кози уши. – 59. Една овца – една **краста**, две овци – две красти. – 142. Сама шия **краста** иска. – 92. Дошла **краста** при шуга. – 92. **Краста** с краста ся чеше. – 92. На **крастава** шия желти жълтици. – 86. **Краставите** магарета от девет баира се подушват. – 92. **Краставите** магарета през девет баиря се смирисуват. – 92. Дългокоса – **краткоумна**. – 125. Кога стана **кратуна**, кога опаш навири. – 73. Нашла баба краставица, пък рекла **крива** е. – 112. Седни зле и пръдни, па хората **криви**. – 126. Седни зле и пръдни, че хората **криви**.

Сла – 126. Право казва като **криводолский** път. – 84. Глава като **крина**, а мозък къкрина. – 54. Глава **крина**, мозък шумлопина. – 54. Пази боже от **критикари** като нашето магаре. – 112. **Кротка** лисица кокошки яде. – 206. **Кроткият** дъжд по-добре мокри. – 173. **Кроткият** дъжд по-добре мокри. – 206. **Кротко** агне от две майки суче. – 206. **Кроткото** ягне от две (девет) майки цица. – 206. На зла **круша** зъл прът. – 165. За зла **круша** – зъл прът. – 165. На бодлива **круша** як прът. – 165. Отишъл за **круши**, върнал се без уши. – 75. **Кръвта** вода не става. – 211. **Кръвта** не е вода. – 211. **Кръпеж** и тръпеж две села поминали. – 178. **Кръпеж** и тръпеж две села поминали. – 204. **Кръпеж** къща държи. – 204. Грош петел – два гроша **кръчма**. – 74. Грош петел, шейсе пари **кръчма**. – 74. Грош капа шейсе пари **кръчма**. – 74. За грош петел купили, три дни **кръчма** пили. – 74. **Кръчмарите** му пазят парите. – 81. Без работа поп ярета **кръщава**. – 103. Празен поп еретата **кръщава**. – 103. Яйцата **крятат**, а кокошките мълчат. – 103. Намерилися като **куко** и пипе. – 92. Намерили се **куко** и пипе. – 92. Ще поумнее, кога му закука **кукувица** на гробът. – 54. Дека тум, он **кум**. – 110. Сякаш че е **куна** писана. – 185. **Купил** магарето, че тогаз зел да мисли има ли трева. – 91. Деня трябва да го **купим**, че да го живеем. – 157. **Куражът** е най-голямото богатство на човека. – 221. Бива ли бивол за **курбан**, дядо попе? – Бива, бива, ама на попа плешката. – 77. Какъв са **курдисва**, кат` че има в гората хиляда овце. – 57. **Куфалницата** му не достига. – 52. Да хвърлиш камък, ще удариш **куче**. – 140. С **куче** в чувал не влизай. – 175. И **куче** да вземеш, гледай от сой да е. – 198. Зарекло са **куче** да не гложде кокал. – 87. Зарекло се **куче** да не гложди кокал. – 87. Зарекло се **куче** да не яде кокали. – 87. На зло **куче** – зъл прът. – 165. Имахми **куче** и помагаше на вълка. – 67. Видяхте ли нашто **куче**, като си доде носеше ли брадва? – 89. Старо **куче** овце варди. – 184. И **куче** от сой търси. – 198. Да има някой да ме подгони, за един ден отивам в Цариград, казалो **кучето**. – 56. Дава слама на **кучето**, а кокали на мулето. – 139. Рекло **кучето** да налочи морето, да го омундари. – 59. Рекло **кучето** да налочи морето, да го омундари. – 59. **Кучето** зиме се кани да си прави къща, а лете **забравя**. – 129. Дал на **кучето** месо назаем. – 69. Свършил работа като **кучето** на нивата. – 67. И **кучето** направи другар, и тоягата не пушай. – 174. Със **кучето** сват стани и тоягата не пушай. – 174. Предала на **кучето** сирен мях да го варди. – 69. И за **кучето** ти питат от какъв е род. – 198. Предай на **кучето** толум сирене да го варди. – 69. Навири ли **кучка** опаш, кучетата вървят по нея. – 83. Навири ли **кучка** опаш, кучетата вървят подире ъ. – 83. **Къкри** като гърне коприварче. – 118. Не се е мил, откак го е бабата **къпала**. – 102. **Кърк-пърк** нема, пари сум дал, ке те ям. – 80. **Кърпеж** и търпеж кожа държат. – 178. **Кърпеж** и търпеж кожа държат. – 204. **Кърпеж** къща държи. – 204. **Кърпеж** къща крепи. – 204. С **кърпеж** се свят държи. – 204. **Кърпи** съдраното, докато е още малко. – 188. Тому **къс**, оному **къс**, тебе гол гъз. – 75. Роди мя с **късмет**, върли мя на смет. – 202.

Роди ма с **късмет** и фърли ма на купище. – 202. Роди ме, мамо, с **късмет**, па ме хвърли на смет. – 202. По-добре **късно**, отколкото никога. – 213. Младо е момчето! Остали са му два **кътника**. – 97. Кога има, **къч** връга, кога няма, спи. – 120. Кога има, **къч** фърга, кога няма, спи. – 120. **Къща** от имат се не съсипва. – 169. **Къща** от имот са не съсипва. – 169. Своя **къща**, своя попърдалница. – 198. Нека гори **къщата**, ключът нали е у мен! – 55. Нека гори **къщата**, ключът нали е у мен! – 95. Пепел яж, че в **къщи** стой. – 198. Своя **къщица**, своя волица. – 198. Своя **къщица**, своя попърдалничка. – 198. Своя **къщица**, своя слободица. – 198. **Къорав Коцо** овце пасе, пет закарва, три докарва. – 59. **Къорави** очи, куме, не видят. – 107. Дай на **къоравия** тояга да ти строши главата. – 126. Криво перо на **къораво** око, желти чехли на спукани пети, кован гердан на келева шия (приличат ли). – 86. На **къораво** око пауново перо. – 86. Кога стана **кюмюрджия**, кога му почерня вратът. – 73. Сбрали са **Кюра** и Мара. – 92.

Л

Он не **лаже**, ама право на казува. – 84. Горе **лази**, долу газии. – 142. От **лайна** кале пикоч го събаря. – 80. Токо да е мъж – като **лайно** в дъжд. – 94. Вчерашно **лайно** и то ще са размазва. – 73. В рядко **лайно** камък не хвърляй. – 82. В рядко **лайно** камък не хвърляй, ще тя опръска. – 82. От **лайно** кюфте не става. – 80. Имахми толкоз лайна, сега дойде и баба **Лайнуша**. – 75. Толкоз лайна иммахми, сега дойде и **Лайнушко**. – 75. Хем **лайняно**, хем голямо. – 122. Очи **лакоми**, дупе тричаво. – 72. **Лакомо** дупе кръв сере. – 101. **Лани** свирено, а сега го играят. – 129. **Лани** свирено, сега го ѝграт. – 129. Който се цапа, той **лапа**. – 190. **Лапни-шаран**, бутни-храст и размъти-гьол – троица братя. – 66. След пол`вин век в главата ставаш **лек** (а отдолу мек). – 98. Свакий ден **леп**, на добър ден слеп. – 141. **Лете** навсякоя лядинка има и хлябинка. – 203. Два **лешника** един орех счупват. – 172. Два **лешника** на един орех надвиват. – 172. Два **лешника** на един орех наддиляват (надвиват). – 172. Първо **либе** второ не бива. – 216. Първо **либе** не се забравя. – 216. На глава му **лиляка**, на г... му кияка. – 57. Хванала се **лиса** в капана, а очите ѝ в кокошките. – 86. Хватила се **лисица** в стъпица, а очите ѝ в кокошкити. – 86. **Лисицата** и калугерка да стане, между кокошките не я пушай. – 62. **Лисицата** и калугерка да стане, между кокошките не я пушай. – 86. **Лисицата** с ръкавици не може да лови кокошки. – 89. Станала **лисицата** хаджийка. – 60. Ако искаш да си начело, пази си **лицето** бяло. – 160. Богатина до пладнина, **личбина** до вечнина. – 158. Кой що има **лична** жена, не му трябва дома икона. – 186. Който има **лична** жена, не му трябва икона дома. – 186. На **лов** ходил, без пале се върнал. – 75. Стар кот млади мишчета **лови** (гони). – 83. С кола зайци **лови**. – 68. Когато тато и мама ме учеха, аз **ловях** мухи. – 111. Който има **лозе**, да си тури и пьдар. – 175. Не щяла котка **лой**! – 61. Искаш ли голяма

лъжица, вземи и голяма **лопата**. – 156. Много е **лош**: докато не го набият, не му минава. – 82. **Лошето** се с лоше изпъжда. – 165. Има **лошо**, което донася добро. – 194. **Луд** звънец не носи. – 54. Смей се като **луд** на секира. – 55. **Луд** свири, луд играе, който гледа ум няма. – 54. Тежкò на нозете под **луда** глава. – 55. Ако да носеха сите **луди** хлопки (звънци), желязото би станало 100 гроша оката. – 55. На **лудий** помага чиповата тояга. – 186. На **лудий** помага чипова тояга. – 54. **Лудите** несеяни никнат. – 55. За **лудия** ката ден Великден. – 55. Турì **лудия** на високо, да маха с крака. – 54. Пусни **лудия** на път, тръгни та го търси. – 55. На **лудия** помага чипова тояга. – 54. Туй, от което са умния засрамя, с него са **лудия** превъзнася. – 54. **Лудо** давало, мъдро вземало. – 54. Що си потен, братко? – С **лудо** се препирах. – 54. Речи **лудому** да пръдне, той ся насира. – 54. Да би **лудост** рогата, всички би я виждали. – 55. Да би **лудост** рогата сички би я виждали. – 55. На едного се запалила главата, а друг търчи да си запали **лулата**. – 105. Едному горяла къщата, друг искал огън да си запали **лулата**. – 105. На едного се подпалила главата, а друг търси да си запали **лулата**. – 105. Всяка дума и **лъжа**. – 84. Кога спи не **лъже**. – 84. Той не **лъже**, а право не казва. – 84. Той не **лъже**, ама и право не казва. – 84. Като **лъже** и сам си вяра хваща. – 84. **Лъже** като брадат Циганин. – 84. Пазо **лъже**, Мазю маже. – 84. Ако ще се **лъжем**, да не тръгвам. – 106. **Лъжи** мя, да тя лъжа, да ся минува времето. – 84. В лицето **лъснат**, в главата блъснат. – 93. Дето е **любов**, там е и Бог – 212. Дето има мир и **любов**, там има и Бог. – 212. **Лятно** време и на трън колак има. – 203. **Лятно** време и на трън колак. – 203. **Лятно** време и на трън колак има. – 203. **Лятно** време и по трънето хляб. – 203. **Лятно** време и по тръните хляб. – 203. **Лято** – прясно мляко, зима – люта змия. – 203.

М

Магаре в златни дрехи. – 86. **Магаре** и на хаджилък да иде, пак магаре си дохожда. – 87. **Магаре** и на хаджилък да иде, пак си дохожда магаре. – 87. Сърдито **магаре** и с коня биле са **надтичва**. – 130. **Магаре** ли си, самари много. – 75. **Магаре** не си ли, самари много. – 75. Света го има за **магаре**, ний го имаме за владика. – 122. Разбира ли **магаре** от военна музика. – 105. Отбира колкото **магаре** от кантар. – 105. Разбира ли **магаре** от кантар. – 105. Отбира ли ти **магаре** от магданоз. – 105. Мнозина се раждат хора, а умират **магарета**. – 104. Мнозина се родили хора, а умрели **магарета**. – 104. Не знае да раздели на две **магарета** кош слама. – 55. На две **магарета** не може да раздели кош слама. – 55. **Магарето** са има толкоз високо, че кога влязва в яхъра, сè са сниша. – 57. **Магарето** ся все сниша, кога да влезе в яхъра (мисли ся за кон). – 57. Челещина – **магарещина**. – 104. Човещината не е далеч от **магарещината**. – 104. **Магарещината** кой сака, той си я купува и без пари. – 82. **Магарещината** не ходи по горите, а по

човеците. – 104. Който иска **магария**, той си я купува и без пари. – 82. **Майка** на чедо зло не мисли. – 199. С пари всичко можеш да купиш, баща и **майка** не можеш. – 199. Баща и **майка** с пари се не купуват. – 199. Баща и **майка** с пари се не купуват. – 199. Баща и **майка** цена нямат. – 199. **Майката** дето удари лой върже. – 199. Маймун седяло, **маймун** излязло. – 87. Ока брашно да имаш, и него дай на **майстор** (фурунджия, хлебаря) да го меси. – 205. **Майстор Грую** вретенаря, от три буки две вретена и едното нададено. – 66. Ока брашно да имаш, и него дай на **майстор** да го омеси. – 205. **Майстор Коста** вретенарът: от три буки две вретена, едното нададено. – 66. **Майстор Тричко** знае всичко. – 121. Сяка работа от **майстора** са бои. – 205. Всяка работа от **майстора** се бои. – 205. Сяко нещо от **майстора** си са бои. – 205. Всяка работа от **майстора** си са бои. – 205. Ако избегят **майсторите**, ти за права Бога ще идеш. – 57. **Майстория** кози пасе: пет закара, три докара. – 59. **Майстория** кози пасе: път закара, три докара. – 59. **Майчица** златна сенчица. – 199. **Майчица** – сенчица. – 199. **Майчица**, че пак майчица. – 199. **Македонци** – гнили конци. – 142. **Македонци** – хитри момци. – 142. **Малко**, та сладко, много, та горчиво. – 183. **Малко** хитрувай, много се моли. – 177. **Малко** хитрувай, по-малко хортувай. – 177. **Малко** хортувай, по-много слушай, заради това имаш една уста и две уши. – 177. Да е **малко**, че да е сладко. – 183. Умному **мало** довлеет. – 183. **Маминото** то, сърма и злато! – 200. Не яде **манго** бял дроб. – 61. Що че му кажеш **манго**, кажи му аго, да му е драго. – 110. Що че му кажеш **манго**, кажи му аго, та да му е драго. – 110. Пророк **Манго** много знае. – 64. Пророк **Манго** много знай бей (познава). В това дере като каже я има вода, я няма, тъй и излязваше. – 64. Шумка шумна, **Манго** трепна. – 109. Видял на пръста си бучка сиренце, тръгнал **мандра** да търси. – 73. Всичко **Мара** втасала, само вежди не теглила. – 90. Всичко **Мара** втасала, само не се сресала. – 90. Сето **Мара** втасала, само се не сресала. – 90. Сичко **Мара** втасала, само се не сресала. – 90. Всякой ден **Мара** гиздава, а на Великден ръгава. – 90. Всеки ден **Мара** гиздава, на свет ден гнидава. – 90. Ката ден **Мара** гиздава, на свет ден Мара гнидава. – 90. Секи ден **Мара** гиздава, на свят ден Мара гнидава. – 90. Заман **Мара** гиздава, на свят ден рошава. – 90. Чиста **Мара** и пречиста и цървуля ѝ у гърнето. – 90. Търсила **Мара** коланя, та си засрала герданя. – 90. Без **Мара** попара не бива. – 94. Сичко **Мара** стасала, само са не изсрала. – 90. Осетила са **Мара**, че под нея бара. – 128. Господ си има грижа и за **Маринът кукур**. – 94. **Маскарата** не ходи по гората, а по хората. – 143. Да го знаеш саде ти и **махалджията**. – 128. **Мачка** риба не ще, а за нея мустака си облизва. – 61. Не яде **мачка** риба, че е високо закачена. – 61. Който няма пари в кесията си, нека носи **мед** в устата си. – 182. Деветдесет и девет дена в **мед** вряла; ако би вряла сто дена, по сто души на ден се избиваха за нея. – 186. С лъжица **мед** искам да подсладя навред. – 79. **Медена** пита и еничарина подслажда. – 161. **Меки** очи, мокри поли. – 101. От **меко** лице девето копиле. – 101. Ако не

ми пометеш, по̀ на **меко** ще лежа. – 135. **Мери** в гарга, удря в патка. – 67. Дваж **мери** еднѣж да не сбѣркаш. – 195. **Мерил** в главата, та улучил в краката. – 67. На всяко гърне и **мерудия**. – 110. На всяко гърне **мерудия**. – 110. На всяка манджа **мерудия**. – 110. На **месечинка** попрела, на слѣнчице поспала. – 132. Която жена не ще да **меси**, весден (три дни) сее. – 60. Която мома не ще да **меси**, тя везден сее. – 60. Която не ще да **меси**, тя три дни сее. – 60. Да не е кръстен, **месото** му се ядва. – 52. Като види чешма, заобикаля я, а на **мех`ната** право върви. – 81. Разделил се с **механджията**, а с механата не се разделя. – 81. Не ти трябва от **мечка** ремик. – 174. Не ти трябва от **мечка** ремѣк. – 174. **Мечка** тесто валяше, повече го лапаше. – 67. **Мечката** викала от листото, а когато паднала кладата, утраяла. – 61. Когато **мечката** не ти гази рѣжта, не я барай. – 174. На **мечката** се дояло круши, та казала, че тая година щат се родят много. – 96. **Мечката** се хвалила, че ще се родят много дренки. Когато я попитали защо, тя рекла: защото ми се е дояло. – 96. Дояли ся круши (дренки) на **мечката**, та казала, че тая година щат ся родят много. – 96. Дойдат като буболечки, станат като **мечки**. – 101. Оставили **мечките** да вардят дренките. – 69. Ти го съдиш, той си **мига**. – 95. **Мий** магаре да ти плати с удари. – 126. Стига се **мий** – ще измиеш бялото, ще остане черното. – 102. Един драм **милост** да има човек е по-добре, отколкото да дава ока алтъни в черкова. – 222. **Милостива** Мара на секиму дала. – 101. Малка **милостиня** от много беди избавя. – 176. По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте с горчиви приказки. – 192. По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте с` зехир. – 192. По-добре сух хляб с **мир**, а не много ясте със скорб. – 192. По-добре сух хляб с **мир**, а не много ястия със скръб. – 192. По-добре сух хляб с **мир**, а не печено ягне със свада. – 192. По-добре сух хляб с **мир**, а не ясте със скръб. – 192. Дето има **мир** и любов, там е бог. – 192. Дето има **мир** и любов, там има и Бог. – 192. Сух хляб на **мира**, по-добро е от пира. – 192. Преди година горяло, сега **мирише**. – 129. Ако искаш да ти е **мирна** главата, не я туряй в торбата. – 174. Ако искаш да ти е **мирна** главата, недей гази тревата. – 174. За **Мирча** вила няма. – 60. Добра **мисла** хурка преде. – 204. **Мисли** за добро, да не те слети зло! – 204. **Мисли** за добро, да тя не слети зло. – 204. Той може да **мисли** колкото от едната дупка на носа си до другата. – 53. Днес да **мислиш** сутре що ще правиш. – 195. Добра **мисъл** е половин здраве. – 204. Живот, здраве и добра **мисъл**, кога има човек, не му трябва много стока. – 205. **Мишката**, кога е в кошницата, сяка че няма по-добре от нея. – 105. **Млад** да работи, стар да настанява. – 195. **Млад** ли си – зелен си, стар ли си – изкуфял си. – 75. **Млад** работѣ, стар ум давай. – 195. Светѣт е за **младите**. – 195. **Младо** без парица, старо без душица. – 75. **Младо** либи, старо земи. – 195. Старо либи, **младо** хвали. – 195. До **младост** е все радост. – 195. До **младост** е сѣ радост. – 195. **Млъчането** всичко надвива. – 178. От **много** глава не боли. – 169. От **много** глава не боли. – 169. Де отиваш, малко? – При **много**. – Чакай и аз

да дода, рекло малкото. – 169. И туй **мое**, и онуй за мен. – 99. Щото е твое, то е твое и **мое**, щото е мое, то е само мое. – 99. Защо ти е брадата, кога нямаш **мозък** в главата. – 54. Да оберем на 40 свинки **мозъкът**, па няма **мозък** за 40 свини. – 53. Сврака му **мозък** изпила. – 53. Суха пола риба не еде, а **мокра**. – 156. Суха пола риба не яде, а **мокра**. – 156. Що е **мокра**? – Плакала. – Що ѝ вълната навътре? – Въздихала. – 61. Без **мокри** гащи раци се не хващат. – 156. **Мокрите** гащи ядат риба, а сухите ядат пиперки. – 156. **Мома** вино не пие, коза сено не яде. Де козата? – На купата. – Де момата? – При оката. – 142. **Мома** вино не пие, коза сено не яде; козата се покачи на купата и момата дигна оката. – 142. Случило се у **мома** дете. – 125. **Мома** за чудо и приказ. – 186. Добра **мома**, по-добра булка. – 180. **Мом**и като изпис **ка́матни**. – 186. **Моминство** – везирство. – 216. Горе **момичка**, доле вдовичка. – 125. Девят **момка** за кош плява. – 143. Да би слушал господ (Господ) гаргите, **мор** би дал по конъете (конете). – 97. В **морето** и мишка да пикае **файда** е. – 69. Лозье не ще молитва, ами **мотика**. – 158. Лозето не ще молитва, а **мотика**. – 158. Родился за **мотика**, направили го владика. – 122. Родено за **мотика**, то станало владика. – 122. Роденото за **мотика**, то станало владика. – 122. **Мравката** е малка, но планини пробива. – 173, 184. **Мре** от глад, а готов за сват. – 71. **Мре** от глад, пък ще става сват. – 71. Накарай **Мръзля** на работа, да тя научи на памет. – 78. Не щял **мрътвий** да влезе в рай! – 61. Ти го учиш, то **муи** бере. – 111. Попитали **мулето**: Кой ти е баща? – Атът ми е вуйчо. – 56. Дето рана, и той **муха**. – 110. От **муха** лой вади. – 79. Потъне ли **мухата** в конско лайно, мисли, че в мъст е потънала. – 105. Лято без **мухи** бива ли? – 138. Не питай учен, а **мучен**. Арн – 196. Без работа **Мую** мухите скопява. – 103. По-добре е с **мъдрия** да викаш, негли с лудия да пееш. – 152. По-добре е с **мъдрия** да тичаш, а не с лудия да лежиш. – 152. **Мъдрият** по много хортува кога помолчава, а не безумният кога балнува. – 154. **Мъдрият** по-много хортува кога помолчава, а не безумният кога балнува. – 178. **Мъдрият** по-много хортува кога помълчава, а не безумният кога бълнува. – 178. **Мъдрият** са готви отнапред за сякога. – 154. Лудо давало, **мъдро** вземало. – 153. Ходí **мъдро**, да не изходиш (паднеш) лудо. – 154. **Мъж** държи къщата, а жената я краси. – 190. Пази ме, Боже, от **мъж**, който не може. – 83. Умните **мъже** почитат жените си. – 190. Нека е **мъжец**, ако ще и от калец. – 190. **Мъжец**, мъжец, ако би ще и от калец. – 190. **Мъжила** се мома да не седи дома. – 104. **Мъжът** Бяло море и Черно ще обходи жената си да прехрани. – 190. **Мъжът** държи къщата, а жената я краси. – 190. **Мъжът** е в къщи глава, а жената душа. – 190. **Мъжът** е все сенчица. – 190. **Мъжът** е глава в къщи, а жената душа. – 190. **Мъжът** е кютюк на къщата. – 190. **Мъжът** е сé сенчица. – 190. Без **мъка** няма наука. – 178. Без **мъка** няма сполука. – 156. Не бодат вол, что влачи **мълком** хомота. – 179. **Мълчан** пита изяда. – 178. Добро **мълчане** е по-добро от нехвелито гълчане. – 177. Доброто **мълчание** е по-хубаво от неразбраното гълчание.

– 177. **Мълчано**, безценно. – 177. Думаньето сребро, **мълчаньето** злато. – 177. **Мълчаньето** на всичко надвива. – 178. От **мълчене** глава не боли. – 177. Който повече **мълчи**, по-хубава дума ще каже. – 177. Който работи и **мълчи**, той повече работа свършва. – 178. Който мъдро **мълчи**, той по-добре говори. – 177. Който мъдро **мълчи**, той умно говори. – 177. На магарето слово казвали, то си ушите **мърдало**. – 111. Пуста **мърза** душа вади. – 78. Накарай **мързелив** на работа, да тя научи на ум. – 78. Накарай **мързеливия** на работа да те научи на акъл. – 78. Ако го боли, както го **мързи**, отдавна да е умрял. – 78. Сигурно го **мързи**, щом не иска да работи. – 78. **Мързи** я да работи, а ходи да се ръготи. – 78. Види **Мързю** оти нема що да яде, и почна да работи. – 78. **Мързян** и Нещян братя, а Нехра им сестра. – 78. **Мързян** и Нещян са братя. – 78. Из селото фърка, на нивата **мърка**. – 77. **Мърля** канят на одър, а той бяга под одър. – 94. Не щял **мъртвий** да влезе в рай. – 61. Не щял **мъртвият** да влезе в рай. – 61. Няма **мътеница** да пие, с магаре ходи на сранье. – 57. Видиш ли **мътна** вода, не я гази! – 175. **Мъх** за шикалки. – 62. Докле няма **мъчило**, няма и доброило. – 178. У всякого има **мысль**, ала блазе си му, кой си я има чиста. – 205. Парите обичат чет, а хлябът – **мяра**. – 183. **Мяра**, вяра. – 212. **Мяра** – вяра, кантар – кадия. – 212. И в хамбаря да влезеш, с **мяра** да зимаш. – 183. **Мяра** за мяра. – 166. С **мяра** мери, тогаз цени. – 212. И в хамбаря с **мяра** се сипва. – 183. И в хамбара с **мяра** се сипва. – 183. Сяко нещо с **мярката** става. – 183, 212. В по-голямо **място** да живееш, по-много неща да видиш, по-много ум да добиеш. – 218. В по-голямо **място** да живееш, по-много ум да имаш. – 218. Не се оженил, че нямало **място** за булка. – 133. Не се оженил, че нямало **място** за люлка. – 133. Не се оженил, че нямало **място** за люляне. – 133.

Н

Не може да си отвори очите от **набод**. – 109. Който **наваля**, планина преваля. – 173. **Наведена** глава и под царска сабя минава. – 192. Един умира, друг му го **навира**. – 105. **Навирил** нос, не са стига с лайняна (говняна) клечка. – 73. Булката отребила едина кът, а в другия се **нагнездила**. – 90. Два сокола на голям орел **надвиват**. – 189. Два лешника на един орех **надвиват**. – 189. Дор се не **надимиш**, не можеш са огря. – 179. Едвам се научил да вдява и **надминал** майстора си. – 73. **Надула се** бълха да избълва слива; **Надула се** бълха да изсере слива. – 72. **Надула се** жаба да надмине вола. – 72. Станала тиква, **надула** си и опаш. – 73. **Надулся** като ръжен квасник. – 73. Искa буре да се **нажабури**. – 101. **Наймразим** да мислим. – 113. Попитали враната, кой е **най-хубавец**. – Е, чи моите пиленца, рекла тя. – 96. Докле ся питомнити **наканят**, лудите ся наигроят. – 124. На прост човек кажи му добрутро, он че те **накара** да му помогнеш да си издяла корито. – 99. Неженена сватя себе си **наклатя**. – 98.

Налапался като попско дете на задущница. – 100. **Наложил** врат като битолски просяк (надебелял). – 100. Ще стане, когато цъфнат **налъмите**. – 124. **Намерил** село без кучета, тръгнал без тояга. – 139. Станала дъщерята, **наместилася** снахата. – 98. Дор са мъдра **намъдри**, луда си са наскача. – 124. Доде са мъдра **намъдри**, луда си са наскача. – 124. Докле ся мъдра **намъдрила**, луда ся наскачала. – 124. Докат' са мъдрите **намъдрят**, лудите са наскачат. – 124. Той не се **напива**, само седем пъти в неделята. – 81. Нека ми е крив оджакът, щом димът ми излиза **направо**. – 160. **Напред** прескочи, па тогава ся хвали. – 193. **Напънал се** планина да роди, че родил мишка. – 72. **Напъналася** планината да роди, че родила мишка. – 72. Ако са попът **напива**, **народът** не ще изтрзва. – 132. Ако прихне попът, **народът** са изхраква. – 132. Попът кога пръдне, **народът** са насира. – 132. Като пръдне попът, **народът** ся насира. – 132. Едни копаят и режат, а други са **нарязват**. – 80. **Наспоред** човека и кафе му варят. – 166. **Наспоред** човека – и кафето. – 166. **Наспоред** човека и чашата. – 166. Хем **насрано**, хем голямо. – 122. Хем **насрано**, хем кукутка вдигнало. – 122. **Насред** поле врата прави. – 69. Който има **наука**, не испадва никога. – 153. Дето **наука**, там и сполука. – 153. **Науката** е най-хубавото богатство. – 152. Напред, **науката** е слънце. – 153. Корените на **науката** са горчиви, но плодовете ѝ са сладки. – 153. Чрез **нахалство** към прогрес. – 144. **Наш'то** баща беше голяму пророк. – 58. **Наш'то** баща беше голяму пророк. – 64. **Нашел** село без псета, пошел без тояга. – 139. Лоши сме си, ама **наши** сме си. – 96. **Нашла** баба, та зашла; **Нашъл** съм, та съм зашъл. – 73. Веднъж да хапнеш, гостен си ще кажат, ами са токо **наяж**. – 120. **Наяла се** въшка, навирила опашка; **Наяла се** въшка, че излязла на чело; **Наяла се** въшка на гърба, че изпълзяла на чело. – 72. **Не се гаси** туй, що не гасне. (Литературна) – 197. **Не съм видял**, не знам, не съм земал, не давам. – 119. **Не ща**, куме, печено прасе. – 61. Ясно **небе** от гръм са не бои. – 158. Чисто **небе** от гръм се не бои. – 158. Ясно **небе** от гръмеж не ся бои. – 158. Клати ли ся земята, дръж ся за **небето**. – 151. Ако паднеше **небето**, колко врабци щеше да затисне! – 115. **Невикан** доходи, негонен отходи. – 116. **Неволята** ум дава на човека. – 178. **Неволята** учи на всичко. – 178. Йоще веднъж таквиз **недомрели** хора не ми носете. – 76. **Недомрял** челяк, попа да е як. – 77. Хем още веднъж не ми донасяйте таквиз **недоумрели** хора, че кожемити се изпотих да го уморя, че да го опея. – 76. Който **недоял** си ляга, без дългове остава. – 183. **Незван** гост – готово магаре. – 116. Дошъл **незван**, отишъл си напран.; (напран: набит, натупан) – 115. Щото **незнайш**, нити да хвалиш, нити да кориш. – 177. **Некалесан** гост – като магаре на сватба. – 116. **Некалесан** сватбар – цяло магаре. – 116. **Неканен** гост, готов лост. – 116. **Неканен** гост като магаре на ясли. – 116. Чист: свята вода **ненапита**. – 61. **Ненаситен** като попски дисаги. – 99. По-добре е **необричането** от неизпълнението. – 211. **Не падат** от небото печени врабчета. – 120. **Неписмен** човек – несолена пастърма. – 53. Отка' ткана **непрана**. – 90.

Размислена жена **непрана** ходи. – 90. На **нероден** Петко капа сошили. – 91. **Неуловени** птичета по хиляда за пара. – 96. Човек **неучен**, дърво недодялано. – 52. **Нещян** каша нещеше, а повече гърнето гребеше. – 112. **Нещян** каша нещяше, а повече гърнето гребеше. – 61. Дали си от бога паднала, или в градинка **никнала**. – 186. Дето стъпя, трева не **никне**. – 82. Дето стъпи трева не **никне**. – 82. Блажени **нищни** духом. – 221. На умряло куче **нож** вади. – 57. На **ножа** му муха не каца. – 57. **Ноктите** му стават за мотика. – 102. С **ноктите** си може да оре. – 102. Да няма **нос**, пасъл би трева. – 52. **Носи** в решето вода за жадните. – 68. **Носи** вода в реката. – 68. Кой ще **носи** хляба? – Аз. – Кой ще носи мотиките? – Казвайте пък други, бе. – 60. **Нохтете** му стоят за мотика. – 102. По-добре **някога**, отколкото никога. – 213. **Някому** ся сърце пука, **някому** ся оно вири. – 116.

О

Обесете брата ми, че аз имам работа. – 106. Живо ли е магарето, що се **обеси** лани? – 89. **Обещава** му мазно, ала напразно. – 84. Дето **обич** и любов, там и Господ е готов. – 212. Място **обичай**, закон главизна. – 217. Един **облак** на цяло поле стига. – 201. **Облизал** костчица, платил овчица. – 75. Не щяла кумицата, а **оближала** паницата. – 61. Не ще маца риба, ала се **облизва**. – 61. Да **обръснем** на яйцето космите. – 68. **Обръсни** яйцето, вземи му космите. – 68. Като намира, че **обсира**. – 127. Добрата **овца** малко блее, много мляко (вълна) дава. – 219. Гледаш го, че е **овца**, похвани го — свиня. – 104. Що ще **овцата** срещу вълкът? – 145. Докле има **овце**, сиромашия няма. – 170. Предали **овците** на вълка да ги пасе (пази). – 69. Докле имам две **овци**, всеки ми вика добър ден. – 169. Дванайсет **овчеря** с една лъжица яли и кога минал вълкът, нямало кой да повика. – 135. **Огоил** се като Дунавска свиня. – 101. Зетява **огрявка** — върбови дърва. – 143. **Огънят** е зиме по-сладък и от медът. – 219. **Огънят** е по-сладък и от меда. – 219. Два пъти бива човек весел в живота си: веднъж кога са **ожени** и друг път когато зарови жена си. – 134. Който са наяде рано и рано са **ожени**, никога пишман не става. – 219. **Оженися**, да си земеш беля на главата. – 134. И да са **ожениш**, и да са не ожениш, ще станеш пишман. – 134. Да го помиришеш, носът ти **окапва**. – 82. Отиде ми душицата, кат са гътна **окицата**. – 80. Двамина с едно **око**. – 107. **Око** за око, зъб за зъб. – 165. Ако мя гледаш с едното **око**, ще тя гледам и с двете. – 165. Вчера се **окучило**, а днес забавало. – 73. **Олиле** от него, дважд олиле за него. – 114. **Олиле** от него, дважд олиле за него. – 129. **Омий** си краката, че царят ще мине. – 102. Доде памет дойде, **оно** благо пройде. – 83. Тръгнал като без **оно** на годеж. – 88. Без **оно** на годеж. – 88. Тръгнал съм без **оно** на годеж; Тръгнал съм без **сват** на годеж; Отишъл без **сват** на годеж. – 88. Старешко **онодяне**, биволско оране. – 83. Калугерско **онодяне**, биволско оране. – 83. **Оното** му д... иска, а душа му у рай иска. – 114. Цяло лято един **опаш**. – 66.

Цяло лято един **опаш** и той опърпан. – 66. Цяло лято една **опашка** и тя червива. – 66. Порасла му **опашката**. – 73. Полека ти да не му капне (слетя) **опашката** в гираня. – 55. Казали на котката, а тя на **опашката** си. – 127. Казали на кучето, а то на **опашката** си. – 127. Казали на лисицата, а тя на **опашката** си. – 127. Мечката на лисицата, а лисицата на **опашката** си. – 127. Дето има по-много **опашки**, там по-малко глави. – 104. Запали, снахо, пещта да **опечем** агнето, дето щат го донесат. – 91. Он са не **опива**, сал седам пати у неделата. – 81. Вали ли дъжд, овчарят се **оплаква**, че му е мокро, не вали ли, оплаква се, че няма трева. – 112. Вали ли дъжд, овчарят ся **оплаква**, че му е мокро, не вали ли, оплаква ся, че му е суша. – 112. Парите **опопват** и магаре. – 145. Кога аз умра, нека **опустее** всичкий свят. – 106. Доде се баба прехвърли, дяду се брада **опърли**. – 106. **Орала** мухата на вола на рогата. – 59. **Орало** и мотика хранят света. – 155. **Орало** и мотика цял свят хранят. – 155. Кой лежи, той тъжи; кой **оре**, той добре. – 157. Кой лежи, той тъжи; кой **оре**, той добре. – 190. **Ори**, копай, храни се, с грабене не се обогатявай. – 207. **Ори**, мели, яж. – 65. **Ори**, мели, яж; прескочи плет, дой млеко. – 65. И да бягаш, на пътя **ори**, сей. – 156. Не ще мляко с ориз, иска **ориз** с мляко. – 112. Дето ходи **орли** води. – 102. **Осетила са** предачката за къделя, кога че то било срещу неделя. – 117. **Осетила са** хурка за къделя, а то срещу неделя. – 117. **Осрала** си крава опашката, че иска и другите да омаца. – 82. Ако **оставиш** зад себе си, ще намериш пред себе си. – 175. Ако **оставиш** след себе си, ще намериш пред себе си. – 176. **Останало** му да свърши двата края и средата. – 106. Вълкът, като **остарее**, на кучетата маскара става. – 98. **Остарял** вълк на кучетата маскара. – 98. Когато бях млад и зелен, бюлюк моми по мене; га **остарях**, рояк мухи на мене. – 98. Отиде за вълна и си дойде **остриган**. – 99. **Отвеяла** си брашното, попарила си кюркът. – 122. **Отвън** за лице, отвътре трици. – 131. Откак съм **оглушал**, много ми е харно. – 62. **Отвяла** си брашното, попарила кюрка. – 122. **Отдалеко** да ти е леко. – 184. **Отдалеко**, та да ти е леко. – 184. **Оти** че се косим, като че ми мине. – 113. **Оти** че се косим, като че ми мине. – 129. **Откинал** краставица, вдигнала му се плюскавица. – 78. Той го не **откраднал**, ами го зел да го не видят. – 123. Това са вика майстория, кога хайдутин от хайдутин **открадне** гащите. – 123. Десят **отмервай**, едно отрязвай. – 195. Мъдрий ся готви **отнапред** за всякога. – 195. Мъдрият се готви **отнапред** за всякога. – 195. Мъдрият са готви **отнапред** за сякога. – 195. И на тоя свят „**ох, олеле**“, и на она също. – 75. Ако ме гледаш с две **очи**, аз тебе – с четири; а пък ако ти мене – с едно, аз тебе – ни с едно. – 165. Две **очи** от едно по-добре виждат. – 189. Две **очи** по-добре виждат от едно. – 189. Две **очи** по-добре виждат от едно. – 218. Четири **очи** по-добре виждат от едно. – 218. Рибата **още** в морето, той турил на огъня менче да я вари. – 91. **Още** детето не се е родило, Иванчо го кръстили. – 91. **Още** Иванчо (Петко) не роден, шапка му шият. – 91. **Още** коня не видял, краката си размахал. – 91. **Още** коня не видял, нозе

примаал. – 91. **Още** мечката в гората, кожата ѝ продават. – 91. **Още** не видял реката, събува гащите. – 91. **Още** не дошъл до водата, гащи събува. – 91. **Още** не насадена кокошката, той пилета търси. – 91. Козата **още** не се окозила, ярето се разтропало. – 91. **Още** рибата у морето, турил тавата на огъня. – 91. Откак **ощурях**, придобря ми. – 62.

П

Човек доде се **пази** и бог го пази. – 174. Човек дорде се **пази**, и бог го пази. – 174. **Пази са**, да пази и господ. – 174. Капа се купува, ама **памет** (ум) не може. – 53. По-добре драм **памет**, а не хиляда оки сила. – 153. Имаш ли **памет** за старото, имаш добър път за сегашното (за бъдното). – 153. Брадата му порасла, па му **памет** опасла. – 52. Драм **памет** струва кантар сила. – 153. От **памет** – та ще му се пукне главата. – 141. Един грам **памет** чини сто оки сила. – 153. По-добре драм **памят**, а не сто оки сила. – 153. Омила са **паница**, покачила са на полица, (че се смее на другите). – 57. Ако има в **паницата**, ще има и в лъжицата. – 170. Който дава **папо**, нему викам тато. – 176. Една **пара** два пъти връзвай. – 179. Една **пара** дважд връзвай. – 179. Една **пара** дважд вържи. – 179. Една **пара** дважд я вържи. – 179. Имаш **пара**, имаш хара. – 170. За **пара** мъртвец, за десет свещ. – 94. За **пара** човек, за грош му главата, за пет – калпакът. – 94. **Парата** вържи в девет кърпи с десет възела. – 179. **Парата** върти света, а правдата небето. – 170. **Парен** тикви духа. – 123. Ако имаш **пари**, всеки те иска за татко. – 170. Дай ми **пари** да си купя кисия, да си турям парите. – 62. Пази дребните **пари**, за да видиш едрите. – 179. Пазѝ бели **пари** за черни дни. – 170. **Пари** при пари отиват. – 170. Сяка работа с **пари** са свършва. – 170. Който се е **парил** от тикви, и на плет ги духа. – 123. Който са е **парил** от тикви, и на плетът ги духа. – 123. **Парите** баща, парите майка. – 170. **Парите** вършат работа. – 170. Обичам и него, а **парите** му по-много. – 99. **Парите** на едни вземат ума, а други учат на ум. – 170. **Парите** на едни зимат ума, а други учат на ум. – 170. Иди си поискай **парите** от даскала си (майстора си), който та е учил. – 54. **Парите** при пари отиват – 170. **Парите** са от топа по-силни. – 170. **Парите** силно звечат и далеч се чуват. – 170. **Парите** силно звънят и далеч се чуват. – 170. **Парити** дават ум. – 170. **Парити** и змията излъгват. – 170. От чума **парити** не мрат. – 170. **Парити** са драги и в съдрана кесия. – 170. **Парити** са не бранят и дважд да ги броиш. – 170. **Парити** са по-мили от всичко. – 170. **Парити** силно звечат и далеч ся чуват. – 170. **Парица** боклучец, без нея ни в лучец. – 170. **Парица** – душица. – 170. **Парица**, силна царица. – 170. **Парицата** грош ражда. – 170. **Парицата** грош ражда. – 179. От ситни **парици** стават жълтици. – 179. Воденичка – сребърна **паричка**. – 169. Да съм сиромаш, ала да си имам **парички**. – 170. Ти го онодяш, то **пасе**. – 95. В гора расло, трева **пасло**. – 53. **Пастрянето** е по-спорно от печелянето. – 179. Ако се сбъдне

кучешката молитва, ще вали **пастърма**. – 97. Да беше слушал господ кучетата, от небето **пастърма** щеше да вали. – 97. Питай **паталца**, а не вражалца. – 196. Отишло **пате**, върнало се гъска. – 112. Отишло **пате** на паша, върнало ся без опаша. – 75. Мили мамини **патенца**, вчера ги насадих, а днес са излупили и плувнали. – 81. Човек, докато не **пати**, не може да се научи. – 178. Влиза **патка**, излиза гъска. – 112. **Пауна** си гледа краката и пищи. – 59. Да съм **паша**, та ако ще би и с цървули. – 71. Да съм с **паша**, та ако ще би (и) с цървули. – 71. Да съм с **пашата**, та нека бъда без опаш. – 58. Да съм с **пашата**, че нека бида без опаш. – 71. Който **пее**, зло не мисли. – 207. Като ми **пееш**, Пенке ле, кой ли те слуша. – 144. **Пени се**, не пени, ще те ям – пари съм давал! – 113. **Пени се** не пени – ще те ям, пари съм давал! – 80. Да са **пениш**, да са непениш, ще та ям, пари съм дал. – 80. И да ся **пениш**, и да ся не пениш, ще те ям, парички съм дал. – 80. Не знае да си връзва йоще гашите и то са **пери**. – 58. **Пери се** като петел на бунище. – 58. Скокна, **Перушан**, подскокна, всичката земя потърси. – 59. **Песен** сайбия няма. – 207. **Песен** стопанин няма. – 207. **Пестенето** е по-добро от работенето. – 179. **Пестенето** е по-добро от работянето. – 179. Докле имаш, дотогава **пести**. – 179. Който иска да **пести**, нека почне по-отрано. – 180. **Пета** у дупе съм. – 103. Намерил **петало**, още три, та кон. – 65. Боли я буля **петата**, та не може да преде. – 60. След **петдесетака** майката си трака. – 98. По-добре за един ден **петел**, а не кокошка за месец. – 217. Три дни да живея, **петел** да живея. – 71. И без **петел** съмнува. – 69. Съвна и без **петеля**. – 59. На спукани **пети** жълти чехли. – 85. Ако не вярваш, иди питай **Петко лъжеца**! – 85. Свърши **Петко** работа изплаши децата, изтрепа жените. – 66. Барабар **Петко** с мъжети и отрепката на пояс. – 94. Барабар **Петко** с хората, и отребка му на пояса. – 94. И без **петля** съмнува. – 59. Не ще **Пецю** кокал, иска булка. – 112. Богу ся моли и сам **печали**. – 220. С ум **печели** и от работа са не дели. – 220. Чеш ли, куме, **печено** прасе, или да се не харчим. – 79. **Печено** прасе на маса, голи крака под маса. – 58. **Печено** прасе на паралешка, боси нозе под паралешка. – 58. **Пешин** заплати, че тогаз клати. – 193. **Пешин** помери, тогаз удари. – 192. **Пешин** премери, тогаз отрежи. – 192. Света Богородица се най-радвала, кога майка и щерка заедно **пеят**. – 207. Като **пеят** майка и щерка, Господ слуша. – 207. Той си кротува и си **пие**, а какво става с виното не знае. – 81. Ралчо си **пие** и си кротуе. – 81. Да идем у вас да **пием**, а у нас да пеем. – 81. **Пиеницата** като върви, вика: „Тоз дувар мой, онзи дувар мой”, доде се запокити под някой. – 80. На лицето му да **пикаеш**, той ще каже от бога росица е. – 101. **Пикало** зайчето в морето и му станало ортак. – 59. На главата му **пикаят**, пак той казва: дъжд лети. – 101. Да му **пикнеш** на лицето, той ще вика от бога росица е. – 101. И от **пиле** мляко се намира, кога човек да търси. – 174. **Пилето** учило кокошката как да мъти яйца. – 103. И да гърми, и да блъска, ти си **пилците** не пръскай. – 200. **Пиперя** мъничък, ама пред господари излязва. – 164. Кови **пиронът**, докле е топъл.

– 188. Те го не пущат в селото, той **пита** где е поповата къща. – 98. Кой **пита**, он не ся скита. – 208. Който **пита**, той не скита. – 208. С **питане** до Цариград се стига. – 208. С **питане** Цариград са намира. – 208. У когото е **питата**, у него е и ножът. – 170. И **питата** цяла, и кучето сито. – 113. Да не са срамуваш, кога **питаш** за което не разбираш. – 153. **Питом**, **питом**, в Цариград отиваш. – 208. Остави **питомното**, че иди търси дивото. – 67. Язе **пия**, оно него фата. – 81. Пуси ум, кога **пия**, тогаз се усещам. – 81. Сутрин набожен, деня разложен, вечер **пиян**. – 108. На луд шарено, на **пиян** гръмолия се харесва. – 81. **Пиян** поп вино сънува. – 80. Що е лудо и **пияно**, все е наша рода. – 81. **Платил** на майка си да го роди в петък. – 115. Не дават им и да **плачат**. – 131. Брада Грозя не **плаши**. – 144. **Плаши** Пею кокошките. – 137. **Плаши се** от опашката си. – 109. Не се знае (ни) кой пие, (ни) кой **плаща**. – 141. **Плащането** за добро с добро е борч на сякиго, ама за злото плаща с добро сал честният челяк. – 217. Изгоря ти **плевника**, свато. – Аз одеде го заключих. – 55, 95. Край **плета** имаше толкоз повалени, се ти ли ги уби? – 56. Дългокоса, **плиткоумна**. – 125. Женити са дългокоси, а **плиткоумни**. – 125. Длигокоси, **плиткоумни**. – 125. Тази **ploska** ме е накарала да спя на рогозка. – 81. Празна **ploska**, уклухнати уши. – 80. Ако не знаеш да **плуваш**, в дълбока река не влизай! – 174. Ти го **плюваш**, а то ти вика, че роса го роси. – 101. Ти го **плюеш** по лицето, пък на него са прави, че му капе роса от небето. – 101. Ти го **плюеш**, то вика дъждец роси / от Бога росица. – 101. В едно гърне **плюят**. – 92. **По врага** тата, ами царвулити му! – 117. **Побежанкова** майка бяла кърпа носи. – 204. Брада **побеляла** и ума изяла. – 97. Колкото **по-богати**, толкоз и по-драги. – 169. **Поведи са** по муха, да та отведе на лайно. – 134. **Поведи са** по муха, да та отнесе на лайно. – 134. **Поведися** по муха, да тя заведе на лайно. – 134. **Повикали** магарето на сватба – или вода няма, или дърва няма. – 110. От Витоша **по-високо** нема, от Искъра по-дливоко нема. – 96. Мишката са не побира в дупката, пък **повлякла** и тиква подире си. – 99. **Поврага** му тате, ами магарето ще изядат вълците. – 117. **Поврага** тате, ами цървулите му (тамам ги бе направил). – 117. **Поврага** тато, ама магарето отиде. – 117. **Повтори ма**, ако ще ма повтаряш, или да си наложа сокайя. – 143. **Погледни** ма с едното, да та погледна и с двете. – 165. Мършава **погодба** много е по-хубава от тлъста съдба. – 192. Мършава **погодба** много по-хубава от тлъста съдба. – 192. Защо ти е, бабо, дупце харвало? – От **подавки**, синко. – 101. **Податлива** ръка не я секат. – 209. **Податна** ръка не се сече. – 209. Брада посивяла – глава **подивяла**. – 97. **Подкова** мухите. – 68. От Искъро **по-дливоко** нема, от Витоша по-високо нема. – 113. **Подлизурка** ере от две майки бозае. – 115. **Подлизурка** яре от две майки бозае. – 115. Глава побелява, дядо **подлудява**. – 97. Да ся **подмажат** колата да вървят. – 209. Да **подмажем** колата да не скърцат. – 209. Не ще само поклон, иска и **поднос**. – 142. **По-добре** да думат зле за тебе, а ти да си добре, а не да думат добре, а ти да си лошав. – 160. **По-**

добре челяк да проси, а не да краде. – 160. Колъкто си, сякога са сѣ **по-долен** (нисък) показвай. – 206. Всякога се показвай малко **по-долен**, отколкото си! – 206. Колкото си всякога, ти ся все малко **по-долен** показвай. – 206. **Подсмеяла се** кука на криво дърво. – 70. **Подсмеялася** козата на овцата, че ѝ видяла задника. – 70. Дойде умът, ала **пойде** кумът. – 118. Ду... да му **поиска** и ду... ще му даде. – 101. **Поканили** магарето на сватба, па му поръчали да си вземе и самаря. – 110. **Покланяйся** лудому като светому. – 191. **Поклонена** (покорена) глава сабя не я сече. – 191. **Поклонися** злomu от нужда като святому. – 191. **Покорена** глава калъч не сече. – 191. **Покорися** дяволу, докле минеш моста. – 191. **Покриено** млеко мачка не го яде. – 175. **Покриено** млеко мачки го не локат. – 175. **Покриено** млеко не са шушти. – 175. **Покрито** мляко котки го не лочат. – 175. **Покритото** млеко мачки не го лижат. – 175. **Покритото** мляко котки го не лочат. – 175. **Полегина**, полегина, планина са прехвърля. – 173. **Полегина**, полегина, планина са прехвърля. – 184. **Полек**, полек, надалек. – 184. Който ходи **полека**, висока планина изкачва. – 173. Който ходи **полека**, висока планина изкачва. – 184. Който върви **полека**, далеко отива. – 173, 184. Който ходи **полека**, излиза на планина висока. – 184. Лека **полека** планина се прехвърля. – 173. Лека **полека** планина се прехвърля. – 184. **Полека**, полека, все там до века. – 184. Който иде **полека**, той отива далеко (на далеч). – 184. Който върви **полека**, той отива далеко. – 173, 183, 184. Който върви **полека**, той отива надалеч. – 173, 184. Вземете всички по цяло, а на мен дайте по **половинка**. – 62. Земете сички по цяло, а мене дайте по **половинка**. – 62. **Помагай** ми, сиромаше, да не стана като теб. – 106. **Помагай** на комшия си да му гасиш къщата, за да не изгори и твоята. – 189. Един другиму да си **помагами**, та **и Бог** да ни помогне. – 189. Един другиму трябва да си **помагами**, та ще ни помогне и бог. – 189. Ако съм **помак**, не съм ахмак да ми даваш зелени краставици. – 136. Аз съм **помак**, не съм ахмак, та да ми даваш зелени краставици. – 136. **По-малко** яди, та си купи. – 183. Колъкто си, всякога **по-малък** се показвай. – 206. Колкавто си, всякога **по-малък** се показвай. – 206. **Померил** в главата, ударил в краката. – 67. Два пъти **помисли**, еднъж просборувай. – 177. Пешин **помисли**, тогава продумай. – 194. Чист како **помия**. – 102. Той **помни** кога е от майка си бозал. – 84. Брат, **помогнат** от брат, по-силен е от як град. – 189. **Помогни си**, да ти помага и господ. – 156. **Помогни си**, да ти помогне и господ. – 156. Намерил миша дупка, **помъкнал** и тиква. – 99. **Помъчил се** да лапне бивол, че налапал муха. – 72. **По-напред** мери, па тогаз крой. – 195. Който **по-напред** поиска девойката, негова е. – 208. **Понеделник** – безделник, вторник – подпорник, в сряда не са сядат, четвъртак – несвъртак, петък – разпет петък, събота – на баня, неделя – на черква; кога, мъжо, да работят. – 78. **Понеделник** – поседелник, вторник – посборник, сряда – непряда, четвъртък – несвъртък, петък – Свята Петка, събота – на баня, неделя – на пазар, кога да работят? – 78. Нашъл миш дупка, па **понел** и

тиква; Нашъл миш дупка за себе си и он тиква влачи. – 99. Искаш ли лесно да ся храниш, стани **поп**. – 222. Зарекъл са **поп** да не реже големи порязаници. – 76. Зарекъл са **поп** да не реже големи порязаници. – 87. От дявола тамян и от **поп** добрина. – 77. Каквото казва **поп Дойно** ако е истина, голяма прѣдня ще има на оня свят. – 76. **Поп** е като пчелица, отде ка иде, все принася. – 76. Празен **поп** еретата кръщава. – 76. Шашкѣн **поп** еретата кръщава. – 76. Бърза като **поп** за порязаници. – 76. **Поп** и калугер не дават, защото имат по две ръце: с едната зимат, с другата благославят. – 76. Дето влезе **поп** и циганин, там търси хубаво вино. – 76. **Поп Манол** проси, Сурето износи. – 76. **Поп Манол** проси, шурята износи. – 76. Нарязал са като **поп** на задушница. – 76. Научил се **поп** на пражено (варено, джуркан) боб / бобец, свършил се боб, отучил се **поп**. – 135. Научил се **поп** на пражено боб / бобец (варено, джуркан). – 135. А **поп** тя срял, а дявол тя срял, все едно е. – 76. За пловин **поп** цял кравай. – 76. Без работа **поп** ярета кръщава. – 76. На дяда **попа** окото все във виното. – 76. Оставил **попа** попадийката и уловил се за комшийката. – 76. **Попа** казуе, попадията отказуе. – 77. **Попадия** – поразия. – 77. Загрижила се **попадия**, че на **попа** израсла брада. – 115. Научила се **попадията** как да посреща владиката. – 145. Загрижила се **попадията**, че на **попа** израсла брада. – 115. Да имаме сирене, надробявахме **попара**, ама хляб няма. – 125. Научил се **попец** на джуркан бобец, довършил се бобец, отучил се **попец**. – 134. Човек проболерява, ако **попистява**. – 180. **Попове** като волове. – 76. Умен като **попово прасе**. – 53. Умен като **поповото прасе**. – 57. **Поподай са** и па не са давай. – 136. **Попска** кавга дяволска сватба. – 76. **Попска** магария с две гайди бива. – 76. **Попската** свиня по-много разбира от наш`та ходжа. – 77. **Попски** ръце вошени: каквото похване залепва. – 76. **Попски син** – или гайдарджия, или хайдутин. – 77. **Попските** ръце са вошяни: каквото похванат, все за тях се олепя. – 76. **Попско чедо** – дяволска унука. – 77. Аз му казвам: добр`утро, а той – що ма **попържаш**. – 82. Кажи му добр`утро, да ти каже, що ма **попържаш**. – 82. **Попът** бяга по рида, капата му по зида. – 76. Хората в черкова, **попът** в кръчмата. – 76. Народът в черква, **попът** в механата. – 76. **Попът** кога прѣдне, народът са насира. – 77. Мухата са върти над медът, а **попът** над бобът. – 76. **Попът** учи хората, а хората попадията. – 77. Който няма пари, да няма и **порѣвки**. – 193. Мома гиздосия, булка **поразия**. – 121. Попадия – **поразия**. 122. Кой **по-рано** става, нему Бог помага. – 200. Ти го подстригваш, то **поритва**. – 111. **Посвали**, Манго, посвали. – 84. Дето щеш ми речеш **посерко**, речи ми бисерко. – 110. Без пари оцет, **по-сладък** от мед. – 120. **Посмали**, манго (гърчо), посмали. – 84. Подрѣж ми, курво, копелето, даим да се **посмеем** на другуту. – 71. Подрѣж ми копелето, да ся **посмея** на копелана. – 70. Дрѣжете ми копилето, да ся **посмея** на курвата. – 70. Подрѣж ми, мари, копелето, да ся **посмея** на таз курва. – 70. Подрѣж ми, сестро, копелето, да се **посмея** на таз курва. – 71. **Посмеяло се** гърнето на полупката. – 70.

Посмеялося гърнето на похлупката. – 70. **Посмяла са** козата на овцата, че ѝ видяла задника. – 70. **Посоли** си малко приказката да не смърди. – 144. Ако не спечелиш от работа, от зъбите **поспести**. – 180. Който **поспестява**, не осиромашава. – 180. Който **поспиствява**, не осиромашава. – 180. **Посрала си** крава опашката, па иска (пъшка) и другите да омаца. – 82. **Посран** за плет ся държи. – 140. Хем **посран**, хем голям. – 122. Де да иде (отиде) врана, сѐ **посрана**. – 82. Де(то) отиде врана, все **посрана**. – 82. Гледа като **посрано** дете майка си. – 140. **Посред нощ** да съмне, **посред нощ** ставам. – 141. **Посреднощ** да съмне, **посреднощ** тръгвам. – 141. **Пост** кога гозба няма, а кога пари няма – Велики пости. – 57. **По-стар** да реди, по-млад да слуша. – 185. Тогава **пости**, когато хляб няма. – 81. **Постой** доде си тръгнеш. – 116. Целта се постига не с бързане, а с **постоянство**. – 174. Няма добро без **пот**. – 156. **Потúшлива** жена въшки я ядат. – 90. Кога са лозе копае, а баба са **потает**. – 60. Кога ся лозе копае, баба ся **потает**. – 78. **По-тихо** върви, по-далек ще бъдеш. – 184. **По-тихо** върви, по-далеч ще стигнеш. – 173. **По-тихо** върви, по-далеч ще стигнеш. – 184. Ако не ми омиеш паницити, **по-тлъста** ще ми бъде чорбата. – 135. Човек доде не **потроши**, доде не разсипе, може ли да се научи. – 130. За старини **потуряй** настрани! – 180. Докато не **потърпиш** дима, не можеш да се радваш на огъня. – 179. Доде не **потърпиш** на димът, не можеш да се радваш на огъня. – 179. Със стискане кълки пущината не става **по-тясна**. – 119. Колкото си **по-умен**, толкова си и по-добър. – 154. Колкото си **по-умен**, толкова си по-добър. – 152. При хората **пох, пох**, пак у дома ох, ох! – 57. **Похвали** ме, усто, да те не посерем. – 56. **Похвалил** се циганин с бял гъз. – 56. Подръж ми копелето да са **похлеветя** на курвата. 71. На всяко гърне **похлупак**. – 110. Секи мечкар казва неговата мечка **по-хубаво** играе. – 96. Калпак за **почет**, глава за **пòмет**. – 93. Който е на младост работил, на старост **почива**. – 189. **Почивката** след работа е сладка. – 222. Ако искаш да си на **почит**, почитай и ти знайни и незнайни. – 160. Който **почита** другия, сам себе си почита. – 160. Когато тя **почита** къщата ти, почитат тя и комшиити ти; като тя почитат комшиити, почита тя и целия свят. – 160. **Почитай** всякого, както му прилича. – 166. Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както ище, може да бъде добър и **почтен** както трябва. – 159. Ако не може някой да бъде хубавец и честит, както иска, може да бъде добър и **почтен** както трябва. – 159. Почитат ли та у къщи, **почтен** си дето идеш. – 160. Почитат ли те въкъщи, **почтен** си дето идеш. – 160. По-добре с **почтения** в сиромашия, а не безпочтенство с имот. – 160. По-добре с **почтения** в сурмашия, а не безпочтенство със имот. – 160. Когато тато и мама ме съдеха, аз гледах кучето как се **пощи**. – 111. По-добре умри **прав**, отколкото да живееш на колене. – 160. Ако не можеш да си богат, кой ти бърка да си **прав**? – 159. Царска **правда** вред грее. – 168. Ако не може с **правда**, опитай с брадва. – 168. Ако не може с **правда**, опитай са с брадва. – 168. **Правдата** е вечна. – 167. **Правдата** е всякога правда. – 168.

Правдата е като паяжина, тънка, ама пак не се къса. – 167. **Правдата** е сякога правда. – 168. **Правдата** и кивдата се мразят. – 168. **Правдата** изтънява, но не се къса. – 168. **Правдата** надвива на кивдата. – 167. Ако **правдата** не помогне, кивдата – никога. – 168. Парата върти света, а **правдата** небето. – 168. **Правдата** планини премества. – 167. **Правдата** се гази, а не се прекъсва. – 167. **Правдата** си е всякога правда. – 168. Удави **правдата**, тя пак ще изплува. – 167. **Праведен** човек – праведен живот. – 159. Който оправдава неправедните, онеправдава **праведните**. – 160. Не **прави** другиму това, което не искаш на себе си. – 161. **Прави се** на луд за пенсия. – 62. **Правий** и Богу е драг. – 159. **Правий** ся смее, кивий ся крие. – 159. **Правий** ся смее, кивий ся крие. – 167. Когато съдникът съди по **прави**на, и Господ ся радва. – 160. Когато съдникът съди по **прави**на, и Господ ся радва. – 168. **Правината** е тънка като наяжина, ама пак не се къса. – 167. **Правината** изтънява, но не се къса. – 167. **Правината** надмогва кивината. – 167. С **правината** се стига накрай света. – 167. **Правината** се тънчи, ама се не кинит. – 168. **Правината** се тъпче, ама не се къса. – 167. Лъжата е дебела, ама и кратка, **правицата** е тънка, ама и дълга. – 168. **Правия** и богу е драг. – 167. Върви из **правия** път, не търси кивият, че ще сбъркаш. – 168. **Правият** и Богу е драг. – 167. **Правият** са не бои. – 167. **Правият** се не бои. – 159. Киво да седим, **право** да съдим. – 168. Що е **право**, и Богу е драго. – 167. **Право**, куме, та в (черните) очи. – 217. Кажи си **право** пред всеки и не бой се от никого. – 168. Приказвай **право**, седи дет ти й драго. – 168. Киво седи, **право** съди! – 168. Що е **право**, то е богу драго. – 168. Що е **право**, то е и Богу драго. – 168. Отсечи кивото и го хвърли, та **правото** да остане. – 168. **Правото** е като стрела. – 167. **Правото** иска да го разправят, кивото само върви. – 168. За **правото** мри, за кивото удри. – 167. За **правото** мри, за кивото удри. – 186. **Правото** никому не тежи. – 167. **Правото** никому не тежи. – 168. Казвай **правото** пред всекиго и не се бой от никого. – 160. Казвай **правото** пред всекиго и не се бой от никого. – 168. Коео не искаш да ти **правят** другите, не го прави и ти тям. – 161. Каквото искаш да ти **правят** другите, таквоз правѝ и ти тям. – 161. **Празна** кратуна всякога гърми. – 118. Пуста **празна** неделя, как не би цяла година. – 78. В **празна** глава дяволи ходят. – 78. В **празна** глава дяволите мътят. – 78. **Празна** кратуна всякога дрънка. – 118. **Празна** кратуна сѐ гърми. – 118. **Празник** свиря, делник играя. – 103. Хубав като **прасе** в помя. – 143. Едно **прасило** са. – 104. Да пребие мухата, а той **пребил** баща си. – 67. Докат ме мама поучи, на Караман триста мухи **преброих**. – 95. Който **превари**, той натовари. – 208. Който **предвари** (изпревари), той натовари. – 208. **Преди** да убиеш мечката, не продавай ѝ кожата. – 91. Който **предмислюва**, не греши. – 194. Който **предмислюва**, не греши. – 195. Докле сбора не **предумаш**, не го сборвай пред всякого. – 194. **Преклонена** главичка сабя не сече. – 192. **Прекриено** мляко мачка не лочи. – 175. **Прекръсти** са с чисто сърце, стъпи на

престола и сними кандилото. – 108. **Прела** баба три вретена и трите ги изгубила. – 67. **Премени**те са половин хубост. – 210. Първом си **премери** костилката отзад, че тогаз лапни. – 72. Два пъти **премисли**, еднџ речи! – 194. **Прескочи**, па тогас викай хоп. – 193. Кога нещо ще начениш, силата си първо да **претеглиш**. – 195. **Претърпен** – спасен. – 178. **Прехлупил** и на баща си носилото. – 144. Всяка **пречка** за добра случка. – 194. **Привардай** са от злото, за да видиш доброто. – 174. По-добре сол и хляб със сладки **приказки**, а не голяма гозба с горчиви приказки. – 192. Със сладки **приказки** душата се наслажда, а сърцето се наяжда. – 182. У къщи слога, у мома **прилика**. – 222. Старо за **прилика**, младо за хубост. – 210. И тоя грозник ся хванал на хорото! – Бабо, ами че той е твой син. – Ох, какво му **прилича** гърбицата / гръбицата. / – 96. **Прилича** му като на камила копринарство. – 85. **Прилича** му като на свиня ботуши. – 85. **Прилича** му като на свиня звънец и на тиква обръч. – 85. **Прилича** му като на свиня обеща. – 85. **Прилича** му като на свиня седло. – 85. **Прилично** магаре двамина носи. – 101. На бивол звънец и на свиня маргарит не им **приляга**. – 85. На диво прасе маргарит не **приляга**. – 86. **Припряло** му на задника, че търси полог да снесе. – 117. **Присмел се** черепа на гърнето, че нема (немало) ухо. – 70. **Присмела са** камилата на гърнето, че нема уши. – 70. **Присмехула** на край пътя седи, всякому ся присмива. – 69. **Присмехула** седи на пътя, сякому са присмива. – 69. **Присмехулка** седи на пътя, всякому се присмива. – 69. **Присмеял се** цреп на шутар, кога да се обърне, он по шутар. – 70. **Присмеялся** кюп на ръмбул. Кога ся погледнал, дно-то му няма. – 70. Седнал хръбле на пътя, та са щръблю **присмива**. – 70. Седнал Хръбльо на пътя, та се Щръблю **присмива**. – 70. Краставий се **присмял** на келявий. – 70. Краставият са **присмял** на келявият. – 70. **Присмял са** гюдюл на череп. – 70. **Присмял са** хръбел на щръбел, де тий ухото; – ами тебе де ти й дъното. – 70. **Присмял са** хръбље на щръбя. – 70. **Присмял са** хумник на череп, че няма превезло, държало. – 70. **Присмял се** краставий на келявий. – 70. **Присмял се** хърбел на щърбел. – 70. **Присмял се** черепот на шутарот. – 70. Козата са **присмяла** на овцата, че ѝ са видял гъзът. – 70. **Присмяла са** камилата на гърнето, че няма уши. – 70. **Присмяла са** козата на овцата, че лудо пасе. – 70. **Присмяла са** краста на шуга. – 70. **Присмяла са** курвата на копилето. – 70. **Присмяла се** козата на овцата, че лудо пасе. – 70. **Присмяла се** кука на крива бука. – 70. **Присмяла се** кука на крива круша. – 70. **Присмяла се** кукумявката на синигера. – 70. **Присмялася** курвата на копелето. – 70. **Присмяло са** гърнето на похлупака си. – 70. **Присмяло се** гърнето на похлупака си, че няма дръжка. – 70. **Присмяло се** гърнето на тенджерата, че няма дръжка. – 70. **Присмяло се** чунче на кратунче. – 70. Ти го онодяш, то **пристъпва**. – 95. В морето с лъжица вода **притуря**. – 139. Ще ти ги даде на второ **пришествие** в 12 часа, ти само уший кесията. – 124. Ще ти ги даде на второ **пришествие** по 12 часа, ти само уший кесия.

– 124. Не е требен камък безцен при верен **приятел**. – 187. Не ти трябва безценен камък при верен **приятел**. – 187. По-добре **приятел** верен, а не камен без ценен. – 187. **Приятел** верен който има, още една глава има. – 187. Стар **приятел** е по-добър от старо вино. – 187. Старо вино и стар **приятел** не изпускай. – 187. Старо вино и стар **приятел** не изпускай. – 187. Сос **приятел** шчо се връше, сос пари не може да се връше. – 187. По-добре хиляда **приятели**, а не хиляда гроша. – 187. От двама добри **приятели** и мечката бяга. – 187. Добрите **приятели** са по-мили от братя. – 187. Старо вино, стар **приятел**, дръж ги. – 187. **Пробила** му се шапката от ум. – 57. Що щеш на пазар, кога не купуваш, нито **продаваш**. – 84. **Продад** кон за да купи седло, **продад** седлото да купи юзда, **продад** юздата да купи тютюнева кисия. – 103. **Продад** кон, купил седло, **продад** седло, купил юзда, **продад** юзда, купил тютюнева кесия. – 103. **Продад** коня да купи седло, **продад** седлото да купи юзда, **продад** юздата да купи тютюнева кесия. – 68. **Продад** си магарето, пък иска пак да го кара. – 113. Дали да го ям или да го **продам**. – 65. Дали да го ям, или да го **продам**. – 65. Зина, та **продума**, рече, та отсече. – 188. Ходи като **прозявка** от уста на уста. – 103. **Прокопсал** като синигер в кратуна. – 114. **Прокопсал** съм като мишка в армия. – 114. Колкото от комар лой, толкова **прокопсия** от него. – 67. Направи ма **пророк**, да та направя богат. – 64. Направи мя **пророк**, да тя направя богат. – 64. Който е **прост**, той бива мост. – 53. На **проста** глава едно око стига. – 55. За един учен двама **простащи** дава, ама кой ги зима. – 52. Колкото ти стига чергата, толкоз се **простирай**. – 193. Колкото ти стига чергата, толкова си **простирай** краката. – 193. **Простирай** са според чергата си. – 193. **Простирай** се според чергата си. – 193. **Простирай** си краката, колкото ти чергата стига. – 193. **Простирай** си краката според чергата. – 193. Спроти губерът и **просторът**. – 193. **Прострял** си брашното на въже. – 69. **Прострял** си житото на въже. – 68. Хората **просящи** станаха, ти още тояга не си си направил. – 100. **Протягай** според губера си. – 193. Както живееш, така ще се и **прочуеш**. – 160. **Пружи** си нозете спроти йоргано. – 193. **Пружи** си нозете спроти юргана. – 193. По-добре **пръв** в село, а не последен в града. – 217. От **пръвна** жена, **пръв** залък и **пръвний** сън по-благо няма. – 216. Смее се **пръдльо**, ала не му е драго. – 94. Самси са **пръдльо** похвали. – 56. От **пръдля** грош, и то лош! – 94. Не гони **пръдля**, да го не направиш юнак. – 94. Рекли баби да **пръдне**, а тя ся насрала. – 72. Рекли му да **пръдне**, то се насрало. – 73. Речи лудому да **пръдне**, той ся насира. – 73. От **пръдня** боя (не става). – 79. С **пръдня** боя не става, или ейца са не шерят. – 79. С един **пръст** иска десет чепа да затыкне. – 72. Пет **пръста** богу надделяват. – 172. Пят **пръсте** Богу надделяват. – 172. Пет **пръсти** богу надделяват. – 172. Пят **пръсти** и Богу надделяват. – 172. Десят **пръстие** богу надделяват. – 172. Брада има и **пръч**. – 144. Една **пръчка** лесно се счупва, а повече – мъчно. – 172. И **пръчовете** имат брада. – 98. Гладно **псе** умрял кон сънува. – 96. Свършил

работа, колкото **псето** на нивата. – 67. Кога излязъл из града, тогаз **псува** пашата. – 58. Ти му думаш, то та гледа като **пукал**. – 111. Няма за Стояна камък да си **пукне** главата. – 82. **Пуснал си** пояса да се влече и чака някой да го настъпи. – 82. **Пуснали** петела на прага, той се покачил на полица. – 98. **Пуснали** Тарля под одъра, той се покачил на одъра. – 98. **Пуста** халва ока (вика), пуста душа сака, пусти пари нема. – 100. **Пуста** халва сладка, пуста душа сака, пусти пари няма. – 100. **Пусти** го под одърът, оно се каче на одърът. – 98. Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаяпред, ако ли си търтей да го ядеш, върви където щеш. – 156. Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаяпред, ако си търтей да го ядеш, върви където щеш. – 219. Ако си **пчела** да носиш мед, идвай и занаяпред, ако ли си търтей да го ядеш, върви къде щеш. – 156. Паякът от цветето бере яд, а **пчелата** бере мед. – 161. Паяка по цветето бере яд, а **пчелата** мед бере. – 164. Паякът по цветето бере яд, а **пчелата** мед бере. – 164. И **пчелата** на хубавий мед тича. – 164. **Пчелата** ходи и в калта, ама мед бере. – 164. И **пчелите** тичат на хубавия мед. – 164. Добре е да има челяк и в **пъкълът** приятели. – 127. **Първо** ме съди, па тогава ме беси. – 193. **Първо** похвани, тогаз се похвали. – 193. **Първо** похвани, тогас ся похвали. – 193. **Първом** измери, тогаз крой. – 192. **Първом** измери, тогас, крой. – 192. **Първом** измери, тогас крой. – 195. **Първом** мя съди, па тогас мя беси. – 192. Ти го кръщаваш, то **пърди**. – 127. Аз го кръщавам, то **пърди**. – 127. В едно гърне **пърдят**. – 92. В една тиква **пърдят**. – 92. **Пърлича** ъ като на спукани пети желти чехли. – 85. **Пърлича** му като вити гривни на шугави ръце. – 85. **Пърлича** му като катанец на кочина. – 85. **Пърлича** му като на гол толум пицов. – 85. **Пърлича** му като на дъртел кован гирдан. – 86. **Пърлича** му като на магаре седло. – 85. **Пърлича** му като на циганин дивит. – 86. Не питай **пътник**, а патник. – 196. Върви си по **пътя** – и не бой се! – 160. Върви си по **пътя** – и не бой се! – 169. Който са мъчи, той са и **пъчи**. – 189. Който се мъчи, той се и **пъчи**. – 189. У **пяток** шаток, у събота ни хляб. – 145.

Р

Ти **работи**, аз ша ти помагам, рекъл господ.; (... Господ.) – 156. **Работи** без плата, че не стой без работа. – 158. **Работи** без плата, че не ходи без работа. – 158. **Работи** да едеш и скрий да имаш. – 156. **Работи** и не проси. – 156. **Работи** и си почивай. – 156. **Работи** и спестявай. – 156. **Работи** така, като че ли ще живееш сто години, а живеи така, като че ли ще умреш утре. – 157. За **работа** – дете, за самун – мъж. – 78. За пара **работа**, за две зарар. – 66. За пара **работа**, за десет зарар. – 66. Нищо нема по-благослоено од **работа** и нищо нема по-колнато от мърза. – 156. Сутрешната **работа** не оставяй за вечер. – 157. Захванатата **работа** преполовена ся брои. – 219. Добрата **работа** сама се хвали. – 156. Захваната **работа** свършане гледа. – 220. Ако **работата** беше хубаво нещо, и дядо владика щеше да работи. –

133. **Работата** го краси човека, а мързата го гнаси. – 155. Нищо няма по-благословено от **работата** и по-прокълнато от мързела. – 156. **Работата** краси човека, а мързелът го грози. – 155. **Работата** на работливия е по-сполучлива от тая на мързеливия. – 155. **Работата** на ум учи. – 157. **Работата** пари трупа, а мързелът и пиянството пари топят. – 156. **Работата** хвали човека. – 156. **Работата** човека краси, а мързата го гнъси. – 155. Ако не си имотен, бъди баре **работен**. – 158. Ако е **работен**, че биде и имотен. – 158. Залудо **работи**, залудо не стой. – 158. **Работи** като че ще живееш сто години. – 157. **Работи** като че ще живееш сто години, мисли са (или харчи, или живеи) като че ще умреш утре. – 157. **Работи**, като че ще живееш сто години, мисли си, като че ще умреш утре. – 157. **Работи** ми, клетнико, да не стана като теб. – 106. Който не **работи**, не бива да яде. – 158. **Работи** стопански, да ся поминуваш господарски. – 156. Сам **работи**, та ся храни. – 157. Харно **работи**, харно яди. – 157. Здраво **работил** и спечелил. – 156. Като те карам да **работиш**, карам те да живееш човешки. – 156. Сиромашията се бои да влезе у **работлива** жена. – 157. **Работна** снаха по-драга от своя мома. – 158. **Работната** снаха по-драга от своя мома. – 158. **Работни** деца бащино име въздигат, мързеливите цял род затриват. – 157. На **работника** господ помага. – 157. Сиромашията ся бои да влезе у жена **работница**. – 157. Не хвали ми хубавица, а хвали ми **работница**. – 157. Не хвали ми хубавица, а хвали ми **работница**. – 181. На нива **Рада** ленива, на хоро **Рада** троплива. – 77. Помагайте да помагаме, дано излезе **Рада** мома. – 125. Молете се, хора, дано излезе **Рада** мома. – 125. Пак излезе **Рада** мома. – 125. Не рачи го **Рада**, че не ѝ се пада. – 61. Като намериш, не се **радвай**, като загубиш, не тъжи. – 220. **Радвай се**, дорде ти е драго. – 205. **Радвайся**, доде ти е драго. – 205. Има Господ грижа и за **Радина** гъз. – 94. Благатка **Радка**, че секиму сладка. – 185. **Радомирци** – все прибирци. – 143. Коего умееш да правиш, прави го с **радост** за другите. – 212. **Радостта** и надеждата крепят човека. – 205. **Радостта** и надеждата са здраве, церят всяка болест. – 205. **Раждала** майка синове, да не е улицата без хора. – 104. Едно **раждане**, едно кръщение, едно венчило, една смърт. – 222. По-добре е леб и сол с **разбирателство** да ядеш, отколкото богатство с неразбирателство. – 171. Там, дека има **разбирателство**, и петлите снасят. – 171. Да направи не може, ама да **развали** иде му отръки. – 66. **Развали-къща**, направи-заход. – 67. **Развалям** къща, направям заход; **Разтурям** къща, правя колиба. – 67. На **разградена** градина пъдар е само свинята. – 141. **Разиграло се** магарето, че умрял самарджията. – 134. **Разкроил** аба, скроил торба. – 67. Лисицата с вълкът станали кумове, дорде откраднат кокошка, а когато я откраднали, **разкумили са**. – 127. Вечер ся кумичи, сутрин ся **разкумича**. – 129. Сутрин набожен, вечер **разложен**. – 108. **Разложенин** сто пъти през една вода минава и пак я с тоягата си опитва. – 143. **Размисли**, па речи. – 194. **Размисляй** и прави. – 195. Говедарят се **разсърдил** и не ял три дни, а

селото хабер нямало. – 130. **Разсърдил се** Горан, а гората хабер няма. – 130. Комуто тежи, да ся **разтовари**. – 222. Има наука, има и **разука**. – 220. По-добре **разумен** душманин, а не безумен приятел. – 152. Уста псешки, куме, **разядат са**. – 100. Уста кучешки, **разядат са**. – 100. Хапни си, куме, уста са псешки, **разядат се**. – 100. Върви му като на **рак** в батак. – 114. Добре му е като **рак** на въглене. – 114. **Ракия** на вересия, а вино на вяра. – 81. **Ракия** на вересия, вино на вяра. – 81. **Рало** и мотика свят хранят. – 155. **Ранно** пиле рано пее. – 200. Ако **рано** мръква, и ти рано лягай; ако късно съвнува, ти пак рано ставай. – 200. **Рано** пиле рано пее. – 200. **Рано** пиле, рано пее, късното си дупце дере. – 144. Който **рано** става, нему и Бог помага. – 200. Ако късно съвнува, ти пак **рано** ставай. – 200. Ако късно съмня, тизе **рано** ставай. – 200. **Рано** стани, рано легни. – 200. Който на младини ся труди, той на старини **рахатува**. – 189. От човек дума, от магаре **реване**. – 104. Водяница меле с **ред**. – 203. Пчелата прави мед, защото има **ред**. – 203. Снощи везир, сега **резил**. – 140. Яка **река** с потоци. – 189. Блага **реч** железни врата отваря. – 181. Благата **реч** железни врата отваря. – 181. Добрата **реч** железни врата пробива. – 181. Добра **реч** железни врата пробива. – 181. Блага **реч**, златен ключ железни врата отваря. – 181. Добра **реч** пари не струва. – 181. Блага **реч** чилик порти отваря. – 181. **Речено** – отсечено. – 188. **Речи** не ща, че не реквай лъжа. – 160. **Речи** не ща, че не реквай лъжа. – 168. **Речи** – не ща, че не реквай лъжа! – 161. **Речи** – не ща, че не реквай лъжа! – 169. И **решетарка** мъжа си търговец направя. – 63. Плен се плени, баба се **реши**. – 95. Град са плени, баба си я **реши**. – 95. **Риба** без вода и вълк без гора. – 89. **Риба** от нива, щурец от море. – 89. **Рибата** в реката, те ѝ режат лук. – 91. **Рибата** в реката, той точи зъби да яде. – 91. **Рибата** в реката, той турил тавата на огино. – 91. Кръсти, водо, свекървина **риза**. – 90. Дъртийо бик **рипа** и на мъненките кравета. – 83. Вижте ма сега, че имам **рога**. – 132. Отиде за **рога**, че се върна без уши. – 74. Отиде за **рога**, че си дойде без уши. – 99. С **рогат** са не боди, с богат са не бори. – 174. Денем бяга от бивола, нощем за **рогата** го лови. – 131. Ако ти са мили **рогата**, не се боди с агата. – 174. **Род** рода не храни, тежко му, който го няма. – 211. **Род** рода не храни, тежко на който го няма. – 211. **Рода** са – от два плета тръни. – 121. И бика му **родил** теле. (ФРБЕ) Влах – 124. Върба маслини **родила**. – 84. Върбата **родила** маслини. – 84. Друга не е **родила**, освен Мара – Василя. – 56. **Роднини** – на едно слънце яли, на една месечина спали. – 121. **Роднини** са – майките им си сушили дрехите на едно слънце. – 121. Открадни, ала **рожко** да излезе. – 165. **Руба** краси, руба гнъси. – 210. Калпакя му **рунтав**, ама главата му празна. – 93. Добрутро на **русите** е... твою мать. – 143. И никой да нема, я па че се **ръгам (бутам)**. – 109. И никой да нема (в трамвая), я па че се **ръгам (бутам)**. – 113. **Ръждата** о златото се не хваща. – 158. **Ръждата** о златото се не хваща. – 163. **Ръждата** се не хваща о чисто злато. – 158. **Ръждата** се не хваща о чистото злато. – 163. **Ръжен** хляб да ям, ама на

турчин да не работя. – 197. **Ръка** ръка мие, а и двете образа. – 189. **Ръка** ръка мие, да бъдат и двете бели. – 189. **Ръка** що дава не я секат. – 209. За едно лято една **ръкавадка** (ръкойка). – 66. **Ръката** мие ръката. – 189. Дядо попе, хазър си дошел да **ръсиш**, я дай на жената една вода. – 103. Две **ръце** и Богу са възпротивят. – 189. Две **ръце** и Богу ся възпротивят. – 172. **Ръцете** му на задника вързани. – 67. **Ръцете** му отрязани и пъхнати (залепени) отзаде му (на гъза му). – 67. **Ръцете** се една друга мият, а и двете лицето. – 189. **Ръцете** се една друга мият, че тъй стават бели. – 189. Откъснали (отрязали) му **ръцете**, че ги залепили на задника му. – 67. Крива, крива **ръчица**, гладна, страдна душица. – 67. Както **ръчица** хватала, така гъзица носила. – 66. Всичко си иска **ряда**. – 203. Всяко нещо на **ряда** си. – 203. Всякой мре за **ряда** си. – 203. Два пъти го **рязах**, пак късо. – 55. Три пъти го **рязах**, пак късо излиза. – 55. Триж го **рязах**, сѐ по-късо. – 55.

С

Две очи **сайбийски** струват двесте комшийски. – 208. **Сайбийско** око конете гои. – 208. По-много струва едно **сайбийско** око от десет чужди ръце. – 208. Гащи няма, свирка **сака**. – 71. Ако му дадеш похлупката, ще ти **сака** гърнето. – 98. Дали Марку две, той **сака** три. – 99. Що имам да взимам, **сакам** си, що имам да давам, прощавам. – 99. Иди на **салханата** (залханата) и си избери друга (глава). – 53. По-добре е да си **сам**, а не с пияни приятели. – 207. По-добре да си **сам**, а не с развратен човек. – 207. **Сам** да съм, та и в гората да съм. – 207. Имаш ли гръб – триста **самари**. – 101. Магаре нали си, **самари** много. – 101. Гладна въшка на **самоиздръжка**. – 100. **Сбира** клинци да си прави кон. – 68. **Сбирай** на младост, за да имаш на старини! – 180. Който шъта по двора, той играе на **сбора**. – 189. **Сбърка** са, та каза правото. – 84. Кога **сбърка**, тогаз право казва. – 84. Отишъл без **сват** на годеж. – 88. Чуеш ли, гъзьо, че тя викат на **сватба**. – 97. Тръгнал съм на **сватба** без х... – 88. Море, слагай да ям, че от **сватба** ида. – 125. Идат от **сватба**, разтреперили се от глад! – 125. Блазе ъ, че барим **светува** – живее честит живот. – 222. На **свещица** попрела, на слънчице поспала. – 132. На **свещица** поседела, на слънчице поспала. – 132. Ако ти е **свидет**, да не го е видет. – 175. Всички **свине** все една зурла имат. – 104. Зареклася **свинка** да не яде говна, прескочила плет, лопнала (изяла) пет. – 87. **Свиня** бисер не отбира. – 105. Зарекла се **свиня** да не яде лайна. – 87. Зарекла са **свиня** да не яде лайна; прескочила плет, изяла пет. – 87. Видяла се **свиня** до колене в лайна. – 140. На **свиня** звънец и на тиква обръч. – 86. На **свиня** крои гащи. – 69. Кога ся **свиня** наяде, обърне коритото. – 104. **Свиня** от бисер не отбира. – 105. Разбира като **свиня** от диня. – 105. Отбира ли ти **свиня** от кладенчова вода. – 105. **Свиня** от кладенчова вода не отбира. – 105. Разбира ти като **свиня** от ново корито. –

105. **Свиня** от свирня не разбира. – 105. **Свиня** от съвет не разбира. – 105. **Свиня** отбира ли ти от хубаво? – 105. Отвънка свила, отнетре **свиня**; Отвънка гиздава, отвътре гнидава. – 90. На **свиня** отрежи зурлата, тя пак си рови. – 86. Ще стане това, кога се покачи **свиня** с жълти чехли на круша. – 124. Видяла **свинята** рогозина, па сакала и постеля. – 73. **Свинята** шчо е свиня, па се тражи от сой да е. – 198. От **свирец** – поп, от поп – свирец. – 122. Тоз, който падне в бой за **свобода**, той не умира. (Литературна) – 197. **Свободата** не ще екзарх, иска Караджата. (Литературна) – 197. Вониш, пръсто, не вониш, **свой** си (своя воня си). – 96. Смърди, пръсто, не смърди, **свой** си. – 96. Секи мечкар **свойта** мечка хвали. – 96. Сякаго слушай, **свойта** не забравяй. – 212. Гледай **своити** работи, а не хорските. – 210. Секи хвале **свойто** пале. – 96. Секи **своята** пръдня обича да мерише. – 95. **Свършил** двата края, остава му средата. Или: **Свършил** си работата, останало двата края и средата. – 67. Дай боже **свят** в главата ми. – 154. Блазе ѓ, че видяла два **свята**. – 221. Сол пипер да е, ноло **сговор** да е. – 171. Сол пипер да е, нало **сговор** да е. – 171. Сол пипер да е, най **сговор** да е. – 171. Съ **сговор** и пелинът е мед. – 171. Със **сговор** и пелинът е мед. – 171. **Сговор** къща държи. – 171. **Сговор** къща не събаря. – 171. Дето има **сговор**, там и коршум по вода плава; дето няма **сговор**, там и кратуна потъва. – 171. **Сговорна** дружина и в петък благо яде. – 172. **Сговорна** дружина от сеймени са не бои. – 172. **Сговорна** дружина от сеймени се не бои. – 172. **Сговорна** дружина планина повдига. – 171. **Сговорна** дружина планина събаря. – 171. **Сговорни** дружина от сеймени ся не бои. – 171. **Сговорни** калугери и в сряда месо ядат. – 172. **Сговорното** е най-разумното. – 171. **Сговорното** е най-умното. – 171. Саде хляб и вода, та у къщи **сгода**. – 171. За да има **сгода** в една къща, единият като гълчи, другият да мълчи. – 171. Длъг на **сгода** и за сто години ся наплаща. – 217. Бягай от **себап** да не влезеш в грях. – 207. Дърво и камък да седи, ти да не **седиш**. – 158. Секи пред къщата си нека мете. – 210. Саде той да знае и всичкото **село**. – 128. **Село** договаря, село отговаря. – 222. Кога се **село** засели, когах ли псета лавнаха. – 56. **Селото** туря попа, селото го изважда. – 220. На **серсем** глава краката теглят. – 82. **Сестра** милей брат като пръстен съд, а брат милей сестра като меден. – 220. **Сетилася** леля за къделя, кога че то било срещу неделя. – 117. **Сетни** ум – на магарето под опашката. – 118. Прави каквото правиш и **сетнината** не забравяй. – 221. **Сила** бога не моли. – 201. Всяка **сила** до време, Божията до века. – 146. Сяка **сила** до времето, а божията до века. – 146. Бързата и **силна** вода и камен мост събаря. – 201. **Силна** сила два дни била. – 93. **Силом** баба у рай влязла. – 145. **Сирене** няма, попара дроби. – 91. Дай ми малко **сиренце** да го изям с хлябът дето ще ми го дадеш. – 62. Кога ся хвана **сиромах** на танеца, скинася тъпанът. – 74. **Сиромах** човек – жив дявол. – 100. У **сиромаха** въшки и бълхи, друго не търси. – 100. Веднъж се наканил **сиромаха** да тропне и то за честта му спукал се тупана. – 74. Кога се

сиромашо разрипал, тупано се скинал. – 74. Кога рекъл и **сиромашът** да тропне, то са скъсал тъпанът. – 74. Кога станало морето медено, **сиромашът** си изгубил лъжицата. – 74. **Сиромаш`та** смирява ушите. – 100. Бълхата кога мажат, **скача** по стените и се смее. – 95. Не питай **скиталца**, а паталца. – 196. Аз му казвам: „**Скопен съм**”, а той пита колко деца имам. – 142. Празен поп лещачите **скопява**. – 103. **Скопява** псетата, да му викат „майсторе”. – 121. Работи да ядеш, **скрий** да имаш. – 179. **Скромността** краси човека. – 221. **Скъперниците** държат света. – 221. **Скъпо** вземи, **скъпо** дай. – 163. Над къщата слама, ама в къщата **слава**. – 160. Пей като **славей** у яхър. – 142. Само **славейт** знае да цени трендафила. – 221. Яж люто, но говори **сладко**. – 182. Българки са и хубави, и **сладкодумни**, и сладкопойни. – 182. До очи свят, до зъби **сладост**. – 195. Дава **слама** на кучето, а кокали на мулето. – 69. Про **сламка** са пикае. – 79. Надвор лепа, у къщи **слепа**. – 90. Навън лепа, въщи **слепа**. – 90. **Слепия** дири игла в сламеницата. – 107. **Слепия** допрял до камъка и там сяка сичкия свят. – 107. **Слепия** кого долови, той отвлича. – 107. **Слепия** когото хване, той отдева. – 107. На **слепия** намигни, па на глухия нашушни. – 69. **Слепия** що докопа и охлопа. – 107. **Слепият** гръмнал, та ударил заек, а куцията хукнал, та го уловил. – 89. **Слепият**, когото хвати, той си пати. – 107. Кога ся село засели и **слепци** ся поведоха. – 73. **Слепчо** търси игла в сламата. – 107. На **сливите** маслото са пресече. – 89. **Слободия** поразия. – 142. **Словата** са най-голямата човешка сила. – 222. У къщи **слога**, у мома прилика. – 171. **Сложни** калугере среда и петък мръсат. – 172. Прави от мухата **слон**. – 130. **Слуга** да чува и да знае много, ала да говори малко. – 202. Верен **слуга** дясна ръка. – 202. Верен **слуга** здрав ключ. – 202. Добър **слуга** става добър господар. – 202. Вярна **слугица**, мирна домовница. – 202. Вярна **слугица** – рада домовница. – 202. Вярна **слугица**, честна домовница. – 202. Малко хитрувай, на време **слугувай**. – 202. Който **слуша**, спасена му душа. – 220. Малко говори, много **слушай**. – 177. Малко говори, а много **слушай**. – 177. Повече **слушай**, а по-малко говори. – 177. **Слушай** дявола, доде минеш моста. – 191. Много **слушай**, малко думай. – 177. Ако **слушаш** хората, мож да ловиш по море зайци, по гора риби. – 144. Там, дето **слънце** влиза, лекар не влиза. – 206. Грейни, **слънце**, да ми се сгрее сърце. – 206. Грейни, **слънце**, да огреем ръце. – 206. Дето влиза **слънце**, доктор не влиза. – 206. **Слънцето** грее и в кала, ама не са окалва. – 159. **Слънцето** грее и в кала ама не са окалва. – 164. **Слънцето** грее и в калта, ама не се окалва. – 159, 164. **Слънцето** и богатството дори и слепеца осветляват. – 206. **Слънцето** и богатството дори и слепеца осветяват. – 206. Колкото по гората шумките, толкоз по гъза му **слюнките**. – 101. **Сляпа** кокошка, кога прогледа, иска да са качи и на петела. – 72. **Сляпа** кокошка, кога прогледне, и на стобор кукурика. – 72. Едно **сляпо**, друго не види. – 107. **Сляпо** като прогледа, през девет баиря (планини) види. – 72. **Сляпо**, кога проглежда, далеко (през девет баира) види. – 72. Който се смее,

зло не мисли. – 205. Не яде котана **сметана**. – 61. Малка **сметка** – дълъг живот. – 183. Мъничка **сметка**, дълъг живот. – 183. Чисти **сметки**, верни приятели. – 220. Чисти **сметки** – добри приятели. – 220. Къси **сметки** – дълъг живот; дълги сметки – къс живот. – 183. **Смирена** лисица кокошките яде. – 62. **Смирната** лисица кокошки яде. – 62. **Смирни (сложни)** калугери и сряда (петък) блажно ядат (мърсят). – 172. На сякого пръдната му на **смирно** мерише. – 95. На секиму пръдната на **смирно** мерише, а чуждата на запъртък вони. – 95. Никога нищо да не речеш, доде първо не го **смислиш**. – 193. Кога ся старо купище запали, повече **смърди**. – 83. Понататък, че **смърдиш**. – Рекъл посерко на пръдля. – 70. **Смъртта** не гледа никого в мустаките. – 145. **Снаха** ли шета, град ли **блъска**? – 121. Крава от **сой**, жена от джинс. – 198. На блъха шемшик **сокай**. – 89. За хората (чуждите) сопол, за мене е **сокол**. – 96. **Сол** от соларя, дърва от дърваря. – 221. Всякой турил **сол**, турил и терзията. – 135. Да би слушал господ гладните псета, от небето **сомуни** би валяло. – 97. **Спастръй**, доде имаш. – 179. **Спастрянето** е дважд печала. – 179. **Спастрянето** е по-спорно от печеленето. – 179. Ако не спечелиш от устата си, от гърба си **спести**; – 180. Който **спестява**, не осиромашава. – 180. По-добре е да **спестяваш** по малко, а не да печелиш по много. – 179. Стори нощта ден, за да **спечелиш**. – 156. **Спистявянието** от печелянието е по-спорно. – 179. По-добре да **спистяваш** по малко, а не да печелиш по много. – 179. По-добре мършава **спогодба**, а не празна находба. – 192. Ти речи: захар, аз ще река: мед, и ще се **спогодим**. – 171. Който се учи, той ще **сполучи**. – 189. **Според** главата и бричо. – 166. **Според** главата и бръсначето. – 166. **Според** главата – и бръсначът. – 166. **Според** главу и брич. – 166. **Според** мечката и тоягата. – 166. Копай, мотичке, **според** платата. – 166. **Според** попа и прихода. – 167. **Според** работата и заплатата. – 166. **Според** светеца – и празникът. – 166. **Според** светеца и тавияна. – 167. **Според** светеца и тамяна. – 167. **Според** светеца и тропарът. – 167. **Според** светецът и тамянът. – 167. **Според** страницата и плесницата. – 167. **Според** челяка и кафето му. – 166. **Според** челяка и китката. – 167. **Според** човека и кафето. – 166. **Спори** му като на желка през оран. – 114. **Спори** му като на костенурка през угар. – 114. Който **спревари**, той натовари. – 208. Който **спреварил**, той натоварил. – 208. **Спроти** юнака и коня. – 166. Лъскави кондури на **спукани** пети. – 58. **Срал** на джамията на върха. – 89. Дето се каниш да пикаеш, там хората вече **срали**. – 140. Ти дете сега ще пикаеш, другите (хората) там са **срали**. – 140. **Срам** го като вълк у дупка. – 136. Бързата работа – **срам** за майстора. – 106. От **срам** задрямал. – 135. Магаре от **срам** не мре. – 132. Стара баба за работа, а пък млада за **срамџта**. – 77. Що е **србин**, сѐ е юнак. – 138. Чисто **сребро** (чисто злато) ръжда го не хваща. – 159, 163. Чисто **сребро** от ръжда са не бои. – 158, 163. Чисто **сребро** от ръжда се не бои. – 159. Чисто **сребро** ръжда не хваща. – 158, 163. Дето **среброто**, там и доброто. – 170. **Сред** гората (в Средна гора) клечка няма. – 144. Що е

српско сè е лепо. – 138. Хвърли го в морето, той ще излезе със **стадо** овце. – 115. Ходил в **Стамбул** и царя не видял. – 88. Тънка **Стана** – гюл фидана, шъта, ходи като меца. – 136. Работна **Стана**: в три години – две вретена, в две години – две деца. – 77. Скоро, скоро да го заровим, да не **стане** д... му. – 83. **Стани**, владико свети, да седне моя кум. – 102. **Стани**, владико свети, че иде моя кум. – 102. **Стани**, владико святий, че иде кумът. – 102. **Стани**, дядо попе, да седне граматика. – 103. **Стани**, дядо попе, да седне на гайдаря майка му. – 103. **Стани**, куме, да седне на тупанджията жената. – 103. **Стани** – ох, седни – ох, сложи пита – не са дига. – 60. **Стани**, топуз, клади огън. – 77. **Стани**, топуз, та премети. – 77. **Стар** боклук като са запали, зле гори. – 83. **Стар** боклук, като се запали, зле гори. – 83. **Стар** вълк на кучетата маскара. – 98. Млад да работи, **стар** да настанява. – 185. По-добре с` **стар** да скачаш, а не с младо да плачеш. – 185. **Стар** пън по гори, кат са запали. 83. Млад работи, **стар** ум давай. – 185. **Стара** жена у къщи е нужно зло: ако го имаш, продай го, ако го нямаш, купи го. – 185. Доде е **Стара планина**, пред турци глава не скланям. – 197. Всякой **старец** и зналец. – 184. Не питай **старило**, а патило. – 196. Почитай **старите** доде младейш, да та почитат като остарейш. – 185. Слушай **старите**, за да остарееш. – 185. **Старите** са потребни като диреците на къщите. – 185. Почитай **старити** доде младейш, да почитат и тебе кога остарейш. – 185. **Старити** са требни како что сът требни дирецити под кукити. – 185. Не питай **старо**, а страдало (патосно). – 196. Не питай **старо**, ами патило. – 196. Ако имаш **старо**, изпъди го, ако нямаш, купи си. – 185. Ако нямаш **старо**, купи си, ако имаш, изпъди го. – 185. Да слушаш **старо** не тя заболява глава. – 185. Не питай **старо**, но (а) питай видяло. – 196. Не питай **старо**, питай видяло (страдало). – 196. Ако имаш **старо**, продай го, ако нямаш, купи си. – 185. **Старото** бунище повяче чури. – 83. Не учи **старца**, как ся кози пасат. – 103. Учи, **старче**, да четеш, сега кога ще умреш. – 98. **Стисни ме**, Еленке, да кихна; **Стисни ме**, лельо Радке, (зорлен) да пръдна. – 59. Дето си, там **стой**. – 219. Пепел яж, че в къщи **стой**. – 219. Гора и вода да стои, ние да не **стоим**. – 158. Много **стока** къща не съсипва. – 169. Много **стока** очи не вади. – 169. Повече **стока** очи не вади. – 169. Сама **стока** сбори. – 165. Една ръка **стопанска** върши повече работа от две слугински. – 208. Великден иде, **Стоян** гащи няма. – 75. **Страх** брани грях. – 207. **Страх** лозе пази. – 175. **Стрижа** яйцето за вълна; Вадя от мухата лой. – 79. Ти му викаш косено, той ти казва **стрижено**. – 109. С луди хоро не играй, **строшват** ти краката. – 174. **Струва** една торба камъни. – 94. Щото не щеш да ти **струват** другите нито ти да го струваш на другите. – 161. **Стъпка** по стъпка планина са прехвърля. – 173, 184. **Стъпка** по стъпка планина се прехвърля. – 173, 184. **Стъпка** по стъпка планина ся преваля. – 173, 184. **Стърпено** – безценно. – 178. **Стърпено** – спасено. – 178. **Султан** без гащи. – 57. Артисало на **Сурчо**, та дал на Мърчо. – 139. **Сутрешната** работа не оставяй за вечер. – 188. Мокър го пусти, **сух** ще

излезе. – 115. И в бъчвата да влезе, **сух** ще излезе. – 115. **Сухи** гащи риба не ядат. – 156. **Суши** просо на въже. – 68. **Суши** просо на ортома. – 68. Не му достига една **събота**. – 53. Едната му **събота** ексик. – 53. У всекига има **съвест**, ала блазе томува, комуто е чиста. – 159. Дето има **съгласие**, там и бог помага. – 171. Дето **съгласие**, там и Божие благословение. – 171. Дето има **съгласие**, там и коршумът по вода плава. – 171. Дето има **съгласие**, там и куршумът по вода плава, дето няма съгласие, там и кратуната потъва. – 171. Не слушай едного, пак да **съдиш** двама. – 168. Когато **съдиш** някого, съди го в лицето му, а не зад гърба му. – 217. **Съединението** прави силата. – 216. **Сън** е лъжа, а бог е истина. – 146. Още не заспал, сънува **съни**. – 57. Още не заспал, сънува **сънища**. – 57. **Сърдит** купец, праздна му торбуличка. – 130. **Сърдитко** Петко, празна му торбичка. 130. Човешкото **сърце** е по-яко от камък. – 218. Каменно **сърце** имай беди да търпиш. – 179. **Сърцето** е по-яко от желязото. – 218. Какво ми ъ стреснато **сърцето**, като седна и иска да легна. – 60. Какво ми ъ стреснато **сърцето**, като седна и искам да легна. – 60. Не се ограждай с добър плет, а с добър **съсед**. – 202. По-добре е **съсед** до стената, а не брат някъде по земята. – 201. Отишел за **съчки**, дошел си без ръчки. – 75. Да не вдигааш **сянка** по-голяма от боя си. – 206.

Т

Бърза като **таралеж** за мерудия. – 106. Бързата работа и **Таралежко** не я обича. – 106. Бързата работа и **таралежко** не я харесва. – 106. **Таралежът** не обича бързата работа. – 106. **Таралежът** не обичал бързата работа. – 106. **Таралежът** отишъл да се варка със заека. – 72. **Тарикат** си, тарикат, на баламите вода носиш. – 115. **Татовото** то, сърма и злато! – 200. Голяма му е **тафрата**, малка му е софрата. – 59. Ти загради **твое** лозе, а за хорските не бери грижа. – 210. **Тегли**, главо, да теглим, дано поумнеем. – 54. Човек, що **тегли**, от него се учи. – 178. **Теглилата** на ум учат. – 178. **Теглилото**, училото. – 178. Дръж се на **тежко**. – 219. **Тежък** бъди, да ти кажат голедец. – 58. **Тежък** бъди, мома да ти кажат. – 58. Бъди **тежък** да ти кажат голям чияк. – 218. **Тежък** мъж, и той гол, и жена му гола. – 58. Дай боже нашто **теле** да изяде вълка. – 96. Толкоз да ходя по света, че колкото едно **теле** да са не науча да порева. – 54. Вол се родило, **теле** ке умре. – 87. Видяло **теле** пещ и го сякало манастир. – 118. Видяло **теле** пещ, сякало, че е манастир. – 118. Ни в **телци**, ни в говеда. – 54. Търколила се **тенджерата**, че си намерила капака. – 92. **Тепърва** баба за дърва. – 106. **Тепърва** Сура ще сее просо. – 106. Ако падне **теслата** от тавана, ще убие Ивана; олеле, какво зло стана! – 115. На **тиква** обръч. – 86. Кога **тиква** стана, кога опаш пусна. – 73. Ще ти закачат **тиквен** медал. – 133. **Тихата** вода бряг рони. – 172. **Тихата** вода носи кладите. – 172. **Тихата** вода по-дълбоко копае. – 172. **Тича** с лопата на пожар. – 69. Жив **Тодор** да се чини

говор. – 94. Не е наша **Тодора** за пред хора. – 94. **Той** още не знае отде пикае кокошка. – 143. На слънце вода **топлила**. – 68. Не ми стигат кахъри, и к... ми са **топори**. – 83. **Торба** отишъл, торба си дошъл. – 87. **Торба** отишъл, торба си и дошъл. – 87. **Торба** отишъл, торба си дошъл. – 112. Отишло **пате** на паша, върнало ся без опаша. – 75. Дето дума не помага, там опитай и **тояга**. – 187. **Тоягата** е благословена (от рай излязла). – 186. **Тоягата** е Божо дръвце. – 186. **Тоягата** е из рай израсла. – 186. **Тоягата** е излязла от рая. – 186. **Тоягата** е слязла от рай Божи. – 186. Който **трае** рай ще наиде. – 178. Паси **трева**, коя знаеш. – 221. Остала **Трена** без вретена. – 78. Зех го за **трендафил**, то излезе трън. – 93. Аз кога ходя, земята **трепере** (се хвалило магарето). – Аз не знам как ходя, рекъл петелът, ала който е отдолу, той знае. – 57. **Трепере** му сърцето като на голо пиле дупето. – 109. **Трепере** му сърцето като на манга дръвцето. – 109. **Трепере** му сърцето като на мършав заяк. – 109. **Трепере** му сърцето като на пиле перцето. – 109. Сърцето му **трепка** като на мъртво куче опашката. – 109. Има у главата **трески** за дялане. – 54. Мълчан пита изяда, **Трещян** гърне разбива. – 143. От **три** къщи две гащи. – 100. Кога варил **триеницата**, тогаз отива да купи лъжица. – 117. **Трила** баба лен, да се мине ден. – 68. **Триста** мечки под една хвойна. – 109. Когато искат **триста**, не питат поп Христа. – 220. С **трици** маймуна да лови. – 89. Не мога и не искам да разделя три кила **трици** на две магарици. – 55. Голям – не му се стига носът с **тричава** клечка. – 58. Сърце пъргаво, дупе **тричаво**. – 109. **Троица** с една шапка. – 100. Бръз на лъжица, **тром** на теслица. – 77. Добър ден, **трохльо**. – Дал ти Бог добро, пробий глава! – 69. С **труд** и постоянство всичко се постига. – 157. Без **труд** и пот няма добър живот. – 156. Няма добро без **труд**. – 155. Без **труд** почивката не е сладка. – 156. Който иска на старост да почива, на младини трябва да ся **труди**. – 157. Който иска на старост да почива, на младост трябва да ся **труди**. – 157. Който се **труди**, не губи. – 156. **Труди са**, мъчи са, и бог ще ти помогне. – 156. **Труди се**, мъчи се, и Бог ще ти помогне. – 156. Като се **трудиш**, ще спечелиш, като се бориш, ще победиш. – 155. **Трудът** всичко надвива (пробива). – 156. **Трудът** е здраве и живот. – 155. **Трудът** е на човека здравие и живот. – 155. **Трудът** е най-голямото богатство. – 157. **Трудът** над всичко надвива, или всичко пробива. – 156. **Трудът** печели. – 156. **Трудът** стяга човека. – 155. На **трън** гроздье търси. – 68. Зъл **трън**, зла копачка. – 166. На **трън** праскви търси. – 68. Ти го караш във пътя, то върви в **трънето**. – 111. От два плета **тръни**. – 121. От **тръните** вълна ще сбира, та борч да плаща. – 69. **Тръпен**, та спасен. – 178. Ти стой както **трябва**, пък нека ти думат каквото не трябва. – 159. Ти стой както **трябва**, че нека ти думат каквото не трябва. – 159. **Тука** пеят, там са смеят. – 116. **Тука** плачат, таме скачат. – 116. **Тумба–лумба** два дни, а до века гладни. – 120. На **турците** вървежа да избикалят мъчнежа. – 143. За да имаш на старини, от младост **туряй** настрани. – 180. За стари години **туряй** настрани. – 180. Ако нямаше

тъмница, намаше да е мила светлината. – 194. **Тъпанът** е голям, ала е празен. – 53. Сит **търбух** за наука глух. – 101. **Търбух** уши (прозорец) няма. – 101. **Търбух** уши няма. – 104. Ако не са **търговци**, какво ще правят поповци. – 222. Гледай из **търница**, че не из тъмница. – 197. От черничов лист свиленик става. – Как? – С работа и с **търпене**. – 173. Час **търпене**, година почивка. – 179. С **търпение** всичко се постига. – 178. С **търпение** и труд всичко се постига. – 173. С **търпение** и умение от копривата коприна става. – 174. С **търпение** от черничев лист свиленик става. – 174. С **търпение** сичко са достига. – 173, 178. С **търпение** сполучат, без **търпение** изгубят. – 173, 178. **Търпението** прбръща черничевото дърво на коприна. – 173. Не е юнак, който бие юнак е, който **търпи**. – 179. Час **търпи**, век живеи. – 179. **Търпи**, душо, да ся спасиш. – 178. **Търпи** злото, да не дойде по-лошото. – 178. Който **търпи**, той юнак. – 179. Каменно сърце имай беди да **търпиш**. – 179. Ако можеш да **търпиш**, като бей ще си поминеш. – 179. Под вол теле **търси**. – 130. **Търси** вълна по яйцето. – 68. **Търси** да намериш, искай да ти дадат, чукай да ти отворят! – 214. **Търси** игла в плявата. – 69. Попът **търси** катъра, а катъра в яхъра. – 88. **Търси** на трън кравай. – 68. **Търси** огън на ланско огнище. – 68. **Търси** под вола теле. – 130. **Търси** юнето под бика. – 130. Вред та **търсих**, дядо попе, немаше та. – Ами у дома пита ли? – Сал у вас не питах. – 88. Вред те **търсих**, попе, саде у вас не ходих. – 88. Навсякъде те **търсих**, попе, само у вас не ходих. – 88. Вред тя **търсих**, попе! – Че у дома? – Само у вас не ходих. – 88. **Търсих** ръжена, не го намерих. – На пешника (огнището) **търси** ли? – Не ми дойде на ум. – 88. Всъде обикалях да тя **търся**, пък у вас не наминах. – 55. Аз го оставям **тютюна**, ама той не ме оставя. – 130.

У

Убавио кон и под лош покровец се познава. – 164. **Убаво** сирене у кучешка мешлина. – 93. Един мре от глад, друг го **убива** и **търси** в пазвата му хляб. – 105. Да са не удавиш, че та **убивам**. – 137. Весел гост, **увесен** домакин. – 144. Главата му с кола дърва не **увира**. – 108. Главата му дебела, та не **увира** бърже (лесно). – 109. Не му **увира** главата с кола дърва. – 108. **Увира са** като конска муха под опаш. – 110. **Уговор** къща не събаря. – 171. Дорде не те **удари** горния праг на вратата, не виждаш долния. – 179. Улови едного за краката, че **удари** другия по главата. – 92. Вземи единия, та **удари** другия. – 92. Хвани едного за краката, та **удари** другия по главата. – 92. **Ударна** мома праздна не седи. – 157. **Ударно** говедо гладно не остава. – 157. **Удря** стената да бягат мишките. – 68. На конска глава **узда** прилича. – 54. От **улав** ум не купувай. – 52. Умен колкото девет **улави**. – 54. Ум има колкото за деветима **улави**. – 54. Оставил дядо баба, та се **уловил** за кака. – 83. Оставил попа попадийката и **уловил се** за комшийката. – 83. **Уловила са** царската дъщеря за работа, че

я заболяло пръста. – 78. Не хвали ми хубост, а **ум**. – 155. Цар царува, **ум** беюва. – 154. От чуждия **ум** вземи, от своя не се дели. – 212. От **ум** глава му пука. – 52. Има **ум** голем, та често му пречи. – 53. Бери **ум**, да не береш душа. – 154. Питай когото щеш и пак своя си **ум** да предпочетеш. – 212. Къс **ум**, дълги крака. – 87. Пуси **ум**, за делник ли, за празник ли. – 87. Един **ум** за зиме ли, за лете ли. – 87. Един **ум**, за лете ли, за зиме ли? – 87. Дай боже **ум** и разум. – 154. Един **ум** имам, дали за лете, дали за зиме. – 87. **Ум** – море, акъл – бръснач. – 53. **Ум** море, акъл бръснач. – 59. **Ум** море, глава шамандура. – 53. Един грам **ум** надвива на сто оки разум. – 153. Да е калпак – да ти купя, ама **ум** не мога. – 53. Капа се купува, **ум** не може. – 53. **Ум** прави, господ доправя. – 152. **Ум** с колата, памет с вилата. – 54. **Ум** царува, **ум** господарува. – 154. **Ум** царува, **ум** каква цалува. – 154. **Ум** царува, **ум** кярува, **ум** телци пасе. – 155. **Ум** царува, **ум** робува, **ум** патки пасе. – 155. **Ум** царува, **ум** робува, юнак лозе копае. – 155. **Ум** царува, **ум** робуе, юнак лозе копа. – 155. **Ум** царуе, **ум** богува, **ум** патки (говеда) пасе. – 155. Защо да слушам хората, кога и аз имам **ум**? – 212. Изял си **ума** в гладно време. – 54. По дрехите посрещат (челяка), по **ума** го изпровождат. – 153. Брада порасла и **ума** изпасла. – 53. По дрехите посрещат, по **ума** изпращат. – 153. Който има **ума**, има и дума. – 152. Брадата израсла, **ума** опасла. – 55. Два **ума** от един по-добри. – 154, 221. Силният с тялото си побеждава един, а с **ума** си хиляда. – 153. С **умен** да легнеш, **умен** да станеш. – 152. С **умен** да седиш, **умен** да станеш. – 152. По-добре **умен** душманин, а не безумен приятел. – 152. С **умен** плачи, с луд не пей. – 152. **Умий** си краката, че царят ще мине. – 102. **Умила** са паница, покачила са на полица, че са смей на другите. – 73. На смъртта лек е **умирачката**. – 141. Не хвали лична жена, а **умна**. – 155. **Умна** глава дърва бере. – 154. В **умна** глава сто ръце. – 154. **Умната** жена чини повече от алмаз. – 155. **Умната** жена чини повече от елмаз. – 155. На **умни** слугувай, на безумни не господарувай. – 152. На **умни** слугувай, че на безумни не господарувай. – 152. **Умний** всъду си изкарва хляба. – 153. По-добре е в пъкъла с **умните**, а не в рай с лудите. – 152. На **умните** деца дори не са гладни готвят. – 154. На **умните** децата дори не са гладни готвят. – 154. Всички хора са хора, ама **умните** са по-хора. – 153. Служи на **умния**, да заповядваш на глупавия. – 152. Служи на **умния**, да заповядваш на лошия. – 152. По-добре е с **умния** да плачеш, а не с лудия да скачаш. – 152. С **умния** камъни носи, а с безумния другар не бивай. – 152. С **умния** плачи, с лудия не пей. – 152. На **умния** само му подсвирни и той вече мисли. – 154. С **умния** челяк камъне носи, но с безумния другар не бивай. – 152. С **умния** човек камъни носи, но с безумния другар не бивай. – 152. Безумният обезумява другите, а **умният** ги вразумява. – 154. **Умният** и насън си изкарва хляба. – 153. **Умният** и от половин дума разбира. – 154. **Умният** насъде си изкарва хляба. – 153. На простака до пояс, а **умният** сух минал. – 153. **Умният** учи, за да бъде по-умен. – 152. Простакът я протака, а **умният** я

свършва. – 153. **Умноу** мало довлеет. – 152. Зелените **умове** тичат на зелени черешки. – 53. Не май че ще **умра**, ами кой ще управля селото. – 58. Когато **умре** моето магаре, трева хем да никне, хем да не никне. – 116. **Умри**, тате, да ям жито. – 106. Таман научих магарето да не яде, и то **умря**. – 80. Лани дето **умря** кобилата, жива ли е? – 89. Сега като си **умрял** какво да те правя аз тебе. – 145. **Умрял** кон не рита, ама па кога прорита, беля е! – 89. Кукувица му изпила **умът**. – 53. Ако ти е слаб **умът**, да ти е як гърбът. – 54. Колкото му боят дълг, толкова му **умът** къс. – 52. Брадата му подранила, ала **умът** му закъснял. – 52. **Умът** прави всичко. – 151. Иглата блести от шиене, **умът** свети от мислене. – 154. **Уплашил се** като влък в хиляда овце. – 62. Не виждай зло да са **уплашиш**, нито добро да са зарадваш. – 220. В която къща има **управа**, там виждаш млечна крава. – 203. Като рече **ура–ура**, че поигра земя и небе и дете в майка. – На дряновчанина пищова като гръмнал. – 143. **Усетила се** хурката за къделя и то срещу неделя. – 117. **Усрала** си крава опашката, па гледа и другите да омаца. – 82. По-добре да си на хората в **устата**, а не в краката. – 201. Като приказва, от **устата** му капе мед. – 182. Отваряй си **устата** сал за добро. – 182. **Устата** си затваряй, очите си отваряй. – 177. **Устата** си затваряй, очите си отваряй. – 221. Който си пази **устата**, той си пази душата. – 177. Който си пастри **устата**, той си пастри душата. – 177. Кога ща **утавряза**, да ся напия и аз като хората, казват пияниците. – 80. Хляб и сол си остави за **утре**, а работа не оставяй. – 188. Да утрепе мухата, **утрепал** бая си. – 67. Да утрепе мухата, а той **утрепал** бая си. – 67. **Утром** работи, денем почивай, вечер поспивай. – 203. **Утрото** е по-мъдро от вечерта. – 220. Не ти трябва от мечье **ухо** лажичник. – 174. **Уцапан** дори до ушите, светец са показва. – 132. **Учен** да та бие, прост да та не милва. – 152. **Учен** да те бие, прост да те не милва. – 152. **Учен** до прага, а умен до века. – 152. **Учен** до прага, а умен до века. – 155. **Учен** до прага, умен до века. – 152. Челяк не **учен**, дърво недоद्याлано. – 52. На **учен** кон юзда не трябва. – 153. **Учен** човек – дялан камък, на кюше се туря. – 152. **Учената** маймуна не ще тояга. – 152. **Учението** е двой очи. – 153. **Учението** е трудно, ама и благополучно. – 153. **Учението** краси човека. – 153. **Учението** няма край. – 152. **Учения** е с четире очи. – 152. Да е **учено** – добро, ама да е умно – по-добро. – 154. Да е **учено** – добро, да е умно – по-добро. – 154. **Ученото** си е учено: и в клозета да го сложиш, пак ще се нахрани. – 141. **Ученьето** е двой очи. – 153. Добър поп и до смърт са **учи**. – 154. **Учи се** от мал, кога остарееш да не ти е жал. – 153. **Учи ся** от мал, кога остарееш да не ти е жал. – 153. Който се **учи**, той ще сполучи. – 153. **Учи**, учи, тиква бучи. – 52. Здраво **учил**, та много спечелил. – 153. Боле го **учини**, а не го говори. – 221. Като се **учиш** на младини, ще ти бъде от полза и до старини. – 153. Като се **учиш**, учи се винаги и ще се научиш. – 153. Порасли му **ушите**. – 73.

Ф

Хем голо, хем **фудул**. – 56. Да му кажеш, че магаре **фърка**, ще излезе да гледа накъде ще **фърка**. – 118. **Фърли** зад себе си, за да наидеш пред себе си. – 176. **Фърли** зад тебе, да намериш пред тебе. – 175.

Х

Още три, та кон, че право ти на **Хаджелък**. – 65. Още три, та кон и право та на **Хаджелък**. – 65. Още три, та кон и право на **хаджилък**. – 65. Още три, та кон и право на **Хаджилък**. – 65. Йоще три, та кон и право на **хаджилък**. – 66. Още три, та кон и право на **хаджилък**. – 66. И на **хаджилък** има много магарета. – 145. **Хаджия** да си додъ, че ако ще и бос да ходъ. – 71. От пол ока риба изкарали три литра **хайвер**. – 85. От пол ока риба изкарали три литри **хайвер**. – 85. Карали **хайдука** на бесилката, а той гледал пак нещо да открадне. – 86. Карали **хайдука** на вешилото, а он гледа па нещо да украдне. – 86. Три **хайдутти**, девет капитана. – 126. Трима **хайдутти**, девет капитана. – 126. Без пушка **хайдутин**. – 121. Подир **хайдутин** не ходи. – 174. Накарай **хайдутина** на работа на ум да та научи. – 78. **Хаирсъзинът** няма рога да го познаеш; той се познава по това, що върши. – 82. Ако има в **хамбара**, ще има и в брашнара. – 170. Ни ся воде, ни ся кара, ако го водиш, **хапе**, ако го караш, рита. – 82. Отпред **хапе**, отзад рита; Отпред **боде**, отзад рита. – 82. Ти дадни, а аз да **хапна**. – 100. **Хапнете** си и от пиперя, той по-люот от хайверя. – 100. **Хапни** и от фасула, куме. – Ба, туй добро. – 100. Яде, лапа като **Харватин**. – 143. Туй ще ми го **харижеш**, туй ще ми го дадеш, а туй ще ти го взема. – 99. **Харна** глава, ама е за четири крака. – 93. Прати **харо** на вода, иди и ти след него. – 97. **Харо** харище, цяло бунище. – 97. **Хатър**, хатър, па после сатър. – 75. Уста, **хвалете** ма, или ви насирам. – 56. **Хвалете** ме, уста, че ви разкъсвам. – 56. **Хвалете** ме, уста, че умря циганката, дето ме хвалеше. – 56. Свак циганин си рашето **хвали**. – 96. Свак циганин решето си **хвали**. – 96. Сяка циганка своите вретена **хвали**. – 96. **Хвали**, което е за хвалене, куди, което е за кудене. – 165. Всеки си **хвали** краставото магаре. – 96. Който си не **хвали** къщата, струпался и го притиска. – 56. Дето ся храниш, там да **хвалиш**. – 217. Ожени ме, мамо, на чуждо село, лесно да са **хваля**. – 56. Ожени ме, мамо, на чуждо село, честно да са **хваля**. – 56. Ожени ме, мамо, на далеко, да са **хваля**. – 56. Блазе тому, кого **хвалят**. – 222. Уста защо са, ако ма не **хвалят**. – 56. **Хванал** Бога за нога. – 57. **Хванал** Господа за пешовете. – 58. **Хванал** едно за глава, друго за нозе. – 67. **Хванала** са млада невеста на работа, излезъл ѝ прищ. – 78. **Хванала** са царската дъщеря о работа, то ѝ са изприщили ръцете. – 78. **Хваналася** царица за гъзица, та ѝ се изприщили ръцете. – 78. Тато, **хванах** една мечка. – Докарай я. – Не ще. – Пусни я. – Не ме пуца. – 58. Ти му викаш „Куме Иване”, то гледа за гъза (за х...) да те **хване**. – 142. **Хвани** бика за рогата. –

221. **Хвърлил** камък, та го заболяла ръката. – 62. Ако **хвърлиш** зад себе си, ще намериш пред себе си. – 175. Вържи пръст, тръгни през село, да видиш колко **хекими** ще срещнеш. – 121. **Хем** иска да мине водата, хем – да си не намокри краката. – 114. **Хем** му се иска, хем не му стиска. – 114. **Хем** х... у дупе, хем душа в рай. – 114. Каквато съм **хитра**, да съм и силна, света бих разтреперила – казала лисицата. – 96. **Хитра** лисица в среде стъпица. – 62. **Хитра** лисица зад врата седи. – 62. **Хитра Митра** зад врата седи. – 62. **Хитрата** лисица влезе в стъпицата с двете нозе; **Хитрата** лисица право в стъпица; **Хитрата** лисица с двата (четирите) крака в капана; **Хитрата** лисица попаднала в клопка; **Хитрата** лисица с двата (четирите) крака в клюсата. **Хитрата** сврака с двата крака. – 62. **Хитрата** лисица със двата (четирите) крака в клюсата (капаня). – 62. **Хитрата** сврака с двата крака – 62. **Хитрата** сврака с двата крака в капана. – 62. Не питай **хитро**, а патило. – 196. Човек с **хитрост** съдържа лъв, а със сила и щурец не може да улови. – 154. Имал **хитрьо** лъжица, ял лудньо с нея. – 62. **Хитър Петър** в лайна влетъл. – 62. **Хитър Петър** зад вратата, глупавия зад огъня. – 62. Дай ми малко **хлебец** да изям сиренцето дете ще ми дадеш. – 62. Дай ми малко **хлебец** да си доям сиренцето. Напокон ми дай малко сиренце да си доям хлябът. – 62. **Хлопай** да ти отворят, искай да ти дадат! – 214. Къща без **хляб** да не замръква. – 203. **Хляб** и вода – най-добрата храна. – 183. **Хляб** и сол – Божи благослов. – 183. **Хляб** и сол готова обяда. – 183. Пред погача **хляб** търси. – 105. От **хляба** по-голям няма. – 203. Не знае **хлябът** на какво дърво расте. – 54. Празен **ходѝ**, празен не седѝ. – 158. **Ходил** да носи дърва в гората. – 68. **Хойдарана** жена, загори-тенджера. – 144. Без **холума** глава в градина расте. – 95. Днес **хоп**, **троп**, утре ах, вах! – 120. Двама **хора** и един шоп. – 113. Била на **хорото**, а гайдата не видяла. – 85. На **хорото** играл, гайда не видял. – 88. На **хорото** играли, гайда не видели. – 85. На **хорото** ходила, пък на черква ще иде. – 108. **Храна** брада глади. – 203. **Храна** брада кръви. – 203. **Храни** душа да тя слуша. – 203. **Хръто** не ял баница, после се научил да яде горници. – 112. **Хубав** кон и на яслите са продава. – 164. **Хубав** кон и на яслите се продава. – 164. **Хубав** ли съм, бабо? – Хубав, дядо, и не твърде, като пате опатено, като прасе ощиано. – 93. **Хубава** глава, ама мозък няма. – 93. **Хубава** е булката, само разногледа. – 93. **Хубава** жена, хубаво вино – достове много. – 186. **Хубава** като златна ябълка. – 185. **Хубава** – като куна изписана. – 185. **Хубава** мас, ама в кучешко меше турена. – 93. Дълбока вода брод няма, **хубава** мома род няма. – 186. **Хубава** мома род няма, дълбока вода брод няма, често камъне брой няма. – 186. **Хубавата** булка и под вето було е хубава. – 164. **Хубавата** мома слънчевата зракла надгрива. – 186. На **хубавий** овен окачат звънец. – 164. **Хубавица** – в чаша да я изпиеш. – 185. **Хубавица** жена – много познайници. – 186. **Хубавия** кон и под съдран чул са продава. – 164. **Хубавият** кон и под съдран чул личи. – 164. Ганосаното е лъскаво, ала здравето е **хубаво**. – 163. По-добре малко, че **хубаво**, а не

много, че как да е. – 163. **Хубаво** блееш, не знам какво млеко даваш. – 93. Селото **хубаво**, името му не струва. – 93. **Хубаво** ми е, на по-добро са надявам. – 93. По-добре малко, та **хубаво**, нежели много, та как да е. – 163. Секи обича **хубавото**. – 164. **Хубавото** всякому е мило. – 164. **Хубавото** е това, което ти е драго да го гледаш. – 164. **Хубавото** на сякого е мило. – 164. Не хвали ми **хубост**, а ум. – 180. Жабата на жебчето си „**хубче**” му казва. – 96. **Художество (занаят)** да са научаваш, защо тогази никога не огладняваш. – 211. Колко мъки вижда **хурката**, дор напълни вретеното. – 157.

Ц

Цанили вълка за овчар. – 89. Добре му е като **цар** връз самар. – 114. С **цар** да съм, та и гладен да съм. – 71. **Цар** е на жабите. – 94. Бог прощава, а **цар** милост дава. – 199. Бог на небе, **цар** на земя. – 199. Бог на небо, **цар** на земя. – 199. Един Господ на небето и един **цар** на земята. – 199. **Цар** на земята, бог на небето. – 199. Прокопсал като турски **цар** на самар. – 114. Нека да съм **цар**, та и гладен да съм. – 126. Нека да съм **цар**, та нека съм и с царвули. – 126. **Цар Траян** има магарешки уши. – 128. **Цар** царува, ум богува. – 199. Давай си на **цара** данако, а на попа колако! – 199. Воля божа, съд **царев**. – 199. Капа има **царска**, ама глава воденичарска. – 93. Брада **царска**, глава воденичарска. – 93. Брада **царска**, глава грънчарска. – 93. Брада **царска**, глава пъдарска. – 93. **Царска** правда вред грее. – 199. От глад мре, а **царски** сънища сънува. – 71. **Царят** дава, пъдарят не дава. – 59. Ходила **Цаца** на Враца. – 75. Дорде цъфти **цветето**, дотогаз го берат и кичат. – 195. **Цветето**, като го поливат, по-хубаво става. – 221. **Цветето** се бере, докато му е времето. – 188. Докле цъвти **цветето**, сякой го къса. – 195. Дорде цъфти **цветъето**, секи го къса. – 195. Ако не изгори, барим ще да **цвърне**. – 69. Ако не изгори, поне ще **цвърне**. – 69. Комара **цедя**, камили гълтам. – 79. Разгълчали са като **цигане** на пазар. – 63. Три години, три бели, сега таз четвъртата – рекъл един **циганин**. – 64. Лъже като брадат **Циганин**. – 64. Смята като брадат **Циганин**. – 65. Поп без книга и **циганин** без зурна. – 64. Прилича му като на **циганин** дивит. – 64. Пърлича му като на **циганин** дивит. – 64. **Циганин** и в неделя работи, а мехът му гол. – 64. Знае ли **циганин** – извара ли е за попара, или попара за извара. – 64. **Циганин**, като има петмес, не може да спи доде го не изяде. – 64. Що ще у **циганин** кисело мляко (мусандра). – 64. У **циганин** кисело мляко стои ли? – 64. **Циганин**, кога има петмез, не може да спи, догде го не изяде. – 64. Кълнеся / дърлися като **Циганин**, кога иска да излъже. – 64. **Циганин**, кога намери много масло, намазва си и цървулите. – 64. **Циганин** мусандра прави ли? – 63. Ори, мели, яж е вашата работа – рекъл един **циганин** на един орач; а нашата работа е много по-мъчна: ходи, тропай, проси, носи, печи, вари, па чак тогаз яж. – 65. **Циганин** пастърма

прави ли? – 85. **Циганин** пастърма суши ли? – 89. Свак **циганин** си рашето хвали. – 65. Да стана Християнин, трябва да ходя в черкова, да ся потурча, трябва да ся кланям в джамия – де гиди **Циганин**, та па Циганин. – 64. **Циганин**, та па циганин. – Така си хвалил вярата един манго, като думал: – Да стана християнин – пости много, да стана турчин – кланъета много. **Циганин**, та па циганин. – 64. Питали **циганина** любеница ли иска или диня. – „Любодин”, отговорил той. – 66. Питали **циганина** торба ли иска или отварник. – „Торбалник”, рекъл той. – 66. Дай на **циганина** хляб да та кълне (за) пак. – 126. Дали на **циганина** царство, а той питал: „Ами има ли хляб?” – „Хляб с кола.” – „Ама аз да карам колата.” – 64. Питали **циганина**: „Коза ли искаш или заец?” – „Козайц”, отговорил той. – 66. Попитали **циганина**: – кога е Великден? – Той рекъл: „Кога има хлеб.” – 64. Попитали **циганина**: – кога е твой Великден? – Той рекъл: „Кога има хлеб.” – 64. Дай **Циганину** хляб, да тя кълне. – 63. Паднало са **циганину** царство, той най-напред обесил баща си (за юнашество). – 64, 74. Каква гора за въглища. – Казал **циганинът**, като го направили цар и минувал край някоя гора. – 64. И **циганинът** хвали баща си, че бил пророк. – 64. **Циганинът** цар станал и най-напред баща си обесил. – 64. Да беше градът сомун, пак не би се наяли **циганите**. – 63. Да беше градушката самуни, пак не биха се наяли **циганите**. – 63. Молися като **Циганка** да иде на пазар. – 64. **Циганка** оплетена ходи ли? – 65. Сяка **циганка** своите вретена хвали. – 65. Помилвай **Циганката**, да тя учерни. – 65. **Циганката**, и царица да е, пак ще ходи да проси. – 65. **Циганката** като стане сутрин и погледне от катуната кой комин се пуши, него туря на око за през деня. – 65. И **циганката** позна, че съм хаджийка. – 56. **Циганката** станала царица и, за да не си забрави адета, сутрин ставала и обикаляла съндъците, та викала: „Подарете, ма”. – 65. Три **циганки** цяло хоро. – 63. Две **циганки** – цяло хоро. – 63. **Циганска** вулия и калугерска торба сѐ едно. – 63. Разгълчали са като в **циганска** махала. – 63. Разгълчали са като на **циганска** сватба. – 63. **Циганска** торба без дъно. – 63. Чисто като в **цигански** ишлик. – 63. Чист чегато ся е родил в **Циганский** ишлик. – 102. Вляз в **циганчетата** и избери по-бялото. – 63. Аз се отказвам от **цигарите**, но те не се отказват от мен. – 130. **Цяло** яйце са неизяда, че става на челяка цирей. – 79. Тригодишни зайчи лайна го проводила да ѝ търси за **цяр**. – 115.

Ч

Ти го караш по **чаиря**, то бяга по баиря. – 111. Който знае да **чака**, всичко му идва на време, който бърза, белята си намерва. – 214. Който знае да **чака**, всичко му иде во време; който бърза, белята си намярва. – 214. Който знае да **чака**, всичко му иде овреме. – 214. **Чака** да паднат на коча ташаците. – 97. **Чака** като вълк овчи мъде да паднат. – 124. **Чакал** дяволът

да узреят дренките. – 91. **Чакам** за майски дъжд да събера оцет. – 124. Трепере му ръката като на **Чафутин**. – 119. **Чафутин** без кел не бива. – 119. **Чашка** по чашка, напърчил опашка. – 80. Жива гъба да е, **чедо** да е. – 200. Жива риба да е, ала **чедо** да е. – 200. Булка се купува, **чедо** не може. – 200. Кога ми се доработи, седам и **чекам** да ми мине. – 113. **Челото** ми открито, лицето ми чисто. – 158. Всеки, който има **челяд**, е богат. – 200. **Челяк** станѹ, коне крадѹ, метли вържѹ. – 63. Добре му е като на **червей** в ряпа. – 129. Нашите петли **червени** яйца носят. – 58. Ока вълна – ока **череш**. – 63. **Черква** гради, град съсипва. – 67. Иди, бабо, в **черква**. – Крак мя боли, не мога. – Хайде, бабо, на служба. – Чакай, синко, да куцам. – 60. На **черница** от листъето копринен плат излява, ама иска да го чакаш. – 174. Човек за една **чест** живее. – 160. Човек за едната **чест** живее. – 160. За една **чест** живее човек. – 160. Не те гледат какво ядеш, а каква **чест** имаш. – 160. Блазе тому, кому **чест** помага. – 159, 202. Роди ма с **чест**, че тури ма на смет. – 202. Ако човек не може да бъде хубавец и богат, както иска, то може да бъде добър и **честен**. – 159. Всякий човек не може да бъде големец и богат, а всякий може да е **честен** и праводетен. – 159. Ако не можит чоек да бидет личен и богат, да заумен и **честен** можит. – 159. По-добре **честен** сюрмашлък, а не безчестен зингинлик. – 160. По-добре **честна** сиромашия, а не безчестно богатство. – 160. Плащането за добро с добро е борч на сякиго, ама за злото плаща с добро сал **честният** челяк. – 159. Плащането за добро с добро е борч на всекиго, ама за злото плаща с добро само **честният** човек. – 159. Който работи **честно**, (ще) живее по-лесно. – 160. По-добре **честно** да умреш, а не безчестно да живееш. – 160. По-добре е **честно** да умреш, а не безчестно да живееш. – 160. Кой що работи **честно**, ке живее по-лесно. – 160. По-добре **честно** сиромашество, а не безчестно богатство. – 160. **Честому** госту зад врата е место. – 116. **Честта** е по-скъпа от парата. – 159. **Честта** е по-скъпа от парити. – 159. Рядка е **честта**, затова е скъпа. – 159. **Честта** чест носи. – 159, 202. **Четверток**, петок, хоп–тири в неделя – два дни остана булка да стана. – 145. Село гори, баба се **чешле**.; Село гори, баба си я реши. – 95. Когато градина се копала, баба се **чешляла**. – 77. На един гори брадата, друг си пали **чибука**. – 105. На човека къщата гори, а той му иска огън за **чибука**. – 105. Видял малко масло, **чини му се** мандра. – 118. **Чини му се**, че щото фърчи, се са яде. – 118. На **Чирпан** излязват паници хубави, хора не излязват. – 143. **Чистият** пясък кал не става. – 164. На **чисто** лице малко вода иска (тряба). – 159. Когато ти е сърцето **чисто**, не бой се от нищо. – 159. Като ти е сърцето **чисто**, не бой се от нищо. – 159. Не гледа Бог на нечисти упинци, а на **чисто** сърце. – 108. Не гледа Господ на нечисти опинци, а на **чисто** сърце. – 108. **Чисто** сърце излиза на лице. – 159. Да ми е **чисто** сърцето, та нека газя престолът. – 108. Трепери му ръката като на **чифутин**. – 119. **Чифутин** кога задлъжнее, рови старите тефтери. – 119. Попитай **чифутина** накъде е пътя да та побърка. – 119. Чисто като в

чифутска чаршия. – 119. Лозье нече дяда попа, иска **чича Пота**. – 158. Всичко завършва **чичо Мито**. – 59. Лозе нече дядо поп, иска **чичо пота**. – 158. Лозе не ще дяда попа, иска **чичо пота**. – 158. Ако **човекът** ет в снагата като скот, ама в душата ет като Бог. – 211. Хубост ся на чело не носи, а **чловещината**. – 210. Моя милост ма проводи, негова милост до твоя милост да ми дадеш един **човал** брашно. – 110. **Човек** беше, кога спеше. – 93. Здрав **човек** гладен не умира. – 182. За един час само, ама живеи **човешки**. – 160. Хубост се на чело не носи, а **човещина**. – 210. Биди **чоек**, а не нечоек. – 210. **Чорба** мъжа държи. – 203. **Чорба** ял, кокал не видял. – 85. От **чорбаджия** – кираджия. – 137. От **чорбаджия** – тамбурджия. – 137. **Чорбаджията** дава, слугата не дава. – 59. Чорба има ли, **чорбалановци** колко щеш. – 120. **Чорбата** хубава, ама лъжиците малки. – 79. Додето човек сам се **чува**, дотогава и бог го чува. – 174. Едно не **чува**, друго не види. – 108. Види църква, **чуди се**, що е тази шарена плевня. – 117. **Чудни** дела Твои, Господи, вся премудростию сотворил его. – 146. По-добре е да **чуеш**, а не да речеш. – 177. По-добре да **чуеш**, отколкото да речеш. – 177. **Чуждата** кокошка мисирчи яйца носи. – 124. **Чуждата** кокошка нам се види патка. – 124. **Чуждата** кокошка по-големи яйца носи. – 124. **Чуждото** яйце е с два жълтъка. – 124. **Чукай** и ще ти се отвори, искай и ще ти се даде! – 214. Догде не те **чукне** горния, не виждаш долния. – 179. Ще му дойде умът, кога го **чукне** горният праг, та погледне долния. – 179. Оженила се **чума** за холера. – 92.

Ш

На луд алено, на **шантав** шарено. – 86. На **шантави** очи очила не трябват (не помагат). – 86. Пробила му се **шапката** от ум. – 107. **Шашкът** гост сайбията кани. – 98. Който получава **шестички**, ще яде мекички. – 154. Залудо **шетай**, залудо не стой. – 158. **Шие**, пори, наша Мара, праздна да не стои. – 103. Иглата блести от **шиене**, умът свети от мислене. – 157. **Шила**, прала наша дева, празна не седела. – 104. Тясна къща, **широко** сърце. – 218. **Широкото** сърце от всичко е доволно. – 218. Не врат, ами **шия**. – 109. Не по **шия**, а по врат. – 109. Много **шпрехен**, малко арбайтен. – 131. Зелен венец на **шугава** глава. – 86. Хем **шугаво**, хем нос навирило; Хем **шупливо**, хем нос вири. – 56. Име велико, дупе **шупливо**. – 109. Име голямо, дупе **шупливо**. – 58. Велико име, **шупливо** дупе. – 109. Голямо дупе, **шупливо** сърце. – 109. Хем **шупливо**, хем вири нос. – 123. Хем **шут**, хем боде. – 123. Хем **шут**, хем тича да боде. – 123.

Щ

Ъ

Ь

Ю

Не гледай **юзето**, а что е в юзето. – 164. **Юнак** глава не прекланя. – 196. **Юнак** дето пада, там става. – 196. Добрият **юнак** е с дружина голяма. – 196. Кога има **юнак**, и къща ще има. – 190. **Юнак** кога има и кукия ке има. – 190. Не е **юнак** който иде от Влашко, най е юнак, който има сърце юнашко. – 196. Няма ли някой **юнак** над юнаците да си отнеме юнака от рака? – 58. **Юнак** над юнаците е онзи, който надвил, а не който се хвали. – 196. **Юнак** си кон кове, а жаба крак повдига. – 71. **Юнак** си кон кове, а жабата крак повдига. – 71. Махни се, страшно, **юнак** ще мине. – 57. **Юнаци–босокраци**. – 121. Господство с даване, **юначество** с удряне. – 196. **Юнашество** с удряне, господарство с даване. – 196. **Юнашка** майка юнак ражда. – 196. Сърце **юнашко** не трае. – 197. **Юргана** изгоря, той жали за конците. – 79.

Я

Сякаш че е златна **ябълка**. За хубаво момиче. – 185. Кога спи не **яде**. – 101. **Яде** като мечка, а работи като буболечка. – 77. **Яде** като мечка, а работи с клечка. – 77. **Яде**, лапа като Харватин. – 101. Чаками да ни улови заяц, че да **ядем**. – 91. **Ядем** като здрави, а работим като мрави. – 77. **Яж**, ба, кръстник, яж, ба, пуяк. – 101. По-добре да са подхлъзнеш с крак, а не със **язык**. – 168. На секиму говори по **языка**, ако искаш да те разбира. – 154. Потопи си **языка** в мозака, тогаз ум давай. – 194. Кога ми опре **яйцето** (на гъза), тогаз полог търся. – 117. Един пече **яйцето**, друг седи да го вари, трети иде изяде го. – 135. Кокошката не знае, **яйцето** знае. – 103. Кога му опре **яйцето** на гъза, тогаз полог търси. – 117. **Яйцето** учи кокошката. – 103. Два дни пряла, три дни **яла**. – 77. **Яла** гъска лед и пила гъска вода. – 104. Искан да дои от **ялова** крава мляко. 96. Всички болестни освен килава **Яна**. – 61. Малка кокошка сякой ден **ярица**. – 210. Малката кокошка всякога е **яричка**. – 210. Куса кокошка заман **яричка**. – 210. Малка кокошка всякой ден **ярка**. – 210. Малката кокошка – всякога **ярка**. – 210.

Румяна Петрова

Български паремии за присмех и похвала
Лингвокултурно изследване (скала на културемите)

Българска

Първо издание

Редактор: доц. д-р Румяна Петрова

Рецензент: доц. д-р Емилия Недкова

ISBN: 978-619-7071-36-8

Издателски център

при Русенския университет „Ангел Кънчев“